

AVRUPA'DA TÜRK AİLESİ VE DİN EĞİTİMİ

(AVUSTURYA ÖRNEĞİ)

Doç. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU

S.Ü.İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

Mehir Vakfı İlim Heyeti Üyesi

KONYA

MEHİR VAKFI YAYINLARI NO:5

www.mehir.org

e-mail:bilgi@mehir.org

MEHİR VAKFI

TÜRKİYE GÖNÜLLÜ TEŞEKKÜLLER VAKFI ÜYESİDİR

www.turgev.org

Baskı ;

Yeni

nazimbey

OFSET MATBAACILIK SAN. ve TIC.

Tel : +90.332 - 342 02 20 Fax : 342 27 98 KONYA/TÜRKİYE

ÖNSÖZ

Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde hızla ilerleyen Türkiye ve Avrupa'da bulunan vatandaşlarımız, buldukları ülkelerin eğitim standartlarına göre eğitimde de kaliteyi yakalamak istemektedirler. Genel eğitimin ayrılmaz bir parçası durumunda olan din eğitiminde de kaliteli hizmet sunulabilmesi için, bu alanda yapılan araştırmaların tanınmasına, ileriye dönük olarak ışık tutmasına ihtiyaç vardır.

Resmi rakamlara göre Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde çoğunluğu Almanya olmak üzere üç milyondan fazla Türk vatandaşı bulunmaktadır. Türk vatandaşlarının orada doğmuş ikinci ve üçüncü kuşak nesillerinin Türk tarihi ve kültürüyle ilgili eğitim sorunları yanında, özellikle din eğitimiyle ilgili sorunları çözümlenebilmiş değildir. Bu sorunları az da olsa hafifleten ülkelerden Avusturya İslam'ı resmen din olarak tanıdığı için okullarında ve camilerinde İslam eğitime imkan vermektedir. Yaşam boyu eğitimi ilke edinen ve eğitim sistemlerinde uygulayan Avusturya, Türk vatandaşlarının da sağlıklı bir şekilde din eğitimi ve öğretimi almalarını istemektedir. Avusturya'daki vatandaşlarımızın ve Türk din görevlilerinin, örgün ve yaygın eğitim alanındaki problemlerine elinizdeki bu araştırma ile dikkat çekilmektedir.

Türk insanının tüm yönleriyle eğitilmesi gerektiğine inanan Vakfımız, Kültürel ve İlmî Eserler Dizisini sürdürmektedir. Amacımız yapılan bilimsel çalışmaların hedef

kitleyle buluşturulmasını sağlamak, eğitime kalite ve zenginlik kazandırabilmektir.

Bu eseri hazırlayan Mehir Vakfı İlim Heyeti Üyesi Doç. Dr. Mustafa Tavukcuoğlu Bey'e teşekkür ediyorum. Ayrıca bu güzel eserin basım ve dağıtımına maddi ve manevi destek veren HADEKA HOLDİNG Yön. Kr. Bşk. Abdulkadir Göksu Bey'e, değerli yönetim kurulu üyelerine ve çalışanlarına teşekkür ediyorum. Bu çalışmanın Konyamıza, ülkemize ve insanlık alemine hayırlara vesile olmasını diliyorum.

Gönül adamı olmak, gönül hoşluğunda kalmak dileğiyle...

Mustafa ÖZDEMİR

Mehir Vakfı Genel Başkanı

ÖNSÖZ

Avrupa'daki vatandaşlarımızın milli kültür erozyonuna karşı direnişleri çok olumlu bir şekilde gelişmekte ve uygulanmaktadır. Bu konuda Avusturya'da yaşayan Türk Aileleri bizim için en iyi örneklerden birisidir.

Türkler IX. asırda islamla müşerref oldular. O günden sonra da Türk-İslam kültürü ile Anadolu'yu kendilerine Yurt/Vatan yaparak bu topraklar üzerinde "Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları" nı kurarak tam on asır hüküm sürdüler. Hatta Osmanlı İmparatorluğu üç kıtaya hükmederek Hazar Denizinden Viyana'ya, buradan da kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya kadar çok geniş topraklar üzerinde çeşitli ırklardan oluşan toplumlari, kendisine teba edinmiştir. Bu geniş bölgedeki bu insanlar huzur ve güven içerisinde hayatlarını sürdürdüler. İşte bu üstün sevk idarenin altındaki büyük "Sır" islamın hoşgörüsü Türk/İslam kültürünün özelliklerinden başka bir şey değildir.

Nihayet bu büyük imparatorluk II. Abdülhamit Han'ın 1908'de taht'dan indirilişii ile birlikte Osmanlı'nın da sonu gelmiş oldu. O tarihten itibaren de artık tüm belalar da başsüz kalan Türk-İslam toplumu üzerine gelmeye başladı. Bu toprak kaybı ve yenilgiler, ancak M. Kemal Atatürk ve O'nun çok yakın silah arkadaşlarının bu eşsiz liderin öncülüğünde son Anadolu topraklarına ve burada yaşayan Türk milletine sahip çıkması ile bu milletin ve O'nun bin yıllık Türk-İslam kültürünün yok olup tarihten silinmesi önlenmiş oldu.

Atatürk'ün önderliğinde bugün Anadolu toprakları üzerinde yüzbinlerce aziz şehidimizin kanları üzerinde T.C. Devleti kurulmuştur. Yalnız burada bu yepyeni devletimiz olan T.C. Devleti kurulurken çok önemli bir hata yapılmıştır. Şöyle ki; Atatürk'ün en yakınındaki kurmay heyetinin O'nu maalesef yanlış yönlendirmesi neticesi, bu heyetin telkinleri ile

"Cumhuriyet" Batı Kùltürü üzerine bina edilmiştir. İŖte 77 yıldan beri, ÷lkemiz ve o'nun insanları; maalesef on asırda ancak elde edebildiğimiz bizim öz kùltürümüz bugün bize ait olmayan batı kùltürünün etki ve "Erozyonu"na maruz kalmıştır. Bugün toplumumuzun huzursuzluk kaynaklarından birini Ekonomik isede, bundan daha önemlisi insanlarımızın batı kùltürünün istilasının Milli Kùltürümüz üzerinde yaratmış olduğu "Kùltür Yozlaşması"dır.

Ŗayyet bir millet öz kùltürünü kaybederse, ya tarihten silinir veya diğer ÷lkelerin güdümüne girerek milli egemenliğini kaybeder.

Bugün kùltür yozlaşmasının en büyük sıkıntısını Avrupa'da yaşıyan dört milyon insanımız hissetmekte ve bunun faturasını ödemektedir. O'nun içindir ki, devletimiz bu erozyonu önlemek ve en aza indirmek gayesi ile Avrupa'da adeta kùltür ve eğitim seferberliği ilan etmeli, ayrıca orada yaşıyan vatandaşlarımızın kurmuş oldukları vakıf, dernek ve sivil toplum kuruluşlarına büyük destek sağlayarak onların birlik ve beraberliğini pekiştirme yönünde ciddi faaliyetlerde bulunmalıdır...

Bu duygu ve düşüncelerle sahasında nadir çalışmalarından birisi olan bu eseri yayınlayan ve bu gibi çalışmalara devamlı suretle destek verdiğini gördüğüm Mehir Vakfı başkanı Mustafa Özdemir Beyi ve vakıf üyesi arkadaşları tebrik ediyorum. Çalışmalarında başarılar diliyorum.

E.Kur. Alb. Hüseyin ARI
Konya Milletvekili
Mehir Vakfı Onur Üyesi

ÖNSÖZ

Avrupada yaşayan Türklerin ve diğer müslümanların yığınla sorunları olduğunu hepimiz biliyoruz. Bu sorunları çözmek de pek kolay değil.

Üç milyonu aşkın Türk'ün yaşadığı Avrupa coğrafyasında eğitim sorunlarından, sosyal sorunlara, siyasal sorunlardan, kültürel sorunlara ailevi sorunlardan, dini sorunlara kadar pek çok mühim alanda çözüm bekleyen konuları ele almak, araştırma yapmak ve bu araştırma sonuçlarını değerlendirmeye almak, pratiğe aktarmak zaruri hale gelmiştir.

Değişen dünya ve ülke şartlarını dikkate almaya mecburuz. Küreselleşme realitesini gözardı edemeyiz. Bu olguyu dikkate alarak meselelere çözüm ararsak sağlıklı sonuçlara ulamamız mümkündür.

Elbette milletleri millet yapan değerleri muhafaza ederek gelecek nesilleri yetiştirmek gerekir.

Dışımızdaki dünyanın asimilasyon niyetleri taşıdığını, bizi her alanda bitirmek hevesinde olduğunu biliyoruz. Buna karşı yapılacak olan, değişimi entegrasyonla karşılamaktır.

Dünya coğrafyasında entegre olarak yaşamayı becerebilen milletler varlıklarını sürdürebilmektedirler.

Kitap insanın kendini kültür erozyonuna karşı korumanın, asimilasyona karşı direnmenin olmazsa olmaz şartı ve aracıdır. Pek çok sorunun çözümü eminim ki kitaplarda gizlidir. Çok az okuyan bir toplum olarak belki bunun farkında değiliz. Mutlaka okumalıyız, okutmalıyız. Elbette insani değerleri, yükselten, yücelten alanlarda okuma kabiliyetimizi geliştirmeliyiz.

Elinizdeki kitap Avrupada Türk ailesinin ve dini eğitimin önemine vurgu yapmaktadır. Dini hayatı nasıl geliştireceğimizin anahatlarını bize sunmaktadır. Kitabın bu manada önemli bir açığı kapatacağına inanıyorum. Yeter ki ciddi olarak okunsun.

Avrupada ve bilhassa Avusturya'da geleneksel Türk Ailesini bünyesinde bulunduran ve özellikle pek çok bölgesinde adeta Türk mahalleleri, Türk öyleri, Türk çarşıları ihtiva etmesi bu yöre için ayrı bir çalışmayı, ayrı bir incelemeyi zaruri kılmıştır. İnanıyorum ki bu eserin ortaya çıkışında bunun da etkisi vardır.

Kitabın yazarı değerli akademisyen ve Mehir Vakfı İlim Heyeti Üyesi Doç. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu'na bu özgün eseri camiamıza kazandırdığı için teşekkür ediyorum.

Kitabın basımında maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen HADEKA Holding Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Abdülkadir Göksu'ya ve Mehir Vakfı Genel Başkanı Mustafa ÖZDEMİR Bey'e bu anlamlı ve özverili gayretlerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Emeği geçen herkese teşekkür ediyor, bu güzel eserin camiamızın uyanışına vesile teşkil etmesini Yüce Allah (c.c)'dan niyaz ve temenni ediyorum.

Doç. Dr. Halil ÜRÜN

**Konya Büyükşehir Belediyesi Eski Başkanı
Mehir Vakfı Kurucu ve Mütevelli Heyeti Üyesi**

ÖNSÖZ

Türkiye ekonomisine yön veren sanayi ve ekonomi çevreleri, kültür alanlarında yaptıkları çalışmalarında kendilerini göstermektedirler. Hadeka Holding olarak yatırımların en önemlisinin insana olan yatırım olduğunu her zaman belirtiyoruz. Bu nedenle bu güne kadar bir çok alanda olduğu gibi kültür alanında da Türk insanına ve ailesine en güzelini sunma gayreti içindeyiz.

Amacımız topluma yararlı bir şey sunmak olduğuna göre, toplumu önemli ölçüde yönlendirmeyi başaran ve daha önemlisi halkın bilinçlenmesine katkı sağlayan Sivil Toplum Örgütlerine ilgisiz kalmamız düşünülemezdi. Bizce en büyük Sivil Toplum Örgütü aile'dir. Çünkü sivil toplumu oluşturan ögeler aileden çıkmaktadır.

Aile'nin eğitim araçlarından biriside din'dir. Aile ve din eğitiminin bulunduğu böyle güzel bir esere bizim insanımızın sahip olması gerektiği düşüncesi bizde hakim oldu.

Bu duygu ve düşüncelerle şu anda elimizde bulunan bu değerli eserin yayınlanmasına katkıda bulunduk. Bu eserin Türk aile yapısına birçok değerler kazandıracığı kanaatini taşımaktayım. Bu akademik eseri hazırlayan Mehir Vakfı İlim Heyeti üyesi Doç. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu'na ve Mehir Vakfı Bşk. Mustafa Özdemir Bey'e ve değerli vakıf yöneticilerine teşekkür eder, başarılar dilerim.

Gönül hoşluğunda kalın...

Güzel günlerde buluşmak dileğiyle...

Abdülkadir GÖKSU

Hadeka Holding Yön.Kr.Bşk.

ÖNSÖZ

Yirminci yüzyılın ortalarından başlayarak bazı batı Avrupa ülkelerinde görülen hızlı sanayileşme, gelişmekte olan ülkelerden işgücü transferini de beraberinde getirmiştir. 1960'lı yıllardan sonra bu ihtiyaçlarını karşılayamayan sanayileşmekte olan ülkeler, işgücü için yeni kaynak aramak durumunda kalmışlardır. Önceleri Türkiye'den daha sonra Yugoslavya, Cezayir, Fas, Tunus ve Mısır'dan çok sayıda işçinin hızlı sanayileşme süreci içinde olan batı Avrupa ülkelerine, çalışmak maksadıyla geçici olarak akın etmelerine vesile olmuştur. Özellikle Türkiye'den önceleri geçici süreyle çalışmak üzere batı Avrupa ülkelerine giden vatandaşlarımız, sonradan bazı sebeplerle geri dönmemişler ve orada yerleşik hayata geçmişlerdir.

Bir orta Avrupa ülkesi olan Avusturya'nın batı Avrupa ülkelerinden ayrılan bir yönü ve müslümanlar açısından önemli bir özelliği vardır. 1878 deki Berlin Kongresi ile Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna bırakılması, Avusturya-Müslüman münasebetlerinde bir dönüm noktası olmuştur. Böylece Avusturya İmparatorluğu sınırları içinde ilk defa Müslüman nüfusa sahip bir eyalet ve onun yönetimini düzenleme ihtiyacı doğmuştur. Daha sonraki yıllarda Avusturya İmparatorluğu 1912 de çıkardığı bir kanunla İslam Dinini resmen tanımış ve böylelikle Viyana'da bir Müftülük teşkilatı kurulmuştur. Bu kanun sayesinde Avusturya'daki

müslümanlar dini cemaat statüsünü kazanmış oldular. Mensupları artık cemaat olarak teşkilatlanmaya, vakıf ve dernek kurmaya, din görevlileri tayin etmeye v.b. imkanlara kavuştular. Fakat bu imkanlar Birinci ve İkinci Dünya savaşlarından sonra duraklama devrine girdi. 1950, 1964 ve 1971 yıllarındaki gayretler nihayet 1979 yılında meyvesini verdi ve bugünkü İslam Diyanet Teşkilatı kuruldu. Bu teşkilatın Avusturya'daki islami hayat, okullardaki İslam Din Dersleri ve camilerdeki din görevlileriyle ilgili olarak yaptığı hizmetler vardır. Bu durum, diğer Avrupa ülkelerindeki Müslüman cemaatlere nazaran Avusturya'daki Müslümanlar için büyük bir imkan doğurmuştur.

Bu araştırmamızla Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı çeşitli boyutlarıyla incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca diğer Avrupa ülkelerindeki ve özellikle Avusturya'daki Türk din görevlilerinin mesleki, sosyal ve kültürel yönden durumlarını ve problemlerini inceleyen bir alan araştırmasıdır. Araştırmanın amacı, Türkiye'den giden din görevlilerinin Avrupa ve Avusturya şartlarında vatandaşlarımıza daha iyi hizmet sunabilmelerine ve islami anlatma bakımından teknik yönden de mücehhez olmalarını temin etmeye yardımcı olmaktır. Böyle bir vazifeyi üstlenen din görevlilerinin sorunlarının tespiti, bir durum değerlendirmesinin yapılması, din hizmetlerinin en güzel bir şekilde vatandaşlarımıza ulaştırılması yönünden önem arz etmektedir.

Bu çalışma Avusturya Akademik Değişim Kurumu'nun (ÖAD)1990 yılında Türk Hükümeti emrine verdiği araştırma

burslarından yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma süresince Avusturya'daki Türk din görevlileri üzerinde incelemeler yapılmıştır.

Araştırma Giriş ve Sonuç kısmı dışında iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, araştırmanın problemi, amaç ve önemi, varsayımları, metodu v.b. konuların açıklanmasına yer verilmiştir. Birinci Bölümde, Avusturya'daki islami faaliyetler, müslüman cemaatler, Türk derneklerine ait camiler, Avusturya okullarındaki İslam Din Dersleri yer almaktadır. Bölümün sonunda ise, Avusturya'daki islami faaliyetlerin din eğitimi açısından bir değerlendirmesi yapılmıştır. İkinci Bölümde alan araştırmasının yapıldığı Din görevlilerinin çeşitli yönleriyle durumları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu ayrıntılarla ilgili bulgular ve yorumlar verilmiştir. Son kısımda ise, araştırmada varılan sonuçlar ve bunlara dayalı olarak getirilen öneriler yer almıştır.

Araştırmada dipnotlar belirtilirken kaynağın ilk geçtiği yerde tam künyesi verilmiştir. Araştırmayla ilgili önemli dökümanlardan bir kısmı Bibliyografyadan sonraki Ekler bölümünde sunulmuştur.

Bu çalışma başta Avusturya olmak üzere diğer ülkelerdeki din görevlilerinin sorunlarının bilimsel araştırmalarla belirlenmesi ve çözüme kavuşturulması, din görevlilerinin şu an sahip oldukları imkanları en iyi bir şekilde kullanmaları yolunda ortaya konulan ilk denemelerden biridir. Araştırmayla ilgili bilimsel eleştiri ve katkılar memnuniyetle ve teşekkürle karşılanacaktır.

Araştırmanın yapılması esnasında bize her bakımdan, yardımcı olan kişi ve kurumlara, Selçuk Üniversitesine, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığına, burs vererek araştırmanın gerçekleşmesini sağlayan Avusturya Akademik Değişim Kurumuna(ÖAD); başta Viyana olmak üzere Bonn, Brüksel, Lahey ve Paris Büyükelçilikleri Din Hizmetleri Müşavirliklerine; araştırma anketlerinin uygulandığı ülkelerdeki din görevlilerine ve Türk derneklerinin yetkililerine en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Avrupa Birliğine giriş sürecinde böylesine önemli bir çalışmayı Türk okuyucusunun ve ilgililerin dikkatine sunan ve yayınlayan Gençleri Evlendirme ve Mehir Vakfı'na da şükranlarımı bildiririm.

Doç.Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU
S.Ü. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi
Konya, 2000

Mustafa TAVUKCUOĞLU: 1956'da Konya'da doğdu. İlkokulu, İmam Hatip Lisesini ve Yüksek İslam Enstitüsü'nü Konya'da okudu. 1975-1984 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığının çeşitli kademelerinde görev yaptı. 1984 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı Araştırma Görevliliğine naklen atandı. İlköğretim Okullarındaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Program Yönünden Değerlendirilmesi konulu Yüksek Lisans çalışması yaptı (1987). 1990'da Avusturya'da İslam Diyanet Teşkilatı ile ilgili araştırma ve incelemelerde bulundu. 1992 yılında Yurtdışındaki Din Görevlilerinin Problemleri Avusturya Merkezli Bir Araştırma ile Doktorasını bitirdi. 1993'de Yard. Doç. oldu. 1994'de Belçika'da, bu ülke okullarındaki İslam Dersleri ve öğretmenleriyle ilgili bir araştırma yaptı ve 1997'de Doçent oldu. Almanya, Avusturya ve Belçika ile ilgili çalışmalarını ve diğer makalelerini bilimsel ve akademik dergilerde yayınladı. Halen S.Ü. İlahiyat Fakültesinde Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır.

Genel Merkezi Belçika'da bulunan Centre For Islam In Europe (C.I.E.), "Avrupa'da İslam Araştırmaları Merkezi"nin Uluslararası Kurul Üyesidir. Avusturya ve Belçika ile ilgili çalışmaları CİE'nin Web sitesinde Almanca ve Türkçe olarak (<http://allserv.rug.ac.be>) yayınlanmaktadır.

Haberleşme adresi:e-mail : mtoglu@selcuk.edu.tr.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	1
A. Problem	1
B. Araştırmanın Amacı.....	7
C. Varsayımlar	9
D. Tanımlar	12
E. Araştırmanın Sınırları.....	14
F. Araştırmanın Metodolojisi.....	15

1. BÖLÜM

AVUSTURYADAKİ İSLAMİ FAALİYETLERE

GENEL BİR BAKIŞ.....	23
A. Avusturya.....	25
B. Avusturyada İslamiyet ve Müslüman Cemaatler	30
C. Avusturyadaki İslami Kuruluşlar ve Faaliyetleri.....	34
D. T.C.Diyaret İşleri Başkanlığı'nın Yurt Dışındaki İşçi kuruluşlarına Yaptığı Din Hizmetleri Faaliyetleri.....	59
E. Avusturyadaki İslami Faaliyetlerin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi.....	71

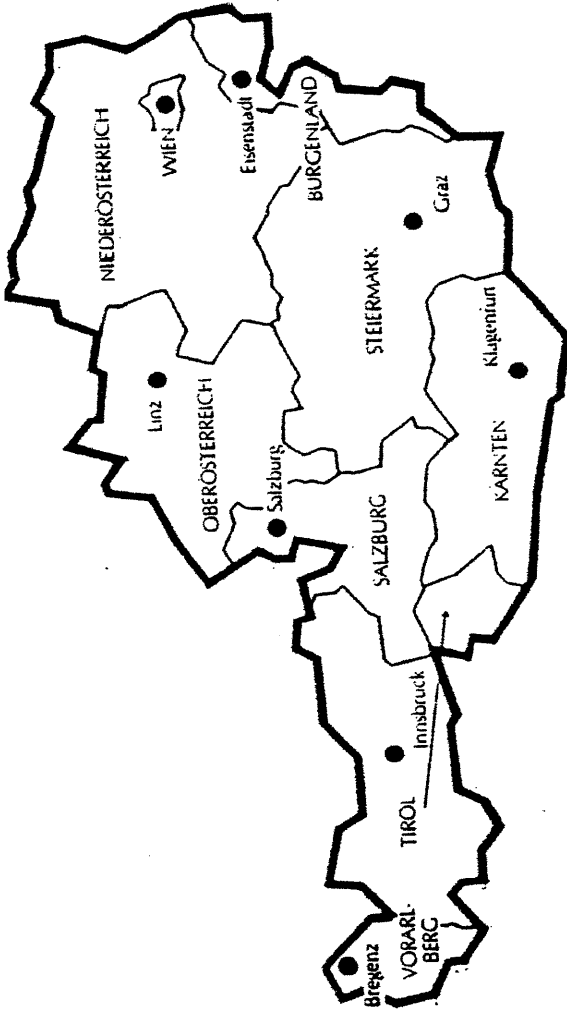
2. BÖLÜM

YURTDIŞINDAKİ DİN GÖREVLİLERİNİN FAALİYETLERİ HAKKINDA BULGULAR VE YORUMU	77
A. Din görevlilerinin kişisel durumları.....	79
B. Mesleki Yönden Bulgular ve Yorum.....	87
C. Sosyal ve Kültürel Yönden Bulgular ve Yorum	161
SONUÇ VE ÖNERİLER	193
A. Sonuçlar ve Varsayımlarla Karşılaştırma.....	193
B. Öneriler.....	221
ALMANCA ÖZET	228
BİBLİYOGRAFYA.....	231
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	236
TABLolar	244
E K L E R.....	283

KISALTMALAR

- a.g.e.** : adı geçen eser
- a.g.s.** : adı geçen seminer
- a.g.t.** : adı geçen tebliğ
- APK** : Araştırma Planlama ve Koordinasyon
- ATIB** : Avusturya Türk İslam Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Birliği
- bkz.** : Bakınız
- BRD** : Bundesrepublik Deutschland
(Federal Almanya)
- C** : Cilt
- Derg.** : Dergi
- Dış İI.** : Dış İlişkiler
- D.İ.B.** : Diyanet İşleri Başkanlığı
- Fak.** : Fakülte
- Hrg.** : Herausgeber (Yayınlayan)
- İst.** : İstanbul
- M.E.B.** : Milli Eğitim Bakanlığı
- Neşr.** : Neşriyat
- ÖAD** : Österreichischer
Auslandsstudentendienst
- S.A.V.** : Sallallahu Aleyhi Vesellem

S.Ü.	: Selçuk Üniversitesi
s.	: sayfa
ss.	: sayfalar
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ün.	: Üniversite
V.	: Varsayım
v.b.	: ve benzeri
Yay.	: Yayınları

Avusturya'nın Eyaletlerini Belirten Harita

GİRİŞ

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A. PROBLEM

Bu araştırmanın konusunu yurtdışına gönderilen işçilerimizin kurdukları derneklerdeki camilerde vazife yapan din görevlilerinin problemleri meydana getirmektedir. Burada "yurtdışı" derken öncelikle Avusturya, sonra da Almanya, Belçika, Fransa ve Hollanda, gibi Avrupa Ülkeleri anlaşılmalıdır. Bilhassa Avusturya'nın anlaşılması ve bu ülkenin merkez olarak seçilme nedeni, ilk olarak diğer Avrupa ülkelerindeki Türk toplumu ve Türk derneklerine ait mozayığı en güzel bir biçimde yansıtmasıdır, sonra da din görevlilerinin sorunlarının incelenmesi amacıyla 1989-1990 yıllarında dokuz ay müddetle Avusturya'da gözlem ve incelemelerimiz olmuştur.

Avrupa ülkelerine çalışmaya giden vatandaşlarımızın tamamına yakın bir kısmı, ülkemizde uzun zaman okula gitmemiş, vasıfsız, dini bilgisi ve eğitimi gelenekten ileri gitmeyen insanlardan oluşmaktadır. Vatandaşlarımız din eğitimine fazlası ile muhtaç durumdadırlar. Böyle muhtaç durumdaki Türklerin cemaatleşmeleri süreci çok zor şartlar altında oluşmuştur. Cami ve mescitler de, bekar işçilerin kaldığı Almanya ve Avusturya'da "heim", Belçika ve

Fransa'da "foyer" denilen işçi yurtlarında ve büyük otellerde açılmıştır. Fakat vatandaşlarımız eş ve çocuklarını yanlarına getirdikçe artık bu yurtlardan ayrılmak durumunda kalmışlardır. Türklerin resmi ve ekonomik yönden zor şartlar altında kurdukları dernekler ve açtıkları camiler, diğer batı ülkelerinde olduğu gibi, gösterişten ve süsten uzak, adeta gizli ve sığıntı intibai veren bodrumlar, zeminler ve basit binalardır. İşte böyle camilerdeki bazen vasıflı, çok zaman vasıfsız din görevlilerinin yaptığı işlerin başında, Türk işçilerini ve onların çocuklarını sathi de olsa belli bir eğitime tabi tutmak olmuştur.

Yurtdışına işçi gönderilmesine 1961 yılı Ekim ayında başlanmasına karşılık, gönderilen bu vatandaşlarımızın dini ve sosyal ihtiyaçlarıyla ilgilenilmeye ancak 1970 li yıllarda el atılabilmiştir. İlk defa 1972 yılında Almanya'ya Diyanet İşleri Başkanlığınca Ramazan ayı vesilesiyle din görevlisi gönderilebilmiş, Ramazandan sonra da bu görevliler tekrar yurda dönmüşlerdir.¹ Ramazan dolayısıyla 1979 yılına kadar Avrupa ülkelerine geçici statüde din görevlisi gönderilmeye devam edilmiş, diğer zamanlarda vatandaşlarımız yalnız bırakılmıştır. Böylelikle yurtdışında çalışan vatandaşlarımızın dini ve sosyal ihtiyaçları uzun bir süre ihmale uğramıştır. Bu ihmal döneminde, başlangıçta iyi niyetle kurulan Türk derneklerinin büyük bir kısmı yurt içindeki siyasi ve ideolojik bölünmelere paralel olarak zamanla değişik siyasi ve dini

¹ Hamdi Mert, **Yurtdışı İşçi Meseleleri ve Çareleri**, Diyanet Gazetesi, 1.12.1977-15.7..1978, Sayı 178-193.

amaçlı kişilerin kontrolüne girmiştir. Böylece din eğitimi ve din hizmetleri konusu yurtdışında geniş çapta istismara vesile olmuş ve Türk dernekleri arasında büyük bir rekabet ortamı meydana gelmiştir. Bu yüzden yurt dışındaki vatandaşlarımız kendilerini sahipsiz hissetmişler, dertlerine sahip çıktığını iddia eden ve yardımcı olacağını vadeden bazı kişi ve derneklerin tesirine maruz kalmışlardır. Böyle çok yönlü etkilere maruz kalan Avrupa ülkelerindeki vatandaşlarımızın daha çok ekonomik, sosyal ve dini sorunlarıyla ilgili ülkemizde ve yurtdışında araştırma ve incelemeler yapılmış ve din eğitimi konularına yeterince özen gösterilmemiştir. Vatandaşlarımızın her türlü sorunlarını dinleyen, onlara değişik çözümler getirmeye ve yol göstermeye çalışan, işçilerimizin sorunlarıyla yoğrulan, bu sorunlara doğrudan muhatap olan yurtdışındaki din görevlilerinin mesleki, idari, ailevi, sosyal ve ekonomik sorunlarıyla ilgili bir araştırma ve inceleme bulunmamaktadır. İşte böyle bir düşünceden kaynaklanan bu araştırma din görevlilerinin tüm yönleriyle ilgili sorunlarını ele almaya çalışmaktadır.

Yurtdışındaki din görevlisini sadece belirli ve sınırlı dini pratiklerin yerine getirilmesinde cemaate rehberlik eden kişi olarak görmek mümkün değildir. O, Müslümanların din konusunda aydınlatılması için, din eğitim ve öğretiminde eğitici ve öğretici, dini pratiklerin yerine getirilmesinde rehber ve örnek bir şahsiyettir. Aynı zamanda vatandaşlarımızın dini, sosyal ve kültürel yönden birçok problemlerine çözümler

arayıcı, milli ve dini birlik ve bütünlüğü sağlama gibi pek çok görev üstlenmiş bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla onun bu özellik ve görevler içinde bir bütün olarak analiz edilmesine ihtiyaç vardır.

Yurtdışındaki din görevlilerinin sorunlarını inceleyen bu araştırmamızın karşılaştığı güçlüklerden en önemlisi, din görevlilerinin dernekleşme rekabetinden doğan farklı İslami anlayışa sahip derneklere görevli bulunmaları olmuştur. Avrupa ülkelerinde yaklaşık 7 civarında konfederasyon seviyesinde teşkilatlanmış Türk dernekleri vardır. Bu derneklerin bir kısmında T.C. Diyanet İşleri Başkanlığınca görevlendirilen resmi din görevlileri, bir kısmında da derneklerce temin ve tayin edilen özel din görevlileri çalışmaktadır. Bu iki konumdaki Türk dernekleri ve üst düzey yöneticileri birbirleri aleyhine faaliyette bulunabilmektedirler². Bu faaliyetlere din görevlileri de alet edilmekte, din görevlileri ise bunun farkına varamamaktadırlar.

Yurtdışındaki vatandaşlarımıza ve derneklere, din görevlileri bu konuda gereken rehberliği dernekler arası rekabetten dolayı yapamamaktadırlar. Maddi imkan elde etme düşünceleri ilk planda yer aldığı için, çoğu zaman hizmet anlayışı zayıflamış görünmektedir. Din görevlilerinin hizmet anlayışlarının zayıflaması, bazen kendilerinden, bazen

² Beyza Bilgin, **Almanya Federal Cumhuriyetinde Türk Çocuklarına İslami Din Dersi Program Geliştirme Çalışmaları**, Ank. Ün. İlahiyat Fak. Derg., C. XXX, ss. 144-145.

dernek idarecilerinden ve çevre unsurundan, bazen de dernek üyelerinin tutum ve davranışlarından kaynaklanmaktadır.

Din görevlilerinin sorunlarıyla ilgili hususlar, kendilerine yöneltilen anketlerle tespit edilmiş ve gözlemlerde bulunulmuştur. Sayıları az da olsa ankete katılmayan din görevlilerinden bazıları -ki bunların çoğu resmi din görevlileridir- "anketi sakıncalı görüp cevaplandıramayacaklarını" söyleyerek, anketi boş olarak geri göndermişler, yapılan görüşmelerde bu düşüncelerini ifade etmişlerdir. Perakende de olsa, bu tutum ve davranışların yanında anketin büyük bir ekseriyetle rağbet gördüğü anket kenarlarına yazılan açıklamalardan ve yapılan görüşmelerden anlaşılmıştır. Hollanda ve Almanya'daki bazı din görevlileri cevaplandırılmak üzere bize sorular göndermişlerdir. Avusturya ve diğer ülkelerdeki din görevlilerinden bazıları da, bu araştırmanın sonuçlarından kendilerine bilgi verilmesini istemişlerdir. Hatta din görevlileri anket sorularından bazılarının, kendilerini aktif olmaya uyarı mahiyetinde olduğunu ifade etmişlerdir. Bütün bunlar bu alanda çok yönlü araştırmaların yapılmasının gerekli olduğuna işaret eden ip uçları olarak değerlendirilebilir.

Türk toplumu siyasi ve iktisadi yönlerden olduğu gibi kültürel yönden de hızlı bir değişime uğramaktadır. Özellikle kültürümüzdeki bazı sağlıksız gelişmeler dini hayatımızda, dine bakış açımızda ve din anlayışımızda birtakım iç ve dış

kaynaklı etkileri de beraberinde getirmektedir. Bu durum insanlarımızın milli ve manevi değerlerini ciddi bir şekilde sarsmaktadır. O halde insanımızın milli ve manevi değerlerini tahribe yönelmiş iç ve dış kaynaklı propagandalara ve etkilere karşı sağlam bir koruyucu zırhla donatılması gerekir. Bu da ancak sahasında bilgisiyle, kültürüyle, görüşleriyle, kişilik ve karakteriyle, hoşgörölü, mütevazi ve otoriter din görevlilerinin yetiştirilmesiyle mümkün olacaktır. Ancak din görevlilerinin kendilerinden beklenen görevleri yapabilmeleri için onların problemlerinin bilinip, bu güçlüklerin giderilmesi konusunda çalışmalar yapılmalıdır. Problemlerin bilinmesi alınacak tedbirlerin önceliğini tespit etmede önemli bir unsurdur. Bu problemlerin bilimsel ve bütünlük içinde bir yaklaşımla araştırılması gerekir. Bu açıdan araştırma konusu üzerinde durulmaması incelenmemesi halinde, çok daha farklı biçimlerde birçok sorunu da beraberinde getirerek, çözümlenmesi çok zor ve geç kalınmış bir duruma gelebilir. Bu sebeple din görevlilerini daha iyi tanıyabilmek, onları bu mesleğe en iyi bir şekilde hazırlayabilmek için özellikle yurtdışına gönderilecek din görevlilerinin problemlerine getirilecek çözümlerin de, dinî, sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik yönlerden bir bütünlük arz etmesi gerekmektedir. Çünkü din görevlilerinin problemleri bir bütündür. Bu araştırma da, bu bütünün belki de önemli bir yönünü çözümlenmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle yurtdışındaki din görevlilerinin sorunlarının çözümüne önemli katkılar sağlayabilir.

Bu konudaki eksikliklerin tespiti, aksayan yönlerin giderilmesi, kısaca esas esprisinin kavranılıp çözümünde de sağlıklı neticelere varılabilmesi için, yeni ve çok yönlü çalışmalara ihtiyaç vardır. Böyle bir araştırma, yurtdışındaki toplumumuzun ve din görevlilerimizin geleceği bakımından, yeni araştırmaların yapılmasına öncülük etmesi, konuya dikkatleri çekmesi yönünden de önem taşımaktadır.

Şüphesiz ki, bu alanda kişisel yargılar yerine uygulamaların içinde bulunan Avusturya'daki din görevlilerinin görüşlerinden hareket etmenin ayrı bir önemi ve anlamı bulunmaktadır.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın genel amacı Avusturya'da Türk dernekleri bünyesindeki camilerde çalışan din görevlilerinin mesleki sosyal ve kültürel yönden bugünkü durumlarını tasviri (betimsel) bir yaklaşımla tespit etmeye çalışmaktır. Amacımız çok yönlü böyle bir konuyu ele alarak bu alandaki ilk bilgileri elde etmektir. Yurt dışındaki din görevlilerinden belirli bir ülkede vazife yapanların üzerinde çok yönlü bir araştırma yapmak suretiyle sorunlarını ortaya koyabilmektir.

Bu temel amaca bağlı olarak aşağıdaki ayrıntılı hususlar test edilecektir.

1. Avusturya'daki din görevlilerinin görev alanlarına hangi dinî hizmetlerin girdiğini belirlemek,

2. Din görevlilerinin diğer Müslüman Türk dernekleri ve meslektaşlarıyla işbirliği ve diyalog imkanlarını tespit etmek

3. Avusturya'da görev yapan İslam din dersi öğretmenleri ile diyalog ve ilişkileri nasıldır?

4. Boş zamanlar nasıl değerlendirilmektedir? Yıllık izin kullanma konusunda sorunlar var mıdır?

5. Vaaz ve hutbelerde daha çok hangi konulara yer verilmektedir? En çok sorulan dini konular hangileridir?

6. Din görevlilerince hazırlanan günlük, haftalık veya aylık plan ve programları ve öğretim faaliyetlerini belirlemek,

7. Yakın çevre, aile ve hastahane ziyaretleri ne derecede gerçekleştirilebilmektedir?

8. Gayri Müslim bir toplumda din görevliliği hizmetinde karşılaşılan önemli güçlükler ve problemler nelerdir?

9. İbadet ve eğitim yeri olarak kullanılan mekanlar bu işler için elverişli midir? Camiler bünyesinde sosyal tesisler var mıdır? Varsa etkileri nasıldır?

10. Din görevlilerinin ikametgah durumlarını tespit etmektir.

Bu hususlarla ilgili olarak ortaya çıkacak problemleri ve bunlara getirilebilecek çözüm yollarını belirlemektir.

Bu araştırma:

1. Avusturya'daki vatandaşlarımıza din hizmetlerinin götürülmesinde din görevlilerinin meslekî, sosyal, kültürel ve ekonomik yönlerdeki görüşlerinin ne olduğunun belirlenmesi,

2. Bu görüşlerin ve gözlemlerin ışığı altında önerilerin geliştirilmesi,

3. Yurtdışındaki din görevlileriyle ilgili yeni araştırmalar yapılmasına ilgi uyandırması ve bazı ip uçlarının elde edilmesi,

4. Araştırma bulgularının ortaya çıkması ile, ilgili ve yetkililerin aydınlatılabileceği yönlerinden önem taşımaktadır.

5. Araştırmamız bu konudaki diğer çalışmalara karşılaştırma imkanı verebilecektir.

Ayrıca bu araştırma müstakil olarak Avusturya'daki din görevlilerinin faaliyetlerini ele alması bakımından alanında ilk olma özelliğine sahiptir.

C. VARSAYIMLAR

Bu araştırmanın dayandığı temel varsayımlar şunlardır:

A. 1. Bilgi toplama aracı olarak geliştirilen anketlerin geçerli ve güvenilir olduğu kabul edilmiştir. Çünkü:

a. Söz konusu anketlerin hazırlanmasında uzmanların görüşleri alınmıştır.

b. Hazırlanan anketler çalışma evreninden alınan örneklem bir gruba uygulanmıştır.

2. Kendilerinden bilgi alınan elemanların anketi cevaplandırırken meslekî, sosyal-kültürel ve ekonomik özellikle ilgili olarak görüş ve eğilimlerini içtenlikle yansıtmışlardır.

3. Resmi kurumlardan sağlanan bilgiler gerçeği yansıtmaktadır.

B.1. Avusturya Devleti, İslam Dinini, resmî olarak tanıdığı dinler arasına almıştır. Bu nedenle Avusturya Diyanet Teşkilatı, resmen tanınan islam cemaatlerinin en üst düzeyde yetkili bir kuruluşudur. Belçika dışındaki diğer Avrupa ülkelerine nazaran Avusturya'da din hizmetlerinin vatandaşlarımıza daha kolay ulaştırılabileceği düşüncesiyle din görevlilerinin Avusturya'da görev yapmayı tercih ettikleri var sayılmaktadır.

2. Avusturya'daki din görevlilerinin görev alanları ile ilgili yazılı bir "Görev ve Çalışma Yönetmeliği"nin olmadığı tahmin edilmektedir. Yazılı bir talimatnamenin olmayışı, din görevlilerinin çalıştığı derneklere bağımlılığını artırmaktadır.

3. Din görevlilerinin görev alanlarında çeşitlilik tahmin edilmektedir

4. Din görevlilerinin Avusturya'daki meslektaşlarıyla diyalog ve işbirliği istenilen düzeyde değildir.

5. Özel derneklerdeki din görevlileri ile resmî din görevlileri arasında anlaşmazlıklar olduğu sanılmaktadır.

6. Din görevlilerinin sosyal çevreyle münasebetleri arzu edilen seviyeye ulaşmamıştır.

7. Almanca dil bilgileri zayıftır, hatta yoktur.

8. Din görevlileri ailesi ve çocuklarını görev yaptığı ülkeye çoğunlukla götürememektedir. Ev ve ikamet sorunları büyük boyutlardadır.

9. Din görevlilerinin yoğun bir dini öğretim faaliyeti içinde oldukları düşünülmektedir.

10. İbadet ve öğretim faaliyeti için tahsis edilen mekanlarda yetersizlikler ve imkansızlıklar bulunmaktadır.

11. Aylık gelirleri tatmin edicidir.

12. Din görevlilerine ilmihal bilgileri yanında daha çok dini siyasi ağırlıklı sorular sorulmaktadır.

13. Kızlara ve kadınlara yönelik din öğretimi faaliyetleri yetersizdir.

14. Din görevlilerinin Avusturya'daki okullarda İslam din dersi öğretmenliği yapma imkanı ve fırsatı vardır. Fakat din görevlileri yeterince Almanca bilmediklerinden dolayı bu durumdan yararlanamadıkları,

15. Din görevlilerinin yıllık izin kullanmada sorunlarının olabileceği,

16. Din görevlilerinin vaaz ve irşada hazırlanabilmeleri için yeterli kaynak kitap ve kütüphaneye sahip olmadıkları tahmin edilmektedir.

17. Cezaevi ziyaretlerine gereken önemin verilmediği,
18. Camilere gelmeyen vatandaşlarımızla ilgilenilmediği sanılmaktadır.
19. Din hizmetlerinde, derneklerden, cemaatlerden ve çevre faktöründen kaynaklanan sorunların çok yönlü olduğu tahmin edilmektedir.

D. TANIMLAR

Din görevlisi: Müslümanların Allah'a ibadet ve kulluk vazifelerini yapmalarında, dünyevî ve uhrevî işlere ait konularda müminleri aydınlatan, uyaran ve onların sorunlarıyla ilgilenen dinî ve ilmî yeterlilikleri olan kimsedir.

Din hizmetleri: Allah'ın müminlerden istediği ilim-iman-ibadet ve muamelatla ilgili konuları ihtiva eden hususiyetler topluluğudur.

Cami: Müminleri ilim ve ibadet için bir araya getiren, toplayan, mescit, beytullah ve namazgah, mabet gibi isimlerle de anılan yerlerdir. Müslümanların meydana getirdikleri topluluğun bir şubesi veya en küçük ünitesidir. Bunlar Allah'ın evi olarak kabul edilir. Cemaat ise Allah'ın ziyaretçi ve hizmetçi kullarıdır.

Cami hizmetleri: Cami hizmetleri imamet, hitabet, ezan ve ikamet ile camilerin ibadete hazır bulundurulması, dinî gün ve gecelerde uygulanmak üzere özel programlar hazırlanması, cami içinde toplumun din konusunda aydınlatılması, isteyenlere Kur'an-ı Kerim öğretilmesi, camilerin

iç ve dış temizliği , eşya ve malzemenin en iyi bir şekilde kullanılması, temizliği bakımı ve korunması gibi işlerdir.³ Camideki hizmetlerin yürütülmesinden İmam-Hatip, Müezzin ve hizmetliler sorumludur.

Vaaz: Camilerde veya topluca ibadet yapılan yerlerde toplumu din konusunda aydınlatmak amacıyla, İslam dininin itikat, ibadet, muamelat ve ahlakla ilgili konularında ayet ve hadisler esas alınarak usulüne uygun bir tarzda belirli bir süre içinde yapılan dini bir öğüttür.⁴

Tebliğ: Allah'ın emirlerini kullarına duyurmaktan ibarettir.⁵

İrşat: İnsanlara menfaatlerini göstermek ve çıkarlarını anlatmaktır. Fert ve beşeriyet bakımından faydalı ve hayırlı işler yapmaktır.⁶

Vaiz: Vaaz etme görevini yapan kimseye vaiz denir. Vaizler Türkiye'de devlet memuru olma niteliklerine sahip, dini yüksek öğrenim görmüş, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından sınavla seçilerek il ve ilçelere tayin edilirler.

Meslek: Genellikle uzun ve yüksek dereceli bir öğrenimi gerektiren, kendine özgü kanunî ve ahlakî kuralları bulunan

³ Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergeleri, Ankara, 1985, s. 71.

⁴ Ahmet uzunoğlu, **Diyanet İşleri Başkanlığı Mevzuatı**, İstanbul, 1978, s. 131.

⁵ Kur'an, Nur/54.

⁶ İbn Manzur, **Lisanü'l-Arab**, c. III, s. 175; Zebidî, **Tacu'l-Arus**, c. II, s. 352; Cevherî, **Sihah**, c. I, s. 471.

ve bir kimsenin geçimini sağlayan uğraşı; geçim temin etmek maksadıyla yapılan iştir⁷.

Dernek: Nitelikleri kanunla sınırlanmış, belirli maksatları gerçekleştirmek üzere bir toplumun bir kısım fertleri arasında kurulan birlik veya bu birliği ve dayanışmayı sağlamayı amaç edinen kuruluş, teşkilat⁸. Dernekler yetkili makamlarca tasdik edilmiş ana tüzüklerine göre faaliyette bulunabilirler.

E. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

1. Bu araştırma Avusturya'daki Türk dernekleri bünyesinde bulunan camilerde özel veya resmî olarak vazife yapan ve Türk olan din görevlilerini kapsamaktadır.

2. Avusturya'daki Türk derneklerinin hepsinde cami ve din görevlisi bulunmamaktadır. Bu bakımdan cami ve din görevlisi bulunan derneklerle,

3. Avusturya'daki din görevlilerinden elde edilecek verilerle sınırlıdır.

4. Almanya, Belçika, Fransa ve Hollanda Büyük elçiliklerindeki Din Hizmetleri Müşavirliği ve Türk Derneklerinin üst düzey yöneticileri aracılığıyla tespit edilen ve örnekleme dahil edilen din görevlileriyle sınırlıdır.

5. Türkiye'den M.E.B. aracılığıyla Avusturya'ya gönderilen ve Türk çocuklarının gittikleri okullarda İslam din

⁷ Ruşen Alaylıoğlu-Ferhan Oğuzkan, **Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü**, İstanbul, 1968, s. 238.

⁸ Yeni Türk Ansiklopedisi, Ötüken Neşr. İstanbul, c. II, s. 651.

dersi öğretmeni olarak görev yapan Türk öğretmenleri bu araştırmanın sınırları dışında bırakılmıştır.

F. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu kısımda, araştırmada seçilen model, çalışma alanı, bilgi toplama aracı olarak kullanılan anket ve uygulamaya ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

F.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırma "tarama" modelindedir. Avusturya'daki din görevlilerinin, din hizmetleri ve sosyal durumları hakkındaki görüşleri tasvir edilmeye çalışılmıştır. Sonuçta durum tespiti ve bazı karşılaştırmalar yapılacaktır.

Araştırmamızın yürütülmesinde genel olarak tasvirî (betimsel) yöntem takip edilmiştir. Araştırmanın amaçlarında belirtilen hususların test edilmesi, var olan durumun olduğu gibi tespitini ve yorumlamayı gerektirmektedir. Bu sebeple çalışma "Tarama Modeli" çerçevesinde yürütülmüştür. Çünkü tarama araştırmaları olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların mevcut durumlarını, şartlarını ve özelliklerini gerçekteki görünüşleriyle tasvir etmek amacıyla yapılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bu araştırmalarda ilişkiler, inanışlar, görüşler, davranışlar, etkiler ve gelişmekte olan yön ve eğilimler üzerinde durulur⁹.

⁹ Saim Kaptan, **Bilimsel Araştırma Teknikleri**, Ankara, 1982, s. 10;
Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 2. Baskı, Ankara, 1984, s. 80.

Özellikle batı ülkelerinde insan davranışları okulda, evde, eğlence merkezlerinde, fabrikalarda, ibadet yerlerinde ve toplum içinde sistemli olarak tasvir etme yöntemleriyle incelenmekte ve değerlendirilmektedir. Tarama çalışmaları genellikle tabii çevre içinde cereyan etmektedir. Bu tür bir araştırmada, gerçekte üzerinde inceleme ve gözlem yapılmakta olan olaylar ve davranışlar, bu incelemeler yapılmaya bile aynı şekilde devam edecektir. Araştırmacının ayarlamaya ve değiştirmeye tabi tutacağı şey sadece uygulayacağı teknikler ve ilişkilerin analizi olmaktadır¹⁰. Bu araştırma da aynı nitelikte bir çalışmadır.

Tarama (survey) veya tasvir etme modelinin çok çeşitleri vardır. Araştırmacı, konunun özelliğine göre, bazen bunlardan birini veya birkaçını kullanabilir. Alan araştırmalarında, örneklemin temsil niteliğini artırmak için anketin yanı sıra gözlem tekniğine de ihtiyaç vardır. Araştırma konusunun, grubun veya olayın içine katılmak, hiçbir aracı unsur kabul etmeden hayatın akışını, bu akış içinde tutum ve davranışları çıplak gözle yani dolaysız gözlemlerle tespit etmek, konunun veya olayın canlılığına ulaşılmasını sağlar¹¹.

Bu araştırma veri toplama tekniği açısından "Anket Survey (Tarama) " tipi bir çalışmadır. Kendilerinden bilgi alınan elemanların kişisel özellik, görüş ve eğilimleri anket yoluyla belirlenmiştir.

¹⁰ Saim Kaptan, a.g.e., s. 179.

¹¹ Niyazi Karasar, a.g.e., s. 165-166.

F.2. ÇALIŞMA ALANI

Avusturya: Bu araştırmanın çalışma alanını, Avusturya'daki Türk derneklerinde resmî ve özel olarak vazife yapan din görevlileri oluşturmaktadır (Tablo 1). Din görevlilerinin tamamına yakın bölümü araştırmanın çalışma alanına alınmış ve bu ülke merkez olarak seçilmiştir. Çünkü çalışma alanının hemen hemen tamamına ulaşıldığından bu ülkede örneklem almaya lüzum görülmemiştir. Elde edilen bulgular bu çalışma alanına genellenmiştir. Çünkü çalışma alanı ulaşılan alandır. Araştırmacının doğrudan gözleyerek ve anket tarama metodundan yararlanarak hakkında görüş bildirebileceği alan çalışma alanıdır. Pratikte araştırmalar yalnızca çalışma alanı üzerinde yapılmaktadır. Sonuçların da bu sınırlı alana genellenmesi kaçınılmazdır.

Diğer Ülkeler: Bu araştırmada diğer ülkelerden maksat, Almanya, Belçika, Fransa ve Hollanda ülkeleri anlaşılacaktır. Bu ülkelerdeki din görevlilerinden temsilî gruplar seçilerek örnekleme yöntemi ile kümeler oluşturulmuştur (Tablo 2). Örnekleme faaliyeti bütün bir kitle yerine, onun özellikleri hakkında bilgi verebilecek temsilî bir kümenin seçilip incelenmesine dayanır. Bu faaliyet ile elde edilen temsilî kümeye örneklem denilmektedir. Diğer ülkelerdeki örneklem seçiminde random sayıları (rasgele örnekleme) yöntemi içinde yer alan oranlı küme ve eleman örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Seçilen kümelerin çalışma alanını temsil etme özelliklerine dikkat edilmiştir.

Örnekleme alınan din görevlileri çalışma alanını temsil eder niteliktedir. Oranlı küme ve eleman örnekleme sisteminde "büyük örnek" yerine "iyi örnek" seçilmesi tercih edilmektedir¹².

Araştırmacı örnekleme alanı içinde yer alan diğer ülkelerdeki din görevlileri üzerinde araştırma yapabilmek için, büyükelçiliklerdeki Din Hizmetleri Müşavirlikleriyle ve özel derneklerin üst düzey yöneticileriyle görüşmeler yaptıktan sonra örnekleme işlemine başlamıştır.

F.3. ANKET TEKNİĞİ

Bu araştırmanın amaçları doğrultusunda ihtiyaç duyulan verilerin toplanmasında anket tekniği, görüşme ve gözlem yöntemi kullanılmıştır. Mevcut durumun değerlendirilmesinde tasvir etme ve tarama yöntemlerinde en çok kullanılan tekniklerden biri olan anket; düşüncüler inanışlar görüşler öneriler ve yaşantılarla ilgili bilgilerin elde edilmesi için en uygun yol olarak nitelendirilmektedir¹³.

Anket tekniği yazışma tekniklerinden birisi olup, en kuvvetli yönü, uygun durumlarda geniş bir gruptan çok miktarda veriyi kısa zamanda kolayca toplama imkanına sahip olmasıdır. Bir başka kuvvetli yönü de, anket sorularının herkese aynı şekilde sorularak bir örneklemin sağlanması, özellikle kapalı uçlu sorularla cevapların belli sınırlar içinde

¹² Niyazi Karasar, a.g.e. s. 133.

¹³ Saim Kaptan, a.g.e. s. 175.

toplantabilmesidir. Bunların yanısıra gizlilik garantisi daha inandırıcıdır¹⁴.

Belirtilen hususlar göz önünde bulundurularak bu araştırmada bilgi toplama aracı olarak anket tekniği kullanılması uygun görülmüştür.

Anketin hazırlık safhasında tez danışmanı ve uzman görüşüne başvurulmuş, konu ile ilgili yurtiçinde yapılmış çalışmalar gözden geçirilmiş, kullanılan anket tekniklerinden yararlanılmış ve sorular geliştirilmeye başlanmıştır. Ayrıca zaman zaman Viyana'da din görevlileriyle görüşülmüş, sorular üzerinde tartışılarak, onların da düşünceleri alınmış ve katkıları sağlanmıştır.

Anket sorularının hazırlanmasında "kapalı uçlu sorular" tercih edilmiştir. Geliştirilen anket konu ile ilgili uzmanların görüş ve tenkitlerine sunulmuş, daha sonra onların görüş ve önerilerine göre gerekli düzeltmeler ve değişiklikler yapılarak ankete son şekli verilmiştir. Anketlerin geliştirilmesinde metod bilgisi ve araştırma teknikleri ile ilgili kaynaklardan faydalanılmıştır.

Anketlerin uygulanmasına geçilmeden önce, araştırma planı gereğince, Viyana'da din görevlilerinden minyatür bir örnek küme (17 kişi) alınarak anketin ön uygulaması (Protest) yapılmıştır. Ön uygulama sonucunda ankete uygun düşmeyen bazı sorular çıkarılmış, yeterince anlaşılmayan bazı

¹⁴ Niyazi Karasar, a.g.e. s. 192.

sorular da yeniden gözden geçirilerek ankete en son şekil verilmiş, tez danışmanı ile görüşülüp onayı alındıktan sonra, yeterince çoğaltılarak uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Araştırma aracı olarak kullanılan anket (EK 1) şöyle düzenlenmiştir.

Anket formunun başına bir açıklama yazılarak, amacı, verilerin nerede kullanılacağı ve cevaplandırmaya ilişkin hususlar belirtilmiştir. Bu açıklamayı, soruların cevaplandırılması esnasında göz önünde bulundurulması gereken hususlar izlemektedir. Daha sonra kişisel bilgileri ihtiva eden birinci bölüm gelmektedir. Anketin ikinci bölümünde ise, din görevlilerinin mesleki, eğitim-öğretim, sosyal ve kültürel durumları ile ilgili sorulara yer verilmiştir.

F.3.1. UYGULAMA ve VERİLERİN TOPLANMASI

Bilgi toplama araçlarının, araştırmanın çalışma alanını oluşturan din görevlilerine uygulanabilmesi için Avusturya'da T.C. Viyana Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşavirliği'nden gerekli resmi izinler (EK-2) alındıktan sonra, anketler araştırmacı tarafından Viyana Niederösterreich ve Voralberg eyaletlerinde bizzat uygulanmış, öteki eyalet din görevlilerine posta ile ulaşılmıştır. Avusturya'daki özel dernekler nezdinde çalışan din görevlilerine anketler araştırmacı tarafından yine aynı eyaletlerde bizzat uygulanmış, öteki eyalet din görevlilerine derneklerin üst düzey yöneticileri aracılığıyla ulaşılmıştır.

Diğer ülkelerdeki Din Hizmetleri Müşavirlikleri ile görüşmeler yapılarak uygulama programı hazırlanmış, gerekli izinler alındıktan sonra, anketler posta ile din görevlilerine ulaştırılmıştır. Bu ülkelerdeki özel dernekler nezdinde vazife yapan din görevlilerine de, anketler Avusturya'da olduğu gibi dernek üst düzey yöneticileri aracılığıyla ve posta ile gönderilmiştir.

Araştırmacı tarafından bizzat uygulanan anketler aynı gün geri alınmıştır. Dernek üst düzey yöneticileri ve posta ile gönderilen anketler 10 gün içinde, anketler üzerinde belirtilen araştırmacının adresine geri gönderilmesi istenmiştir. Anketlerin geri dönüşü için, sağlıklı olmayacağı düşüncesiyle fazla süre tanınmamıştır.

Ankete katılma ve geri dönüş oranı (Tablo 1 ve 2 de belirtildiği şekilde) ortalama % 70 in üzerinde olmuştur. Hatta bazı sorularla ilgili olarak, anketlerin arka yüzlerine boş yer kalmayacak şekilde açıklamaların yazılması bu alanda yapılan araştırmalara rağbet edildiğinin bir göstergesi olarak da kabul edilebilir. Derkenar edilen bu yazılar da okunmuş, bunlardan çok değerli ipuçları elde edilmiştir. Üzerinde birleşilen fikirler problemin ağırlık noktaları kabul edilerek yorumlarda kullanılmıştır.

Anketi cevaplandırmayı kabul etmeyen din görevlisi sayısı Avusturya'da 5, diğer ülkelerde 10 dur. Çeşitli sebeplerle (yıllık izin, görev icabı başka yerde bulunma, hastalık ... vb.) anketleri zamanında geri göndermeyen din

görevlileri ise Avusturya'da 12, diğler ÷lkelerde toplam 38 kişidir.

Sonuç olarak 271 din görevlisine anket verilmiş, bunlardan 208 i geri dönmüş, anketler incelenirken, 2 anketten birisinin yarım doldurulduğı, diğlerinin ise çift cevaplı olduğı gör÷lmüş, bunlar da çıkarıldıktan sonra 206 anket (Avusturya 72; diğler ÷lkeler 134) değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

F.4. DİĞER YÖNTEMLER

Konuyla ilgili hem Türkiye'deki hem de yurtdışındaki literatür ulaşılabildiğı ölçüde taranmış, ilgili gör÷len araştırmalar incelenmiştir.

Araştırmada esas olarak kullanılan metotlar yanında, anket tekniğinin tek taraflılığını önlemek, daha geniş ve ayrıntılı bilgi edinebilmek amacıyla derinliğine gözlem ve gör÷şme tekniklerinden de yararlanılmıştır. Anket, gözlem ve gör÷şme tekniğinin birlikte kullanılması bu tip araştırmalarda adeta bir zorunluluktur.

BİRİNCİ BÖLÜM

**AVUSTURYADAKİ İSLAMİ FAALİYETLERE
GENEL BİR BAKIŞ**

A. AVUSTURYA

Orta Avrupa'nın güneyinde yer alan Avusturya toprakları, Alplerin doğusu ve Tuna nehrinin kıyılarına kadar uzanır. Aynı zamanda bazı Akdeniz lkelerinin komşusudur, denize kıyısı yoktur. Yzlm 83.855 km² dir. Coğrafi durumundan ötürü ülke uzun zamanlardan beri Avrupa'nın büyük iktisadi ve kültürel bölgeleri arasındaki yolların düğüm noktası halinde bulunmaktadır. Avusturya, kuzeyde Almanya, Çekoslovakya; doğuda Macaristan ; güneyde Yugoslavya, İtalya; batıda ise İsviçre ve Liechtenstein'in sınır komşusudur. Doğu-batı doğrultusunda ülkenin uzunluğu 500 km den fazla ise de, kuzeyi ile güneyi arsında 30-80 km mesafe bulunmaktadır. 1986 da 7.552.000 olan nüfusunun çoğunluğunu Avusturyalılar teğkil eder(%95). Halkın %98 i Almanca konuğur. Ülkenin güney ve doğu bölgelerinde Slovence, Hırvatça, Çekçe, Macarca konuğan halk kitleleri bulunur. Avusturya'da nüfus daha çok Alp dığı bölgelerde yoğunluk kazanır. Özellikle Viyana havzası nüfusun en yoğun olduğu yerdir. Bütün lke halkının dörtte birine yakını Viyana ile yakın çevresinde yağar. Nüfusları 100.000 in üzerinde olan beğ büyük Őehir Viyana (1.5 milyon), (Graz 243.000), Linz (200.000), Salzburg (139.000), Innsbruck'ta (117.000) yağayanlar ülke nüfusunun ağağı yukarı üçte birini oluğturmaktadırlar. Nüfus artığ oranı son derece dğk olan Avusturya'da (1981 nüfus sayımı : 7.555.338; 1986 nüfus sayımı: 7.552.000) kalkınma hamlesi hızlıdır.

Federal yapıda parlamenter bir cumhuriyet olan Avusturya Cumhuriyeti (Republik Österreich) geniş yetkilere sahip dokuz eyaletten (Wien, Niederösterreich, Oberösterreich, Burgenland, Kärnten, Salzburg, Steiermark, Tirol ve Vorarlberg) meydana gelmektedir. Viyana aynı zamanda Konfederasyonun da başşehridir. Devletin yasama yetkisi Parlamentonun birer kanadını oluşturan Millet Meclisi ve Federal Meclise aittir ki, bu mecliste eyaletlerin menfaatleri temsil edilmektedir. Eyaletlerin kendi kanunları da eyalet meclisleri tarafından çıkarılır. Millet Meclisi'nin 183 üyesi 4 senede bir tüm ülkenin halkı tarafından, eyalet meclislerinin üyeleri o eyaletin halkı tarafından seçilir. Eyaletlerin yönetiminde en yüksek merci, eyalet başkanının idaresinde toplanan eyalet hükümetidir. 26 Ekim 1955 de Milli Mecliste alınan kararla Avusturya "daimi tarafsızlık" ilkesini ilan etmiştir.

Avusturya'da sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri çok sağlam bir sisteme oturtulmuştur. Sosyal yardım hizmetleri Avusturyalılar için daha doğumdan önce başlayıp, tüm hayatları boyunca devam etmektedir. Çocuk yuvaları, okullar, özel okullar gençlik ve talebe yurtları, ihtiyarlar yurdu, hastaneler gibi kurumlar, kaza önlem tedbirleri ve işyeri temizliği ile ilgili çok gelişmiş hizmetler bulunmaktadır. Sosyal yasalar aracılığı ile sosyal sigorta hizmetleri çok geniş bir alan kapsamaktadır. (Kaza, hastalık, ameliyat, doğum, kürler, işsizlik, sakatlık, yaşlılık ve öksüzlere bakım gibi)

1774'deki "Genel Eğitim Nizamnamesi" Avusturya eğitim sisteminin temelini teşkil etmektedir. Eğitimin üç alanını meydana getiren, lise dengi genel eğitim yapan okullar, meslek okulları ve öğretmen okulları daha XIX y.y. da iyi bir şekilde gelişmişti. 1869 senesinde 8 yıllık eğitim mecburiyeti kondu. 1927 deki düzenleme ile de İlkokulların ikinci devresi olan Hauptschule'lerin açılmasına karar verildi¹⁵. 1962 de ise Okul Eğitim Reformu ile 8 yıllık eğitim mecburiyeti 9 yıla çıkarıldı¹⁶. Bugün Avusturya'da eğitim mecburiyeti 9 yıldan ibarettir. Dört sene süren ilkokulu (6-10 yaşlar) ortaokul veya liselerin orta bölümü izler. Eğitim süresi bir yıl olan "Polytechnischer Lehrgang" 14 yaşını doldurmuş, okumaya devam etmeyecek olan öğrencileri meslek hayatına geçişe hazırlar. Çırakların meslek okullarında eğitim görmeleri zorunludur. Lise kısımları ise (14-18/19 yaşlar) geleneksel lise tipinin yanı sıra her çeşit meslek dallarına hazırlayan okullar halindedir. 1969 yılında faaliyete konulmuş olan Eğitim Reform Komisyonu eğitimin her alanında yenilikleri inceler ve destekler. Okulların daha verimli olmaları için deneme mahiyetinde yeni eğitim sistemlerinin uygulandığı örnek okullar kurulmuştur. Avusturya'da eğitim tüm ülke için geçerli bir şekle getirilmiştir ve parasızdır. 1971 den beri de devlet, öğrencilerin okullarına toplu taşıma araçlarına para

¹⁵ Kemal Kaya, **Yabancı Memleketlerde Terbiye ve Tedris Denemeleri I**, Maarif Vekilliği, İstanbul 1939, ss. 29-30,88.

¹⁶ **Österreich Tatsachen und Zahlen**, Bundespressedienst, Wien 1984, ss. 118, 121.

vermeden gelip gitmelerini sağlamaktadır. 1972 den beri okul kitapları parasızdır. 1974 de konulan Okul Eğitim Kanunu dayanışma ilkesini ön planda tutmaktadır. Müşterek okul heyetlerinde aynı oranda öğretmen öğrenci ve veliler bulunmaktadır. 12 üniversiteye sahip olan Avusturya'da Viyana Üniversitesi en eski olanıdır ve 1365 de kurulmuştur¹⁷. Avusturya kültür ve sanat alanında da Hristiyan dünyasının önemli merkezlerinden birisi olarak kabul edilir. Avusturya halkının takriben % 84 ü Katolik % 6 sı Protestan'dır. % 4 ü diğer dinlere (İslam, Yahudi, Budist) mensup olup, % 6 sı ise hiçbir dine mensup değildir. Avusturya vatandaşlarına 1867 den beri inanç ve vicdan özgürlüğü gibi temel hakları garanti etmiştir.

Avusturya'daki her dini cemaatin devlet tarafından tanınan resmi bir teşkilatı vardır. Dini cemaatler ibadet, eğitim, ve sağlık gibi organizasyonlarını bu dini teşkilatlar aracılığı ile yapmaktadırlar. Mesela Viyana'da Katolik, Protestan ve Ortodoksların kilise teşkilatları olduğu gibi, müslümanların da İslam Diyanet Teşkilatı vardır. Bunların dışında Avusturya'da Yahudiler ve Budistler de yaşamaktadır. Bu dinlere mensup olanların teşkilatları da resmen tanınmaktadır.

Avrupa kıtasında İslam'ı din olarak resmen tanıyan iki ülke Belçika ve Avusturya'dır. Hristiyanlığa ve Yahudiliğe

¹⁷ **Universitäten Hochschulen**, '89, Studium Beruf (Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung), Wien 1989, s. 417.

tanınan haklar İslam için de geçerlidir¹⁸. Belçika'da 1969 da kurulan İslam Kültür Merkezi'ne Belçika Hükümeti bir bina tahsis etmiştir. Bu merkez İslamın yayılması, ibadet ve eğitim konularında sayıları 200.000 in üzerinde olan müslümanlara dini faaliyetler ve çalışmalar yapmaktadır. 19 Temmuz 1974 de İslam Dini Belçika'da resmen tanınmıştır. 20 Şubat 1978 de bu tanıma pekiştirilerek din hizmetlerinin alanları genişletilmiştir. Okullarda İslam din dersleri öğretmenleri, camilerde din görevlileri eğitim, öğretim ve ibadet konularında çalışmalar yapmaktadırlar¹⁹.

7 milyon civarında bir nüfusa sahip Avusturya'da en son yapılan 1986 nüfus sayımında dinlere göre dağılım şöyledir²⁰.

Katolikler	: 6.398.192
Protestanlar	: 423.162
Yahudiler	: 7.123
Müslümanlar	: 76.939
Dini olmayanlar	: 452.000
Dini bilinmeyenler	: 79.017
Diğerleri	: 118.866

¹⁸ Smail Balic, **İslam und Österreich**, Jahrbuch der Erzdiözese Wien für 1983, Wien 1983, s. 123.

¹⁹ **Belçika'da 200.000 Müslüman Yaşıyor**" Diyanet Gazetesi, 15 Ocak 1979, sayı 205, s. 6.

²⁰ **Religionen in Österreich**, Österreich Dökumentationen, Bundespressdienst Wien, 1989, s. 6.

Avusturya'daki müslümanların sayılarının istatistiklere ilk sayımlarda geçirilmediğine , her yıl müslümanların sayılarında artış olduğuna, özellikle Avusturya asıllı müslümanların dahi istatistiklere alınmadığına, müslüman nüfusuyla Avusturya'da en güçlü temsil edilen ülke olan Türkiye'nin bile istatistiklere ilk kez 1981 de dahil edildiğine dair araştırmalar vardır²¹. Bu yüzden Avusturya'daki müslümanların sayıları istatistiklerde verilen sayılardan çok fazladır.

B. AVUSTURYA'DA İSLAMİYET VE MÜSLÜMAN CEMAATLER

Avusturya'nın İslam dünyası ve kültürü ile münasebetleri çok eskilere dayanmaktadır. Gerek Osmanlılarla ve gerekse batıda müslüman Araplarla meydana gelen savaşlarda Avusturyalılar müslümanları az da olsa tanıma fırsatı buldular. Avrupa'daki Osmanlı üstünlüğü çeşitli alanlarda Avusturya kültürünü etkilemiş olduğu gibi, barış dönemlerinde kurulan ticari ve kültürel ilişkiler de Avusturya toplumunu müslümanlarla karşılaştırmıştır. 1674 lerde Viyana Üniversitesi'nde şark dilleri öğretiminin başlaması ile Saray kütüphanesine İslam dünyasından yazma eser temini için bazı kişilerin görevlendirilmesi, İslam kültürünün tanınması yönünde atılan ilk adımları teşkil etmektedir. Avusturya ile İslam dünyası arasında ticari münasebetlerin gelişmesinin bir sonucu olarak 1730 da Viyana'da bir "Müslüman Tüccarlar

²¹ Kirstin Arat, *Der İslam in Österreich*, CİBEDO, 1/4, Frankfurt, 1987, ss. 101-103.

Kolonisi"nin kurulması ve bu asrın sonlarına doğru Avusturya İmparatorluğu'nun müslümanlar için bir "Müsamaha Fermanı" yayınlayıp (1782) İslam Dini'ne hukuki bir statü kazandırması, müslümanların hem tanınması hem de münasebetlerinin gelişmesi yönünde etkili olmuştur. 1878 deki Berlin Kongresi ile Bosna-Hersek'in, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakılması, Avusturya-müslüman münasebetlerinde bir dönüm noktası olmuştur. Böylece Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içinde ilk defa müslüman nüfusa sahip bir eyalet ve onun yönetimi için farklı bir dini-adli düzenleme yapma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu amaçla imparatorluk Osmanlıların eğitim ve adli düzeniyle yakından ilgilenmeye başlamış ve buna göre, Bosna-Hersek eyaletinin başşehri olan Saraybosna'daki mahalli yönetimin girişimi ve desteğiyle buradaki eğitim sistemini yeniden organize etmiştir. 1883 de Viyana'da devlet matbaasında "Hanefi Mezhebine Göre İslamda Evlilik Hukuku" , "İslamda Aile Hukuku" ve "İslamda Veraset Hukuku" gibi konularda bazı kitapların basımı sağlandı. Böylelikle Avusturyalı hukukçular ve bilim adamları İslam Hukukunu inceleme imkanı buldular. 1893 de Avusturya yönetiminin desteğiyle Saraybosna'da din derşi öğretmenlerinin yetiştirildiği bir "Darü'l-Muallimin", kadıların yetiştirmek için bir "Mekteb-i Nüvvab" ve 1918 de "Şeriat Lisesi" açıldı. Bu okullarda normal lise programında bulunan derslerden başka, Arapça, İslam Kültürü ve İslam Tarihi gibi dersler okutuluyordu. Bosna-Hersek'de 1928 lere kadar

yürürlükte kalmış olan "Mecelle" de Almanca ve Sırpça'ya tercüme edildi²².

I. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti'nde okutulan bütün ders kitaplarının, neşredilen bütün gazete ve dergilerden ve bunların yanısıra 1918 e kadar İstanbul ve Bulak'da basılan Arapça, Türkçe, Farsça eserlerin büyük bir özenle toplanarak bugünkü Viyana Milli Kütüphanesi'nde saklanması, Avusturya yönetiminin İslam kültürüne olan ilgisini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bugün bu eser ve koleksiyonların hepsi Avusturya National Bibliothek'de mevcuttur.

Avusturya İmparatorluğu 15 temmuz 1912 tarihinde çıkardığı bir kanunla İslam dinini resmen tanıdı ve böylelikle Viyana'da bir Müftülük teşkilatı da ihdas edildi, bu kanun sayesinde de bu ülkedeki müslümanlar dini cemaat statüsünü kazanmış oldu. Mensupları artık cemaat olarak teşkilatlanmaya, vakıf kurmaya ve din görevlileri tayin etmeye, resmi yönden imkanlara kavuştu. Viyana'da 1918 e kadar faaliyet gösteren ve sonuncusu Ahmet Kurbekovich Efendi olan bir müftü vardı. Şehirde müslüman askerler için yaptırılmış bir de cami bulunuyordu²³.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avusturya'da yaşayan müslümanlar İslam Kültür Cemiyeti adıyla bir dernek kurarak

²² Osman Öztürk, **Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle**, İstanbul, 1973, s. 95.

²³ Kirstin Arat, a.g.e., s. 100.

ortak problemlerine çözüm aradılar. Ancak dernek 1939 da Alman hakimiyetinin başlamasından sonra kapanmak zorunda kaldı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu derneğin devamı niteliğinde olan Avusturya İslam Cemiyeti 1950 de kuruldu. Fakat bu uzun ömürlü olamadı ve 1962 de kapandı. Aynı yıl müslümanları bir çatı altında toplamak amacıyla İslami Sosyal Hizmet Cemiyeti (Moslimischer Sozialdienst) kuruldu. Daha sonra üyeleri arasında Türk işçi ve öğrencilerinin de bulunduğu pek çok kuruluş bu derneğe katıldı. 1960 lardan itibaren Avusturya'nın Türkiye ve Kuzey Afrika ülkelerinden işçi kabul etmesi ve İslam ülkelerinden okumak için buraya öğrencilerin gelmesi üzerine özellikle Viyana'da yaşayan müslümanların sayısı hızlı bir artış göstermiş ve günümüzde bu ülkedeki müslüman nüfus 100.000 in üzerindedir. 1968 lerde müslüman ülkelerin büyükelçileri sosyal ihtiyaçların karşılanması ve çocukların dini eğitimlerinin yapılabilmesi amacıyla bir İslam merkezi tesis edilmesi için yoğun bir çalışma başlattılar ve Suudi Arabistan'ın maddi desteğiyle inşa edilen Viyana İslam Merkezi 1979 da hizmete girdi²⁴.

Viyana İslam Merkezi Tuna nehri ve Birleşmiş Milletler siteleri yakınında bulunmaktadır. Bu İslam merkezinin açıldığı ve ilk cuma namazı kılındığı sırada, Avusturya Televizyonu "Müezzin Tuna Üzerinde" adlı bir programla cuma namazını da naklen vermiştir Bu televizyon programında Avusturya'da yaşayan müslümanların dini hayatını konu alan film ve

²⁴ İsmail-Balıç-M.Yaşar Aydın, **T.D.V. İslam Ansiklopedisi**, IV. s. 178-179.

röportajlara yer verilmiştir. Viyana İslam Merkezi'nin (VIC) açılışına Avusturya yazılı basını da geniş bir şekilde yer vermiştir²⁵.

C. AVUSTURYA'DAKİ İSLAMİ KURULUŞLAR VE FAALİYETLERİ

C.1. AVUSTURYA İSLAM DİYANET TEŞKİLATI KURULUŞ SÜRECİ

Avusturya İmparatorluğu 15 Temmuz 1912 yılında çıkardığı kanunla İslam dinini resmen tanımıştı. Ancak bu kanunun çıkış tarihinden sonra I. Dünya Savaşı patlak vermişti. Avusturya bu savaş sırasında bazı topraklarını kaybetmiş, bu topraklar üzerinde yaşayan müslümanların bir kısmı Yugoslav sınırları içinde kalmıştı. Avusturya'da yaşayan müslümanların azalması nedeniyle 1912 yılında çıkarılan kanun yürürlükten kaldırılmıştı. I. Dünya Harbi'nden sonraki yıllarda Avusturya'da yaşayan müslümanların sayısında önemli artışlar görüldü. Avusturya'da yaşayan müslüman topluluklar genellikle Boşnak, Yugoslavya'dan gelen göçmenler, Türk işçileri ve Avusturyalı müslümanlardan oluşuyordu. Müslümanların sayıları gittikçe artmış olmasına rağmen, dinleriyle ilgili haklara kavuşmuş değillerdi. Viyana'da kurulan İslam Sosyal Hizmetler Cemiyeti (1964)

²⁵ Arbeiter-Zeitung, 10.11.1979; Die Presse, 17.11.1979; Kurier, 17.11.1979; Wiener Zeitung, 21.11.1979; Kurier, 21.11.1979; Diyanet Gazetesi, "Avrupanın en büyük camilerinden biri olan Viyana Camii Hicri yılın başlaması dolayısıyla törenle ibadete açıldı.", 1 Ocak 1980, sayı: 228, s. 11.

müslümanların, dinleriyle ilgili haklara kavuşması için Avusturya'da çalışmalar yapıyordu²⁶. İslam Sosyal Hizmetler Cemiyeti 1912 yılında yürürlüğe konan ve sonra kaldırılan bu kanuna istinaden İslam Dini'nin fiilen tanınması için 1971 yılında Avusturya hükümetine resmen başvurmuş, zamanın başbakanı olan Dr. Bruno Kreisky, bu kanunun çıkarılacağına dair söz vermiştir. 1971 yılından 1979 yılı Nisan ayına kadar uzun süren çalışma, görüşme ve tartışmalardan sonra nihayet 20 Nisan 1979 da çıkarılan bir kararname ile, 15 Temmuz 1912 tarih ve 159 sayılı kanun yeniden yürürlüğe girmiştir²⁷. Avusturya'da yaşayan müslüman topluluğu resmen tanınmış, diğer din müntesiplerine tanınan bütün maddi ve sosyal haklar İslam Dini mensuplarına da sağlanmıştır. Yürürlüğe konulan kanunda Avusturya'da yaşayan müslümanlara ait taslak olarak ilk etapta şu hususlara yer verilmiştir²⁸:

1. İslam Dini'nin tebliği ve müslümanların eğitimi
2. Dini faaliyetler, dini konferanslar ve islami yayınların neşri
3. Cami ve dini müesseselerin oluşturulması
4. İbadetlerin zamanında edasının sağlanması.

²⁶ Religionen in Österreich, s. 35.

²⁷ Religionen in Österreich, s. 5.

²⁸ Diyanet Gazetesi, "İslamiyet Avusturya'da Resmi Din Olarak Kabul Edildi", 15 Haziran 1979, sayı 215, s. 7.

5. Cenazelerin defni

6. Din dersi verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi

1979 da İslam'ın resmi din olarak kabul edilmesi ile radyo ve televizyonda yılda sekiz defa dini konuşma yapma, müslümanların, İslam cemaati adı altında teşkilatlanmaları gibi çeşitli haklar ilk planda sağlanmıştır.

1960 lı yıllarda Avusturya Türkiye'den işçi talebinde bulunmuştur. Türkiye ile birlikte Yugoslavya, Arnavutluk, ve Kuzey Afrika'dan gelen işçiler Avusturya'da müslüman cemaatinin sayısını artırmıştır. İlk defa 1964 yılında İslam Sosyal Hizmetler Cemiyeti'nin kurulmasından sonra Türkler ve Araplar tarafından kurulan çeşitli islami derneklerin yavaş yavaş farklı bölgelerde yayıldığı görülmektedir. Bütün bu islami derneklerin bir çatı altında birleşme arzuları Viyana Eyaleti Eğitim Bakanlığı'nca uygun görülmüş ve 1912 yılındaki yasaya dayanılarak 1979 yılında, ülkedeki bütün müslümanları temsilen "Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı" kurulmuştur. Bundan sonra Avusturya'nın çeşitli bölgelerinde dağılmış olan müslümanların, ibadet, eğitim, resmi makamlarla ilişkiler gibi birçok problemleriyle daha yakından ilgilenilme ve onlarla sağlıklı ilişkiler kurabilme imkanı gerçekleşmiştir. Öncelikle "Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı Tüzüğü" çalışmaları yapılmış ve Viyana Eğitim Bakanlığı'nca bu tüzük onaylanmıştır. Tüzüğe göre merkezi idare Viyana'dadır²⁹. Aşağı Avusturya ve Burgenland eyaletlerindeki İslam

²⁹ **Islamische Glaubensgemeinschaft**, 1070 Wien, Bernardgasse, 5; Stadtbüro, A-1010 Wien, Werdertorgasse 4/11/13.

cemaatleri Viyana eyaletindeki merkezi idareye bağılı olarak faaliyet göstermektedir. Aynı şekilde Steiermark ve Kärnten eyaletlerindeki müslüman cemaatler Graz; Yukarı Avusturya ve Salzburg eyaletlerindeki cemaatler Linz; Voralberg ve Tirol eyaletlerindeki cemaatler de Bregenz İslam Diyanet Teşkilatı şubelerine bağılıdır³⁰.

Avusturya Anayasası'nın 15. maddesi 142/1867 sayılı fıkrasına göre, Müslümanların Diyanet Teşkilatı Hukuki bir kuruluştur³¹.

İslam Diyanet Teşkilatı'nın sancağı yeşil renkli olup, üzerinde beyaz ipekle "Her biriniz Allah'ın ipine sımsıkı sarılın ve sakın tefrikaya düşmeyin"³² mealindeki Kur'an ayetinin Arapça metni yazılıdır. *وَأَعِصُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا*

Avusturya'daki İslam-Hanefi mezhebi mensupları İslam toplumu olarak kabul edilmekle birlikte, Hanefi mezhebine mensup olmayan diğer sünniler (Şafiler, Malikiler, Hanbeliler) ve Şiiiler de Hanefiler gibi aynı hak ve sorumluluklara sahiptirler. Yani ülkedeki bütün müslümanlar, hiçbir mezhep ayırımı yapmaksızın İslam cemaatinin birer üyesidirler³³.

³⁰ Religionen in Österreich, s. 35.

³¹ 15 Temmuz 1912 tarih ve 159 sayılı Avusturya Resmi Gazetesi, Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı Kuruluş Tüzüğü, Madde 4.

³² Al-i İmran, 3/103; Teşkilat Kuruluş Tüzüğü, madde 10.

³³ Teşkilat Kuruluş Tüzüğü, madde 1, 6, 18.

İslam Diyanet Teşkilatı'nın organları şunlardır:³⁴

A. Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı

1. Ülke çapında genel kurul
2. Yüksek İdari Şura
3. Müftü

B. İslam Cemaatleri

1. Cemaat Genel Kongresi
2. Cemaat İdare Heyeti
3. İmam

İslam Diyanet Teşkilatı kararlarını genel kurulun çoğunluğu ile alır.

Teşkilatın görevleri, kuruluş tüzüğü'nün 3. maddesinde zikredilmiştir. Teşkilatın asıl gayesi Avusturya'daki müslümanlar arasında İslam Dininin korunması ve yaşanmasını temin etmektir. Bu hedefe ulaşmak için ilk etapta taslak olarak tespit edilen 8 ana maddede top-lanmış olan bu teşkilatın vazifeleri şöyle sıralanmaktadır:

1. İslamın tebliği
2. Müslümanlar arasında islami eğitim-öğretimin temini
3. Dini vaaz ve konferanslar tertiplemek
4. İslami neşriyat yapmak ve dağıtmak
5. İbadetlerin organizesi

³⁴ Teşkilat Kuruluş Tüzüğü, madde 15.

6. Okullardaki İslam Din dersleri için öğretmen yetiştirmek ve temin etmek

7. Dini kuruluşların, camilerin yapım ve bakımı

8. İslam cemaatlerinin dini ihtiyaçları ile ilgili diğer bütün faaliyetleri yürütmek

İslam Diyanet Teşkilatının organlarında çalışan tüm görevlilerin müslüman ve İslama göre yetişmiş olmaları, islami bilfiil yaşamaları, imamlık yapmağa muktedir olmaları, İslamı müslümanlara anlatacak ve başkalarına tebliğ edecek vasıflarda bulunmaları ve Almanca'yı çok iyi bilmeleri şarttır³⁵. Bu teşkilatın bir organının aldığı kararı haksız bulan bir müslüman itiraz hakkına sahiptir³⁶.

İslam Diyanet Teşkilatı Avusturya'da bugün genel hatlarıyla 4 önemli alanda hizmet vermektedir:

A. İslam cemaatleri nezdindeki camilere din görevlisi tayini ve cemaatlerin sosyal problemlerine yardımcı olmak.

B. Okullardaki müslüman öğrencilere, din dersleri için öğretmen yetiştirmek, temin veya tayin etmek ve bu derslerin organizelerini yürütmek. (Ancak bugün için bu teşkilatın din dersi öğretmeni yetiştirme imkanı olmadığından dolayı İslam ülkelerinden özellikle Türkiye'den yetişmiş din dersi öğretmeni temin etmektedir.)

³⁵ Teşkilat Kuruluş Tüzüğü, madde 7.

³⁶ Teşkilat Kuruluş Tüzüğü, madde 8.

C. Avusturya'daki müslümanları, ülke içinde ve dışında temsil etmek, kongre toplantı ve protokollara katılmak.

D. Radyo ve televizyonda dini programlar yapmak, dini gün ve gecelerde "Die Stimme des Islams" isimli programı düzenlemek ve sunmak.

Avusturya'da farklı milletlere mensup İslam cemaatleri bulunmaktadır. Mısır, Suriye , İran, Fas, Cezayir Pakistan, Yemen, Yugoslavya, Arnavutluk ve Türkiye'den Avusturya'ya çalışmaya gelen müslümanlar kendi aralarında birleşerek ibadet ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için İslam cemaatleri oluşturmuşlardır. Bunlar içinde en çok cemaatleşme Türklerde ve Araplarda görülmektedir. Avusturya asıllı müslümanlarda cemaatleşme henüz yoktur. Türklerin yoğun olarak bulunduğu her bölgede en az iki tane Türk derneğine rastlamak mümkündür. Bu dernekler nezdinde cami, alış-veriş merkezi, çay ocağı, lokal, yemekhane vb. yerler vardır Araplarda ise Türkler'deki gibi yoğun cemaatleşme görülmez. Dernekleşmiş Arap cemaatlerinin sayısı çok azdır İbadetlerini çoğu zaman Türklere ait camilerde ifa ederler. Helal gıda temini için de yine buralardan alış-veriş yaparlar.

Avusturya'da İslam Merkezi olarak kullanılan ve 1979 da hizmete açılan Viyana merkezindeki cami, tek minareli, kubbeli, ve Osmanlı mimarisi üslubundadır³⁷. Bu İslam merkezinde, konferans salonları, mescit, kütüphane,

³⁷ **İslamisches Zentrum Wien**, Am Hubertusdamm, 17-19, A-1210-Wien.

lojmanlar, çocukların dini eğitim gördükleri sınıflar, kadınlar için özel bölüm ve çeşitli sosyal hizmetlere ayrılan bürolar bulunmaktadır. Bu merkez islami konularda kitap ve dergi yayını da gerçekleştirmektedir. Almanca olarak yayınlanan "el-İslam" dergisi bu merkezin yayınıdır.

Viyana İslam Merkezi'ndeki camide görevli iki İmam-Hatip vardır. Biri Mısırlı, diğeri Türk'tür. Cuma hutbeleri Arapça, Türkçe ve Almanca olarak üç dilden yapılmaktadır. Her iki İmam- Hatip de Almanca'yı çok iyi konuşmaktadır. Avusturya asıllı müslümanlar da Cuma namazı için buraya gelmektedirler.

İslam Diyanet Teşkilatı'nın Viyana içinde iki ayrı yerde çalışma büroları bulunmaktadır. Büroların bulunduğu binalarda birer mescit vardır. Her iki mescitte de din görevliliği vazifesini Türk olan İslam Din Dersi öğretmenleri ifa etmektedir. Bu öğretmenler sadece cuma ve bayram namazlarını kıldırmakta, hutbeleri de Arapça-Almanca ve Türkçe olmak üzere üç dilden yapmaktadırlar. Bu iki mescidin cemaatı genellikle teşkilat mensupları ve İslam Din Dersi öğretmenleridir.

Avusturya'daki İslamî derneklerin camilerine imam-hatip tayini dernek idarecileri tarafından yapılmaktadır. İmam-hatibini temin eden dernekler İslam Diyanet Teşkilatına bildirirler. Din görevlilerinin ücretleri de çalıştıkları dernekler tarafından karşılanmaktadır. Dernekler din görevlilerinin işvereni durumundadırlar. Dernek genel kurulunda din

görevlilerinin faaliyet raporları görüşülür. Dernek idare heyetinde din görevlisi üye sıfatına sahiptir. Bir din görevlisinin tayin ve azline dernek idare heyeti yetkilidir³⁸.

Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı derneklerle ilgili olarak camilerdeki din görevlilerinin oturma izninde, resmi makamlarla olan muamelelerinde rehberlik yapmakta ve onlara yardımcı olmaktadır. Yeni cemaatleşen müslümanların cami açmalarına gerekli desteği bu teşkilat sağlamaktadır.

C.1.a. TÜRK DERNEKLERİNE AİT CAMİLER

a. Camiler

Avusturya'daki Türk işçileri yoğun olarak Viyana, Aşağı Avusturya, Salzburg, Tirol ve Voralberg eyaletlerinde çalışmaktadır. Bu eyaletlerde Türk derneklerine ait yaklaşık 100 civarında cami ve din görevlisi vardır.

Ülkemizdeki dini, kültürel ve siyasi gruplaşmaların uzantılarını, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Avusturya'daki Türk derneklerinde de görmek mümkündür. Avusturya'daki Türk dernekleri farklı isimler altında kendi aralarında birleşerek merkezi yönetim esasını benimsemiş olmalarına rağmen, bu farklı derneklere mensup cemaatler birbirlerini ziyaret etmekte, beşeri münasebetlerini sürdürmektedirler. Her dernek kendi görüşüne uygun olan din görevlilerini Türkiye'den veya Avusturya'dan temin ederek

³⁸ Teşkilat Kuruluş Tüzüğü, madde 25/26, 26, 27/5.

vazifelendirmektedir. Türklere ait camilerin bazı özellikleri şöyle sıralanabilir.

a. Camiler ve meşrutaları her türlü sosyal hizmet ve ibadet yeri olarak kullanılmaktadır. Camiye ait lavabolar, tuvaletler, oturma salonları, cami odası, çay ocağı, yemekhane, küçük çaplı alışveriş merkezleri, kitap, video ve teyp bandı satış reyonları, hatta bazı yerlerde berber bile bulunmaktadır

b. Camiler fiziki mekan olarak yetersiz olduğu gibi, cami için uygun olmayan yerlerde, mesela çoğu zaman binaların zemininde hatta bodrumlarda bile oldukları görülmüştür. İşyeri görünümünde olan binaların 2. veya 3. katında da camilere rastlamak mümkündür.

c. Derneklerde veya camilerde ibadet ve eğitim faaliyetleri için ayrı ayrı mekanlar bulunmamaktadır. Camilerde namaz kılındıktan sonra din eğitimi faaliyeti yapılmakta, yani camiler hem ibadet hem de eğitim-öğretim faaliyetleri için kullanılmaktadır. Eğitim-öğretim için yeterli araç-gereç ise bulunmamaktadır. Bu durumda olan dernek camileri bu ekonomik yetersizlikler karşısında zor şartlar altında da olsa müslümanlara hizmet vermeye devam etmektedirler.

d. Derneklerin ekonomik yetersizlikleri, din hizmetlerini ancak belirli bir noktaya kadar götürebilmektedir. Çünkü 200-300 üyeli derneklerin yanında 50-60 üyesi bulunan Türk dernekleri de vardır. Bu derneklerin geliri sadece üye aidatları

ve camiye ait alış-veriş merkezinden elde edilen kârlardır. Ekonomik yönden geçimini gurbette zor temin eden Türk insanının zor ve ağır şartlar altında kazandığı aylık gelirden belli bir miktarını derneğe veya camiye bağışta bulunması, din hizmetleri için feda etmesi, gerçekten manidar bir davranış olmasına rağmen, cami giderlerinin küçümsenemeyecek meblağlara ulaşması masrafları karşılamaya yetmemektedir. Avusturya'daki Türk derneklerinin maddi yönden zorlandıkları konular arasında en büyüğü, derneğin ve caminin bulunduğu yerin kirası, aydınlanması, ısıtılması ve din görevlilerinin maaşı vb. masraflardır.

e. Bu şartlar altında hizmet vermeye çalışan dernekler nezdindeki camiler, Ramazan aylarında anlamlı bir vazifeyi de yerine getirmektedir. Ramazan ayında Avusturya'da tüm Müslüman-Türk camilerindeki yemekhanelerde her gün iftar sofraları açılmaktadır. Bu dini örf, özellikle Türkler arasında çok yaygındır. İftar yemeği vermek isteyip de evlerinde iftar yemeğini mekan darlığından dolayı vereme-yenler, ramazan ayından önce camide iftar yemeği vermek istediğini, bunun için kendisine rezervasyon yapılmasını isteyenlerin sayısı küçümsenemeyecek bir orandadır. Böyle talepte bulunanların sayısı, çoğu yerlerde Ramazan ayındaki iftar adedini ikiye-üç katlamaktadır. Böylesi durumlarda iki-üç kişi bir iftar yemeği masraflarını kendi aralarında taksim ederler. Bütün camilerde iftar sofrası açıldığını bilen müslümanlar camileri hınca-hınç doldurmaktadırlar. İftar sofraları ve sohbetleri,

teravih namazları, namazı müteakip çaylı sohbetler müslümanların bir araya gelmelerine vesile olmaktadır. Camiler toplumumuzun kültürünü ayakta tutmaya ve müslümanların kaynaşmalarına vesile olmakta, hem ibadet hem de kültür merkezi olarak varlığını Avusturya'da sürdürmeye devam etmektedir.

f. Camilerde Ramazan ve Kurban Bayramlarında bayramlaşma merasimi de yapılmaktadır. Kurban kesenler, kurbanlarından bir kısmını camiye veya derneğe getirerek, kurban kesemeyenlere dağıtılmasını veya ihtiyacı olanlara verilmesini istemektedirler. Camiler böyle bir dini örfün yerine getirilmesine de vesile olmaktadır.

b. Din Görevlileri

Daha önce de belirtildiği gibi camisi olan her dernek din görevlisini kendisi temin etmek durumundadır. Bazı dernekler de T.C. Viyana Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşavirliği aracılığıyla T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan resmi olarak din görevlisi talep etmektedir. Derneklerin bu istekleri Din Hizmetleri Müşavirliği vasıtasıyla yerine getirilerek Türkiye'den resmi din görevlileri gelmektedir. Diğer Türk dernekleri özel olarak din görevlilerini kendileri temin etmekte ve bu din görevlilerinin ücretleri derneklerce karşılanmaktadır. Resmi din görevlilerinin ücretleri de 1985 yılına kadar dernekler tarafından ödenmekte iken, 1985 yılından beri resmi yolla Viyana Büyükelçiliği tarafından ödenmektedir. Resmi yoldan

din görevlisi isteyen dernekler Avusturya genelinde (1990 yılı itibarıyla) otuzun üzerindedir.

Camilerde çalışan Türk din görevlilerinin vazifeleri genellikle şunlardır:

1. Namaz kıldırmak
2. Vaaz ve irşat faaliyetlerinde bulunmak
3. Çocuklara, gençlere ve yetişkinlere Kur'an-ı Kerim okumayı ve dini bilgileri öğretmek.
4. Derneğin sosyal ve kültürel faaliyetlerinin yürütülmesinde yardımcı olmak.
5. Bölge toplantılarına katılmak
6. Sohbet toplantıları düzenlemek
7. Cemaatin dini sorularını cevaplandırmak
- 8 . Düğün ve sünnet merasimlerine katılmak

Avusturya'daki camilerde vazife yapan Türk din görevlilerinin mesleki, sosyal ve kültürel sorunlarıyla ilgili ayrıntılı araştırmaya bundan sonraki bölümde yer verilmiştir.

Resmi ve özel din görevlileri, sayılan bu görevleri yapmaktadırlar. Avusturya genelinde özel din görevlileri bulunduran Türk derneklerinin üst düzey teşkilatlarının isimleri şöyledir:

1. Türk-İslam Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Dernekleri
2. Avusturya Milli Görüş Teşkilatı

3. İslam Kültür Merkezleri

4. Türk Kültür Dernekleri

5. Müslüman Cemaatler Birliği

6. Bağımsızlar

Bu derneklerden sadece "Türk-İslam Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Dernekleri" T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan resmi din görevlisi istemektedir. Diğer dernekler grubu ise, camilerine din görevlilerini kendileri temin etmektedirler. Bu dernekler grubunun diğer Avrupa ülkelerinde de konfederasyon seviyesinde ayrı ayrı teşkilatları bulunmaktadır.

Resmi din görevlisi talebinde bulunan Avusturya genelindeki Türk dernekleri 1990 yılı sonunda "**Avusturya Türk-İslam Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Birliği**" (Türkisch-İslamische Union für kulturelle und soziale Zusammenarbeit in Österreich) adı altında teşkilatlanmışlardır. Bu birlik Viyana'da kurulan merkezi bir dernek etrafında, onunla aynı gayeleri paylaşıp, işbirliği yapan üye dernekler vasıtasıyla Avusturya'daki bütün Müslüman-Türk vatandaşlarını içine alır. Kısa adı ATIB olan Avusturya Türk-İslam Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Birliği Avusturya devletinin onayı ile, Türk devleti ve Diyanet İşleri Başkanlığının desteğinde, T.C. Viyana Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşavirliği'nin rehberliğinde, Avusturya'daki Türk vatandaşları ve derneklerinin üyeliği ile oluşan bir birliktir.

Birliğin yönetim kurulu ve diğer organları, birliğe üye olan kişi ve dernekler tarafından üyeler arasından seçilir.

ATIB'ın gayesini kısaca şöyle özetlemek mümkündür³⁹:

1. Avusturya'da yaşayan Türk vatandaşlarına tarafsız, hiçbir maddi menfaat beklemeden, en iyi dini, sosyal, kültürel ve eğitim hizmetlerini verebilmek.

2. Vatandaşlarımızın her türlü problemlerinin çözümünde yardımcı olmak, onların hakkını aramak.

3. Birliğe üye olan derneklerin mal varlığını korumak, kuruluş gayesine göre kullanılmasını sağlamak.

4. Vatandaşlarımızın en çok sıkıntı duyduğu, cenazelerinin yerinde defni veya memleketlerine nakli için, "cenaze yardım fonu" kurarak onlara maddi ve manevi destek sağlamak.

5. Vatandaşın hastalık kaza veya herhangi bir felakete uğraması halinde imkanlar ölçüsünde yardımcı olmak.

6. İbadethane, cami, kütüphane, konferans salonu gibi tesisler açmak, mevcutları korumak ve geliştirmek.

7. İşçi çocuklarına ve öğrencilere yardım sağlamak, burs vermek, yurtlar, kurslar ve spor tesisleri açmak.

8. Dini ve kültürel yönden vatandaşları aydınlatmak, ehliyetli din görevlileri ve ilim adamları getirmek, vaaz, seminer ve konferanslar düzenlemek.

³⁹ ATIB, 1991 Yılı İçindeki Mübarek Gün ve Geceler, Viyana, 1990, s. 10.

9. İsteyen her vatandaşa ve çocuklarına Kur'an öğretmek ve dini bilgiler vermek, İslam fıkhına göre ibadetlerini yaptırmak, hac işlerinde yardımcı olmak.

10. Nişan, mevlüt, evlenme ve sünnet merasimleri için imkan sağlamak ve yardımcı olmaktır.

C.1.b. AVUSTURYA OKULLARINDAKİ FAALİYETLERİ

Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı'nın bu ülkedeki diğer en önemli görevi, okullardaki müslüman öğrencilere din dersleri için öğretmen yetiştirmek, temin ve tayin etmek ve İslam din dersleri ile ilgili organizeleri yürütmektir. Bu görev Avusturya yasalarıyla İslam Diyanet Teşkilatına bırakılmış, her türlü düzenleme bu kurumun yetkisine verilmiştir. Meselâ, bu teşkilat Avusturya'da İslam din dersi öğretmeni tayin eden tek mercidir.

İslam Diyanet Teşkilatı'nın 1990 yılına kadar İslam din dersleri için öğretmen yetiştiren bir kuruma sahip olmadığı ve imkanlarının elvermediği müşahade edilmiştir. Bundan dolayı bu teşkilat İslam din dersi öğretmeni ihtiyacını iki yolla gidermek durumunda kalmıştır.

a. Avusturya'da bulunan farklı milletlere mensup müslümanlardan dini eğitimi ve tahsili olan, din dersi öğretmenliği yapmaya muktedir olanları Diyanet Teşkilatı imtihanla öğretmen olarak tayin etmektedir. Böyle tayin edilmiş öğretmenler arasında Türk olanlar birinci sırayı,

Mısırlılar ikinci sırayı almaktadır. Bu öğretmenlerin ücretleri Avusturya Eğitim Bakanlığı'nca karşılanmaktadır. Görev bakımından ise, öğretmenler bütün talimatlarını İslam Diyanet Teşkilatı'ndan almakta ve bu kurumun emirleri doğrultusunda çalışmaktadırlar Teşkilatın bu yolla tayin ettiği öğretmen sayısı, Türk ve Arap olarak Avusturya genelinde 50 nin üzerindedir.

b. İslam Diyanet Teşkilatı ile T.C. Milli Eğitim Bakanlığı arasında yapılan bir anlaşmayla, ülkemizde orta öğretim kurumlarındaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi branş öğretmenlerinden ihtiyacı kadar elemanı, yapılan imtihan neticesinde Avusturya'da görevlendirmektedir. Yapılan bu imtihanlarda din dersi öğretmenlerinde aranan en önemli niteliklerden birisi de Almanca bilgisidir. Bu niteliğin aranmasının en önemli nedeni, Avusturya yasalarına ve İslam Diyanet Teşkilatı Tüzüğü'ne göre, okullardaki öğretim dilinin Almanca olmasıdır. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nda yapılan yazılı ve sözlü imtihanlarda yeterli Almanca bilgisine sahip öğretmenlerin tespiti yapıldıktan sonra, imtihanı kazanan öğretmenler T.C. M.E.B. na bildirilir. Bakanlık bu öğretmenleri Ankara'da Devlet Lisan Okulu'ndaki Almanca programlarına katılmalarına veya Alman kültür merkezlerindeki programları izlemelerine yardımcı olmaktadır. Almanca kursu bittikten sonra bu öğretmenler Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı emrine, Viyana Büyükelçiliği Eğitim Müşavirliği aracılığıyla görevlendirilmektedir. Öğretmenlerin oradaki ücretleri

Avusturya Eğitim Bakanlığınca ödenmektedir. Almanca bilgilerini pekiştirmek ve geliştirmek isteyen din dersi öğretmenleri Viyana'daki Goethe Enstitüsü'ne bir veya iki yarıyıl devam ederler. Buradan aldıkları belge ile Diyanet Teşkilatı'nın göstereceği bölgelerdeki okullarda göreve başlarlar. Resmi yolla tayin edilen Viyana ve diğer eyaletlerde Türk olan İslam din dersi öğretmeni sayısı Avusturya genelinde 26 civarındadır. Avusturya'daki toplam 80 civarındaki din dersi öğretmenin yarısından fazlası Viyana ve çevresindeki okullarda görev yapmaktadır.

Bu iki yolla tayin edilen öğretmenlerle her ay ve her yarıyıl başında ve sonunda İslam Diyanet Teşkilatı başkanı ve yetkililer, mutlak şekilde durum değerlendirmesi yapmaktadırlar.

C.1.b/i. İslam Din Dersleri ve Müfredat Programı

Avusturya yasalarına göre İslam din derslerinin organizesi ve yürütülmesi İslam Diyanet Teşkilatı'na bırakıldığından dolayı bu teşkilat, okulların ilk, orta ve lise kademelerine göre müfredat programları hazırlamıştır. Bu programlar Avusturya Resmi Gazetesi'nde 1983 yılında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Teşkilat bu program çerçevesinde değişik eyaletlerdeki 10.000 den fazla müslüman öğrencinin dini eğitim ve öğretimini üstlenmiştir⁴⁰.

⁴⁰ **Religionen in Österreich**, s. 36; Teşkilat Kuruluş Tüzüğü, madde 34/3 ve 37.

Bundan dolayı Avusturya Diyanet Teşkilatı 1984 yılından beri T.C.M.E.B. dan yukarıda zikredilen yolla din dersi branş öğretmenlerini görevlendirmeye başlamıştır.

19 Ağustos 1983 tarih ve 167 sayılı Avusturya Resmi Gazetesi'nde yayınlanan 421 nolu tebliği İslam Din Dersleri Müfredat Programı ile ilgilidir⁴¹. Bu programlar ilkokul 1. sınıftan lise son sınıfa kadar olan eğitim kademelerine hitap etmektedir.

C.1.b/ii. İslam Din Dersi Öğretmenlerinin Sorunları

Avusturya Resmi Gazetesi'nde yayınlanan 421 nolu tebliğe göre, ilkokul 1. sınıftan lise son sınıfa kadar bütün kademelerde İslam din dersleri müfredatına geniş bir şekilde yer verilmiştir. Ancak bir programda bulunması gereken en önemli unsur olan "amaçlar"a yer verilmemiştir. Bu derslerin genel amaçlarıyla ilgili ayrıntılar ile konuların özel amaçları belirtilmemiştir. Sadece bazı didaktik açıklamalara temas edilmiştir.

Bu müfredat programlarına göre hazırlanmış ders kitapları bulunmamaktadır. Ders kitaplarının olmayışı, din dersi öğretmenlerini daha fazla diyalog kurmaya sevk etmektedir. Bu diyaloglar neticesinde, öğretmenler müfredata uygun ders kitabı yazma hazırlıklarına girişmişlerdir. Bu çalışmaların ilki

⁴¹ Avusturya Resmi Gazete, 19 Ağustos 1983, sayı 167, 421 nolu tebliğ, ss. 1952-1956.

olan 1. ve 2. sınıf ile 3. ve 4. sınıfların müfredatına uygun metin-resimli, fakat daha çok metin ağırlıklı kitabın yazarı Türk din dersi öğretmenidir⁴². Aynı yazarın benzer özellikleri olan 5. ve 6. sınıf ile 7. ve 8. sınıfların müfredatına uygun kitabı da orta okullardaki müslüman öğrenciler içindir⁴³. Müfredata uygun olarak hazırlanan bu kitaplar, ancak yardımcı ders kitabı olarak öğretmenlerin el kitabı mahiyetindedir. Metin ağırlıklı olduğu için özellikle ilkokul öğrencilerinin seviyelerine hitap etmemektedir. Bundan dolayı öğretmenler bu kitapları yardımcı ders kitabı olarak kullanmaktadırlar. Bunun dışında özellikle ilkokullar için ders araç ve gereci olarak öğretmenler kendi tecrübelerine ve konularına göre öğrencilere şekil ve resim ağırlıklı fotokopi materyalleri vermektedir. Bunların yanında İslam Diyanet Teşkilatı, Avusturya Eğitim ve Sanat Bakanlığı aracılığıyla yardımcı ders kitabı temin etmektedir. Temin edilen bu yardımcı ders kitapları ve Kur'an-ı Kerim'ler müslüman öğrencilere, öğretmenleri aracılığıyla ücretsiz dağıtılmaktadır. İlkokul ve ortaokul düzeyindeki öğrencilere verilen bu kitaplar Almanya'daki İslam merkezlerinden temin edilmektedir⁴⁴.

⁴² Hikmet Selçuk, Glaubensbuch 1, Wien 1988.

⁴³ Hikmet Selçuk, Religionsbuch 2, Wien 1988.

⁴⁴ a) Ahmad von Denffer, **Ein Tag mit dem Propheten**, Haus des İslam, Aachen 1983.

b) Al-Nawawi, **Vierzig Hadite**, Aus dem Arabischen von Ahmad von Denffer, London 1979.

c) Ahmad von Denffer, **İslam für Kinder**, Haus des İslam, Aachen 1983.

d) **Der Qur'an**, Köln 1983.

Lise müfredat programına göre hazırlanmış bir ders kitabı da bulunmamaktadır. Yardımcı ders kitabı olarak lise öğrencilerine de öğretmenleri aracılığıyla ücretsiz kitap verilmektedir⁴⁵. Liselerde ders kitabının olmayışı, belki de müslüman Türk öğrencilerinin liselerdeki sayısının azlığından kaynaklanmaktadır.

İlkokul, ortaokul ve liselerde İslam din derslerine giren öğretmenler, özel bir konumu olan ve Müslüman Türk öğrencilerinin bir hayli kalabalık olduğu "Sonderschule" lerde de (zihnî ve bedenî engelli öğrencilerin devam ettiği okullar) derse girmektedirler. Bu okullar için ayrı bir müfredat ve yardımcı ders kitapları yoktur. İlk ve ortaokullarda kullanılan müfredat bu okullarda da aynen kullanılmaktadır.

Avusturya eğitim yasalarına ve İslam Diyanet Teşkilatı Tüzüğü'ne göre⁴⁶, okullardaki öğretim dili Almanca olduğu için, yardımcı ders kitapları ve öğrencilere verilen materyaller de Almanca'dır. Öğretim dilinin ve öğrencilere ders araçları ve materyalleri olarak verilen kitapların Almanca olması, öğretmenler ve öğrenciler arasında bazı sıkıntılar doğurmaktadır. Özellikle öğretim dilinin Almanca olması, öğrenci ve velilerin bu derslere olan rağbetini azaltmaktadır. Nitekim bir öğrenci velisi tarafından İslam din dersi öğretmenine gönderilen (EK 3) mektup örneği konuya açıklık getirmesi bakımından önemlidir.

⁴⁵ Muhammed Hamidullah, **Der İslam**, Islamisches Zentrum, Aachen 1983.

⁴⁶ Teşkilat Kuruluş Tüzüğü, madde 7, 34.

Din dersi öğretmenleri, dersleri Almanca olarak anlattığında Türk öğrencilerin sayıları ve ilgileri azalmakta, Türkçe olarak anlattığında ise sınıftaki Arap, Yugoslav ve Arnavut öğrenciler konulara yabancı kalmaktadır. Öğrencilerine bir şeyler öğretmek için çırpınan öğretmenlerin bu konudaki beceri ve maharetleri her türlü takdirin üzerindedir. Öğretim dilinin Almanca olması hususu öğretmen-öğrenci ve veliler arasında problem olarak varlığını sürdürüp gitmektedir.

Bu dersin öğretmenleri okullarda 10 kişiden fazla olan müslüman öğrenciler için, haftada iki saat, 10 un altındaki öğrencilere ise haftada bir saat din dersi vermektedirler⁴⁷.

Din dersi öğretmenlerinin müfredat ve öğrencilerin özellikleri ile ilgili problemlerinin yanında Türk'lerin bulunduğu bölgelerdeki okullarda, İslam din dersleri için sınıf oluşturma gayretleri ve bu maksatla aile ziyaretleri konusundaki çabaları da manidardır. Bu çabalar sonucu sınıf oluşturan veya öğrenci adedini fazlalaştırmak isteyen öğretmenler, bunun için çok uzak mesafelere seyahat etmek zorunda kalmaktadırlar. Bazı öğretmenlerin 150-200 km mesafedeki bir okula günü-birlik gidip gelmeleri bu çaba ve gayretlerinin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. Özellikle Viyana ve çevresi bunun örnekleriyle doludur. Viyana içinde bir İslam din dersi öğretmeni, bir günde en az iki veya üç okula, uzak

⁴⁷ Kirstin Arat, a.g.e., s. 107.

mesafelerde olmasına rağmen, ders vermek için seyahat etmektedir. Öğretmenlerin bu sıkıntılarına bir de ev problemleri ve kendi ailevi düşünceleri ilave edildiğinde bu mesleğin tabiatında var olan feragat ve fedakarlık gibi hususiyetler İslam din dersi öğretmenlerinin şahsiyetinde bir abide gibi görünmektedir. Viyana ve çevresinde bir günde üç ayrı okulda ders veren bir din dersi öğretmeni ile, bir defasında, okuldan sonra akşam üzeri küçük bir kasabadaki Türk camisine uğramıştık. Camide bulunan gençlerle sohbet ettikten sonra, gençler öğretmenden kendileri için Almanca dersi vermesini istediler. Bu gençler Almanca bilmiyorlardı. Cami ve dernek köşelerinde vakit geçirip duruyorlardı. Kendilerine niçin çalışmadıklarını sorduğumuzda, hiç dil bilmediklerini ve bu yüzden iş arama ve çalışma imkanlarının olmadığını söylediler. Bunun üzerine din dersi öğretmeni haftada iki akşam bu dernekte gençlere Almanca dersi için program yapabileceğini ifade etti ve de öylece program yapıldı. Bu din dersi öğretmenin dinlenecek, istirahat edecek hatta yemek yiyecek zamanının bile çok kısıtlı olduğunu, akşamları bu ve benzeri programlar yüzünden saat 24 den önce evine gelemediğini bildiğim halde, öğretmen arkadaşına "bu programı nasıl becereceksin" dediğimde, cevabı gerçekten çok anlamlıydı. "Biz bu gençlere sahip olmaz isek batı dünyası ve kültürü bu gençlerimizi aç kurtlar gibi yutar gider. Bu gençlerle meşgul olmayı ve onlara rehberlik yapmayı kendime vazife addediyorum."

Bu örnek Avusturya'daki İslam din dersi öğretmenlerinden sadece birine veya birkaçına aittir. Bu tip örnekler Viyana ve çevre eyaletlerde sık rastlamak mümkündür.

Öğretmenler bundan başka, okullardaki İslam din derslerine müslüman öğrencilerin devamını sağlamak amacıyla Türk ailelerini evlerinde tek tek ziyaret etmektedirler. Farklı bölgelerdeki böyle ziyaretlere her yıl gereken önem verilmektedir. İslam din dersi öğretmenlerinin bu konudaki gayretleri her türlü takdirin üzerindedir.

C.2. İSLAMLA İLGİLENEN DİĞER

KURULUŞLAR VE YAYINLARI

Avusturya'da çeşitli zamanlarda islamî muhtevalı bazı dergiler çıkarılmıştır. Bunlar arasında İslam Sosyal Hizmetler Cemiyeti tarafından dört ayda bir Almanca, Boşnakça ve Türkçe olarak yayınlanan "Der gerade Weg"; İsmail Baliç⁴⁸ tarafından yine Almanca, Boşnakça, bazen de Türkçe ve İngilizce olarak üç ayda bir çıkarılan "İslam und der Westen"; 1975 den beri yayın hayatını sürdüren ve Avusturya ile Arap ülkeleri arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkileri konu alan Arapça "Merhaba"; 1951-1955 yılları arasında çıkarılan "Vox Orientis" ve 1958-1972 arasında üç ayda bir çıkarılan "Bustan" adlı dergileri saymak gerekir. 1952-1979 yılları

⁴⁸ Bosna-Hersekli ve Avusturya İslam Diyanet Teşkilatının kurucularından olup, halen Avusturya'da bulunmaktadır.

arasında Viyana'da "Muslimische Bibliothek" adlı seri içinde birçok islamî kitap yayımlanmıştır. Ayrıca Viyana'daki müslüman öğrenci dernekleri tarafından da küçük islamî kitaplar yayınlanmaktadır.

Avusturya'da pek çok enstitü ve dernek İslam kültürüyle yakından ilgilenmektedir. Viyana Üniversitesi'ne bağlı olarak "Şarkiyat Enstitüsü" (Orientalisches Institut) 1886, "Purgstal Derneği (Purgstall Gesellschaft) 1958, 1851-1948 yılları arasında faaliyette bulunan "Şark Dilleri Öğretim Kurumu" (Öffentliche Lehranstalt für orientalische Sprachen) ve Diplomasi Akademisi (Diplomatische Akademi)(1962) , Afro-Asiatisches Institut in Wien (1953), aynı zamanda İslamî ilimlerle de ilgilenen kuruluşlardır⁴⁹. Bu kurumların Avusturya'da İslamiyet ile ilgili çalışmaları geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. Sayılan bu kuruluşlar İslam ilimleri ve şarkiyatla ilgilenmektedir.

Avusturya'da şarkiyatla ilgili süreli yayınlar ise şunlardır. "Vienna Orient Journal" (Viyana Şarkiyat Dergisi) 1886, daha sonra bu dergi yerini "Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes"e (Avusturya Şark Araştırmaları Dergisi,1915) bıraktı. Archiv für Orientforschung (Şarkiyat Araştırmaları Arşivi, Dergi, Vi-yana 1923); Wiener Beiträge zur Kunst und Kulturgeschichte Asiens (Viyana Asya Sanat ve Kültür Tarihi Dergisi,1925); Wiener Beiträge zur Kultur, Geschichte und

⁴⁹ İsmail Baliç-M. Yaşar Aydın, **T.D.V. İslam Ansiklopedisi IV**, İstanbul, 1991, s. 179.

Linguistik (Viyana Kültür Tarih ve Dil Bilimi Dergisi, 1930); Wiener Vlkerkundlich Mitteilungen (Viyana Etnoloji Araştırmaları Dergisi,1953).

Avusturya kütüphaneleri İslamî yazmalar bakımından çok zengindir. Avusturya şarkiyatıları gördükleri destekle Saray Kütüphanesi'ne değerli bir şark yazmaları hazinesi kazandırmışlardır. J. von Hammer'in (.1856) şahsî ktphanesindekilerin de katılmasıyla bu kolleksiyon daha da zenginleşmiştir. Bugün Avusturya Milli Kütüphanesi'nde bulunan Saray Kütüphanesi'ne ait Arapça, Farsça, ve Türkçe yazmaların kataloğu G.Flügel tarafından "Die arabischen persischen und türkischen Handschriften der k. k. Hofbibliothek zu Wien, I-III, Wien, 1865-1867"; Arapça yazmaların kataloğu da Helene Leobenstein tarafından "Katalog der arabischen Handschriften der sterreichischen Nationalbibliothek , Wien, 1970" neřredilmiřtir⁵⁰.

Avusturya'da İslamiyet'le ilgili neşriyata yer veren başka araştırmalar da bulunmaktadır⁵¹.

D. T.C. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIğI'NIN YURT DIŞINDAKİ İŞÇİ KURULUŞLARINA YAPTIğI DİN HİZMETLERİ FAALİYETİ

T.C. Hkmetlerinin yaptığı anlaşmalar gereği olarak yurtdışına 1961 yılından bu yana işÇİ gönderilmektedir.

⁵⁰ Davut Dursun, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, IV, İstanbul 1991, ss. 181-182.

⁵¹ Kirstin Arat, a.g.e., ss. 108-109.

Özellikle Batı Avrupa ülkelerine gönderilen işçilerin sayısı aileleriyle birlikte milyonlarla ifade edilmektedir. Çoğu, Anadolu'nun fakir bölgelerinden yeterli kazanç için kopup giden insanlarımız, alışamadığı yabancı bir çevrede çeşitli ihtiyaçların baskısı altında yaşamakta, özellikle son yıllarda ilgili kurumları tedbirler almaya zorlamaktadır.

İnsan, yaratılışı gereği olarak karmaşık ihtiyaçları bulunan bir varlıktır. İnanma ve kültürel ihtiyaçlarından beşeri ihtiyaçlarına ve yurt hasretine kadar tatmin arayan kolektif duygular insanın özelliğidir. Kendine mahsus belli yaşayış alışkanlığını bırakıp, para kazanma umuduyla yurtdışına çıkan insanımız, kendisini birdenbire dini, dili, kültürü ayrı insanlar arasında bulmuştur. Yabancı dil ve diğer gerekli bilgiler konusunda asgari bir eğitime alınmadan çıkış izni verilen bu insanlar, gittikleri yerlerde çevrelerini yadırgamışlar, buldukları çevre de onları yadırgamıştır. Bu sonuç kaçınılmaz bir zorunluluktur. Zira insan makine değildir, alışkanlıkları, arzuları, inançları ve kompleksleri vardır. Ayrı milletler ayrı kültürler bu zorunluluğun tabii bir sonucudur.

Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışında çalışmakta bulunan vatandaşlarımızın dinî, kültürel ve ibadet ihtiyaçlarını karşılamak üzere, ancak 1970 li yıllarda sadece ramazan ayı ve kurban bayramı dolayısıyla yurtdışına din görevlisi gönderme imkanı bulabilmiştir. 1970 li yıllara gelinceye kadar, arada geçen 15 yıllık süre içerisinde yurtdışına gönderilen vatandaşlarımızın sorunlarıyla ilgilenilmediği görülmüştür.

1974 yılından itibaren işçilerimizden gelen yoğun talep üzerine, sadece Ramazan aylarında ve Kurban bayramlarında, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca talepte bulunan işçi derneklerine din görevlileri gönderilmeye başlandı. Böyle geçici görevle yurtdışına giden din görevlileri yurda döndüklerinde oralarda gördüklerini ve yaşadıklarını bir rapor halinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na sunmaktadırlar. 1976 yılı Ramazan ayı ve kurban bayramında yurtdışına gönderilen toplam 138 din görevlisinin yerinde tespitlerini, rapor halinde bildirmeleri, konuya ciddiyetle sarılma zamanının çoktan gelip geçtiğini göstermiştir. 1976 ramazan ayında 92, kurban bayramında 46 olmak üzere, Çalışma Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nca, Almanya, Avusturya, İsviçre, Fransa, Hollanda, Belçika, Danimarka, İsveç ve Avustralya'ya gönderilen din görevlilerinin yurda dönüşlerinde verdikleri raporların tevhid edilmesi ve bu raporların neticeleri, ilgilileri ve yetkilileri harekete geçiren aksiyon olmuştur. Din görevlisi istenilen bu raporlarda üzerinde durulan en önemli hususları şöyle sıralamak mümkündür⁵²:

1. Vatandaşlarımızın devletimize olan güvenirlilik duygusu sarsılmıştır.

2. Vatandaşlarımız kültürde yozlaşmışlardır.

⁵² Hamdi Mert, **Yurtdışı İşçi Meseleleri ve Çareleri**, Diyanet Gazetesi, 1.12.1977-15.7.1978, sayı: 178-193, ss. 9; Orhan Gizli, **Dış Ülkelerde Çalışan Türk İşçilerinin Karşılaştıkları Dinsel Etkiler Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma**, Ank. Ün. İlahiyat Fak. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1981, ss. 95, 97, 100-101.

3. Vatandaşlarımızda yalnız kalmışlık duygusu hakimdir.
4. Her iynin yabancıya ait olduğu fikri yerleşmiştir.
5. Kendilerine diğer yabancı işçilerden farklı muamele yapılmaktadır.
6. Köln Radyosu'nun menfi yayınları vatandaşlarımızı karamsarlığa itmektedir.
7. Konsolosluklarla münasebetlerde karşılaştıkları ilgisizlik vatandaşlarımızı üzmektedir.
8. Eğitim ve kültür hizmetleri verilmemektedir.
9. Çocukların eğitimi ve öğretimi problemi vardır.
10. Çocuklar-gençler ve yetişkinlerin din eğitimi ihtiyacı, ibadet yerleri ve imkanları
11. Yurda izinli geldiklerinde karşılaştıkları güçlükler...

Yurtdışında çalışan işçilerimizin bu ve benzeri birçok problemleri vardır. Özellikle manevi alanda görülen boşluk onları perişan etmiştir. Bugün 16-24 yaşlarındaki 2. veya 3. nesil diye ifade ettiğimiz vatandaşlarımızın çocukları dinlerini yeteri kadar bilmedikleri gibi, dilimizi dahi konuşamamaktadır. Binlerce insanın bulunduğu şehirlerde yaşayan işçilerimiz birçok zararlı propagandanın etkisi ve baskısı altındadırlar. Batı medeniyetinin her çeşit baskısı altında geleceklerine ait net bir düşünceleri yoktur. "Türkiye'ye dönmeyi düşünüyor musun?" sorusuna müspet cevap verebilene pek güç rastlanmaktadır. Sebebi üzerinde durulduğunda Türkiye'de

kendilerine gösterilen muamelelerden, meşakkatlerden ve ekonomik sıkıntılardan söz etmektedirler.

İşçilerimiz yurtdışında kendi imkanlarıyla dernek kurup, mescitler açmışlardır. Kurdukları derneklerine siyaset karıştırılmış, eğilimleri istikametinde din görevlisi aramaya koyulmuşlar, aranan bu evsafa kimseleri de bulmuşlardır. Türkiye'deki görevlerinden istifa ederek buralara din görevlisi olarak gidenlerin dışında, hiçbir resmi görevi olmadığı halde, dinin hükümlerini yeterince tahsil etmeden işçi statüsü ile bu ülkelere giden bazı vatandaşlarımız, bahsedilen bu mescitlerde görev yapmaktadırlar. Faydadan hali olmayan bu gayretler her zaman aynı sonucu vermemektedir. Bölünmüş işçilerimizi İslam'ın birleştirici gerçeği etrafında toplayamamaktadır. Onların İslam'ı çok iyi bilen, söylediğinin farkında olan, birleştirici, bütünleştirici, memleketimizin şartlarını idrak eden din görevlilerine şiddetle ihtiyacı vardır

Diyanet İşleri Başkanlığı 1978 yılı sonlarına kadar yurtdışında bulunan işçilerimize sadece Ramazan ve Kurban Bayramı vesilesiyle din görevlisi göndermeye devam etmiştir. Ayrıca seçimleri Diyanet İşleri Başkanlığınca yapılmak şartıyla Çalışma Bakanlığı sosyal yardımcı (din görevlisi) kadrolarına atamalar yapmıştır. Bu görevliler çalışma müşavir ve ateşelikleri nezdinde görevlendirilmişlerdir. 1978 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı altı ay sürelerle yurtdışına din görevlisi gönderme uygulamasına başlamıştır. Yapılan bir genelge ile durum işçi derneklerine duyuruldu. İsteğe bulunan derneklere, seçilen din görevlileri gönderildi. İlk

olarak 19 görevli gönderildi. 1979 yılı Ramazan ayında gönderilen görevlilerden 13 ünün süreleri 6 ay uzatıldı. 1980 yılı başlarında 38 görevli daha gönderildi. Uzatma süreleri sona erenlerin yerlerine yenileri gönderildi. 1980 Ramazan ayından önce bir yıllığına 60 görevli gitti. Bu görevlendirmelerin yanında 1982 sayılı kanunla kurulmuş bulunan yurtdışı teşkilatının kadrolaşmasına ilişkin çalışmalar sürdürülmüştür. Bakanlar Kurulu kararı ile ilk defa tahsis edilmiş bulunan 10 adet "Yurtdışı Din Hizmetleri Müşavirliği"⁵³ kadrolarından ilk etapta 4 ü kullanılmıştır. Bu müşavirlikler Brüksel, Lahey, Bonn ve Canberra (Avustralya) büyükelçiliklerinde açılmıştır.

Belçika resmi makamlarının Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan isteğine karşılık bu ülkeye ilk defa 1979 yılında 17 din dersi öğretmeni tayin edilmiştir. Bu öğretmenler Bakanlar Kurulu Kararı ile üç yıl süreyle maaşsız izinli olarak Belçika'ya gönderilmişlerdir. Maaşları Belçika makamlarınca ödenmektedir. Bu görevliler, okullardaki öğretmenlik dışında buldukları bölgelerdeki mescitlerde cuma namazlarını kıldırmakta, tatil günleri işçilerimize vaaza devam etmektedirler. Aynı statü ile 1980 yılında da 12 din dersi öğretmeni daha gönderilmiştir⁵⁴.

⁵³ Nihat Aytürk-Y. Çelik - E. Şahinaslan, **Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi**, (1924-1987), T.C. Başbakanlık D.İ.B. APK Dairesi Başk. Ankara, 1987, ss. 13-150.

⁵⁴ Ahmet Efe, "Din Hizmetleri Dairesi Başkanı Sami Uslu İle Yurtdışında Çalışan İşçilerimizin Dini Eğitimleri Konusunda Bir Röpörtaj" Diyanet Gazetesi, 1.7.1980, sayı: 240, s. 8.

Belçika dışındaki ülkelere gönderilen din görevlilerinin ücretleri görev yaptıkları Türk derneklerince karşılanmıştır. 1985 Temmuz ayına kadar Diyanet İşleri Başkanlığı, gönderilecek din görevlisi ve gideceği yerdeki derneğin uymasını istediği hususları bir taahhütname halinde belirlemiştir (Ek 4). Bu taahhütname din görevlisi talebinde bulunan derneklere gönderilmiştir. Taahhütnamede derneğin ve din görevlisinin uyması gereken hususlara yer verilmiştir. 1985 Temmuz'undan sonra yurt dışına gönderilen din görevlilerinin maaşları T.C. Dışişleri Bakanlığı bütçesinden ödenmeye başlanmıştır.

1979 yılında 6 ay geçici görevlendirme ile başlayan din görevlisi talebi karşısında, Diyanet İşleri Başkanlığı geçici 6 aylık süreyi bir yıla çıkarmıştır. 1980 li yıllardan sonra dernekler camilerinde daimi bir din görevlisi bulundurmamak istemişlerdir. Derneklerin bu yoğun talebi karşısında Diyanet İşleri Başkanlığı din görevlisi göndermeye devam etmiş, ancak bu isteklerin hepsini yeterince karşılayamamıştır. Çünkü Türk derneklerinden bir kısmı da din görevlilerini kendileri temin etmek durumunda kalmışlardır. Diyanet'in 1979-1985 yılları arasında yurtdışına gönderdiği din görevlilerinin dağılımları şöyledir⁵⁵:

⁵⁵ D.İ.B. Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Arşiv Dökümanı, Geçici Süreli Görevliler, ss. 1-3.

1979.....	19
1980.....	75
1981.....	91
1982.....	173
1983.....	96
1984.....	192
1985.....	148

7 yılda toplam 794 din görevlisi yurt dışında görevlendirilmiştir. Bu sayılara ramazan ayı ve kurban bayramında gönderilen din görevlileri dahil değildir. Görev süreleri dolan din görevlilerinin yerine yenileri gönderilmektedir. Bir din görevlisi yurtdışında en fazla uzatmayla birlikte 5 yıl kalabilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Yurtdışı Teşkilatında görevli personel sayısı ise 9. 4. 1991 tarihi itibarıyla ülkelere göre şöyledir⁵⁶:

SIRA NO	ÜLKE ADI	SÜREKLİ PERSONEL					GEÇİCİ SÜRELİ DİN GÖREVLİSİ					GENEL TOPLAM
		MÜŞAVİR	ATAŞE	ATAŞE YARDIMCISI	SOSYAL YARDIMCI	ÜLKE TOPLAMI	Dışişleri Bakanlığı Bütçesinden Ücretlerini alan personel	DİTİB ve Yurtdışı Vakıflarından Ücret alan personel	Maasız Mezun Personel (Öğretmen, Din Görevlisi)	Yevmiye Alanlar	ÜLKE TOPLAMI	
1	F. ALMANYA	1	4	1	15	21	406	3	-	-	409	430
2	A.B.D.	1	-	-	1	2	3	-	-	-	3	5
3	AVUSTRALYA	-	-	-	2	2	12	-	-	-	12	15
4	AVUSTURYA	1	-	-	-	1	26	-	-	-	26	27
5	BELÇİKA	1	-	-	1	2	36	-	52	-	88	90
6	DANİMARKA	1	-	-	1	2	18	-	-	-	18	20
7	FRANSA	1	-	-	1	2	63	-	-	-	63	65
8	HOLLANDA	1	1	-	1	3	80	1	-	-	81	84
9	İSVEÇ	-	-	-	-	-	6	-	-	-	6	6
10	İSVİÇRE	1	-	-	-	1	15	-	-	-	15	16
11	KANADA	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1
12	NORVEÇ	-	-	-	-	-	3	-	-	-	3	3
13	S. ARABİSTAN	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14	K.K.T.C.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	50	50
T O P L A M		8	5	1	22	36	669	4	52	50	775	811

⁵⁶ D.İ.B. Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Arşiv Dökümanı, Geçici Süreli Görevliler s.3.

Gönderilen bu sürekli ve geçici süreli personelin yanında her yıl ramazan ayında bir ay süre ile çok sayıda din görevlisi de yurtdışına gönderilmektedir. 1991 yılı ramazan ayında bu şekilde gönderilen din görevlilerinin sayıları da şöyledir⁵⁷:

Almanya	207
Hollanda.....	41
Fransa.....	41
Danimarka	13
Belçika.....	12
Avustralya.....	5
Avusturya	4
İsveç.....	3
K.K.T.C.....	8
S.S.C.B.	9
Moğolistan.....	1
Yugoslavya.....	1
İsviçre.....	12
Toplam	357

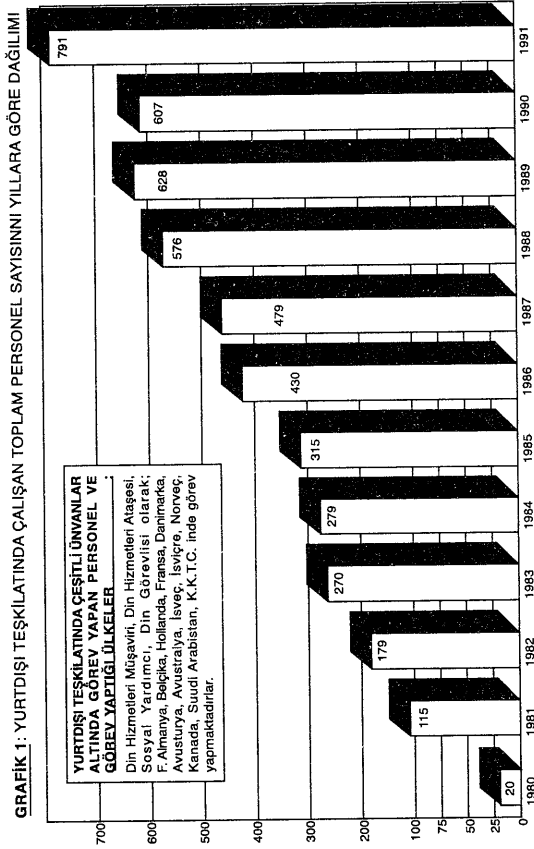
⁵⁷ D.İ.B. Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Arşiv Dökümanı, D.İ.B.'nin Çeşitli Ülkelerde Bulunan Türk Vatandaşlarına ve Müslüman Soydaşlarımıza Yönelik Faaliyetleri, s. 1.

Rakamlardan da anlaşılacağı gibi Avrupa ülkelerine gönderilen din görevlilerinin sayısı diğerlerinden fazladır. Bu görevliler ramazan ayından sonra yurda dönmektedirler. Ramazandan sonra ise yurtdışındaki Türk dernekleri kendilerini yalnız hissetmekte, adeta gelecek olan ramazan ayını iple çekmektedirler. Ramazan ayından sonra din görevlilerinin yerleri boş bırakılmakta veya ehliyetsiz ellere teslim edilmektedir. Böylelikle vatandaşlarımız arasında bölünmeler ve huzursuzluklar baş göstermektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtdışı teşkilatında çalışan tüm görevlileri, bu görevlerine başlamadan önce kısa süreli kurs ve seminerlere tabi tutulmaktadır. Bu kurs ve seminerlerde uygulanmak üzere, yurt dışına gönderilecek personel için Din İşleri Yüksek Kurulu'nca bir "Müfredat Programı" hazırlanmıştır. Bu müfredat programında, yurtdışında görevlendirilen personelin, buldukları ülkenin şartlarına göre eğitilmeleri hedeflenmiştir. Bunun için de 5 ünite geliştirilmiş bulunmaktadır. Bu müfredat programının ne kadar süre içinde uygulanabileceği konusunda bir açıklık bulunmamaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtdışı teşkilatında herhangi bir göreve tayin edilebilmek için genel ve özel şartlar aranmaktadır. Bu şartlara mensup olan Diyanet mensupları, sınavla yurtdışına Din Hizmetleri Müşaviri, Din Hizmetleri Ateşesi, Sosyal Yardımcı, İdari Ateşe ve Din Görevlisi olarak atanabilmektedirler.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sınavla gönderdiği yurt dışı teşkilatında çeşitli ünvanlar altında görev yapan personel sayısının yıllara göre dağılımı (1980-1991 arası) şöyledir⁵⁸:

⁵⁸ D.İ.B. Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Arşiv Dökümanı.

E. AVUSTURYA'DAKİ İSLAMİ FAALİYETLERİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Avusturya'da uzun süren çalışmalardan sonra İslam'ın din olarak 1979 yılında resmen kabulü ile, bu ülkede zaten potansiyel olarak var olan İslamın ve müslümanların bir teşkilat etrafında toplanmaları sağlanmıştır. Müslümanların hızla cemaatleşmeleri resmîlik kazanmıştır. Cemaatleşen müslümanlar biraraya gelerek "Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı"nı kurmuşlar ve bu teşkilata işlerlik kazandırabilmek için gerekli tüzüğü de resmi makamlardan tasdik ettirmişlerdir. Avusturya İslam Diyanet Teşkilatının Kuruluş Tüzüğü incelendiğinde iki önemli husus göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi müslüman cemaatlerin kurdukları dernekler, camiler ve din görevlileriyle ilgilidir; ikincisi ise, okullardaki İslam Din Dersleri ve öğretmenleriyle ilgili olup, bu teşkilatın ağırlıklı olarak ilgilendiği hizmet birimidir. Camiler ve din görevlileri dernek idarecileriyle kendi hallerine bırakılırken, idari ve dini yönden herhangi bir denetime de tabi tutulmamaktadır. Dernekler sadece mali yönden Avusturya makamlarınca denetim görmektedir.

Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı esas itibarıyla okullardaki İslam din derslerinin organizesini yürütmektedir. Organizasyonu yürüten bu teşkilatın en üst düzeyde yetkisi olan bir şahıstır. Bu şahsın direktifleriyle teşkilat yönetilmektedir. Teşkilat Tüzüğüne göre, istişari karar kurulları bulunmasına rağmen, uygulamada böyle bir organın işletilmediği, karar

mekanizmasının bir şahsa bağılı olduğu görülmüştür. Yine teşkilat tüzüğüne göre, bu kuruluş, İslam Din Dersi Öğretmeni yetiştirmek veya temin etmekle görevli olmasına rağmen, İslam ülkelerinden özellikle Türkiye'den İslam Din Dersi öğretmeni getirmeyi tercih etmiştir. Avusturya'da İslam Din Dersi öğretmeni yetiştirmek için özel veya resmi bir kurum açma yolunda bir faaliyet içine girilmemiştir. Resmi ve hukuki yönden herhangi bir sıkıntısı olmayan İslam Diyanet Teşkilatının bu yönde bir faaliyet gösteremeyişi, teşkilat yönetiminin bir şahsa ait olmasına bağlanabilir. Türkiye'den ve İslam ülkelerinden getirilen İslam Din Dersi öğretmenlerinde Almanca bilme, dini yükseköğrenim görmüş olma ve pedagojik formasyon şartı aranırken, Avusturya'da mahalli olarak tayin edilen İslam Din Dersi öğretmenlerinde, Almanca bilme ve çocuklara öğretebilecek kadar dini kültürü olma şartı aranmaktadır. Mahalli tayinlerde liyakat ve pedagojik formasyonun aranmayışı dikkat çeken bir husus olmuştur. Müslümanlar için dikkat çeken bir husus daha vardır ki, o da, İslam Diyanet Teşkilatının Viyana içindeki iki çalışma bürosunun bulunduğu binalardır. İslam'ın ve müslümanların temsil edildiği bu binalar gerek dış ve gerekse iç görünüşü itibarıyla metruk binalar görünümündedir. İslam'la ve müslümanların manevi şahsiyetiyle bağdaşmayan bu binalar bakımsızlıktan ve ilgisizlikten dolayı son derece kötü bir manzara arz etmektedir. Diğer dinlerin temsil edildiği binalarda bu duruma rastlanmamaktadır. Bir teşkilatın beyni durumundaki idari binalarının her yönden sağlıklı olması,

faaliyetleriyle de yakından ilgilidir. Daha etkili ve sağlıklı faaliyet yapabilmek için bu teşkilatın bulunduğu çalışma bürolarının en azından Avusturya standartlarına kavuşturulması gereklidir.

Hizmetlerin yürütüldüğü irtibat bürolarının bu olumsuzluklarına karşılık, Avusturya İslam Diyanet Teşkilatının İlk, Orta ve Liseler için Avusturya Resmi Gazetesinde yayınlanan İslam Din derslerinin müfredat programının didaktik oluşu, yaş gruplarına göre müfredatın tespit edilmesi, öğrencilere her yıl (özellikle ilkokul öğrencilerine) Kur'an-ı Kerim ve yardımcı ders kitaplarının ücretsiz dağıtılması, eğitim-öğretim bakımından olumlu gelişmeler olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca bu teşkilat, İslam Din Dersi öğretmenlerinin maaş ve ücretlerinin Avusturya devletince ödenmesini sağlamıştır.

Özellikle Viyana ve çevresinde İslami neşriyat ve araştırmaların yapılmasına müsait bir ortam bulunmaktadır. Matbu ve yazma olarak Viyana Milli Kütüphanesi ve Üniversite Kütüphanelerinde kaynak eserler mevcuttur. Ancak İslam Diyanet Teşkilatının müstakil bir kütüphanesinin olmaması İslam Din dersi öğretmenlerinin eksikliğini dile getirdikleri husus olmuştur. İslam Diyanet Teşkilatına bağlı olmayan ve müstakil bir kuruluş olan Viyana İslam Merkezinde geniş çaplı olmasa da bir kütüphanenin varlığı öğretmenleri biraz olsun rahatlatabilmektedir.

Avusturya İslam Diyanet Teşkilatının müslüman cemaatlerle, T.C. Viyana Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşavirliği ile diyalog ve işbirliğinin istenilen seviyede olmadığı da Avusturya'daki müslümanlar arasında yaygın bir kanaat halindedir.

Resmi ve özel din görevlileri, camilerde sayıları beklenenin altın-da olmasına rağmen çocuklara-gençlere ve yetişkinlere çoğu zaman bir program dahilinde eğitim faaliyetinde bulunmaktadır. Zaman zaman Türk ve yabancı basına yansıyan küçük çaplı hatim merasimleri, bilgi yarışmaları v.b. faaliyetler din görevlilerinin bu gayretlerinin bir göstergesidir.

Resmi din görevlileri kendileriyle ilgili problemlerini T.C. Viyana Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşavirliği ve Sosyal Yardımcılığı aracılığıyla çözüme şansına sahip iken, özel din görevlileri sorunlarını dernek idarecileriyle gidermeye çalışmakta, şayet dernek idarecileriyle anlaşmazlık sağlanamazsa dernek ve cami değiştirmek zorundadırlar. Özel din görevlileri resmi din görevlilerine nazaran daha sık cami değiştirmek durumunda kalmaktadırlar.

Avusturya İslam Diyanet Teşkilatında olduğu gibi, Viyana Din Hizmetleri Müşavirliği de hem İslam Diyanet Teşkilatı hem de özel Türk dernekleriyle diyalog kurmakta zorlanmaktadır. Resmi din görevlisi sayısının özel derneklerdeki din görevlisi sayısının yarısına yakın olması, diyalog kurmada zorlanmanın bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Özel derneklerle diyalog

tesis edildiği takdirde, resmi din görevlilerinin sayısında bir artış olacağını gözlemek mümkündür. Böylelikle resmi din görevlisi sayısının artırılması yoluna gidilebilir. Dolayısıyla eğitim ve öğretimden beklenen verim de gözle görülür hale gelebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

**YURTDIŞINDAKİ DİN GÖREVLİLERİNİN
FAALİYETLERİ HAKKINDA BULGULAR**

VE YORUMU

Bu bölümde din görevlilerine ait kişisel bilgiler ile, onların mesleki, sosyal ve kültürel yönlerdeki görüşlerinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Araştırma, Avusturya mihverli olduğu için Avusturya'ya ait temel bulguların yorumları yapılmıştır. Diğer ülkelerdeki din görevlilerinden elde edilen bulgular, tali derecede bulgular olup, Avusturya'daki duruma benzeyen ve ayrılan noktalar belirtilerek yetinilmiştir. Ayrılan noktalardaki hususiyetler de belirtilmiştir. Diğer ülkelerdeki din görevlilerinden elde edilen bilgiler de kısaca verilmiştir. Sadece açık uçlu sorulara ve birden fazla seçenek işaretlenmesi gereken sorulara ait tablolar, Avusturya'daki din görevlilerinden elde edilen bilgilere ait tablolarla birleştirilerek bir tablo halinde ve ilgili yerde verilmiştir. Bütün bunlar diğer ülkelerdeki din görevlilerinin durumlarını tespit etmek ve konu ile ilgili bir fikir vermek amacıyla yapılmıştır.

Birden fazla seçeneğin işaretlenmesi gereken sorular ile açık uçlu sorulara verilen cevaplar da yığılmaya göre tablo haline getirilmiş ve ilgili kategoride yorumlaması verilmiştir.

A.DİN GÖREVLİLERİNİN KİŞİSEL DURUMLARI

Avusturya'da ankete katılan din görevlilerinin büyük çoğunluğu 36-45 yaşları arasındadır. 26-35 yaş grubu ise 2. sırada gelmektedir. (Bkz. Tablo 3) Öğrenim durumu itibariyle yüksek öğrenimliler çoğunluktadır.

Yüksek öğrenimli din görevlilerinin Türkiye'de İlahiyat Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü, Dil Tarih Coğrafya Fakültesinden, bazılarının ise Mısır, Libya ve Suudi Arabistan'daki ilgili fakültelerden mezun oldukları anketlere yazılan açıklamalardan anlaşılmıştır.

Lise mezunu din görevlileri ise İmam-Hatip Lisesi, İmam Hatip Okulu II. Devre mezunu olduklarını, birkaç görevli de Suriye-Şam'daki Medresetü Fethi'l-İslam vb. eğitim kurumlarından diploma aldıklarını belirtmişlerdir.

Anketlerin ve gözlemlerimizin incelenmesinde, resmi ve özel din görevlilerinin öğrenim durumlarında bir farklılık görülmüştür. Resmi din görevlileri arasında ilkokul mezununa rastlanmazken, tamamına yakın bir bölümü yükseköğrenimlidir, Birkaç tane İmam Ha-tip Lisesi mezunu vardır. (Bkz. Tablo 4)

İlkokul mezunu din görevlilerinin tamamı özel derneklerde vazife yapmaktadırlar. Bunlardan bir kısmı Türkiye'de din görevlisi olarak vazife yapmış ve emekli olduktan sonra özel dernekler nezdindeki camilere görev yapmaya gelmişlerdir. Birkaçı da Türkiye'deki görevlerinden ayrılarak özel derneklerdeki camilerde din görevlisi olarak çalışmaya gelmişlerdir. İlkokul ve İmam Hatip Lisesi mezunu özel din görevlileri Avusturya genelinde yaklaşık % 61 civarındadır. Özel din görevlilerinin geri kalan kısmı yüksek öğrenimlidir. Anketlerin incelenmesinde "lisansüstü" veya "doktora" eğitimi yapmış din görevlisine tesadüf edilmemiştir.

Avusturya'daki din görevlilerinin medeni durumu ile eş ve çocuklarının ikamet yerleri bakımından dağılımında, evli olup da eş ve çocukları Türkiye'de ikamet edenler % 72 ile birinci sırayı, evli ve eşiyile birlikte görev mahallinde ikamet edenler % 24 ile ikinci sırayı almaktadırlar. Bekar olduğunu belirten din görevlisi sayısı üç kişidir. (Bkz. Tablo:5) Diğer ülkelerdeki din görevlilerinin medeni durumları, eş ve çocuklarının ikamet yerleriyle ilgili bulgular Avusturya'daki görevlilerle benzerlik göstermektedir.

Bu soruyla ilgili olarak anketlerin incelenmesinde, evli olup da eş ve çocukların Türkiye'de ikamet etmelerinin nedenlerini din görevlileri açıklamaya çalışmışlardır. Bu nedenlerin başında, çocuklarının öğrenim çağında olduklarını, görev mahalline eş ve çocuklarının getirilmesi halinde ise, ikamet yeri yani büyük ölçüde konut sorunlarının olduğunu belirtmişlerdir. Eşi yanında olan din görevlilerinden bazıları daha iyi hizmet ettiklerini söylerken, bazıları da çocuklarını Türkiye'ye okumaya gönderdiklerini beyan etmişlerdir. Eşleri Türkiye'de olanlar ise yeterince aile ziyareti yapamadıkları ve örnek bir hayat tarzı sunamadıkları için istedikleri şekilde hizmet edemediklerini açıklamışlardır. Genel mesleki kıdem açısından 6- 15 yıl arasında kıdemli olan din görevlileri mevcut görevlilerin yarısı kadardır. (Bkz. Tablo 6) Yurtdışında görev yapma bakımından ise 1-2 yıl yurtdışı kıdemi olanlar ilk sırada (% 60) gelmektedir. 3-4 yıl yurtdışı kıdemliler ise % 26 civarındadır. Burada yurtdışı mesleki kıdemin ayrı bir şekilde

belirtilmesi, din hizmetlerinin ortam bakımından özellik arz etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bulgular din görevlilerinin yeterli tecrübeye sahip oldukları fikrini vermektedir. Yedi yılın üzerinde yurtdışı mesleki kıdemi olan din görevlisi bulunmamaktadır.

Din görevlilerinden hafızlığı tam olanlar ile namaz kıldırmaya yetecek kadar Kur'an-ı Kerim'den ezberi olanlar % 33 ile birinci sırayı, Yarım ve çeyrek hafız olanlar da % 17 ile ikinci sırayı almaktadırlar. (Bkz. Tablo 7)

Ankete katılanlardan iyi ve orta derecede Arapça bildiğini belirtenler % 40, Arapça'yı çok iyi bildiğini ifade edenler ise yaklaşık % 10 civarındadır. (Bkz. Tablo 8)

Almanca konuşulan Avusturya'da ankete katılanlardan çok iyi derecede Almanca bildiğini söyleyen din görevlisine rastlanmamıştır. Ancak iki görevli iyi derecede Almanca bildiğini belirtmiştir. Yaklaşık % 10 oranındaki din görevlisi orta derecede Almanca bildiğini ifade etmiştir. Hiç Almanca bilmediğini belirten din görevlileri ise % 82 dir. (Bkz. Tablo 9) Bir din görevlisi zaman zaman Arapça ve Almanca vaaz, hutbe ve sohbet yaptığını belirtmiştir.

Diğer ülkeler grubundaki din görevlileri ise, buldukları ülkelerin dillerini bilme seviyelerini genelde "zayıf" olarak belirtmişlerdir. Fransa'da Arapça ve Fransızca, Hollanda'da Arapça ve İngilizce vaaz yapabildiğini söyleyen görevlilere rastlanmıştır.

Din görevlilerinin ikamet, yani konut durumlarının incelenmesinde, cami içinde hücre veya oda tabir edilen yerlerde kalanlar % 50 den çok, oda-mutfak tipi evlerde kira ile oturanlar % 48 civarındadır. (Bkz. Tablo 10) Bir din görevlisi de cami ve derneğe ait oda-mutfak tipindeki bir lojmanda oturduğunu belirtmiştir.

Diğer ülkeler genelinde ise, kira ile ev tutup oturanlar ilk sırada, cami odasında ikamet edenler ikinci sırada yer almaktadırlar. Camiye ait lojmanda kaldığını belirten din görevlileri 3. sırada olup, bazıları lojman kirası ödediklerini anketlere yazmışlardır.

Cami içindeki hücrelerde veya odalarda ikamet etmek durumunda kalan din görevlileri, en az 3 m² lik, en çok 10 m² lik fiziki mekanlarda kalmaktadırlar. Bu mekanlar, din görevlilerinin hem geceledikleri yerler, hem çalışma odaları ve hem de istirahat ettikleri yetersiz yerlerdir. Hatta din görevlisiyle özel görüşmelerin yapıldığı mekanlardır. Din görevlilerinin böyle yerlerde ikamet etmelerinin, bir başka ifadeyle bu tip bir ikamete zorlanmalarının ve din görevlilerinin de bunu kabullenmelerinin nedeni, özel derneklerin maddi yöndeki sıkıntılarından kaynaklanmaktadır. Derneklerin maddi sıkıntılarının farkında olan din görevlileri de böyle bir ikameti kabullenmektedirler. Özel derneklerdeki din görevlilerine nazaran resmi din görevlilerinin aylık gelir bakımından daha şanslı ve avantajlı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Çünkü resmi din görevlileri genellikle oda-mutfak tipinde de olsa rahatlıkla

çalışabileceği ve istirahat edebileceği bir evi kira ile tutup oturma imkanına sahiptirler.

Ankete katılan din görevlilerinden aylık gelirlerinin yeterli olduğunu belirtenler ile, kısmen yeterli diyenler % 48 civarındadır. 6 din görevlisi aylık gelirlerinin yetersiz olduğunu ifade ederken 3 görevli de maaş almadığını belirtmektedir. (Bkz. Tablo 11)

"Maaş almıyorum" şeklinde yazılı olarak durumunu derkenar eden din görevlilerine ait anketlerin incelenmesinde, bunların özel derneklerde çalışan görevliler olduğu belirlenmiştir.

Aylık gelir bakımından din görevlilerini iki kategoride incelemek mümkündür.

1. Resmi din görevlileri

2. Özel din görevlileri

1. Resmi din görevlileri, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Avusturya'da herhangi bir derneğin talebi üzerine, bu dernek nezdindeki camiye atadığı ve elçilik aracılığıyla aylıklarını alan din görevlileridir. Bunlar, elçilikteki Din Hizmetleri Müşavirliği'ne bağlı olarak görev yapmaktadırlar. Resmi din görevlilerinin aylıkları da, yurtdışındaki bir memura asgari ödenen miktar olup, iaşe-ibate, sağlık sigortası vb. her türlü masrafları kendileri karşılamaktadırlar.

2. Özel derneklerdeki din görevlileri, Avusturya'daki herhangi bir Türk derneğin kendi istekleri ve özel çalışmaları

neticesinde Türkiye'den temin ettikleri özel din görevlileridir. Özel dernekler din görevlisi teminini bazen üst düzey yöneticileri aracılığıyla da yapabilmektedirler. Özel dernekler, kendi din görevlilerinin işvereni durumunda ve her türlü giderini karşılamakla yükümlüdürler. Özel din görevlilerinin aylık gelirleri ise, resmi din görevlilerinin hemen hemen yarısı kadardır. Özel din görevlileri aylık gelirlerinin çok yetersiz olduğunu anketlerin boş kenarlarına yazarak özellikle belirtmişlerdir. Hatta bir din görevlisi: "Bize verdikleri maaşın, bırak bir din görevlisini, normal bir insanın şahsiyet ve onuruyla uzaktan yakından ilgisi yok" şeklinde durumlarını ifade etmiştir.

Din görevlileri boş zamanlarını kitap okuyarak, cemaatla sohbet ederek ve meslektaşlarını ziyaret ederek değerlendirmektedir. (Bkz. Tablo 12)

"Başka-belirtiniz" seçeneğinde ise, durumlarını ifade etmişlerdir. Burada yığılmaya göre din görevlileri, boş zamanlarının olmadığını, istirahat edecek ve dinlenecek zaman bulmakta güçlük çektiklerini, dernek işleriyle meşgul olduklarını yazmışlardır. Dört din görevlisi de fırsat buldukları dini neşriyat alanında ticaret yaptıklarını belirtmişlerdir.

Diğer ülkelerdeki din görevlilerinden de bu konuda benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Ankete katılan din görevlilerinin yaklaşık % 49 u yıllık izin kullanma konusunda problemlerinin olmadığını belirtirken, %

40 ı da yıllık izin kullanmada bazı güçlüklerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. (Bkz. Tablo 13) Sekiz din görevlisi de bu soruyu cevapsız bırakmıştır. Diğer ülkeler genelinde de yıllık izin kullanma hususunda din görevlilerinin görüşleri arasında benzerlikler bulunmaktadır.

Avusturya'daki din görevlileri yıllık izin konusundaki sorunlarını şöyle dile getirmişlerdir. Belirtilen bu sorunlar yığılmaya göre sıralanmıştır:

1. Okullar tatile girdiği dönemde izin kullanmak istiyorum, fakat bu dönemde camimizde yaz kursları başlıyor. Bu yüzden yıllık iznimi istediğim zamanda kullanamıyorum.

2. İzine geldiğimde yerime vekaleten bakacak birini bulmakta güçlük çekiyorum.

3. İzine gidiş-dönüş masrafları maddi yönden çok ağır oluyor. Bu bakımdan her yıl iznimi kullanamıyorum.

Yıllık izin konusunda diğer ülkelerdeki din görevlileri de aynı sorunları belirtmişlerdir. Onların farklı sorunları ise şöyledir. Almanya, Belçika, Fransa ve Hollanda'daki din görevlileri; mazeret izini ile yıllık iznin birleştirilmediğini; iki yılın iznini birleştirerek kullanamadıklarını ve bürokratik engellerin çoğaltıldığını; hacca görevli olarak gönderildiklerini ve bu görev süresinin yıllık izine sayıldığını; evli olup da ailesi ve çocukları Türkiye'de ikamet eden görevlilere yılda iki defa izin verilmesi hususlarını anketlere yazmak suretiyle belirtmişlerdir.

B. MESLEKİ YÖNDEN BULGULAR VE YORUM

1. MESLEKLE İLGİLİ GENEL DURUM

B.1. a. Türkiye'de iken yapılan görevler

Tablo 14 Türkiye'deki din hizmetleri alanlarını göstermektedir. Din hizmetlerini camide ve okulda olmak üzere genelde ikiye ayırmak mümkündür ve uygulama alanları bakımından farklılık vardır. Durumları incelendiğinde din görevlilerinin farklı din hizmetleri alanında görev yaptıkları⁵⁹ ve yeterli tecrübeye sahip oldukları anlaşılmaktadır. (Bkz Tablo 14) Din görevlileri bu soruyu cevaplandırırken hangi görevlerde bulduklarını işaretlemişlerdir. Bazı din görevlileri tek bir görev (İmam-Hatiplik veya Müftülük) yaptığını belirtirken, bazıları da iki-üç-dört veya beş görevde de değişik zaman ve yerlerde bulunduğunu belirtmişlerdir. Tablodaki toplam sayı bu yüzden gerçek rakamın üzerinde görülmektedir. Din görevlilerinin tabloda belirtilen görevlerden hangisinde veya hangilerinde en başarılı olduklarını tesbit etmek ayrı bir araştırma konusu olabilir.

"Başka" seçeneğinde belirtilen görevler de, memur, şef, murakıp, müdür ve cezaevi öğretmenliğidir. Türkiye'de iken

⁵⁹ Din hizmetleri sınıfına giren Müftü, Müftü Yardımcısı, Vaiz, Cezaevi Vaizi, İmam-Hatip, Müezzin-Kayyım ve Kur'an Kursu öğretmenliğinin Diyanet İşleri Başkanlığınca tesbit edilen farklı görev alanlarıyla ilgili Görev ve Çalışma Yönetmeliği için bkz: **Diyanet Başkanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergeleri**, Ankara 1985, ss. 41-81.

ticaret yaptığını belirten din görevlisi ise üç kişidir. Ayrıca üç din görevlisi de Türkiye'de hiç görev yapmadığını belirtmiştir.

Diğer ülkelerdeki din görevlilerinin Türkiye'de iken yaptıkları görevlerin dağılımında benzerlikler olduğu için sonuçlar aynı tabloda gösterilmiştir.

B.1.b. Din görevlisi olarak Avusturya'da çalışmayı tercih etme nedenleri

Din görevlilerinden 36-45 yaş grubu, yükseköğrenimliler, 1-2 yıl yurtdışı kıdemi bulunanlar, Almanca bilgi seviyesi zayıf olanlar ile aylık gelirlerinin kısmen yeterli olduğunu belirtenler, din görevliliğini Avusturya'da yapmada tercih etmede din hizmetlerinin serbest yürütüldüğü görüşüne ilk sırada yer vermişlerdir. İkinci sırada ise maddi imkanların iyi olması gelmektedir. İki din görevlisi ise Almanca öğrenmek için Avusturya'yı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. (Bkz. Tablo 15)

Değişkenler bakımından Avusturya'da görev yapmayı tercih etme sıralamasında, ilk sırayı din hizmetlerinin yürütülmesinin serbest olması almaktadır. Din hizmetlerinin serbestçe yürütülmesinde Avusturya İslam Diyanet Teşkilatının fonksiyonu önemlidir. Çünkü bu teşkilat İslam Dini'nin Avusturya'da temsil edildiği en yüksek seviye-de dini bir kurumdur. Avusturya Devleti İslamı din olarak resmen tanımıştır. Bu bakımdan dini faaliyetler ve din hizmetleri genelde serbestçe yapılmaktadır. Ancak din hizmetlerinden serbestçe yapılamayanları, din görevlileri anketin bu

sorusuna derkenar olarak yazmışlardır. Yazılanların başında, vakit namazlarında okunan Ezan'ın aleni okunamayışı gelmektedir. Vakit namazlarındaki ezanı, iç ezan şeklinde okuduklarını söylemektedirler. Viyana İslam Merkezindeki Cami, Avusturya'da tek minareli cami olma özelliğini taşımaktadır. Bu camide sadece cuma namazı için minareden aleni ezan okunmaktadır. Diğer vakit namazlarında (diğer camilerde olduğu gibi) ezan, iç ezan şeklinde okunmaktadır. Din görevlileri bu konuyu İslam Diyanet Teşkilatı'na götürdüklerini, fakat bugüne kadar bir sonuç alamadıklarını, bunun dışında din hizmetlerinin yürütülmesinde herhangi bir sınırlama ile karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir.

Bağımsız değişkenler açısından değerlendirdiğimizde, yaş gruplarından 36-45 yaş grubu, yükseköğrenimliler, 1-2 yıl yurtdışı kıdemi olanlar, din hizmetlerinin serbestçe yürütülmesini, Avusturya'da görev yapmayı tercih etmede birinci neden olarak belirtmişlerdir.

Din hizmetlerinin serbestçe yürütülmesinden sonra maddi imkanların iyi olması ikinci tercih sebebi olarak görülmektedir.

Maddi imkanlar konusunda din görevlilerini iki grupta incelemek mümkündür (Bkz. Tablo 11). Resmi din görevlileri aylık gelirlerini yeterli bulurlarken, özel derneklerdeki din görevlileri aylık gelirlerini yeterli bulmamaktadır. Yapılan görev ve hizmet bakımından her iki grup din görevlileri arasında hiçbir farklılık gözlenmemiştir. Aynı görevleri (namaz kıldırma,

vaaz ve irşat, çocuk okutma, dini merasimlere katılma ... vb.) yapmaktadırlar. Fakat resmi din görevlileri aylıklarını elçilikler aracılığıyla, özel derneklerdeki din görevlileri de, ise dernekler idaresinden almaktadırlar. Özel din görevlilerinin aylıklarının yetersiz oluşu, kendilerine imkan olarak temin edilen bazı hususiyetlerden dolayıdır. Mesela ikamet yeri olarak tahsis edilen cami odası, dernek rnutfağından günde iki defa yemek ve bazı zati giderlerinin dernek tarafından karşılanmış olması aylık gelirlerine ilave edilmektedir. Yaptığımız gözlemler de bu doğrultudadır. Tablo 11 ve 16 da da görüleceği gibi yapılan hizmet karşılığı alınan aylık gelirden özel din görevlileri aleyhine bir dengesizliğin olduğu fark edilecektir. Özel din görevlilerinden bazıları maddi yöndeki bu yetersizliğe rağmen, resmi din görevlileriyle birlikte maddi imkanları genelde kısmen yeterli görmektedirler.

Az da olsa tercih sıralamasında üçüncü olarak din görevlilerinin Almanca öğrenme istekleri gelmektedir. Fakat Almanca'yı arzuladıkları şekilde öğrenemediklerini, zaten buna imkan ve fırsatlarının bulunmadığını, görev icabı cami ve derneklerden ayrılamadıklarını, din görevlileri anket kenarlarına yazmışlardır.

Bazı din görevlileri bu soruyla ilgili olarak ek açıklamalarda bulunmuşlardır. Bunlar arasında, değişik bir ülke görmek, vatandaşlarımızın yurtdışındaki durumlarını incelemek ve onlara faydalı olmak, "isteğim göz önünde

bulundurulmadan buraya görevle geldim; "şansımdan burası çıktı" gibi görüşler yer almaktadır.

Bu görüşler ışığında bazı din görevlileri Avusturya'da görev yapmayı kendileri tercih etmiş, bazıları da istemeden bu ülkeye gelmişlerdir, sonucu çıkarılabilir.

Diğer ülkelerdeki din görevlilerinin buldukları ülkeleri tercih sebepleri de, Avusturya'da görev yapan din görevlilerinin tercih nedenleriyle benzerlik göstermektedir. Belçika ve Avusturya'nın İslam'ı din olarak resmen tanımaları, dini eğitim ve öğretimin bu iki ülkede diğer ülkelere nazaran daha serbest yapılması, din görevlilerinin bu iki ülkeyi tercih etmelerine neden olduğu görülmektedir.

B.1.c. Yurtdışında Yapılan Görevler

Din görevlileri burada halen yaptıkları vazifeleri ve görev alanlarını belirtmişlerdir. Görev alanları bakımından Tablo 14 ile birlikte incelendiğinde, önemli bir farklılık yoktur. Buradaki farklılık yukarıdaki görevleri bir din görevlisinin kendi başına üstlenmiş olmasıdır. Yapılan görevlerin sıralanması gerekirse; camiye ibadete açık tutmak, günde beş vakit namaz kıldırmak, cuma ve bazı günlerde cemaate vaaz etmek, isteyenlere Kur'an-ı Kerim okumayı ve dini bilgiler öğretmek, bilgi yarışmaları ve sportif faaliyetler gibi sosyal ve kültürel etkinliklerde bulunmaktır. Avusturya'daki din görevlileri arasında, görev alanları bakımından bir farklılık gözlenmemiştir. Ancak anketlerde şu hususlara yer verilmiştir:

- "Hocaların sürekli camide kalması doğru değil"
- "Cami kantinini de çalıştırıyorum"
- "Ev sohbetleri ve ziyaretleri de yapıyoruz"
- "Cami temizliğini de bize bırakıyorlar"
- "Birden fazla görev yüklendiğimiz için istediğimiz hedefe varamıyoruz."
- "Dini soruları cevaplandırmak, fetva vermek."

Bu görüşler ışığında , din görevlilerinin günlük zamanlarının hemen hemen tamamını camide geçirdikleri, cami ve dernekten görev icabı ayrılmadıkları sonucu çıkmaktadır. İstek üzerine yapılan ev sohbetleri de düşünüldüğünde, din görevlilerinin "gücümüzün üzerinde görev yüklendiğimizden dolayı istediğimiz hedefe varamıyoruz" şeklindeki kanaatleri yoğunluk kazanmaktadır. Yapılan görevler göz önüne alındığında, Tablo 12 de görüldüğü gibi din görevlilerinin zamanlarının olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 14 ve 16 ya bakıldığında, din görevlilerinin görev alanlarına giren hizmetler genel hatlarıyla görülecektir. Bu hizmetler kalabalık yerlerde bir din görevlisinin gücünü aşıyor, izlenimini vermektedir. Nitekim bazı camilerde imam-hatiplik ve vaizliği bir din görevlisi üstlenirken, bir başka görevlinin de çocuklara, gençlere ve yetişkinlere Kur'an okumayı, namaz surelerini ve ilmiyal bilgilerini öğretmekte olduğuna şahit

olunmuştur. Fakat böylelerinin sayısı çok azdır ve buna özel dernekler statüsündeki camilerde rastlanır.

Özel derneklerdeki camilerde çalışan din görevlilerinin hangi görevleri ve hizmetleri yapacağı konusunda yazılı bir görev ve çalışma yönetmeliğine rastlanmamıştır. Böyle derneklerdeki din görevlileri bu hizmetleri ve vazifeleri sadece gelenek olarak yapmaktadırlar. Özel derneklerin üst düzey yöneticileriyle yapılan görüşmelerde, din görevlileriyle ilgili görev ve çalışma yönetmeliği adı altında herhangi bir düzenleme olmadığını, bu hizmetlerin adet ve gelenek üzere yapıldığını onlar da belirtmişlerdir. Fakat elçiliklerdeki din hizmetleri Müşavirlikleri aracılığıyla T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan resmi yolla din görevlisi isteyen derneklerde çalışan din görevlilerine ait "Diyanet İşleri Başkanlığı Yurtdışı Teşkilatı Görev Ve Çalışma Yönergesi" bulunmaktadır. Bu yönergede yurtdışı teşkilatında görevli personel ile bunların görev, yetki ve sorumlulukları ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir. Görevli personel şöyle sıralanmıştır: Müşavir, Ateşe, Ateşe Yardımcısı, Sosyal Yardımcı ve Din Görevlisi.

Din görevlilerinin yetki ve sorumlulukları bu yönergenin 3. ve 4. bölümlerinde (7. 12. 16. maddeler) açıklanmaktadır⁶⁰.

⁶⁰ **Diyanet İşleri Başkanlığı Yurtdışı Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi,** (9.10.1984 tarih ve 84/8610 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki ile) ss. 2-3, 8-10.

B.1.d. Din Görevlilerinin Yeterlilikleri

36-45 yaş grubu, öğrenim durumu, 6-15 yıl mesleki kıdemliler, tam hafız olanlar ile Arapça bilgi seviyelerini orta ve iyi seviyede belirten din görevlileri kendilerini din hizmetlerini yürütme bakımından yeterli kabul etmektedirler. (Bkz. Tablo 17)

Yeterlilik kavramının tanımı konusunda değişik fikirler bulunmaktadır. Genel olarak yeterlik, bir kişiye belirli bir mesleğin gereklerini başarıyla yerine getirme, bir rolü oynayabilme, belirli bir işi yapabilme, bir görevi yerine getirebilme gücünü kazandıran özelliklerin varlığı veya bu görevleri yerine getirmesini engelleyen özelliklerin yokluğudur. Yeterli olmak, belli istekleri karşılayabilecek gerekli bilgi, beceri, yahut hem bilgi hem de beceri sahibi bulunmaktır⁶¹. Yeterli kişi, belli bir donanıma sahip olan kişidir.

Değişkenler bakımından din görevlilerinin yeterlilikleri incelendiğinde, 26-55 yaş gruplarındaki görevlilerin tamamına yakın bir bölümü, kendilerini mesleklerinde yeterli olarak görmüşlerdir.

Din görevliliği mesleğinde 26-55 yaş arasındaki görevlilerde, yaş ilerledikçe kendini daha yeterli bulma özellikleri artmaktadır. Bu durumda din görevliliği mesleğinde

⁶¹ Ziya Bursalıoğlu, **Eğitim Yöneticisinin Yeterlilikleri**, Ank. Ün. Eğitim Fak. Yay. Ankara 1981, ss. 4-5.

kendini daha yeterli bulma konusunda yaş faktörü önemli bir rol oynamaktadır. Araştırma bulgularına göre yaş faktörünün en alt sınırı 26, en üst sınırı da 65 yaşları olarak belirlemektedir. 18-25 yaş grubu ise mesleğe giriş ve başlangıç olarak görülmektedir.

Öğrenim durumuna göre din görevlilerinin yeterlilikleri incelendiğinde, birinci derecede yüksek okul mezunları, ikinci derecede, İmam Hatip Lisesini bitirenler kendilerini mesleklerinde yeterli kabul etmişlerdir. Kendilerini yeterli gören din görevlilerinin yüksek öğrenimli olmaları birinci derecede önem arz etmektedir. Anketin bu sorusunda, "lisans üstü" veya "doktora" eğitimi yapmış din görevlisine tesadüf edilmemiştir. Araştırma bulgularına göre, yeterlilikte öğrenim durumunun en alt sınırı İmam Hatip Lisesi, en üst sınır da yüksek öğrenim mezunlarıdır. Öğrenim durumunun yüksek olması yeterliliği müspet yönde etkileyen önemli bir faktördür.

Din görevlilerinin yeterliliklerine tesir eden genel mesleki kıdem bakımından 6-15 ila 16-25 yıl kıdemi olanlar, mesleklerinde kendilerini daha yeterli bulmuşlardır. Yurtdışı kıdemi açısından ise, bu süre daha az bir zamanı göstermektedir. Mesela yurtdışı kıdemi 1-2 yıl ile 3-4 yıl olan din görevlileri, bu zaman zarfında kendilerini yeterli görmüşlerdir. Araştırma bulgularına göre, 7 yıl ve daha uzun süre yurtdışı mesleki kıdemi olan din görevlisi bulunmamaktadır. Din görevlilerinin mesleklerinde,

kendilerinin yeterliliğini tespit etmede yurtdışında 1-2 yıl gibi bir kıdem süresi kafi gelmektedir. Bu durum din görevlilerinin yeterliliklerini belirlemede daha uzun bir süreye ihtiyaç olmadığını göstermektedir.

Yeterliliğe tesir eden hafızlık durumunda tam hafız olanlar ile namaz kıldırmaya yetecek kadar Kur'an-ı Kerim'den ezberi olanlar aynı oranda bulunmuştur. Bu iki durumu yarım ve çeyrek hafız olanlar yine aynı oranda izlemektedirler. Bu durumda din görevlilerinin Kur'an-ı Kerim'den ne kadar çok ezberi olursa, doğru orantılı olarak yeterliliğine tesir ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Yeterliliğe tesir eden Arapça bilgileri bakımından din görevlileri "iyi" ve "orta" derecede Arapça bilgisini aynı oranda belirtmişlerdir. İyi ve orta derecede Arapça bilen din görevlileri kendilerini daha yeterli olarak nitelemişlerdir. Bu durumda yeterlilik bakımından din görevlilerinin mutlak surette Arapça bilmeleri gerekmektedir. Bu gerekliliğin seviyesi de en az "orta" ve "iyi" derecede olmalıdır, sonucu ortaya çıkmaktadır.

Anketlerin ve araştırmacı gözlemlerinin incelenmesinde özel ve resmi din görevlileri arasında yeterlilik konusunda bir farklılaşmaya rastlanmamıştır.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri de aynı şekilde kendilerini yeterli olarak görmektedirler.

B.1.e. Din Görevlilerinin Başarı Durumlarının Değerlendirilmesi

Öğrenim durumuna göre din görevlilerinden kendilerini başarılı görenler % 36 ile yüksekokul mezunları birinci sırada, İmam Hatip Lisesi mezunları ikinci sırada(% 29), yine % 28 ile ilkokul mezunları da üçüncü sırada yer almışlardır. Ortaokul mezunu din görevlisine rastlanmamıştır.

Din görevlilerinin meslekteki kıdemlerine göre başarı durumlarında ilk sırayı % 47 ile 6-15 yıl kıdemliler, ikinci sırayı % 20 ile 1-5 ve 16-25 yıl kıdemi olanlar yaklaşık aynı oranla almaktadırlar. Kendilerini başarılı gören din görevlisi sayısı 2 dir.

1-2 yıl yurtdışı kıdemi itibariyle ise, kendilerini başarılı olarak kabul eden din görevlileri % 56, 3-4 yıl yurtdışı kıdemi olanlar % 23 civarındadır.

Din görevlilerinin başarılı olmalarına etki eden her iki kıdem durumundaki veriler, din görevlilerince yazılarak belirtilmiş, araştırmacı bu bulguları ayrıntılı olarak tasnif etmiştir. (Bkz. Tablo 18)

Din görevlilerinden tüm hafız olanlar ile çeyrekten daha az Kur'an-ı Kerim'den ezberi olanlar yaklaşık aynı oranla % 32, yarım ve çeyrek hafız olanlar da yine aynı oranla % 15 civarında olup, kendilerini başarılı olarak gördüklerini belirtmektedirler.

Kendilerini başarılı gören din görevlilerinden Arapça bilgisini "orta" ve "iyi" derecede belirtenler yaklaşık aynı oranla % 39, "çok iyi" derecede belirtenler ise % 7 civarındadır. Arapça bilgisi zayıf olduğu halde kendini başarılı bulanlar da % 6 oranındadır. Kendisini başarılı gördüğü halde Arapça bilgi seviyesini belirtmeyen din görevlisi sayısı 3 dür.

Din görevlileri mesleklerindeki başarı durumlarını kendileri belirlemişlerdir. Böylelikle din görevlisinin başarısı ile değişkenler arasındaki ilişki aranmak istenmiştir. Tablo 18 deki yaş gruplarında da görüleceği gibi, en çok başarı 36-45 yaş grubunda görülmektedir. Bu yaş grubundaki görevliler, mesleklerinde belirli bir tecrübeye sahip olarak yaşın vermiş olduğu olgunlukla hizmet etmeye ve görev yapmaya çalışmaktadırlar. Yaş düzeyi yükseldikçe başarı durumu artmaktadır. Burada yaş faktörü ve başarı arasında genelde bir ilişkinin olduğu, ancak bazı hallerde yaşın tek başına da etkili olmadığı sonucuna varılabilir. Mesela din görevlisinin yaş ve öğrenim düzeyi yükseldikçe başarı artmaktadır. Ancak öğrenim düzeyi ile ilişkili çizelgede daha büyük fark görülmektedir. Bu durumda öğrenim düzeyi ve yaş ile başarı arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Bu ilişki özellikle öğrenim düzeyinde yüksek öğrenimliler lehine daha bariz bir şekilde göze çarpmaktadır. Çünkü yüksek öğrenim görmüş bir din görevlisi, kendisine intikal eden dini ve sosyal konuları daha geniş boyutlarda değerlendirebilmekte, konulara bakış açısı daha farklı olabilmekte, cemaati ve insanı tanıma

bakımından ilkokul ve İmam-Hatip Lisesinden mezun olanlara göre daha şanslı görünmektedir. Bu bakımdan öğrenim düzeyinin yüksek olmasını, başarıyı doğrudan etkileyen bir faktör olarak nitelemelidir.

Burada din görevlilerinin başarılarında, mesleki kıdem durumlarıyla ilgili ilişki düzeyi denenmiştir. Görevdeki ilk 15 yılda din görevlileri bu meslekle ilgili tüm tecrübelere sahip olabilmektedir. Bu zaman dilimi, bir din görevlisinin uzun bir sürede belirli bir tecrübe kazandığının göstergesidir. Yurtdışı mesleki kıdem durumuna göre de bu zaman dilimi daha kısadır. Genel mesleki tecrübeye sahip olmak kaydıyla, yurtdışında bir din görevlisi en az iki, en fazla 6 yılda belli bir seviye ile başarıya ulaşabilmektedir. Yurtdışında bu sürenin azalmasının nedeni, din görevlisinin belli hizmetleri yerine getirmesi, kendisine sorulan soruların belirli sınırları geçmemesi, yurtiçine nazaran daha kapalı bir cemaatle baş başa kalması ve cemaatin kültür seviyesidir.

Mesleki kıdem durumlarının öğrenim düzeyine bağlı olarak başarı ile ilişkisi dolaylı yoldan da olsa vardır. Yaş, öğrenim düzeyi, ve kıdem durumu arasında başarı yönünden bir tercih yapılması gerekirse, öğrenim düzeyi ilk sırayı, mesleki kıdem ikinci sırayı almaktadır.

Ayrıca hafızlık ile Arapça bilgilerinin başarı ile ilişkilerinin olup olmadığı tespit edilmek istenmiştir. Kur'an'ın tamamını ezbere bilenler ile namaz kıldırarak kadar Kur'an'dan ezberi olanlar arasında başarı bakımından önemli bir farklılık

görülmemiştir. Başarıyı bu iki seçenek aynı oranda etkilemektedir. Başarıyı etkileme oranı Kur'an'ın yarısını ve çeyreğini ezbere bilenler için de aynıdır. Bu durumda yurtdışındaki din görevlisinin başarısı için asgari olarak, Kur'an'ın çeyreğinden daha az bir kısmını ezbere bilmesi yeterlidir, sonucuna varmak mümkündür. Bu itibarla hafızlık, başarıyla doğrudan ilişkili olup, meslek için vazgeçilmez bir unsurdur. Başarı durumuna, Arapça bilgi seviyelerini gösterir çizelgenin de etki yaptığı gözlenmektedir. Arapça bilgi seviyesi ise "orta" ve "iyi" derecede yığılma göstermektedir. Başarı için en az "orta" derecede Arapça bilgisine sahip olmak, Kur'an ayetlerini ve Hadis-i Şerifleri açıklamada elzem bir araçtır.

Din görevlilerinin başarılarının değerlendirilmesinde önem durumuna göre bir sıralama yapılması düşünülürse, öğrenim düzeyi ile hafızlık durumu ilk sırayı almaktadır. Bunu Arapça bilgi seviyeleri, mesleki kıdem durumları ve yaş faktörü izlemektedir.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri de kendilerini başarılı olarak değerlendirmektedirler.

B. 2. VAAZ VE İRŞADA HAZIRLIK DÖNEMİ

B. 2. a. Kaynak Eserlerden Faydalanma

Din görevlileri vaaz ve irşat için her konuda olmasa bile çoğu zaman araştırma ve incelemelerde bulunmak durumundadır. Bu araştırma ve inceleme vaaz ve irşat

faaliyeti için önceden hazırlık yapmakla veya konu ile ilgili birikimlerini gözden geçirmekle, araştırma metot ve tekniklerini bilmekle olur. Burada şu hususu belirtmekte yarar vardır. Din görevlileri görev yaptığı Müslüman Türk derneği ve cemaatinin dini ihtiyaçlarını ve din hizmetlerini karşılamaya çalışmaktadır. Yabancılara ve gayr-i müslimlere "Tebliğci" olma gibi bir görevleri yoktur. Zaten buna imkan ve fırsatları da bulunmamaktadır.

Hazırlık döneminde din görevlilerinin hassasiyetle üzerinde durmaları gereken iki önemli nokta bulunmaktadır.

1. Kaynak eserleri bilme ve yararlanma

2. Görev yaptığı toplumu, derneği, cemaati tanıma ve olayları değerlendirme

Bir din görevlisi vaaz ve irşat faaliyeti için öncelikle içinde bulunduğu kitleyi tanıdıktan ve konunun onların ihtiyaçlarına uygunluğunu ve cemaatin kültür seviyesini tespit ettikten sonra, konu ile ilgili bir plan yapabilmelidir ve bu plana göre temel kaynakları tanımalıdır. Yararlanmayı düşündüğü kaynakları nasıl bulabileceğini ve bu eserlerden ne şekilde istifade edebileceğini bilmeli, topladığı bilgileri, planına göre uygun bölümlere yerleştirebilmelidir. Konu ile ilgili giriş, gelişme ve sonuç bölümlerine, ayıracağı zamanı dikkate alarak önemsiz gördüğü bilgileri çıkarabilmeli veya önemli gördüğü yeni bilgileri planın uygun bölümlerine koyabilmelidir. Konu ile ilgili sorulması muhtemel soruları

düşünüp ilgili kaynakları tarayarak cevaplarını hazırlayabilmelidir. Konuşma esnasında kullanacağı dilin, seçtiği sözcüklerin hitap ettiği toplumun seviyesine uygun olup olmadığını kontrol etmelidir. Din görevlisinin, toplumun anlayabileceği bir dilde ve anlayacağı şekilde hitap etmesi, konuşmasının düzgün, kısa ve özlü olması, cemaati sıkmaması, bildiğini en iyi şekilde ifade etmesi gerekir. İslam'ın temel kaynaklarının hepsi Arapça olduğundan bir din görevlisinin alet ilmi olarak Arapça'ya yeterince vakıf olması şarttır. Kaynak eserlerden gereği gibi yararlanabilmek için Arapça'nın yanında iyi bir dini eğitim görmüş ve ilmi yönden de mücehhez olmak gerekir. Bununla beraber sadece bilmek ve bir zamanlar iyice mütalaa etmiş olmak da yeterli değildir. Sürekli okuması ilmi kültürünü ve müktesebatını tazelemesi ve genişletmesi gerekir. Hatta öyle ki, günlük, haftalık ve aylık neşriyatı takip edebilmelidir. İlmî bakımdan dinamizm, ilerleme ve yenilenme, mesleki başarı için elzemdir. Bu bakımdan hangi konu olursa olsun vaaz, hutbe ve irşada hazırlık safhasına gereken önem verilmelidir. Yani konuya çeşitli kaynaklardan faydalanarak çok iyi hazırlanmak ve detaylarına da hakim olmak lazımdır. Kaynaklardan faydalanarak çok iyi hazırlanabilmek için "Tefsir", "Hadis", "İslam Tarihi", "Kelam" ve "İslam Hukuku" ile ilgili literatürlerden oluşan bir kütüphanenin dernek veya cami bünyesinde bulunması lazımdır veya din görevlisi kaynak eserlerden asgari bulundurması gerekenleri de beraberinde bulundurabilmelidir.

Din görevlileri araştırma ve incelemelerinde görev yaptığı toplumu tanıyabilmeli, olaylara, dış dünyaya ve İslam alemine çok yönlü, tarafsız ve eleştirici bir gözle bakabilmelidir. Bu konuda objektif gerçeklerle şahsi kanaatleri birbirinden ayırabilmelidir. Olaylar arasında ilişkiler arayabilmeli ve bunları değerlendirebilmelidir. Düzenli çalışmaya ve her ayrıntıya özen gösterebilmeli, ilgili yayınları izleyebilmelidir.

Belirtilen bu noktalar göz önünde bulundurulduğunda Tablo 19 un incelenmesinde, din görevlileri vaaz ve irşat faaliyeti için hazırlık döneminde vasat bir görünüm sergilemektedir. İmam-Hatip Lisesi ve yükseköğrenimli din görevlileri bile kaynak eserlerden faydalanma konusunda "Bazen" seçeneğini aynı oranda belirtmişlerdir. Ancak din görevlilerinin öğrenim durumları yükseldikçe kaynaklardan faydalanma hususu da doğru orantılı olarak artmaktadır.

Kaynak eserlerden faydalanma konusunda "Bazen" seçeneğini belirten din görevlilerinin oranı yaklaşık % 22 ile, 72 kişilik bir grupta küçümsenecek bir oran değildir. Bu orana, soruyu cevapsız bırakan din görevlileri de ilave edilirse, burada manidar bir durumun varlığı söz konusudur. Kaynak eserlerden bazen veya ara-sıra faydalandığını belirten din görevlileri, cemaatlerine ya ilmiyal bilgileri aktarmakta, ya da cemaatlerin sordukları konular veya sorular, müptedi bilgiler seviyesini aşmamaktadır. Cemaatler de standart hale gelmiş bazı soruları ve konuları din görevlilerine yönelterek ondan bilgi almak istemektedirler.

Böyle olmuş olsa bile, din görevlileri, cemaatlerin bu sorularından hareketle, onlara dini konularda bazı ihtiyaçlarını hissettirebilecek bir ortam ve zemin hazırlayabilmeli, dolayısıyla bunun yollarını arayabilmelidir. Bu husus temin edildiği takdirde, din görevlileri daha çok araştırma, daha çok çeşitli kaynakları tarama ve daha çok düşünme ve düşündürme ihtiyacını duyabilirler. Bu formasyon, din görevlisinin öğrenim durumuyla yakından ilgilidir. Böylelikle vaaz ve irşat görevinin hazırlık safhasında, kaynak eserlerden faydalanmada yükseköğrenimli olmanın önemli bir etken olduğu sonucuna varılabilir.

Hafızlık durumuna göre ise, kaynak eserlerden "Her zaman" ve "Çoğunlukla" yararlandığını belirtenler, "tam hafız" olanlar ile "üçte birden az ezberi olan" din görevlileridir. Bu durumun birinci derecede etkili olduğu gözlenmektedir. Yarım ve çeyrek hafız olanların, kaynak eserlerden faydalanma konusuna ikinci derecede etki yaptıkları görülmektedir. Hafızlık durumu itibariyle kaynak eserler-den "Bazen" veya "Ara-sıra" yararlandığını belirten din görevlileri arasında bir farklılaşma görülmemiştir.

Bu durumda kaynak eserlerden faydalanma konusuna "tam hafız" olanlar ile "üçte birden az ezberi olan" din görevlileri müspet bir yaklaşım göstererek, vaaz* ve irşada hazırlık döneminde asgari gayreti gösterdikleri sonucuna varılabilir.

Arapça bilgilerinin "iyi" ve "orta" seviyede olduğunu bildiren din görevlileri kaynak eserlerden "Her zaman" ve "Çoğunlukla" faydalandıklarını belirtmişlerdir. Ancak din görevlilerinin hangi kaynaklardan ne kadar istifade edebildiği, kaynaklardan hangilerine ulaşabildiği hususu, kaynak isimleri belirtilmediğinden dolayı bu araştırmanın sınırları dışında bulunmaktadır. Fakat araştırmacı gözlemlerine göre, kapsamlı kütüphanelerin derneklerde, camilerde veya din görevlilerinin beraberinde bulunmadığı yönündedir. Bunun da nedeni, yurtdışında bulunan vatandaşlarımızın kültür seviyelerinin düşük oluşu, buna paralel olarak da din görevlisini araştırmaya sevk eden sorular ve konularla karşılaşmayıdır. Yurtdışındaki cemaatler dar çerçeveye içerisinde, din görevlilerine kalıplaşmış belli soruları sorarak, onların bilgi ve kültür seviyelerini denemek istemektedirler. Cemaatlerin kültür seviyelerinin bu durumda olmasından dolayı bir din görevlisinin çok iyi Arapça bilmesi yerine, iyi veya orta seviyede Arapça bilmesi, yani okuduğunu anlayabilecek ve ilgi kurabilecek kadar Arapça'ya vakıf olması, dini kültürünün engin ve zengin olması lazımdır. Fakat özel alanlarda "İslam Hukuku gibi" araştırma yapmayı hedefleyen bir din görevlisinin çok iyi Arapça bilmesi gerekir. Bunun dışında vaaz ve irşatta bulunacak din görevlilerinin yurtdışı şartlarında iyi veya orta derecede Arapça bilmeleri yeterlidir. Tablo 19 da da görüleceği gibi kaynak eserlerden "Bazen" veya "Ara sıra" yararlandığını belirten din görevlilerinin oranı az değildir.

Vaaz ve irşada hazırlık döneminde kaynak eserlerden en çok yararlanan, yurtdışında 1-2 yıl kıdemi olan din görevlileri olmuştur. Bunları, 3-4 yıl yurtdışı kıdemi olanlar ikinci sırada, 5-6 yıl yurtdışı kıdemi olanlar da üçüncü sırada izlemektedir. Din görevlilerinin yurtdışındaki ilk iki yıllık görev süreleri çok önemlidir. Sonraki yıllar bu ilk iki yıllık tecrübe üzerine bina edilmektedir. Din görevlileri yurtdışındaki ilk yıllarında sonraki yıllara nazaran daha çok araştıran düşünen ve kaynak eserlerden faydalanmayı tercih eden bir görünüm arz etmektedirler. Daha sonraki yıllarda ise, bu gayret yerini yavaş yavaş donukluğa ve pasifliğe bırakmaktadır. Tablo 19 da bu pasifliği görmek mümkündür. Bu durumda vaaz ve irşada hazırlık döneminde kaynak eserlerden faydalanma hususunda yurtdışı kıdem durumunun ilk iki yılının etkili olduğu görülmektedir.

Anketlerdeki bu sorunun incelenmesinde kaynak eserlerden "Hiç" faydalanmadığını belirten din görevlisi çıkmamıştır.

Netice olarak konuya bakıldığında, yüksek öğrenimli din görevlileri Arapça bilgileri "İyi" ve "Orta" seviyede olanlar, "Tam hafızlar" ile "Üçte birden az ezberi olanlar" ve yurt dışında 2 yıllık kıdemi bulunanlar, vaaz ve irşat faaliyeti için hazırlık döneminde kaynak eserlerden asgari düzeyde faydalandıkları sonucu çıkarılabilir.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri kaynak eserlerden faydalanma konusunda "Çoğunlukla" ve "Her zaman"

seçeneklerini öncelikle belirtmişler, "Bazen" seçeneğine de yer verenler olmuştur.

B. 2. b. Kaynak Eserlerden Faydalanırken Not Alma

Yurt dışındaki din görevlileri vaaz ve irşada hazırlanırken kaynak eserlerden asgari seviyede de olsa yararlandıklarını Tablo 19 da belirtmişlerdi. Bu hazırlık döneminde kaynak eserlerden faydalanırken önemli gördükleri hususları veya ayrıntıları yazılı olarak not alma alışkanlıklarının olup olmadığını, konuya hazırlanıp hazırlanmadıklarını veya bildiklerine yenilerini katıp katmama çabalarını öğrenmek için bu soru din görevlilerine yöneltilmiştir.

Tablo 20, din görevlilerinin kaynak eserlerden faydalanırken, cemaate veya topluluğa aktarmakta yarar gördüğü hususları kısa fakat özlü fikirler halinde yazılı not alarak bunları konuşma esnasında yanında bulundurması, zaman zaman notlarını kontrol etmesi konularındaki tutumları cemaate faydalı olması açısından önemlidir.

Yükseköğrenimli din görevlileri, konu ile ilgili temel kaynak eserlerden faydalanırken, amaca uygun olarak önemli ve ayrıntılı noktaları yazılı olarak not almada ilkökul ve İmam-Hatip Lisesi mezunlarına göre daha olumlu bir tutum ve davranış içinde görülmektedirler. Tablo 20 incelendiğinde, yükseköğrenimli din görevlilerinin bu konuda daha hassas davrandıkları, yani vaaz ve irşat için kısa ve özlü yazılı

dökümanları olmadan toplum huzuruna çıkmadıkları müşahade edilmektedir. Bu durumu "Her zaman" ve "Çoğunlukla" seçeneklerini belirterek açıklamaktadırlar. Bunun aksi olan "Hiç" yazılı not almadan konuşma yapan yükseköğrenimli din görevlisine rastlanmamıştır. Fakat bazı ilkokul ve az da olsa İmam-Hatip Lisesi mezunlarının "Hiç" yazılı not almadan veya önceden alınmış notlarına dayanarak, yani kendini konuyla ilgili olarak yenilemeden konuşma yapan din görevlilerine rastlanmıştır. Bunların çoğunluğu ilkokul mezunlarıdır. Böyle din görevlileri konuşmalarını herhangi bir metne veya materyale dayanmadan irticalen yapmaktadırlar. İrticali konuşmanın toplum üzerinde etki yaptığı görülmekte ise de, yazılı dökümanın olmaması da bir eksiklik olarak kabul edilmelidir. Yazılı döküman bulundurulması, konuya hakim olmada ve konu bütünlüğünü korumada, zamanın kontrol edilmesinde önemli bir faktördür.

Hafızlık durumu itibariyle kaynak eserlerden yazılı not almada din görevlileri arasında homojen bir dağılım görülmektedir. "Tam hafız"lar ile "Üçte birden az ezberi olanlar" "Her zaman" ve "Çoğunlukla" seçeneğini "Bazen" seçeneğine kıyasla yaklaşık aynı oranda belirtmişlerdir. Ancak "Bazen" seçeneğini en çok "Tam hafız"lar tercih etmişlerdir. Bu tercih sadece Kur'an-ı Kerim açısından değildir. Tam hafızlar ayet-i kerimelerin hepsini ezbere bildikleri için, ayrıca yazılı not alma ihtiyacını duymamaktadırlar. "Bazen" seçeneğinin

belirtmesinde "Yarım" ve "Çeyrek" hafızlar arasında bir farklılaşma görülmemiştir. "Üçte birden az ezberi olan" din görevlilerinden bazıları da, "Kur'an'a hafız gibi aşına olduklarını" anketlere yazmışlar, ancak not almayı da ihmal etmediklerini belirtmişlerdir. "Çeyrek hafız"lar ile "Üçte birden az ezberi olanların "Hiç" not almadıklarını belirtmelerinin nedeni de bu aşinalık olabilir.

Arapça bilgileri "İyi" ve "Orta" seviyede olan din görevlileri ise, yazılı not alma konusunda "Her zaman" ve "Çoğunlukla" seçeneğine ilk sırada, "Bazen" seçeneğine de ikinci sırada yer vermişlerdir. "Hiç yazılı not almadan toplumun huzuruna çıkan "Orta" seviyede Arapça bilgisi olan din görevlileri bulunmaktadır. "Bazen" seçeneğini belirten veya "Hiç" yazılı not almadığını ifade eden din görevlilerinin vaaz veya konuşma esnasında Kur'an meali, tefsirlerden veya hadis kitaplarından mevcut olanı ile yetindiği gözlenmiştir. Bu tutum ve davranış not alma olarak veya notlardan yararlanma şeklinde kabul edildiğinde, Arapça bilgileri bakımından din görevlileri hazırladıkları konu ile ilgili kaynaklardan çok az da olsa yararlanmaktadırlar. Ancak bu yararlanma yetersiz kısır ve kendini yenilemeden, değişik kaynakları görmeden, mevcutla iktifa etme şeklinde bir yararlanmadır.

Yurtdışı kıdemi itibarıyla din görevlileri, kaynaklardan not alma işinin ilk yıllarda (1-2 yıl) yapıldığını, "Her zaman" ve "Çoğunlukla" seçeneklerini belirtmekle ifade etmişlerdir. Sonraki yıllarda bu not alma faaliyetinde bir azalma

görülmektedir. Bu durumun aynı konuların işlendiği veya din görevlisinin yurtdışına ilk gelişindeki ideal hizmet anlayışının yavaşladığı kanaatini uyandır-maktadır. "Bazen" seçeneğinin de yaklaşık aynı oranda belirtilmesi bu görüşü doğrular niteliktedir. "Hiç" not almadığını, mesleki birikimleriyle bu faaliyeti yürütebildiğini belirten din görevlilerinin, sonraki yıllarda bu tutum ve davranışlarından vazgeçtiklerini, Tablo 20 nin ilgili bölümü destekler mahiyettedir.

Bağımsız değişkenler bakımından, not alma işinde yükseköğrenimlileri, Arapça bilgileri "İyi" ve "Orta" seviyedekiler ve "Tam hafız" olanlar ile yurtdışında 2 yıllık kıdemi bulunan din görevlileri vaaz, ve irşada hazırlık döneminde kaynak eserlerden faydalanırken önemli gördükleri hususları ve ayrıntıları kısa ve özlü bir biçimde asgari düzeyde not aldıkları söylenebilir. Bu hazırlık dönemine en çok öğrenim durumunun ve yurtdışında 2 yıllık bir kıdemin doğrudan etkili olduğu sonucuna varılabilir.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri kaynak eserlerden faydalanırken yazılı not alma konusunda "Çoğunlukla" seçeneğini ilk sırada "Her zaman" seçeneğini ikinci sırada, "Bazen" seçeneğini üçüncü sırada belirtmişlerdir. "Hiç" not almadığını belirten din görevlisi sayısı az da olsa bulunmaktadır.

B.2.c. Cemaatin Seviyesine Uygun Konu Tespiti

Din görevlilerinin vaaz ve irşada hazırlık döneminde ilk tespit etmeleri gereken Müslüman Türk cemaatin veya toplumlarının ne durumda olduğu, yani kültür seviyeleri, nasıl bir dünyada yaşadıkları, alışkanlıkları, aile yapıları ve durumları, maddi ve sosyal problemleri, meşguliyetleri, dine bakış açıları, yurtdışı şartlarında nelerden etkilendikleri... gibi özellikleridir. Bunlar gözlemlere dayanılarak tespit edildikten sonra, cemaatlerin ihtiyacına uygun olan bir konuyu seçip hazırlamada göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla din görevlisi ve toplum arasında bir irtibat kurulup kurulmadığı amaçlanmaktadır. Cemaatin kültür seviyesini düşünme ve konuların cemaatin ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olmasına dikkat etme açısından bu soru din görevlilerine yöneltmiştir. Avusturya'daki din görevlilerinin konu ile ilgili tutum ve davranışları incelenmek istenmiştir.(Bkz. Tablo 21)

Öğrenim durumu itibariyle İmam-Hatip lisesi mezunu din görevlilerinin ilkokul mezunlarına, yükseköğrenimlilerin de İmam-Hatip lisesi mezunlarına nazaran hazırlık döneminde, cemaatin kültür seviyesini düşünmede ve onların ihtiyaçlarına uygun konuları seçmede "Her zaman" ve "çoğunlukla" seçeneklerini belirterek bu hususta dikkatli davrandıklarını ifade etmektedirler. "Bazen" veya ara-sıra hassasiyet gösteren ilkokul ve İmam-Hatip lisesi mezunu din görevlileri yaklaşık aynı oranda iken, yükseköğrenimlilerden bu

seçeneği belirten çıkmamıştır. Cemaatin kültür seviyesini "Hiç" düşünmeyen din görevlisine rastlanmamıştır. Bu durumda İmam Ha-tip Lisesi mezunu ile yüksek öğrenimli din görevlileri cemaatle iyi bir münasebet tesis ettiklerini, sadece camiye gelenlere faydalı olmak için olumlu adımlar atmaya çalıştıklarını belirtmektedirler. Fakat bu faydalı olma hareketi camiye gelen cemaatle sınırlı kalmaktadır. Camiye gelmeyenlerin sayısı gelenlerden kat kat fazladır. Bir din görevlisinin ifadesiyle "Camiye gelmeyenlerin toplu olarak buldukları 'Gasthaus' ve 'Spielhalle'lere⁶² devam edenlerin, işsizlerin, parklarda ve mağazalarda gezenlerin dünyalarına bir el atabilirsek..." düşüncesi fiiliyata dönüşmedikçe, cami dışındaki Türk topluluklarına erişmenin mümkün olmadığı belirtilmektedir. Daha çok faydalı olabilmek, bazı din görevlilerinin de ifade ettiği gibi "Cami dışındaki insanlarımızı tanımak ve onlarla ilişki kurmak" yoluyla mümkün olur. Bu düşüncelerle yüksek öğrenimli din görevlileri cami dışındaki insanlarımızı tanımakta ve onlara nerelerde ulaşabileceğini de teşhis edebilmektedir. Ancak onların dünyalarına girebilmek için "Gasthaus" ve "Spielhalle" lere din görevlilerinin girip çıkması, görev yaptığı dernek ve cemaat tarafından yanlış değerlendirmelere yol açmaktadır. Diğer cemaatler de, bu durumu din görevlileri üzerinde bir baskı unsuru olarak görmektedirler. Din görevlileri de

⁶² Avusturya ve Almanya'da bu isimlerle anılan bu yerler, vatandaşlarımızın oyun oynadıkları, eğlendikleri ve vakitlerini heba ettikleri yerlerdir.

cemaatlerin bu tutum ve davranışlardan son derece rahatsız olduklarını anketlere yazmışlardır. Dolayısıyla din görevlileri tablo 12 ve 16 da görüldüğü gibi cami dışına çıkamamakta ve zamanlarının çoğunu hatta günün tamamını camide veya dernekte geçirmektedirler, dışarıdaki insanlarla diyalog ve ilişki kurmak için yeterli zaman ayıramamaktadır. Din görevlileri camiye gelen ve gelmeyen cemaatlerin kültür seviyelerini tanırsa, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun konular tespit ederse , hazırlıkları bu yönde olursa daha iyi hizmet yapabilirler. Özellikle yüksek öğrenimliler konunun önemini kavramış görünmektedirler. Ancak ilkokul ve İmam Hatip lisesi mezunu din görevlilerinin bu hususta zorluk çektikleri, ferdi ve toplumu anlayacak ilmi vasıtaları ve metotları kullanacak seviyede ve düzeyde olmadıkları yönünde homojen bir yapı görünümü verdikleri gözlenmektedir.

Hafızlık durumu itibariyle tam hafızlar ile üçte birden az ezberi olanlar, Arapça bilgileri "iyi" ve "orta" seviyede seyredenler, yurtdışında iki yıllık kıdemi bulunanlar ile cami odasında ve oda-mutfak tipi evlerde kira ile oturan din görevlilerinin "her zaman" ve "çoğunlukla" seçeneklerini belirtmeleri, sadece camilere gelen cemaatlerin kültür seviyelerini düşündükleri ve onların ihtiyaçlarına uygun konular seçmeye özen gösterdikleri tablo 21'in ilgili bölümlerinde görülmektedir. Konuya nadiren de olsa iltifat eden din görevlileri "bazen" seçeneğini tercih etmişlerdir.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri de cemaatlerinin kültür seviyelerine uygun vaaz ve hutbe konuları tespit ettiklerini seçeneklerdeki sıralama doğrultusunda belirtmişlerdir.

B.2.d. Konuşmalarda En Çok Yer Verilen Konular

Bu soru din görevlilerine gerek cami içindeki ve gerekse cami dışındaki konuşmalarında en çok yer verdiği konuları öğrenmek için yöneltilmiştir. Din görevlileri, vatandaşlarımızda daha çok Allah'a iman ve ibadetlerle ilgili konularda boşluk bulunduğunu ve bu boşluğun doldurulması bakımından iman ve ibadetle ilgili konulara ağırlık verdiklerini, gerektiği zamanlarda muamelatla ilgili bilgiler aktardıklarını belirtmişlerdir. Gayr-i müslim bir ülkede bulunmaları hasebiyle kültür ve din farklılığından kaynaklanan ahlaki ve sosyal muhtevalı pek çok soruya din görevlilerinin muhatap oldukları anlaşılmaktadır. Bazı din görevlilerinin özet ifadeleriyle " Allah'a iman, inanç ve ibadetlerde pek çok eksik yönü olan vatandaşımız bunlarla ilgili soru sorma yerine, hurafe , batıl inançlar ve tutumlardan, gayr-i müslimlerin yaşantılarından ve ahlaki durumlarından bizleri soru yağmuruna tutmaktadır..." şeklindeki açıklamaları en çok yer verilen hususlar olmuştur. Kendilerine yöneltilen bu sorulara karşılık din görevlileri "Bu soruları görmezlikten gelemeyeceklerini "ifade ederek, "vatandaşımızın Allah'a iman inanç, ibadet ve muamelatta aksayan yönlerini düzeltmek durumundayız ve Müslüman için inanç, ibadet ve muamelatın daha önemli olduğunu

söyleyerek, bu hususun öncelikle öğrenilmesi gerektiğini hatırlatıyoruz..." şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu açıklamalar anketteki sorunun "başka, belirtiniz" seçeneğinde boş bırakılan yerlere yazılmıştır.

Diğer ülkelerdeki din görevlilerinin de konuşmalarında en çok yer verdikleri konular aynı şekilde belirtildiğinden bir tabloda gösterilmiştir.

Genel olarak konular tasnif edildiğinde, din görevlilerinin konuşmalarında en çok yer verdikleri hususlar hakkında tablo 22 fikir vermektedir. Bu konularla birlikte din görevlilerine en çok sorulan dini muhtevalı sorular da vardır. Bununla ilgili bulgulara tablo 32 de detaylı bir şekilde yer verilmektedir.

B.3. VAAZ ve İRŞAD FAALİYETİ

B.3.a. Vaaz ve Hutbelere Karşı İlgî Durumu

Avusturya'daki din görevlileri vaaz ve hutbelerine cemaatlerin ilgilerinin "yüksek" olduğunu ilk sırada belirtmeleri dikkat çekicidir. Bu durum sosyal yaşantıyla iç içe olan vaaz ve hutbelerin müslümanların hayatında önemli bir yeri olduğuna işaret etmektedir. Bu bakım-dan din görevlilerinin ve cemaatlerin vaaz ve hutbelerle ilgili beklentileri ve görüşleri, onların sosyal hayattaki ihtiyaçlarının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Müslümanların hayatlarına yön veren İslamın tüm boyutlarının vaaz ve hutbeler aracılığıyla anlatılması ve öğretilmesi noktasında, cemaatlerin ilgilerinin ve dikkatlerinin son derece hassas olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Din görevlilerinin vaaz ve hutbelere olan ilginin "orta" derecede seyrettiğini ikinci sırada belirtmeleri, cemaatlerin vaaz ve hutbelere olan ilgilerinin asgari bir seviyenin altında seyretmediğini göstermektedir. Vaaz ve hutbelere ilginin artırılıbilmesi için, öncelikle din görevlileri cemaatlerini fert fert çok iyi tanımalı, onların halet-i ruhiyelerini, sosyal hayattaki düşünce ve davranışlarını gözlemlemeli, yurtdışı ve çevre şartlarını iyice kavradıktan sonra, onların ihtiyaçlarını tespit edebilmeli, problemlerini tanıyıp çözüm yollarını araştırabilmelidir. Vaaz ve hutbe konularının cemaatin ihtiyacına ve seviyesine uygun olmasına dikkat etmelidir. İnanç, tutum ve davranış bütünlüğünü temin edebilmek için bu sayılan unsurların, vaaz ve hutbelere olan ilginin yükseltilmesinde olumlu yönde etkili olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir.

Din görevlilerinin vaaz ve hutbelere ilginin "zayıf" olduğunu belirtmeleri ise, yurt dışındaki Müslüman Türklerin dernekleşme faaliyeti ve kısır bir dernekçilik anlayışıyla yakından ilgilidir. Önyargılı olanlar benimsedikleri derneklerin camilerine devam etmektedirler. Hiçbir derneği benimsemeyen, fakat camiye gitmek, cemaat halinde ibadet yapmak isteyenlerin de var olduğu kabul edilmelidir. Dernekleri benimsemediği halde hiçbir ibadete katılmayan, ibadet yapmayan vatandaşlarımızın oranı az değildir. Böyle vatandaşlarımızın da varlığı kabul edilmeli ve onların da caminin, vaaz ve hutbelerin ilgi alanına çekilmeleri sağlanmalıdır.

Tablo 23 incelendiğinde, din görevlilerinden vaaz ve hutbelere olan ilginin artırılmasında 36-45 yaş gurubunun ilk sırada, 26-35 yaş gurubunun ikinci sırada etkili oldukları; öğrenim durumuna göre ise, İmam Hatip Lisesi ve yüksek öğrenimli din görevlilerinin ilgi konusuna aynı oranda olumlu yönde etki yaptıkları görülmektedir. Tam hafızlar ile 1/3 ten daha az ezberi bulunanlar ve Arapça bilgileri iyi ve orta olanlar, vaaz ve hutbelere olan ilginin yükseltilmesinde etkili olan faktörler olmuştur. Vaaz ve hutbelere karşı olan ilginin canlı tutulmasında, din görevlilerinden yurtdışında iki yıllık kıdeme sahip bulunanların birinci derecede etkili oldukları, iki yıldan sonra bu canlılığın zayıfladığı gözlenmektedir.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri ise vaaz ve hutbelere karşı ilginin "orta" derecede seyrettiğine ilk sırada, "yüksek" seviyede seyrettiğine ikinci sırada, "zayıf" seviyede olduğuna da üçüncü sırada yer vermişlerdir.

B.3.b. Vaaz ve Hutbeye Başlarken Konunun Cemaate Kısa ve Özlü Bir Biçimde Duyurulması

Din görevlilerinin vaaz ve hutbeye başlarken konuyu cemaate kısa ve özlü bir şekilde belirtmesi, konuyu cemaate takdim etmesi, cemaatin konuya ilgisini çekebilmek için yapılıdır. Bu ilginin sürekli olabilmesi için de konu bütünlüğünün korunması gere-kir. Konuşmanın başında konuyu cemaate özlü bir şekilde "Her zaman" belirttiğini ifade eden din görevlilerinin öğrenim durumlarına bakıldığında ilkokul ve İmam-Hatip Lisesi mezunları yaklaşık aynı oranda (% 17)

görülmektedir. Yükseköğrenimlilerin ise, diğerlerine nazaran konuya daha olumlu baktıkları gözlenmektedir. Bunların oranı da yaklaşık % 22 civarındadır. Konuşmaya başlarken "Çoğunlukla" konuyu belirten din görevlilerinden İmam-hatip Lisesi ve yükseköğrenimliler arasında bir farklılaşma görülmemektedir. İlkokul mezunları da diğerlerine nazaran meseleye sıcak bakmamaktadırlar. Bu konuya "Hiç" dikkat etmediğini belirten din görevlisi çıkmamıştır.

Din görevlilerinin bu konudaki "Her zaman" ve "Çoğunlukla" seçeneklerinde yığılma göstermeleri, konuşmaya başlarken kısa ve özlü bir şekilde konunun cemaate belirtilmesinin önemli bir husus olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Böylelikle konuların cemaatin ihtiyaçlarına göre seçildiği ve dolayısıyla vaaz ve hutbelere cemaatin ilgisinin çekildiği ve bu ilginin sürekli olduğu intibai uyanmaktadır. Ancak nadiren de olsa konuya "Bazen" dikkat edilmediğini belirten din görevlilerinin varlığı da söz konusudur. Bu durumda vaaz ve hutbeye başlarken konunun cemaate kısa ve özlü bir şekilde belirtilmesinde, öğrenim durumunun müspet yönde etki eden bir faktör olduğu gözlenmektedir.

Genel mesleki kıdem durumları itibariyle 6-15 yıl kıdemi olan din görevlilerinin bu konuya gereken önemi ve hassasiyeti gösterdikleri anlaşılmaktadır. 1-5 ile 16-25 yıllar arasında kıdemi olanların "Her zaman" ve "Çoğunlukla" seçenekleri arasında belirgin bir farklılaşma olmadığı

görülmektedir. Böylelikle 6-15 yıl genel mesleki kıdemin, vaaz ve hutbelere başlarken anlatılacak konunun kısa ve özlü bir şekilde cemaate belirtilmesinde önemli bir etken olduğu sonucuna varılabilir.

Yurtdışı mesleki kıdem durumuna göre 1-2 yıl kıdemli din görevlileri anketin bu sorusunun "Her zaman" ve "Çoğunlukla" seçeneklerinde yığılma göstermişlerdir. 3-4 ve 5-6 yıllık yurtdışı mesleki kıdemi bulunanlarda ise, konuya gösterilen önem, ters orantılı olarak belirgin bir biçimde azalmaktadır. Bu durumda gittikçe yavaşlayan bir hizmet anlayışının olduğu gözlenmektedir. Bununla Din görevlilerinin yurtdışında, ilk yıllardaki ideal hizmet anlayışının gittikçe zayıfladığı sonucuna varılabilir. Tablo 24 deki "Bazen" seçeneğini belirten din görevlilerinin oranı buna örnek verilebilir. Bu konuda "Hiç" seçeneğini belirten din görevlilerinin bulunmaması sevindiricidir. Din görevlilerinden 1-2 yıl yurtdışında mesleki kıdemi bulunanların en çok bu konuya önem verdikleri, verimli hizmetlerde buldukları ve dolayısıyla bu 1-2 yıllık kıdemin, vaaz ve hutbeye başlarken anlatılacak konunun cemaate kısa ve özlü bir biçimde duyurulmasında önemli bir faktör ve etkili bir unsur olduğu görülmektedir. Daha sonraki yıllarda bu etkinin hızını yavaş yavaş kaybettiği kanaati hasıl olmaktadır.

Diğer ülkelerdeki din görevlilerinin de seçeneklerdeki sıralama doğrultusunda vaaz ve hutbelere başlarken konuyu cemaatlerine kısa ve özlü bir biçimde belirttikleri görülmektedir.

B.3.c. Konuşmalarda, Vaaz ve Hutbelerde Ayet-Hadis Tahlillerinde Hangi Usul Cemaat Üzerinde Etkili Olmaktadır

Din görevlilerinin vaaz hutbe ve konuşmalarında İslamın temel kaynağı olan Kur'an ayetlerini ve Hazret-i Peygamberin hadislerini anlatırken cemaat üzerinde hangi usullerin etkili olduğunu tespit etmek amacıyla bu soru yöneltilmiştir. Anlatılan konularla ilgili olarak verilen ayet ve hadislerin anlamlarını cemaatin anlayabileceği seviyeye ve kıvama getirerek ele alan din görevlilerinin öğrenim durumları yükseldikçe bu tekniği kullanma usulü de artmaktadır. Tablo 25 de bu durum görülmektedir.

Ayet ve hadislerin anlamlarını topluca verdikten sonra tahlile tabi tutup, yine cemaatin konuyu anlayabileceği bir seviyede izah etme yolu ise din görevlilerince en çok kullanılan bir usul olmuştur. Bu usulü en çok kullanan ilkokul ve İmam Hatip Lisesi mezunu din görevlileri olmuştur. Bu usulün aksi olan yani ayet ve hadisleri parça parça ele alarak izah ettikten sonra cemaatin anlayabileceği kıvamda anlamlarını topluca veren din görevlileri de bulunmaktadır. Bu metodu daha çok yükseköğrenimli din görevlileri kullanmaktadır. Her iki usulü benimseyen din görevlilerinin oranı ayrı ayrı olarak % 38 den fazla olup, din görevlilerince en çok bu iki usulün kullanıldığı görülmektedir. Konuşmalarda ayet ve hadis metinlerini tahlil ederek cemaatin anlayabileceği seviyeye getirmede, din görevlilerinin öğrenim durumlarının etkili bir faktör olduğu gözlenmektedir.

Genel mesleki kıdem durumu itibariyle, 6-15 yıl kıdemli olan din görevlilerinin de en çok ayet ve hadislerin anlamlarını tahlil ettikten sonra cemaatin anlayabileceği bir biçimde derli toplu anlatma metodunu ilk sırada benimsedikleri görülmektedir. Bu metodu, ayet ve hadislerin anlamlarını topluca verdikten sonra tahlil ederek inceleme ve anlatma yöntemi izlemektedir.

Her iki usulü benimseyen 1-5 ve 16-25 yıl kıdemli olan din görevlilerinin oranı aynıdır. Bu durumda ayet ve hadislerin incelenmesinde ve tahlil ederek cemaate anlatılmasında genel mesleki kıdem durumlarından 6-15 yıl kıdeme sahip olan din görevlileri öncelikle etkili olmaktadır.

Yurtdışı kıdem durumuna göre ise, 1-2 yıl kıdemli olan din görevlileri, ayet ve hadislerin anlamlarını topluca verdikten sonra tahlil ederek cemaatin anlaması ve kavraması metodunu yine ilk sırada belirtmişlerdir. Bunu ayet ve hadislerin anlamlarını tahlil ettikten ve anlattıktan sonra derli-toplu cemaate tekrar anlatma metodu izlemektedir. Ayet ve hadisleri parça parça ele alarak esbab-ı nuzulüne ve esbab-ı vujudüne inmeden cemaate izah eden din görevlilerinin kıdem durumları yükseldikçe bu usulden yararlanmaları da zayıflamaktadır. Tablo 25 e bakıldığında ayet ve hadislerin tahlil edilerek cemaate anlatılmasında, yurtdışında 1-2 yıl mesleki kıdemli bulunan din görevlilerinin daha etkili olduğu görülmektedir.

Ayet ve hadislerin anlamlarının cemaat üzerinde etki yapabilmesi, yani yapılan konuşmaların cemaate faydalı olabilmesi, din görevlilerinin konu ile ilgili ayet ve hadisleri tahlil ederek cemaatin seviyesine inerek hitap etmelerine bağlıdır. Din görevlileri böyle olduğu takdirde, daha çok etkili olduğu görüşünde birleşmektedirler. Anlamları topluca verip geçmenin cemaat üzerinde herhangi bir tesir gücü olmadığı görülmektedir. Parça parça inceleme, kısmen veya nadiren de olsa, etkili olabilmektedir. Fakat din görevlilerinde, bunun sık kullanılan bir metot olmadığı görüşü ağır basmaktadır.

Ayet ve Hadisleri tahlil ederek cemaate anlatma yolunu en iyi uygulayan ve en çok etkili olan yükseköğrenimliler, 6-15 yıl genel mesleki kıdemi bulunanlar ile 1-2 yıl yurtdışı mesleki kıdemi olan din görevlileri olmuştur. Bu konuda ayet ve hadislerin anlamlarını topluca verip geçen din görevlisine rastlanmamıştır.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri ise, gerek konuşmalarında, ve gerekse vaaz ve hutbelerinde ayet ve hadislerin anlamlarını verirken, cemaatin seviyesine göre tahlil ettikten sonra topluca vermeyi ilk sırada; ayet ve hadislerin anlamlarını önce topluca verip sonra cemaatin seviyesine indirgeyerek tahlil etmeyi ikinci sırada; ayet ve hadislerin anlamlarını parça parça vererek cemaatin anlamasını sağlamayı üçüncü sırada belirtmişlerdir. Din görevlilerinin ayet ve hadislerin sadece anlamlarını topluca verip geçme usulüne rağbet etmedikleri görülmüştür.

B.3.d. Vaaz ve Hutbelerdeki Konuşmalarda Konu Bütünlüğü

Din görevlilerinin özellikle vaaz ve hutbelerdeki konuşmalarında konu bütünlüğü ilkesine ne derece dikkat edildiğinin öğrenilmesi amacıyla ankette bu soruya yer verilmiştir. Vaaz ve hutbelerde konu bütünlüğünü korumanın ve dinleyenlerin ilgi ve dikkatlerini çekmenin önemi bilinmektedir. Bu öneme riayet etme bakımından din görevlilerinin bu özellik karşısındaki tutum ve davranışları denenmek istenmiştir. Vaaz ve hutbelerdeki konuşmalarda konu bütünlüğünü koruma prensibine "Her zaman" ve "Çoğunlukla" riayet edildiğini belirten din görevlilerinin toplam oranı % 56 dan fazladır. Konu bütünlüğünü korumaya "Bazen" dikkat edildiğini belirten görevliler de % 33 civarındadır. "Her zaman" ve "Çoğunlukla" seçeneklerinde öğrenim durumuna göre doğru orantılı bir şekilde artış, görülmektedir. "Her zaman" ve "Çoğunlukla" seçeneğinde en çok yığılma yükseköğrenimlilerde, "Bazen" seçeneğinde ise, en çok ilkokul mezunu din görevlilerinde gözlenmektedir. Bu durumda yükseköğrenimli din görevlisi olmanın konuya doğrudan etki yapan bir faktör olduğu sonucuna varmak mümkündür. Bu konuda "Hiç" dikkat etmediğini belirten din görevlisine rastlanmamıştır.

Genel mesleki kıdem bakımından vaaz ve hutbelerde din görevlilerinden konu bütünlüğünü "Her zaman" ve "Çoğunlukla" korumaya özen gösteren 6-15 yıl kıdemliler

olmuştur. Yurtdışı mesleki kıdem durumuna göre ise, 1-2 yıl kıdemi olan din görevlileri "Her zaman" ve "Çoğunlukla" seçeneklerinde belirgin bir şekilde yığılma göstermektedirler. Fakat bu konuda "Bazen" seçeneğini belirtenlerin oranı da az değildir. Yurtdışı mesleki kıdem arttıkça vaaz ve hutbelerde konu bütünlüğü prensibine riayet etme hususunda da ters orantılı olarak bir azalma gözlenmektedir.

Konu bütünlüğünü koruma ilkesine, her zaman ve çoğunlukla dikkat etmede, yüksek öğrenim görenlerin, 1-2 yıl yurtdışı mesleki kıdemi bulunanların önemli rol oynadıkları ve bu iki değişkenin mühim bir faktör olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri vaaz ve hutbelerdeki konuşmalarında, konu bütünlüğünü muhafaza etme ilkesine uymayı yığılmaya göre "Her zaman", "Çoğunlukla" ve "Bazen" seçeneklerinde belirtmişlerdir. Bu ilkeye "Hiç" dikkat etmediğini söyleyen din görevlisi sayısı çok az da olsa bulunmaktadır.

B.3.e. Ses Tonu ve Konuşma Hızını Ayarlama

Din görevlilerinin vaaz ve hutbelerde konuşurken, cemaatin kalabalık oluşuna, caminin büyüklüğüne göre ses tonunu ve konuşma hızını ayarlama konusundaki tutum ve davranışları anketin bu sorusuyla ölçülmek istenmiştir. Öğrenim durumlarına göre bu hususa "Her zaman" dikkat edildiğini belirten din görevlilerinin toplam oranı düşük

seviyede (% 15) seyrederken, "Çoğunlukla" ve "Bazen" seçeneklerinde bu oran % 39 dan fazla görülmektedir. "Her zaman" seçeneğinde yükseköğrenimliler lehine bir gelişme gözlenirken, bu durum "Çoğunlukla" seçeneğinde aksini göstermektedir. Bu hususa ara-sıra riayet ettiklerini belirten İmam-Hatip Lisesi ve yükseköğrenimli din görevlilerinin oranları (% 15 ile) aynıdır.

Genel mesleki kıdem durumuna göre, 1-5 ve 6-15 yıl kıdemi olan din görevlileri "Her zaman" seçeneğini aynı oranda belirtmişlerdir. "Çoğunlukla" seçeneğini en çok belirten 6-15 yıl kıdemliler ilk sırada, 16-25 yıl kıdemliler ikinci sırada yer almışlardır. "Bazen" seçeneğini en yüksek oranda belirten yine 6-15 yıl kıdemliler olmuştur.

Yurtdışı mesleki kıdem durumu itibariyle, 1-2 yıl kıdemliler "Çoğunlukla" ve "Bazen" seçeneklerini en çok işaretlemişlerdir.

Görüldüğü gibi 27 nolu tablo, konuşma esnasında ses tonunu ve konuşma hızını ayarlama da din görevlileri arasında homojen bir görünüm vermektedir. Bazı din görevlileri bu konudaki düşüncelerini, anketin bu sorusunun kenarlarına yazarak ifade etmişlerdir. Bu düşünceleri şöyle özetlemek mümkündür.

"... Konunun akışına kendimi kaptırdığımdan dolayı ses tonunu ve özellikle konuşma hızını ayarlamayı hatırımdan bile geçiremiyorum, konuya kendimi verdiğim için bu hususa her

zaman dikkat edemiyorum... Bazen cemaatten bu konuda uyarı alıyorum... Konuşurken ses tonunu ve konuşma hızını ayarlamak elimde değil, camimiz birkaç oda şeklinde, aslında buna ihtiyacımız var... Mikrofonik ses ve konuşma hızının ayarlanması cemaat üzerinde olumlu etki meydana getirmektedir..."

Bu düşünceler din görevlilerinin bu konudaki ifadelerinin samimiyet derecelerini büyük oranda yansıtmaktadır. Din görevlilerinin yukarıdaki ifadelerinden dolayı "Bazen" seçeneklerinde yığılma gözlenmektedir. Yığılma nedenlerini de kendileri yazarak açıklamışlardır.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri genelinde ise, konuşma hızını ayarlama ve ses tonuna dikkat etme hususunda sırasıyla: "Çoğunlukla", "Bazen", "Her zaman" seçeneklerinde yığılma görülmektedir. Bu hususa "Hiç" riayet etmediğini belirten din görevlileri de bulunmaktadır.

B.3.f. Konuşma Süresine Riayet Etme

Din görevlilerinin vaaz ve hutbelerdeki konuşma süreleri, derneğin ve caminin bulunduğu ortamın özelliğine göre farklılık arz etmektedir. Cemaatin pek çoğu çalışan kesimdir. Çalışanların işe gitme veya işten ayrılma zamanları veya çalışanların ibadet için ayırdıkları zaman çok önemli ve anlamlıdır. Din görevlileri buldukları mahallin ve cemaatin özelliklerini dikkate alarak vaaz ve hutbelerdeki konuşma sürelerini kendileri tayin etmektedirler. Anketin bir başka

sorusunda din görevlileri bu süreleri vaazlarda, en alt sınır 25 dakika, en üst sınır 75 dakika olarak belirlemişlerdir. Bu sınırlar mahalli şartlar bakımından konuşma sürelerinin hassasiyetle tayin edildiğine işaret etmektedir. Bu veriler, konuşma süresine riayet etmenin önemini göstermektedir.

Anketin bu sorusundaki konuşma süresine "Her zaman" riayet etme seçeneğini, öğrenim durumuna göre en çok yükseköğrenimliler, daha sonra İmam-Hatip Lisesi mezunları belirtmişlerdir. "Çoğunlukla" seçeneğine ilkökul mezunları ilk sırada, yükseköğrenimliler ikinci sırada yer vermişlerdir. "Bazen" seçeneğinde ise, İmam Hatip Lisesi mezunlarını, ilkökul mezunları izlemektedir. "Hiç" riayet etmediğini belirten din görevlisine rastlanmamıştır. Anketin bu sorusunda "Çoğunlukla" seçeneği % 50 ile ilk sırada, "Her zaman" seçeneği % 29 luk bir oran ile ikinci sırada, "Bazen" seçeneği de % 19 ile üçüncü sırada belirtilmiştir. "Her zaman" ve "Çoğunlukla" seçenekleri dikkate alındığında % 79 oranındaki din görevlisinin konuşma sürelerine riayet ettikleri söylenebilir. Ancak "Bazen" seçeneğini işaretleyen ve konuşma süresine ara-sıra riayet ettiğini bildiren din görevlileri de bulunmaktadır. Bunların oranı ise % 19 civarında olup, küçümsenecek bir oran değildir. Bu oran daha çok İmam-Hatip Lisesi ve ilkökul mezunlarına aittir.

Genel mesleki kıdem durumu itibariyle, "Her zaman" ve "Çoğunlukla" seçeneklerini belirten en çok 6-15 yıl kıdemli din görevlileri olmuştur. Yurtdışı mesleki kıdeme göre ise 1-2 yıl

kıdemi olan din görevlileri en fazla "Çoğunlukla" (% 28) ve "Bazen" (% 17) seçeneklerini belirtmişlerdir. Değişkenler açısından Tablo 28 değerlendirildiğinde, yükseköğrenimli olmanın, 6-15 yıl genel mesleki kıdem ve 1-2 ile 3-4 yıl yurtdışı kıdemi bulunan din görevlilerinin yurtdışındaki mahalli özelliklere göre konuşma sürelerine riayet etmede, etkili oldukları sonucuna varılabilir.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri, konuşma süresine riayet etme konusunda sırayla "Çoğunlukla", "Her zaman" ve "Bazen" seçeneklerini belirtmişlerdir. Konuşma süresine "Hiç" dikkat etmediğini ifade eden din görevlisi az da olsa bulunmaktadır.

B.3.g. Vaazlarda İzlenen Yol

Din görevlilerinin vaaza başlamadan önceki hazırlıkları, ellerindeki materyalleri nasıl kullandıkları yolundaki tutum ve davranışlarını öğrenmek gayesiyle bu soru din görevlilerine yöneltilmiştir. Din görevlilerinin önceden belirledikleri konuyu cemaate anlatırken ellerindeki materyalleri kullanma konusunda hangi usulleri izledikleri ve bunlardan hangisinin cemaat üzerinde daha etkili olduğu tespit edilmek istenmiştir. Kullanılan bu usuller anketin bu sorusunda üç seçenek halinde verilmiştir. Eldeki malzemenin vaaz esnasında çoğu zaman "aynen okunması", malzemenin vaaz esnasında "zaman zaman yararlanma" ve elde malzeme olmaksızın "irticalen konuşma"dır. Bu üç seçenek değişkenlere göre değerlendirmeye alınmıştır. Eldeki yazılı materyallerden vaaz

esnasında "zaman zaman yararlanma" seçeneğinde bariz bir yığılma (% 67) görülmektedir. Bu yığılmayı "irticalen konuşma" seçeneği (% 29) izlemektedir. Eldeki malzemeyi vaaz esnasında çoğu zaman "aynen okuma" seçeneği ise sadece bir din görevlisi tarafından belirtilmiştir.

Bu dağılım yaş gruplarına göre incelendiğinde, zaman zaman yazılı malzemeden yararlanma ile vaazlarda irticalen konuşma usulünü kullanmada din görevlilerinden 36-45 yaş grubu ilk sırayı, 26-35 yaş grubu ikinci sırayı almaktadır.

Din görevlilerinin öğrenim durumlarına göre bu seçeneklerden, yazılı malzemeden zaman zaman yararlanmayı en çok kullanan yükseköğrenimliler (% 31), en az kullanan da (% 11 ile) ilkokul mezunları olmuştur. İrticalen konuşma usulünü en çok kullanan (% 14 ile) ilkokul mezunları, en az kullanan yaklaşık oranlarla (% 8) İmam-Hatip Lisesi ve yükseköğrenim görmüş din görevlileridir. Yazılı materyali aynen okuma seçeneğini ilkokul mezunu bir din görevlisi belirtmiştir.

Tablo 29 incelendiğinde, vaazlarda izlenen usullerden zaman zaman yazılı materyallerden yararlanma konusunda, 36-45 yaş grubunun, yükseköğrenimlilerin, 6-15 yıl genel mesleki kıdemlilerin ve 1-2 yıl yurtdışı mesleki kıdemi bulunan din görevlilerinin ilk sırada; 26-35 yaş grubunun, İmam-Hatip Lisesi mezunlarının, 1-5 yıl genel mesleki kıdemlilerin ve 3-4 yıl yurtdışı mesleki kıdemi olan görevlilerin de ikinci sırada etkili olduğu sonucuna varılmaktadır. Vaazlarda irticalen konuşma

usulünü en çok benimseyenler ise, 36-45 yaş grubu, ilkokul mezunları, 6-15 yıl genel mesleki kıdemliler ve 1-2 yıl yurtdışı mesleki kıdemi olan görevliler olmuştur.

Ayrıca bu tablo, din görevlilerinin vaaza hazırlık dönemlerinde, konu tespitindeki gayretleri, planlama yapma, kaynaklardan yararlanırken kısa ve özlü not alma konularındaki tutum ve davranışları hakkında da fikir verebilecek niteliktedir.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri de vaazlar esnasında zaman zaman ellerindeki yazılı materyallerden yararlanarak konuşma usulünü ilk sırada, irticali konuşmayı da ikinci sırada belirtmişlerdir. Diğer görevlilerin ellerindeki yazılı materyalleri aynen okuma usulüne yer vermedikleri görülmektedir.

B.3.h. Hutbelerde İzlenen Yol

Din görevlilerinin cuma ve bayram hutbelerinde konuyu cemaate anlatırken izledikleri yolu öğrenmek amacıyla, böyle bir soru yöneltilmiştir. Hutbelerin vaazlardan ayrılan en önemli tarafı, daha az sürede cemaate özlü ve kalıcı bilgi aktarmaktır. Bu bakımdan hutbelerdeki sürenin, yurtdışı şartlarında, caminin bulunduğu mahallin ve çok defa cemaatin ibadet için ayırdığı zamanın dikkate alınması mecburiyeti hasıl olmaktadır. Cemaatler de bu hususa hassasiyet gösterilmesini istemektedirler. Anketin bir başka sorusunda din görevlileri hutbelere ayırdıkları sürenin en alt sınırını 10 dakika, en üst sınırını da 20 dakika olarak

belirtmişlerdir. Sürelerin mahalli şartlara göre belirlenmesinde, din görevlilerinin daha çok çalışanları düşünerek bu konuya hassasiyet gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 30 da din görevlilerinin hutbe konusunu önceden tespit edip, bu konuda hazırlık yaptıkları, hutbe için ayrılan süreye bağlı olarak hazırlıklarını yazılı hale getirdikleri görülmektedir. Yazılı hale getirilen hutbeleri cemaat huzurunda "aynen okuma" seçeneğini din görevlileri % 50 oranında, "Zaman zaman yazılı materyallerden yararlanarak" cemaate konuyu anlatma seçeneğini de % 38 oranında belirtmişlerdir. Dört din görevlisi elinde yazılı malzeme olmadan "irticalen konuşma" usulünü kullandıklarını ifade ederken, bu soruyu beş görevli de cevapsız bırakmıştır. Hazırlanan hutbe metinlerini cemaate aktarırken "aynen okuma" usulünü din görevlilerinin öncelikle kullandıkları, daha sonra "yazılı materyallerden zaman zaman yararlanma" usulünü benimsedikleri, çok az da olsa "irticalen konuşma" yapmayı tercih ettikleri görülmektedir.

Hutbelerdeki kısa zaman içinde belirli bir konuda özlü ve kalıcı bilgileri cemaate anlatmada, önceden hazırlanan hutbe metinlerinin aynen okunması veya zaman zaman yazılı materyalden yararlanma usulünü 36-45 yaş grubu, yükseköğrenimli, 6-15 yıl genel mesleki kıdem ve 1-2 yıl yurtdışı mesleki kıdemi olan din görevlilerinin benimsedikleri görülmektedir. Ancak cemaat üzerinde kalıcı ve etkileyici öğrenme bakımından yazılı hutbelere zaman zaman bağlı

kalarak yapılan açıklamaların ve izahların hutbeleri aynen okuma usulünden daha tesirli olduğu yönünde din görevlileri görüşlerini ankete yazarak ifade etmişlerdir.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri, hutbeler esnasında izledikleri yollardan zaman zaman yazılı materyallerden yararlanarak konuşmayı ilk sırada, önceden hazırladıkları hutbe metinlerini aynen okuma usulünü ikinci sırada, irticali konuşmayı da üçüncü sırada belirtmişlerdir.

B.3.i. Vaaz ve Hutbeyi Bitirirken Kısaca Özetleme

Din görevlilerinin vaaz veya hutbe konuşmalarını bitirirken konuyu derli-toplu ve kısaca özetleme metodunu kullanıp kullanmadıkları anketin bu sorusuyla öğrenilmek istenmiştir. Bu metodun hutbelerde zaman mefhumundan dolayı uygulanması zor gibi geliyorsa da vaazlarda kullanılmasındaki önemi bilinmektedir. Özellikle vaazların sonlarına doğru camiye gelen cemaatin buna ihtiyacı vardır. Çünkü yurtdışındaki vatandaşlarımızın kültür seviyeleri bir hayli düşüktür. Bazı konuları iki hatta üç defa tekrarlamakla anlayıp pekiştirebilmektedirler. Bu nedenle vaazın seyrinde konuyu anlayamayan, camiye vaazın sonuna doğru gelen ya da sonunda gelenlerin olabileceğini düşünerek, din görevlileri vaazların sonunda anlatılan konuyu derleyip toparlayıp özetleme yolunu tercih etmelidir. Bu durum, yurtdışındaki vatandaşlarımızın özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu özelliklere riayet edip etmeme konusundaki anketin bu

sorusunun seçeneklerine verilen cevaplar, din görevlilerinin bu husustaki tutum ve davranışlarını aksettirmektedir.

Vaaz veya hutbelerin sonunda konuyu derleyip toparlayarak kısaca özetlemeyi "Her zaman" yaptığını belirten din görevlileri % 17 oranında, "Çoğunlukla" seçeneğini belirtenler ise % 42 dir. Özetlemeyi "Bazen" yapabildiğini söyleyenler % 38 civarında olurken, "Hiç" yapmadığını belirten din görevlisine rastlanmamıştır.

Vaaz veya hutbe sonunda kısaca özetlemede din görevlilerinin "Her zaman", "Çoğunlukla" ve "Bazen" seçeneklerini belirtmelerine öğrenim durumlarının kısmen etki yaptığı görülmektedir. Çünkü öğrenim durumlarındaki yükselmeye paralel olarak bu seçeneklerin belirtilmesinde de bir artış gözlenmekle beraber, "Bazen" seçeneğini belirtenlerin yüksek oranda (% 38), "Her zaman" seçeneğini belirten din görevlilerinin düşük oranda (% 17) olması dikkat çekicidir. Öğrenim durumuna göre bu seçenekleri belirtenler arasında önemli bir farklılaşma yoktur.

Genel mesleki kıdem durumu itibariyle, vaaz veya hutbeyi bitirirken "Her zaman" kısaca özetleme yapanların azlığı, bu usulü "Bazen" kullandıklarını belirtenlerin çokluğu ve "Çoğunlukla" seçeneğini en çok belirten 6-15 yıl kıdemli din görevlilerinde görülmektedir. 1-5 ve 16-25 yıl kıdem gruplarına göre 6-15 yıl kıdem grubunda bir yığılma olmuştur.

Yurtdışı kıdemine göre ise, vaaz veya hutbeyi tamamlarken kısaca özetlemeyi "Bazen" yaptığını belirten 1-2 yıl yurtdışı kıdemli din görevlilerinin oranı % 28, "Her zaman" yapanların oranı da % 11 civarındadır. 3-4 ve 5-6 yıl kıdemlilerde daha düşük oranlarda aynı durum söz konusudur.

Bu veriler ve yapılan gözlemler ışığında, vaaz veya hutbeleri bitirirken konuyu özetlemenin önemi göz önüne alınırsa, "Her zaman" ve "Bazen" seçeneklerindeki yığılmalara göre, din görevlilerinin bu hususu ihmale uğrattıkları, cemaatin kültür ve anlama düzeyleri doğrultusunda hareket etmedikleri sonucuna varılmaktadır. Her ne kadar bazı din görevlileri hutbelerdeki zamanın çok kısıtlı olduğunu ve dolayısıyla kısaca özetleme işini yapamadıklarını belirtmekte iseler de, sadece cuma için camiye gelen cemaatin varlığı da düşünülmelidir. Haftada bir defa da olsa, böyle gelen cemaate hutbelerde onların ihtiyaçları doğrultusunda kısa-özlü bilgiler verilmelidir.

Burada değişkenlerin önemli derecede etkili olduğunu söylemek zordur. Ancak öğrenim ve kıdem durumunun kısmen etki yaptığını söylemek mümkündür.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri vaaz ve hutbeleri bitirirken kısaca özetleme yaptıklarını "Çoğunlukla" ve "Bazen" seçeneklerinde yaklaşık aynı oranda belirtmişlerdir. Bu özetleme işini sayıları az da olsa her zaman yaptığını

söyleyen din görevlileri kadar "Hiç" yapmadığını ifade eden din görevlisi de bulunmaktadır.

Tablo 32. B.3.j. Cemaatlerin din görevlilerine en çok sordukları dini sorular

ÜLKELER		Avus.	Alm.	Belç.	Fran.	Hol.	TOPLAM	
Yaygın olan görüşler		Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	%
1	Abdest, gusul, namaz ve ilmiyal bilgileri	72	56	21	19	24	192	11
2	İçki, kumar, faiz, domuz eti, vb. haramlar	70	56	20	20	23	189	10
3	İslam'ın siyaset ve devlet anlayışı	64	57	22	20	25	188	10
4	Dernekler ve din görevlileri arasında aşırı rekabet ve ayrılık	56	55	20	19	24	174	9.5
5	Ramazan ayı, ruyeti hilal, oruç ve dini bayramlar neden birlikte yapılmıyor?	51	53	19	17	22	162	8.9
6	Cuma, Bayram ve vakit namazlarını kılamama	43	51	18	13	20	145	8
7	Dar'ul-Harb, Dar'ul-İslam ve Cihad	41	48	15	15	21	140	7.7
8	nikah, talak, boşanma, zina, sahte nikah	40	39	13	9	18	119	6.6
9	Hristiyanların kestiğinin yenmesi	37	41	10	7	13	108	6
10	Aile ziyaretleri ve çocukların eğitimi	32	40	17	13	15	117	6.5
11	Tesettür, Gıybet, Zekat, Mezhepler, Tefrika ve hurafe ve batıl inançlar	29	45	14	10	16	114	6.2
12	Türk kadınlarının hoş olmayan işlerde çalışmaları, kadınlarla ilgili konular ve onların eğitimi	25	40	12	11	12	100	5.5
13	Haramlardan korunamama	19	12	14	16	11	72	4
TOPLAM		579	593	215	189	244	1820	100

B.3.J. En Çok Sorulan Dini Sorular

Her ne kadar tabloda bu soruyu cevaplayan din görevlisi sayısı 1820 görünüyor ise de, bir din görevlisi birden çok görüş belirttiğinden dolayı bu netice ortaya çıkmıştır. Anketi cevaplandıran görevli sayısı bundan azdır.

Tamamen açık uçlu olan anketin bu sorusunu, din görevlileri görüşlerini yazarak cevaplandırmışlardır. Bu görüşler içerisinde en yaygın olanlar, yoğunluk sırasına göre tasnif edilerek tablolştırılmıştır.

Din görevlileri tabloda belirtilen soruların çoğunu, kavram olarak belirtirlerken, bazı sorunları etraflıca belirtmeyi ve yazmayı tercih etmişlerdir.

Tablo 32 de görüldüğü gibi, din görevlilerine yöneltilen dini sorunların tasnifinde, namaz ve gusul abdesti, namazın kuralları ve okunan dualar, inanç ve ibadetlerle ilgili ilmihal bilgilerini; içki-özellekle bira-kumar, banka faizi, domuz eti v.b. haram olan yasak davranışların sorulması izlemektedir. Avusturya'da çalışan vatandaşlarımızın bu yasakları çokça sormalarının en önemli nedeni gayr-i müslim bir beldede bu yasakların normal davranış halinde görüldüğü ve serbestçe yapıldığı çevre ile iç içe yaşamalarıdır. Bu çevre içinde yaşayan ve bu havayı teneffüs eden vatandaşlarımız böyle bir çevreden etkilenmektedirler. Sayılan dini yasaklarla ilgili çok soru sorulması bu etkilenmenin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. Din görevlileri bu etkilenmenin daha çok 2.

ve 3. nesillerde meydana geldiğini ve onlara bu yasakları anlatmada ve onları ikna etmede zorluk çektiklerini; birinci neslin ise, azınlık psikolojisinin verdiği yönelme arzusuyla kimlik arayışına girdiklerini, bu neslin daha çok inanç ve ibadetle ilgili sorunlarını dile getirdiğini ifade etmektedirler. Yasaklarla ilgili olarak, özellikle gençlerin, biranın içki sayılıp sayılmadığı, teknolojinin geliştirdiği oyun makineleriyle oynamanın kumar olup olmadığı, Avusturya'da çalışan herkesin bankayla mutlak surette ilişkisinin olduğu, banka ile işlem yapmak zorunda olduklarını dolayısıyla faiz müessesesiyle alış-veriş yaptıkları konularındaki ayrıntılı soruları din görevlileri cevaplandırdıklarını söylemektedirler. Vatandaşlarımızın gıda maddeleri arasında domuz eti ve mamüllerinin olabileceği düşüncesiyle hatta bu şüphe ile alış-veriş mağazalarında bu konuya hassasiyet göstermeleri, konu ile ilgili çok soru sormalarına neden olmaktadır. Et ve mamüllerindeki bu şüpheyi gidermek için, müslüman Türklerin gıda maddesi satan mağaza açmalarına sebep olmuştur. Hatta camilerin bulunduğu derneklerdeki küçük alış-veriş merkezleri de böyledir. Din görevlileri bu soruların yanında , vatandaşlarımızın hastanelerde kaldıkları zaman domuz eti ve mamüllerinden yapılan yiyecekler ve dil bilmeme yüzünden zor durumlarda kaldıklarını, hatta bazılarının bundan sakınmadıklarını, kendilerine bu konuda çok soru sorulduğunu belirtmektedirler.

Anketin bu sorusunda yaygın olan görüşlerin sıralanmasında, İslamın dünya görüşü, siyaset ve devlet anlayışı, siyasi düşünce tarzı, idari mekanizması, buna bağlı olarak Avusturya ve diğer Avrupa ülkelerindeki Müslüman Türk derneklerinin gruplara ayrılmaları, Tabloda 3. ve 4. yeri almaktadır. Müslüman Türk cemaatlerinin aşırı dernekcilik rekabetine yol açan unsurların başında bu gruplaşmanın geldiği, bundan da din görevlilerinin son derece rahatsız olduğu anketlere yazılan ifadelerden anlaşılmaktadır. Bazı din görevlileri bu konuda özetle şunları yazmışlardır:

"Bizi en çok rahatsız ve tedirgin eden bu sorundur... İstedığımız gibi dini eğitim-öğretim ve hizmet yapamıyoruz... ben bile zaman zaman bu konular sorulduğunda anlatmakta zorlanıyorum, ...soranlar belli bir gruba mensup oldukları için anlattıklarımı kabullenmek istemiyorlar, olur veya olmaz diye itiraz edip gidiyorlar..., halbuki bu soruyu soranları kültür seviyesi itibarıyla tanıyorum. Bu konularda öyle ayrıntılı alt yapıları, fikirleri ve düşünceleri yok, belli kalıplaşmış konulardan ve sorulardan öteye gitmiyor ... Bu sorular telefonla bile soruluyor ... Maalesef bazı meslektaşlarımız dernekçilerin bu emellerine alet oluyorlar, daha Avusturya'ya gelmeden belli bir grubun ve derneğin camisinde din görevliliğini yapmayı kabulleniyorlar..., Biz din görevlileri arasında bu sorularla ilgili önemli görüş ayrılıkları var, bizdeki bu görüş ayrılıkları cemaatlere aksettiriliyor, bu yüzden din görevlileri arasında ayrılık doğmaktadır. Cihat kavramı dar

anlamda anlaşılıyor... Fatıha suresinde dokuz yanlışı olan birisi, İslami düşünce ve idarede başrolleri oynamak istiyor..."

Bu gruplar şüphesiz ki Avrupa ülkelerinde çalışan işçilerimiz arasında zuhur etmiş yeni gelişmeler değildir. Ülkemizin genelde az gelişmiş yörelerinde giden vatandaşlarımızın dini ihtiyaçlarına cevap verme konusuna çok geç el atıldığı için, bu sahada meydana gelen boşluk, dini amaç taşıyan dernekler kanalıyla kısmen doldurulmaya çalışılmıştır. Avusturya'daki bu dini gruplar, ülkemizde bulunan dini grupların uzantılarının en bariz bir şekildeki görüntüleridir.

Bundan başka, Ramazan ayı ve oruçla ilgili konuların sorulması normal karşılanmakla beraber, hilalin gözlenmesi ve gözetlenmesi ile dini bayramların müslümanlarla beraber yapılmasıyla ilgili soruların din görevlilerine çokça sorulduğu görülmektedir. Dini bayramların birlikte yapılmayışı, hilalin gözlenmesine bağlı bir husustur. Din görevlileri ise, bu konunun teknolojinin gelişmesine bağlı olarak, rasathaneler aracılığıyla en sağlıklı bir şekilde ilmi yönü de esas alınarak yapıldığını belirtmelerine rağmen, gözlemlerimize göre bazı dini gruplar diğer İslam ülkeleriyle telefon görüşmesi yapmakta ve bu görüşmeye dayanarak, oradan aldığı habere göre rasathanelerin ilan ettiği gündün bir veya iki gün öncesinde ya da sonrasında ramazan ayını ilan etmekte, dolayısıyla bayram günlerinde de farklılık olmaktadır. İslam cemaatlerinin bu konuda değişik görüşlere sahip olmaları da

farklı İslami cemaatlerin oluşması neticesini doğurmak-tadır. Bu farklılaşmadan en çok şikayetçi olanlar ise, sade vatandaşlarımız ile din görevlileridir. Bu farklılaşma vatandaşlarımız arasında bölünmelere sebep olmaktadır. Bu bölünmeler sonucunda farklı isimler altında farklı dernekler oluşturulmakta, kültür seviyesi zaten düşük olan vatandaşlarımızın dini duygu ve düşünceleri istismar edilerek sömürülmektedir. Böylelikle bu farklı derneklerin hepsi varlıklarını sürdürmektedirler. Tablo 32 deki 3. 4. ve 7. sıralarda belirtilen sorunlarla, bu farklılaşmanın yakından ilgisi olduğu konusunda, din görevlileri de görüş birliği halindedirler. Nitekim yapılan gözlemler din görevlilerinin görüş birliği halinde belirttikleri ile birbirlerini tamamlamakta ve bir bütünlük arz etmektedir. Halbuki tablonun 3. 4. ve 7. maddelerinde belirtilen sorunları, kültür seviyesi belli bir düzeyde olan kimselerin tartışması, bu sorunlarla onların ilgilenmesi gerekmektedir. Bu sorunların sade vatandaşa indirgenmesinde ise, bölünme ve parçalanmaların beraberinde müslümanlar arasında huzursuzluk meydana gelmektedir. Bunun önlenmesi için, din görevlileri İslami cemaatlere rehberlik ve önderlik yapmalıdırlar. Bu manzara önünde, din görevlilerinin bu önemli hususta yeterli bir şekilde rehberlik yaptıkları söylenemez. Din görevlileri kendilerinden beklenen bu önemli görevi yerine getirememiş olmaktadır. Ancak bu rehberliği yapmanın kolay olmadığı da ortadadır. Elzem olan bu rehberliğin tam anlamıyla yapılabilmesi, din görevlilerinin dini bilgi, kültür ve görgülerine,

öğrenim düzeylerine yurtdışı şartlarını bilmeye, maddi sorunlarının olmamasına bağlıdır.

Din görevlilerine en çok sorulan sorulardan biri de Tablo 32 deki 8. sorudur. Burada en önemli husus, sahte nikah sorunudur. Bu sorunu din görevlileri ayrıntılarıyla belirtmişlerdir. Bu sorunun diğer Avrupa ülkelerine nazaran Avusturya'da gittikçe yaygınlaşan bir sorun halini aldığı gözlenmiştir. Yaptığımız tespitlere göre, ülkemizin belli bir bölgesinden Avusturya'ya çalışmak için gelen vatandaşlarımız, sahte nikah ve evlilik yapan şebekelerin aracılığıyla Avusturya'da iş bulmaya çalışmaktadırlar. Bu şebekelere belli miktarda para ödeyen vatandaşlarımız, bu işin resmi formalitesini öğrendikten sonra Avusturya'da iş bulabilmek için Türkiye'deki eşiyle anlaşarak resmen boşanmakta, ve boşandığını resmi makamlara belgelemektedir. Bu boşanmayı vatandaşlarımız formalite gereği yaptığını, aslında Türkiye'deki eşinden boşanmadığını ifade ile yeni yaptığı göstermelik evliliği ve bu durumun sonuçlarını din görevlilerine sormaktadırlar. Konunun daha geniş boyutlarda incelenebilmesi ve yetkililere bir mesaj verilebilmesi için, sosyolojik ağırlıklı araştırmalara ihtiyaç vardır.

Din görevlileri vatandaşlarımızdan bazılarının bu yola başvurmalarının nedenlerini ekonomik soruna bağlamakla birlikte, eğitim ve kültür seviyelerinin çok düşük olmasıyla da yakından ilgisi olduğuna işaret etmektedirler. Her konuda olduğu gibi, yurtdışına işçi gönderme konusunda da belli

kriterlerin getirilmesi artık kaçınılmaz bir zorunluluk halini almıştır. Çünkü ülkemizden Avrupa kıtasındaki bir ülkeye çalışmaya giden vatandaşımıza bakan o ülke insanları, Türkiye ve Müslüman Türkler hakkında bir kanaate sahip olmaktadır. Bu kanaat şüphesiz menfi yönde odaklaşmaktadır. Bu durumun önlenmesi için yurtdışına çalışmaya giden vatandaşlarımızın eğitim ve kültür seviyesi, hatta ekonomik yönü incelenmelidir.

Hollanda'daki din görevlileri de benzer sorunların çokluğundan bahsetmişlerdir. Karı ile koca her biri fazla aylık alabilmeleri için mahkemeye müracaat ediyorlar ve mahkeme yoluyla boşanıyorlar, böyle ayrı görününce fazla ücret almaya hak kazanıyorlar. Bu durumda boşanmanın vaki olup olmadığı; alınan ücretin helal sayılıp sayılmadığı konularında din görevlilerine sorular yöneltildiği anlaşılmaktadır. Bundan başka Hollanda'da fabrikadan çıkışı verilen her şahsa "Social Dienst" denilen resmi bir kuruluş tarafından maaş ödenmektedir, buna göre baba ile oğul aynı adreste bulunurlarsa çocuğa az maaş ödenmektedir. Bu itibarla baba oğlunu başka adreste göstererek fazla maaş alma yoluna gitmektedir. Bu hususun caiz olup olmadığı konusunda da pek çok soru sorulduğunu din görevlileri anketlere yazarak belirtmişlerdir.

Din görevlileri aile ziyaretleri ve kadınların hoşça gitmeyen işlerde çalışmaları ile ilgili pek çok sorunun kendilerine yöneltildiğini de belirtmektedirler. Aile ziyaretlerinde,

evlerdeki mekan darlığından dolayı, kadın-erkek ve çocukların hepsinin bir arada bulunmalarının sakıncaları ve bunun getirebileceği neticeler sorulmaktadır. Evlerin çoğunlukla odamutfak tipinde oluşu, aile ziyaretleri ile ilgili soruların yöneltmesine sebep olmaktadır. Ekonomik yönden daha da rahatlamak isteyen kadınlar da hoş olmayan işlerde (gazino ve meyhanelerde temizlik işçisi olarak) çalışmakta ve bununla ilgili sorular sorulmaktadır. Kadınların ve kızların eğitimi ile ilgili meselelerin vaizeler aracılığıyla yapılmasının daha yaygın, etkili ve sürekli olabileceği, vaize yetiştirilmesine veya gönderilmesine şiddetle ihtiyaç bulunduğu konusunda din görevlileri görüş birliği içindedirler.

Diğer ülkelerdeki din görevlilerine en çok sorulan dini sorularda da büyük ölçüde benzerlikler görüldüğü için aynı tabloda verilmiştir.

Yurtdışına din görevlisi gönderilmediği 1979 öncesi yıllarda, vatandaşlarımız dini sorularını din görevlisi bulamadıklarından dolayı, Türkiye'nin Sesi Radyosuna yöneltmişlerdir. 1973-1975 yılları arasında Radyoya gelen dini konulu mektupların dökümanı yapılmıştır. Bu mektuplar arasında birinci sırayı "dini uyarı isteği" konulu mektuplar (3 yıl ortalaması %38); ikinci sırada % 26 ile "cenaze sorunu"; üçüncü sırada %21 ile "Dini bilgi yetersizliği" konulu mektupların yer aldığı görülmüştür⁶³.

⁶³ Bu mektuplarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Orhan Gizli, a.g.e, ss. 126-129.

Ayrıca Hristiyanlık propagandası, özellikle Yahova şahitlerinin aktif çalışmalarının vatandaşlarımızı rahatsız eden boyutlara ulaştığı konularındaki mektuplar da dikkat çekici bulunmuştur.

B.4. EĞİTİM ÖĞRETİM FAALİYETLERİ

B.4.a. Eğitim-Öğretim Faaliyeti İçin Fiziki Mekanlar

Anketin bu sorusuyla din görevlilerinin gerek çocuklar ve gençler, gerekse yetişkinlere yönelik eğitim ve öğretim faaliyetlerini yürüttüğü mekanların elverişli veya yeterli olup olmadığı öğrenilmek ve tespit edilmek istenmiştir. Tablo 33 incelendiğinde büyük bir çoğunlukla (% 78) eğitim-öğretim faaliyeti için derneklerde mevcut bu iş için tahsis edilen mekanların elverişli olmadığı ve bunun sonucunda da camilerde bu faaliyetin yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Din görevlileri camiden başka eğitim ve öğretim yeri olarak kullanılan sınıf, dersane, salon, vb. yerlerin olmadığını, dolayısıyla camiye hem ibadet hem de eğitim yeri olarak kullandıklarını, bu durumun bazen eğitimin bazen de ibadetlerin istenilen seviyede yürütülememesine neden olduğunu belirtmektedirler. Böyle olmakla birlikte bu mekanların yine de büyük ölçüde yetersiz ve elverişsiz yönlerinin olduğuna işaret eden din görevlileri, bu yetersizlikleri önem sırasına göre şöyle sıralamaktadırlar:

1. Mekan biçimsizliği: Dernekler ekonomik yönden güçlü olmadıklarından dolayı, asgari gerekli olan binalar

(zemin, bodrum gibi) kira ile tutulmaktadır. Çoğu zaman böyle yerlerde ibadet için gerekli tadilat yapılmak kaydıyla, dernekler faaliyetlerini sürdürmekte, camiler de derneklerin bünyesinde bulunduğundan, iç mekanda (kıble yönü, araç gereç ve donanım yönünden) biçimsizlikler olmaktadır.

2.Havalandırma: Hemen hemen bütün dernekler bünyesinde alış-veriş merkezleri, lokanta, çay ocağı, vb. sosyal amaçlı lokaller bulunduğundan dolayı, buraların havalandırması yetersiz kalmakta, camide ibadet ve eğitim faaliyetleri bundan dolayı olumsuz etkilenmektedir.

3. Gürültü: Gerek bina içindeki lokalin ve gerekse binanın bulunduğu çevrenin gürültülü olması da camilere etki etmesi bakımından din görevlilerince elverişsiz olarak nitelendirilmektedir.

Din görevlileri bunların dışında, eğitim faaliyeti yapılan camilerdeki yetersizlikler arasında uygun bina bulunamayışı, dernek idarecilerinin bu konuya ciddi yaklaşımlarının olmayışı, ışıklandırma ve ısıtma sisteminde bazen problem çıkması gibi sorunları da ifade etmişlerdir.

Din eğitimi ve öğretimi faaliyetleri için fiziki mekanların elverişsizliğini ve yetersizliğini tespit konusunda, din görevlilerine ait değişkenlerden, öğrenim ve ikamet durumu ile mesleki kıdemin etkili olduğu görülmektedir. Özellikle "Hayır" seçeneğinde, yetersizliklere işaret eden ve yazılı görüş bildiren din görevlilerinde bu değişkenler bariz bir şekilde kendini göstermektedir.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri genelinde de ibadet, eğitim ve öğretim faaliyetleri için kullanılan fiziki mekanların yetersiz olduğuna dair görüşler yoğunluk kazanmaktadır. Yeterli olduğunu belirtenlerin sayısı azdır.

B.4.b. Eğitim ve Öğretimde Araç-Gereç Kullanma

Eğitim ve öğretimde en çok kullanılan yazı tahtasını TV, video bandı ve teyp kaseti izlemektedir. Harita, şekil ve grafikden yararlanan görevliye rastlanmazken, masa ve sıranın yok denecek kadar azlığı göze çarpmaktadır. İbadet zamanları dışında, camide eğitim-öğretim faaliyeti yapıldığı düşünüldüğünde, camilerin zaten yetersiz olan iç mekanlarını kullanma sınırlı olmaktadır. Bundan dolayı bu faaliyetler bazen cami içinde, bazen de derneğin lokalinde sohbet havası içinde yapılmaktadır. Din görevlilerinin "yeterli araç-gereç yok" seçeneğini çoğunlukla belirtmeleri, hem mekan hem de araç-gereç bakımından bir hayli zorlandıklarını göstermektedir. Ancak tabloda belirtilen modern eğitimde en çok kullanılan yazı tahtası, masa, sıra ve duyu organlarına hitabeden araçları kullanma oranı da çok düşük bulunmuştur.

Bu veriler ışığında din görevlilerinin yarısından fazlası sadece yazı tahtasını, diğer araçları ise yaklaşık % 25 civarında kullandıkları sonucu çıkmaktadır. Bu sonuçla din görevlilerinin camide veya dernekte mevcut araç-gereçleri kullandıklarını, modern eğitimin gerektirdiği araç-gereçlerden yararlanamadıklarını, yararlananların ise sınırlı da olsa çok az

olduğunu ve istenilen seviyede olmadığını söyleyebiliriz. Nitekim bu konuda daha önce yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir⁶⁴.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri de eğitim öğretim faaliyetinde araç-gereç yokluğundan dolayı yeterince bu teknikten yararlanamadıklarını belirttiklerinden dolayı, sonuçlar aynı tabloda gösterilmiştir. (Bkz. Tablo 34)

B.4.c. Ferdi Farklılıkları Dikkate Alma

Din görevlilerinin gerek çocuklara ve gençlere, gerekse yetişkinlere eğitim öğretim faaliyetini yürütürken, ferdi farklılıklara ne derece dikkat edip etmedikleri bu soru ile tespit edilmek istenmiştir. Eğitim ve öğretim faaliyetinde, ferdi farkların önemli bir unsur olduğu eğitimciler tarafından kabul edilen bir ilkedir. Ferdi farklılık, bir veya daha çok özellik bakımından fertler arasında görülen değişikliklerdir. Çocukların gençlerin büyüme ve gelişim ilkelerini bilen bir eğitimcinin öğrencileriyle iletişim kurması çok kolay olur. Aksi ise çok zordur. Yani bir eğitimci fiziksel ve zihinsel yapı bakımından öğrencilerin aynı olmadığını bilmelidir. Bu bakımdan din görevlileri eğitimdeki bu özelliğe ne kadar riayet etmektedirler? Tablo 35 deki veriler, din görevlilerinin bu konudaki görüşleri hakkında fikir vermektedir.

⁶⁴ Kemal Aytaç, "Federal Almanya'daki Türk İşçi Çocuklarının Din Eğitimi Meselesi" Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri, 23-25 Nisan 1981, Ankara 1981, s. 314.

Ferdi farklılıkları dikkate alma konusunda "Her zaman" ve "Bazen" seçenekleri yaklaşık %26, "çoğunlukla" seçeneği %35 oranında belirtilirken, iki görevli "Hiç" dikkat etmediğini belirtmiştir.

Din görevlilerinden yaş grubu itibariyle "Her zaman" ve "çoğunlukla" seçeneğini belirterek, bu özelliğe en çok dikkat eden 36-45 yaş grubu ilk sırayı, 26-35 yaş grubu da ikinci sırayı almaktadır. Ancak "Bazen" ve "Hiç" seçeneklerini belirten din görevlilerinin varlığı da görölmektedir.

Öğrenim durumuna göre, "Her zaman" ve "çoğunlukla" seçeneklerini en çok belirten yükseköğrenimliler, " Bazen" dikkate aldığını belirtenler ise ilkokul ve İmam Hatip lisesi mezunları olmuştur.

Ferdi farklılığı birinci derecede dikkate alanlar 36-45 yaş grubu, yükseköğrenimliler, 6-15 yıl mesleki kıdemi olan din görevlileri olmuştur. Ferdi farklılığa "bazen" riayet ettiğini belirtenler ilkokul mezunları ile yurtdışında 1-2 yıl kıdemi bulunan görevliler olmuştur.

Bu verilerle ferdi farkları dikkate alma hususunda, din görevlilerinin konuya gereken önemi vermedikleri sonucuna varılabilir. Bu sonuçla da din görevlilerinin eğitim-öğretim faaliyetinde, özellikle çocuk ve gençlerdeki ferdi farklılaşmalara yeterince yer vermedikleri, dolayısıyla bu konuda yetersiz bir davranış içinde oldukları söylenebilir.

Bir din eğitimcisinin her çocuk veya gencin ayrı birer kişiliği olduğunu ve ferdi farklılıkları bulunduğunu bilmesi gerekmektedir. Ferdi farklılıklar oldukça değişiktir. Ancak bu farklılıkları zihinsel, fiziksel, çevresel, kültürel ve duygusal farklılıklar olmak üzere gruplara ayırmak mümkündür. Bir din görevlisinden beklenen, farklılıkları olan öğrencilerle bir psikolog gibi ilgilenmesi değil, fakat öğretim esnasında ferdi farklılıkları göz önünde bulundurmasıdır. Böylelikle din görevlisi her çocuğa ve gence erişme imkanı elde etmiş olur. Özellikle bu erişme ve eğitme işinin yurtdışı şartlarında ve gayr-i müslim bir çevrede çok önemli bir faaliyet olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri de ferdi farklılıkları "çoğunlukla" dikkate aldıklarını ilk sırada, "bazen" riayet ettiklerini ikinci sırada belirtmişlerdir. Ferdi farklılığa "Her zaman" dikkat ettiğini söyleyenler ile, "Hiç" dikkat etmediğini söyleyenlerin oranı aynı bulunmuştur. Avusturya'daki din görevlilerinde görülen bu sorun diğer ülkelerdeki din görevlilerinde de görülmektedir.

B.4.d. Çocuklara ve Gençlere Yönelik Din Eğitimi Faaliyeti

Din görevlilerinin camilerde veya derneklerde çocuklara ve gençlere yönelik din eğitimi ve öğretimi faaliyetinin olup olmadığı ve muhtevasının ne olduğu, anketin bu sorusuyla belirlenmek istenmiştir. Din görevlilerinin tamamına yakın bölümü, "vardır" seçeneğini işaretlemekle, çocuklara ve

gençlere yönelik din eğitimi ve öğretimi faaliyetinin yapıldığını ifade etmektedirler. Bu sorunun "yoktur" seçeneğini belirtenler ise %10 civarındadır.

Din eğitimi ve öğretimini, din görevlilerinden yaş grubuna göre en çok yapan 36-45 yaş grubunu 26-35 yaş grubu izlemekte; öğrenim durumuna göre ise, yükseköğrenimlileri ilkokul ve İmam Hatip lisesi mezunları; Almanca bilgisi zayıf olanlar ile yurtdışı kıdemi 1-2 ve 3-4 yıl olan din görevlileri, çocuklara ve gençlere yönelik din eğitimi faaliyetini sürdürmektedirler.

Din görevlileri anketin bundan sonraki sorusunda bu faaliyetlerinin sürelerini ve muhtevalarını yazarak belirtmişlerdir. Faaliyet süresi olarak en çok haftalık program uygulandığı, günlük, aylık ve yıllık programa da yer verildiğini ifade etmişlerdir. Fakat daha çok haftalık program ile günlük programa rağbet edildiği görülmüştür. Haftalık veya günlük programlarda verilen muhtevayı din görevlileri özetle şöyle belirtmişlerdir: *"...Namaz sureleri , Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğretmek ve tecvit kuralları, ilmihal bilgileri, ahlaki davranışlar, haram-helal, Peygamberimizin hayatı, namaz ve erkani, bilgi yarışmaları, hadis ezberleri, vatan-millet sevgisi"*

Din görevlileri bu muhtevayı camiye gelebilen çocuklara ve gençlere öğretebilmek için çaba sarf ettiklerini, camiye gelmeyenlerin ise gelenlerden kat kat fazla olduğunu ifade ederlerken, camiye gelen çocukların ve gençlerin de

düzensiz geldiklerini, ailelerinin ilgisiz kaldıklarını vurgulamaktadırlar. Bu yüzden camiye gelenleri kümele-re ayırıp veya yaş gruplarına göre ayırarak eğitim-öğretim yapamadıklarını dolayısıyla programlarını uygulamakta güçlük çektiklerini altını çizerek belirtmişlerdir. Din görevlileri bu konuda karşılaştıkları güçlükleri şöyle belirtmişlerdir: "...4 yaşındaki çocuk da gelir, 15 yaşındaki de gelir.... Haftalık programın günlük programdan daha iyi uygulama şansı var, fakat bir gördüğüm öğrenciyi iki üç hafta sonra ancak görebiliyorum veya bir daha göremiyorum. ...Düzensiz gidişlere aileler gereken ilgiyi göstermiyorlar, gurbette anne babalar çocuklarına çok düşkün oluyorlar, gereğinden fazla hoşgörülüler, bu yüzden öğrenciler dini bilgi ve kültürü öğrenmede ciddi gayret göstermiyorlar, sadece camiye uğramış olmak için geliyorlar. ...Günlük gelen çocukları da, geri çevirmek iyi olmuyor, bu yüzden belki çocuklar okumaya gelir diye camide veya dernekte bekleyip duruyoruz. Dışarı çıkamıyoruz. Kız ve erkek çocuklar için belli günler tespit etmemize rağmen, program dışı gelenleri okutmak mecburiyetinde kalıyoruz... Planladığımız programı yöneticilerle görüşerek dernek ve cami panosunda , cuma hutbelerinde ilan etmemize rağmen, bu programlara ilgi gösterilmiyor, çocuklar çok serbest bırakılıyor, başı boş geziyorlar... ..Çocukların çoğu Türkçe'yi anlamıyorlar, bu konuda ciddi güçlüklerimiz var. Zaten ben de Almanca bilmiyorum, çocuklar kendi aralarında Almanca konuşuyorlar...."

Nitekim yurtdışında yaşayan çocukların eğitimi ile ilgili anne babaların ilgisiz ve duyarsız davrandıklarına dair sonuçları olan araştırmalar da bulunmaktadır⁶⁵.

Din görevlilerinden bazıları, sayıları az da olsa gençlerle haftalık veya aylık çalışma programı yapmakta, zaman zaman camiler ve dernekler arası bilgi yarışmaları ve bazı sportif faaliyetler organize etmekte, bu organize aracılığıyla çocuklara ve özellikle gençlere ulaşabilmektedir. Bunda da kısmen başarılı olmaktadırlar. Camilere gelen gençlerin daha çok namaz surelerini ezberlemeye, Türk ve İslam Tarihi ile ilgili bilgilere, siyasi ve idari konulara, bilgi yarışmalarına ve sportif faaliyetlere rağbet ettikleri din görevlilerince bildirilmektedir. Ancak gençlere yönelik haftalık veya aylık programlara ilgi genelde istenilen seviyede değildir, din görevlileri de bu hususta bir arayış içinde görünmektedirler. Gençler ise bu ilginin istenilen seviyeye ulaşmamasını, dini anlamakta farklılaşan cemaatlerin birbirlerine karşı olan tutum ve davranışlarına bağlamakta ve bu durumdan en çok etkilenen kesimin kendileri olduğunu vurgulamaktadırlar. Nitekim din görevlilerinin hazırlamış olduğu, gençlere yönelik haftalık ve aylık programlara gereken ilginin gösterilmeyişi, gençlerin bu görüşlerini doğrular mahiyettedir.

Bu veriler ve bilgiler ışığında, din görevlilerinin camiye gelebilen çocuklara, gençlere kısmen de olsa ulaşabildikleri,

⁶⁵ Orhan Gizli, a.g.e., ss. 95-96.

ama daha ulaşamadıkları pek çok Türk çocuğu ve gencinin olduğu, din eğitimi faaliyetinin planlanarak programlaştırılmaya çalışıldığı, ancak bu haftalık ve aylık programlara gereken ilginin gösterilmediği, programa katılanların ise düzensiz geldikleri, anne-babaların din eğitiminin önemini kavrayamadıkları, din görevlilerinin de aileleri uyarma konusunda duyarlı olmadıkları, Müslüman Türk dernekleri arasında diyalog ve işbirliğine gitmede yeterli rehberlik yapmadıkları kanaatine varılmaktadır.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri de, çocuklara ve gençlere yönelik programlar hazırladıklarını, fakat aynı ilgisizliğin buralarda da söz konusu olduğunu, ulaşamadıkları pek çok Türk çocuğunun bulunduğunu, faaliyetlerinin sadece camiye gelebilenlerle sınırlı kaldığını belirtmişlerdir.

Avrupa ülkelerinde zaman zaman Kur'an-ı Kerimi okuma ve hatim merasimlerinin yapıldığı, bilgi yarışmalarının organize edildiği konularındaki basın ve dergi yazıları, hep camiye gelen çocuklarla ve gençlerle ilgili ve sınırlı haberlerdir. Cami dışındaki çocuk ve gençlerin sayıları daha çoktur. Din görevlilerinin ulaşamadıklarından bahsettiği de bu çocuklardır⁶⁶.

⁶⁶ Yurtdışından kesin dönüş yapan çocuk ve gençler üzerinde yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar görülmüştür. Bkz: Osman Sezgin, **Üçüncü Neslin Eğitimi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 69, Ankara 1991, s. 291.

B.4.e.Yetişkinlere Yönelik Din Eğitimi Faaliyeti

Din görevlileri anket sorusunun "vardır" seçeneğini belirtmekle, çocuklar ve gençlerden sonra yetişkinlere de din eğitimi ve öğretimi faaliyeti yapmaktadırlar. "Yoktur" seçeneğini ise 4 din görevlisi işaretlemiştir.

Yetişkinlere din eğitimi ve öğretimi "vardır" diyen görevlilerden bir kısmı, böyle bir programın olduğunu, fakat cemaatinden birkaç kişinin bu programa iştirak ettiğini, büyük bir kısmının çalışan kesim olması hasebiyle katılamadığını veya evlerinin camiye çok uzak (25-30 km.) olduğunu yazmışlardır. Hazırlanan program cemaatin durumuna göre organize edilmiş, öncelikle haftalık, daha sonra günlük programa yer verilmiştir. Bu programların muhtevası, çoğunlukla yetişkinlerden gelen talepler dikkate alınarak düzenlenmiştir. Bu programlarda yetişkinlere yönelik, inanç, itikat, ibadet ve ahlak ile ilgili konular yer almaktadır. Din görevlileri programlarındaki bu konuları şöyle belirtmişlerdir: *"ilmihal bilgileri, Abdest-gusul, Namaz sureleri kontrolü, ibadetlerin yapıları hakkında açıklayıcı bilgiler, Helal-Haram, fıkhî bilgiler, aile ve çocuk eğitimi, evlenme merasimleri, Hristiyanlıktaki tanrı inancı ve Hz. İsa..."* .Bu konular anlatılırken cemaatten gelen sorulara din görevlileri anında cevap vererek, camideki bu program soru- cevap metoduyla sohbet havası içinde uygulanmaktadır. Hatta Cuma vaazlarında bile bu metoda zaman zaman yer verildiği görülmüştür. Sohbet havasında olmasına rağmen

yetişkinlerin bu programa rağbet etmemelerini, din görevlileri dernekler arasındaki menfi tutum ve davranışlara bağlamakta, hatta bu yüzden dini-siyasi ve idari pek çok kasıtlı sorulara muhatap olduklarını belirtmektedirler. Dernekler arasındaki bu ayrılık yüzünden din görevlileri programlarını uygulamakta güçlük çektiklerini, programa yetişkinlerin de düzensiz katıldıklarını ifade etmektedirler.

Tablo 37 deki yetişkinlere yönelik bu faaliyeti programlamada din görevlilerinden 36-45 yaş grubunda bulunmanın, yükseköğrenimli olmanın, cami odasında veya kira ile bir başka evde ikamet etmenin, yurtdışında 1-2 yıl kıdemli olmanın anlamlı ve etkili olduğu görülmektedir.

Din görevlilerinin çocuk-genç ve yetişkinlere yönelik olan din eğitimi ve öğretimi ile ilgili planlamaları ve yazılı programları incelendiğinde, din görevlilerinin planlama ve program yapmada çaba ve gayret sarf ettikleri, ancak bunun yeterli olmadığı, bu çaba ve gayretin asgari seviyede bulunduğu anlaşılmaktadır. Fakat dernekler ve din görevlileri arasındaki ayrıcalık yüzünden, herkes görüşünü benimsediği derneğe veya camiye devam etmektedir. Dolayısıyla belirli camilerde belirli cemaatler oluşmaktadır. Derneklerle hiçbir ilişkisi olmayanlar ise, sadece Cuma namazı için camilere gitmektedirler. Böylelerinin sayılarının, derneklere kayıtlı üye sayısından fazla olduğu gözlenmiştir. Derneklere kayıtlı olan veya olmayan tüm vatandaşlarımıza ulaşabilmek ve program yapabilmek için, din görevlileri serbest bırakılmalı, dernek

idarecilerine bağımlı olmaktan kurtarılmalı ve bağımsız hareket edebilmelidirler. Dernekler arasında anlaşmazlık gibi görünen hususlar da cemaatlere yansıtılmamalıdır. Burada en büyük yükü din görevlileri üstlenmiş olacaklardır. Bu bakımdan din görevlileri, dernekler ve cemaatler arasında bu konuda rehberlik yapmalı, bunu yaparken de çok titiz ve ölçülü hareket etmeli, yol gösterici olmalı ve meslektaşlarıyla diyalog ve işbirliği içinde bulunmalıdır.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri de yetişkinlere yönelik eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulduklarını, fakat bunun arzu ettikleri seviyede gerçekleşmediğini belirtmişlerdir.

B.4.f. Kızlara ve Kadınlara Yönelik Din Eğitimi Faaliyeti

Anketin bu sorusuyla kız öğrencilere ve kadınlara yönelik din eğitimi ve öğretimi faaliyetinin hangi düzeyde olduğu öğrenilmek istenmiştir. Böyle bir faaliyetin sadece kız öğrencilere yönelik yapıldığını söyleyen din görevlileri "vardır" seçeneğini işaretlemişlerdir. Din görevlileri bu seçeneği %54 den fazla belirtirken, çocuklara uygulanan programların paralelinde, kız öğrencilere günlük programdan ziyade haftalık program uyguladıklarını yazmışlardır. Bu programın muhtevasında, dini bilgiler, Kur'an-ı Kerim ve namaz surelerini okumayı öğretmek, helal-haram, tesettür, ahlaki konular, anne-baba, vatan ve millet sevgisi gibi konuların bulunduğunu açıklamışlardır. Fakat çocuklara uygulanan programda olduğu gibi, din görevlileri kız öğrencilerin de bu

programa ilgisiz kaldıklarını, düzensiz gelip gittiklerini, çevre faktöründen en çok etkilenen kesimin kız öğrenciler olduğunu, ailelerin bu konuda çocuklarıyla ilgilenmediğini, hatta öğrencilerin gittiği okullarda Müslüman öğretmenler tarafından verilmekte olan İslam Din Dersine katılıp katılmadıklarını, velilerinin dahi bilmediğini belirtmektedirler.

Din görevlilerinden kadınlara yönelik bizzat konuşma yapanların sayısı yok denecek kadar azdır. Bazıları bu konuşmaları hanımlarına yaptırmaktadırlar. Sayıları çok sınırlı da olsa (3-4 gibi) din görevlisinin eşi tarafından kadınlara yönelik konularda konuşmalar yapılmaktadır. Bundan başka din görevlileri gezici vaize varsa ondan yararlanılmaya çalışıldığını, ya da camide veya dernek binasında kadınlara seminer ve konferanslar verildiğini yazmışlardır. Fakat din görevlileri bu faaliyetlere katılımın beklenenin altında olduğunu belirtmişlerdir. Bundan dolayı din görevlileri kadınlara yönelik faaliyetlere daha çok yıllık program yaptıklarını, periyodik olarak günlük, haftalık ve aylık program yapmadıklarını ifade etmişlerdir.

Kadınlara yönelik program yapmadıklarını belirten din görevlilerinin oranı da yaklaşık %47 civarındadır. Kadınlara hiç program yapmayan din görevlileri, çoğunlukla onların gündüzleri çalışmakta olduklarını gerekçe olarak göstermişlerdir.

Tablo 38 de kız öğrencilere ve kadınlara yönelik din eğitimi ve öğretimi faaliyeti yapmaya gayret etmede din

görevlilerinden 36-45 yaş grubunda, evli ve eşiyle birlikte olmanın, yurtdışında 1-4 yıl arasında değişen kıdeme sahip bulunmanın etkili olduğu görülmektedir

Bu bilgi ve veriler, kız öğrencilere ve kadınlara yönelik din eğitimi ve öğretimi faaliyetinin çok yetersiz olduğunu göstermektedir. Ancak "hiç yoktur" yapılmıyor anlamını da taşımamaktadır. Böyle bir ortamda, imkanların ve sınırların çok kısıtlı olması ve özellikle vaaz edecek bayan eleman yokluğu gibi yetersizliklerle karşılaşılması, bu faaliyetin zorluğunu ve güçlüğüne ortaya koymaktadır. Buna rağmen bu konuda az da olsa gayretler görülmektedir. Kadınlara yönelik faaliyet yapabilmek için, Avusturya ve diğer ülkelerde öncelikle yeterli sayıda vaize bulundurmanın yolları aranmalıdır. Bu temin edildikten sonra, kadınlar din görevlisi sıfatıyla hemcinslerinin konuşmalarına ve programlarına ilgi duyacaklar, sorunlarını dile getirecekler ve dolayısıyla kadınların eğitim seviyesinde belirli bir ölçüde ilerleme kaydedilecektir. Bundan başka, bazı ailelerle din görevlileri ailecek diyalog kurmanın gayretleri içinde olmalıdır, bu gayretler diyalog kurma mantığı içinde geliştirilmelidir.

Avusturya'da bu alanda görülen boşluğun benzerini diğer ülkelerde de görmek mümkündür. Ankete katılan din görevlileri arasında Fransa ve Hollanda'da birer vaizeye rastlanmıştır. Bu iki ülkeden ankete katılan iki vaize, kadın cemaatler arasında büyük bir rağbet gördüklerini, kadınlara camilerde, derneklerde ve konferans salonlarında vaizelik

yaptıklarını, sorulu cevaplı sohbet toplantıları organize ettiklerini vaize yokluğu yüzünden şehirler hatta ülkeler arasında mekik dokuduklarını, çok yorucu bir organize ile bu işi yapmak zorunda kaldıklarını, anketlerine yazarak belirtmişlerdir. Hatta vaizeler yetiştiremedikleri organizelerin olduğundan bahisle bazı kırgınlıkların olabildiğini, dolayısıyla kadın cemaatlerinin de eğitim-öğretim faaliyetinden yeterince istifade edemediklerini, vaizeye daha çok ihtiyaç duyulduğu yönündeki görüşlerini özellikle vurgulamışlardır.

B.4.g. Yaz Tatillerinde Açılan Yaz Kurslarında Karşılaşılan Sorunlar

Din görevlileri yaz mevsiminde okulların tatile girmesi sebebiyle çocuklara ve gençlere dini bilgiler öğretmek gayesiyle kurslar düzenlemekte ve program yapmaktadırlar. Din görevlileri bu programı isteyerek planlamakta dernek yöneticileri de bu programı desteklemektedirler. Fakat din görevlileri bu programa velilerin ve öğrencilerin ilgisiz kaldıklarını, dolayısıyla istenilen verimin alınmadığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin ve velilerin ilgisizliklerini din görevlileri anket sorusunun başka seçeneğinde şöyle anlatmışlardır: *"... Eviden cüzünü- Kur'an-ı Kerimini veya dersle ilgili kitabını alan öğrenci , kursa gelirken park ve bahçelerde oyuna dalmakta. elindekileri kaybetmektedir, bu yüzden kursa gelmeyenler vardır. Kursu elinde hiçbir şey olmadan da gelenler olur, derslerini, ödevlerini , neyi öğrenmeleri gerektiğini bilmezler; ...ellerine pusula yazıp*

verdiğimizde anne babalarıyla görüşme isteğimizi iletiriz, veliler bu konuda da ilgisiz ve duyarsızdırlar. Halbuki gittikleri Avusturya okullarından böyle istekler geldiğinde veliler bu duruma ciddiyetle eğiliyorlar, ama bize geldi mi, aynı ciddiyeti göstermiyorlar çünkü bizimkinin müeyyidesi yok; ... İşçilerimiz çocuklarını da orada işçi yapmanın hayallerini kuruyorlar, bütün düşünceleri maddiyata dayalıdır, böylelerinin sayıları çoktur. Fakat sayıları az da olsa bu konularda duyarlı davranarak çocuklarını takip eden veliler de vardır, bunlar azınlıktadır... Genelde izin ayları olduğu için çok az çocuk kalıyor... "

Bu olumsuzluklara ilave olarak gelen öğrencilere yaş guruplarına göre sınıf oluşturulamadığına da işaret eden din görevlileri, bu ihtiyacı karşılayamadıklarını, araç- gereç bulmakta zorlandıklarını, yer probleminden dolayı karma eğitim yapmak durumunda kaldıklarını da ifade etmişlerdir.

Bütün bu ilgisiz ve olumsuz şartlar, tutumlar karşısında kursa gelen çocukların Türkçelerinin de yetersiz olduğu göz önünde bulundurulursa din görevlilerinin ne kadar zorlandıkları ortaya çıkmaktadır. Din görevlileri böyle bir programı hazırlama ve uygulama imkanlarını zorlamakta ve bu güçlüğü katlanmaktadır. Bu durum karşısında bile yeterli ilgiyi göremediklerini belirtmektedirler.

Yaz kurslarındaki bu program dolayısıyla, din görevlileri yıllık izinlerini yaz mevsiminde kullanmak istemelerine rağmen kullanamamaktadırlar. Yıllık iznini başka zaman kullanabilen

din görevlileri olduğu gibi, iki üç sene yıllık izin kullanamayanlara da rastlanmıştır.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri ise, yaz tatillerinde kurs açılmadığını, kursların okulların eğitim öğretim dönemi içinde yapıldığını belirtmişlerdir. Açılan kurslarda ise çocuklara sadece ezberleme işi yüklenildiği, bazı din görevlileri bu durumu "Amelsiz bir Kur'an öğretimi" olarak nitelendirmişler ve bunun anlamsızlığını belirtmeye çalışmışlardır. Sorun benzerliğinden dolayı diğer ülkelere ait bilgiler de aynı tabloda gösterilmiştir (Tablo 39).

C. SOSYAL ve KÜLTÜREL YÖNDEN BULGULAR ve YORUM

Burada din görevlilerinin sosyal ve kültürel yönleri ile ilgili yakın çevresi, meslektaşları ile ilişkiler, vatandaşlarımız ile dernek ve camiler arasında diyalog ve işbirliği kurma eğilimlerine ait anket soruları tablolastırılarak yorumları verilmiştir.

C.1. YAKIN ÇEVRE

C.1.a. Müslüman Türk Cemaatiyle İlişkiler

Avusturya'da, din görevlileri kendileri dışında farklı anlayışa sahip Müslüman Türk cemaatlerinin bulunduğunu bilmektedirler. Görev yaptıkları bölgede kendi derneğinin paralelinde olan dernek veya camiler olabildiği gibi, kendileri gibi düşünmeyen farklı görüşlere sahip Türklere ait camiler ve din görevlileri de vardır. Aynı bölgede veya semtte iki veya üç

farklı derneğe ait cami bulunabilmektedir Bu duruma Türk nüfusun yoğun olduğu yerlerde sık sık rastlanmaktadır. Aynı caddede birbirine beş dakika mesafede bulunan camiler olduğu gibi, üç dört katlı bir binada farklı derneklere ait camileri de görmek mümkündür. Cemaatler kendi görüşlerine uygun olan camilere devam ederler. Durum böyle olunca camilerdeki din görevlileri de, görüş ayrılığı yüzünden farklı dernek camilerinde vazife yaptıklarını bilmektedirler, zaten görevli olarak gelirken hangi derneğe ait camide vazife yapacağını farkındadırlar. Avusturya ve diğer Avrupa ülkelerindeki tüm dernekler camilerine cemaat toplamak için birbirleriyle rekabet halindedir. Ancak bu rekabetin boyutları cemaat toplama işini aşmış, birbirleri aleyhine faaliyetlere de yönelmiştir. Bu yönelmelerin nedeni açık bir ifadeyle dini-siyasi farklılaşmadan kaynaklanmaktadır. Din görevlileri bu farklılaşma karşısında, diğer Müslüman Türk dernekleriyle ve cemaatleriyle diyalog ve ilişki kurmada bir hayli zorlanmaktadır. Onların bu zorlanmaları tablo 40'a da yansımıştır. Kendileri dışındaki diğer Türk cemaatleri ile ilişkileri "zayıf" seviyede (yaklaşık %46 oranında) yığılma göstermektedir. "İyi" derecede ilişki kurduğunu sadece bir din görevlisi belirtirken, "hiç" ilişki kurmadığını söyleyen dört din görevlisi vardır.

Din görevlilerinin ister yakın çevreden olsun, ister uzak çevreden olsun, Müslüman Türk cemaatleriyle ilişki kurmaları gereken hususların başında yakın çevreyle ilgili olarak

cemaatlerin kültür seviyelerini tanıma, vaaz-hutbe ve sohbet konularını tespit etme, çocuklar , gençler ve yetişkinlerle ilgili programlar planlama ve organize etme, cemaatlerin sosyal problemlerine yardımcı olma, Avusturya İslam Diyanet teşkilatıyla diyalog ve işbirliği konuları gelmektedir.

Din görevlilerinden kendi dernekleri ve aynı doğrultudaki cemaatleri dışında, diğer Müslüman Türk dernekleri ve cemaatleriyle "orta" ve "zayıf" düzeylerde ilişki kurmada 36-45 yaş gurubu;"orta" seviyede ilişki kurmada yüksek öğrenimliler; "zayıf" seviyede ise ilkokul ve İmam hatip lisesi mezunları daha çok belirtmişlerdir.

Bu duruma göre diyalog ve ilişki kurmada yeterli seviyede olmasa bile değişkenlerden sadece yüksek öğrenimli olmanın etkili olduğu söylenebilir. Bu konuda din görevlilerinin dernekler ve cemaatler arasında "hiç" ilişki kuramadıkları ve kendilerinden beklenen rehberliği yapmadıkları sonucuna varılmaktadır. Orta ve zayıf seviyedeki yığılmanın nedeni ise din görevlileri kendi dernekleri paralelinde bulunan diğer derneklerle bu ilişkiyi sürdürdüklerini kastetmelerinden dolayıdır. Görüş ayrılığı yüzünden farklı dernekler arasında her hangi bir diyalog ve işbirliği söz konusu değildir, belki, senede, bayramlaşma vesilesiyle bir veya iki defa nezaket ziyaretinde bulunmaktadır.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri de Müslüman Türk cemaatleriyle ilişki düzeyinin "zayıf" derecede seyrettiğini ilk

sırada, "orta" derecede olduğunu ikinci sırada, "iyi" derecede bulunduğunu üçüncü sırada belirtmişlerdir. Hiç ilişki kurulmadığını belirten din görevlilerinin olması da ayrıca dikkati çekicidir.

C.1.b. Aile ve Hasta Ziyaretleri

Bir din görevlisinin Avusturya ve yurtdışı şartlarında vatandaşlarımızı evlerinde veya hastalandıklarında ziyaret etmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu ziyaret azınlık durumunda bulunan insanlarımıza manen destek vermekte, hasta ziyareti ise hasta açısından son derece moral kaynağı olmaktadır. Bu ziyaretin önemi değer verme ve insanımızı hatırlama duygularına dayanmaktadır. Din görevlisinin böyle ziyaretleri, ziyaret edilen vatandaşlarımız arasında sevinçle karşılanmakta ve bu ziyaretleri onlar aylarca konuşmaktadırlar. Yapılan bu ziyaretler özellikle ailesi ve çocukları yanında bulunan vatandaşlarımız üzerinde daha çok etkili olmaktadır. Ailesi ve çocuklarıyla birlikte olan işçilerimiz, ailesini yanında bulundurmayanlara nazaran daha fazladır. Ailesi ve çocuklarıyla beraber olanların sorunları da haliyle çöktür. Bu bakımdan din görevlilerinin, varsa hanımı ve çocuklarıyla birlikte aile ve hasta ziyaretine gitmeleri, özellikle aile ziyaretleri manidar bir davranış olarak nitelendirilmelidir. Hasta ziyaretlerinin evde ve hastanede yapılmasının ayrı bir özelliği vardır.

Tablo 41'de bu anlamlı ziyaret ile ilgili dökümanlar verilmektedir. Din görevlilerinden aile ve hasta ziyaretini "her

zaman" ve "çoğunlukla" yaptığını söyleyenler %26, "çok seyrek" ziyaret yapanlar %19 oranındadır. "Hiç" ziyaret yapmadıklarını belirtenler ise %54 civarındadır. Bu oranlamalar ile din görevlilerinin ziyaretler konusuna gereken hassasiyeti gösterdikleri söylenemez. Çoğunlukla ve çok seyrek seçeneklerini belirten din görevlileriyle yapılan görüşmelerde, hastane ziyaretlerini derneğin sosyal faaliyetlerine katkıda bulunmak üzere yılda bir iki defa yaptıklarını, aile ziyaretlerini ise kendilerinin eş ve çocukları yanlarında bulunmadığından dolayı yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Tabloda da görüldüğü gibi ailesi ile birlikte bulunanlardan bazıları cami odalarında ikamet ettiklerinden dolayı iade-i ziyaretlere cevap vermekte zorlandıklarını, cami odalarının veya oda-mutfak tipi evlerin ziyaret için elverişli olmadığını belirtmişlerdir.

Bu veriler ışığında, aile ve hastane ziyaretlerini çok sınırlı da olsa yaptığını belirten din görevlileri, bu konuda çok yetersiz bir davranış içinde görünmektedirler⁶⁷. Bu davranış içinde kalmalarının nedenleri arasında, din görevlilerinin çoğunun eş ve çocuklarının yanlarında olmayışı, uygun ikametgahlarının bulunmayışı, zamanlarının hemen tamamını camide veya dernekte geçirmeleri gibi imkansızlıkları söylenebilir.

⁶⁷ Almanya'da hastahaneye ameliyat için alınan müslüman bir Türk'e dini konularda yardımcı olunması için bir din görevlisi arandığı halde bulunamayışı, din görevlilerinin hastahaneyle olan ilişkilerinin bariz bir göstergesidir. Bkz: A. Rahim Yıldız, "**Bir Hasta ve Ameliyat**", Altınoluk, sayı: 57, Kasım 1990, s. 48.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri aile ve hasta ziyaretini "her zaman" ve "çoğunlukla" yaptıklarını aynı oranda birinci sırada belirtirken, bu ziyareti "bazen" yaptığını söyleyenler ikinci sırada yer almaktadırlar. "Hiç" ziyaret yapmadığını belirten din görevlileri de bulunmaktadır.

C.1.c. Cezaevi Ziyaretleri

Bu çalışmanın ön araştırması yapıldığı sırada bazı din görevlileri ve dernek idarecileri Avusturya cezaevlerinde bulunan vatandaşlarımızdan mektup aldıklarını ve kendileriyle ilgilenme istekleri olduğu yönünde az da olsa tespitlere rastlanmıştı. Viyana, Salzburg, Linz ve Innsbruck gibi büyük şehirlerdeki cezaevlerinde trafik suçu, darp, katil, kaçak işçi olarak çalışma vb. suçlardan tutuklu veya hükümlü vatandaşlarımızın bulunduğu öğrenilmiştir. Bu yüzden böyle bir soru denemek üzere ankete alınmıştır.

Cezaevlerinde bulunan vatandaşlarımız hemşehri veya tanıdık aracılığıyla din görevlilerine haber göndererek veya mektup yazarak görüşmek istediklerini ve yardıma ihtiyaçları olduğunu belirtmişlerdir. Bu isteği yerine getirebilen din görevlileri, onların İslam'ı öğrenme ve yaşama gayreti içinde olduklarını, manen ve ruhen rahatlamak istediklerini, Türkçe anlamlı Kur'an-ı Kerim ve "Namaz Hocası" isimli kitabı okuma ile bazı dini sorular sorduklarını, yapılan görüşmelerde bizzat ifade etmişlerdir. Fakat din görevlileri tablo 42'de de görüldüğü gibi, bu ziyareti sadece istekte bulunanlara nadiren yaptıklarını belirtmişlerdir. "Her zaman" ve

"çoğunlukla" seçeneklerini çok az işaretlemelerinin nedeni, bu istekle ilgilidir. "Hiç" ziyaret yapmadığını söyleyen din görevlileri çoğunlukta olup ziyaret edemeyişe gerekçe olarak da, yabancı dil bilmediklerini ve bürokrasisinden çekindiklerini belirtmişlerdir.

Tabloda din görevlileriyle ilgili değişkenler arasında bu konuda manidar olan bir değişkene rastlanmamıştır. Bu veriler ve bilgiler ışığında din görevlilerinin cezaevi ziyareti konusunda çok pasif kaldıkları ve bu ziyarete gereken önemi vermedikleri sonucuna varılmaktadır.

Avusturya'daki din görevlilerinin cezaevi ziyareti konusundaki tutum ve davranışları diğer ülkelerdeki din görevlilerinde de görülmektedir. Aynı konularda sorun benzerliğinin bulunması, din görevlilerinin bu konuya gereken hassasiyeti göstermediklerini ortaya koymaktadır.

C.1.d. Camiye Gelmeyenleri Ziyaret

Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Avusturya'da da camilere gelen cemaatten fazla gelmeyenler de vardır. Hiç gelmeyenler-den bir çoğu cuma ve bayram namazlarına da gitmemektedirler. Bazı vatandaşlarımız (sadece cuma ve bayram namazına gidenler) camilere gelemeyişlerini bölgelerinde veya oturdukları semtte Türk derneğinin bulunmayışına, bulunsa bile bazı hallerde dernekçilik rekabetine, dernekler arasındaki aşırı ayrıcalığa, kendi çevresinin cami ve cemaatle ilgilenenlerden oluşmadığına, Gasthaus'u kendi sosyal ve kültür çevresine, arkadaş

çevresine daha yakın bulmasına bağlamaktadırlar. Cami ve derneklerin dışında vatandaşlarımızın sürekli uğradıkları Gasthaus denilen birahanelerde, alkol ve kumar müptelası olanlar ile spielhalle'lerde (oyun makinaları ve oyun yerleri) oyun oynayanlar günlerini buralarda geçirmektedirler. Buraları çoğu yerde Türkler işletmektedir. Böylece camilere hiç gelmeyenlerin varlığı önemli derecede söz konusu olmaktadır. Tablo 43 din görevlilerinin camilere hiç gelmeyen, uğramayan vatandaşlarımızla ilgilenme durumlarını göstermektedir. "Her zaman", "çoğunlukla" ve "çok seyrek" seçeneklerini belirten din görevlilerinin oranı çok az görülmekle birlikte, camiye gelmeyenlerle ilgi kurma yolunda gayret sarf ettikleri görülmekte, ancak kendileri bu gayretin neticesini göremediklerini belirtmektedir. Bu gayreti "hiç" göstermeyenlerin oranı ise % 38 dir. "Hiç" seçeneğini belirten din görevlileri cami dışındaki vatandaşlarımızla ilgilenemeyişlerini, zamanlarının büyük bir kısmını camide geçirmelerine, camiye hiç gelmeyenlerin peşin hükümlü olmalarına, dernekçilik rekabetinin vatandaşlarımızda olumsuz yönde etki yapmasına vb. nedenlere bağlamaktadırlar. Cami dışındaki vatandaşlarımızla çok az da olsa ilgilendiklerini söyleyen, "Her zaman" ve "çoğunlukla" seçeneklerini belirten din görevlileri de, ayda bir veya dernek yönetimince belirlenen bazı hafta veya günlerde Gasthaus'ları ziyaret ettiklerini, orada konuşma yaptıklarını, vatandaşlarımızın bu konuşmaları ilgiyle izlediklerini, dini-siyasi sorular sorduklarını, fakat yine de yönlerini değiştirmediklerini, hem camiye hem

Gasthaus'a devam edenlerin olduğunu, bazılarının cami derneklerine üye olmayı kabul etmediklerini, ancak camiye ibadet için geldiklerini, dernek yöneticilerinin camiye böyle gelenlere psikolojik yönden baskı yaparak camiye yardım veya üye aidatı istediklerini, anketlere derkenar olarak yazmışlar ve yaptığımız görüşmelerde bu düşüncelerini dile getirmişlerdir. Din görevlileri çok az da olsa yaptıkları bu ziyaretlerin faydalı olduğunu, esasen bu ziyaretlerin sıklıkla yapılması gerektiğini, ancak imkan ve fırsatlarının çok sınırlı olduğunu söylemişlerdir.

Tablo 43'ün incelenmesinde, camiye gelmeyenleri ziyaret etme konusunda din görevlilerine ait değişkenlerden 36-45 yaş grubunun, yükseköğrenimli olmanın, en az iki odası bulunan evlerde ikamet etmenin ve yurtdışında iki yıl kıdemli olmanın yetersiz de olsa etkili olduğu görülmektedir.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri de camilere gelmeyenleri ziyaret konusunda, Avusturya'daki din görevlilerinin tutum ve davranışlarına benzer bir görünüm içinde olmuşlardır. Yoğunluğa göre Avusturya'daki aynı sıralama diğer ülkelerde de görülmektedir.

C.1.e. Gayr-i Müslim Çevreyle İlişkiler

Din görevlileri, gayr-i müslim bir çevre içinde azınlık durumunda bulunan Müslüman Türklere din hizmeti sunmaya çalışmaktadırlar. Bu ortamda din görevlilerinin gayr-i müslim çevreyle iç içe olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. Cami ve dernek binaları veya yanlarında bulunan komşuları ve

çevreleri gayr-i müslimlerden oluşmakta ve bunlarla beşeri münasebetler kurmak durumunda olan din görevlileri, bu ilişkilerini hangi düzeyde tutmaktadırlar? İşte gayr-i müslim çevreyle ilişkilerin olup olmadığını öğrenmek için bu soru din görevlilerine yöneltilmiştir.

Gayr-i müslim toplumla ve çevreyle "iyi" ve "orta" derecede ilgilendiğini söyleyen sadece beş din görevlisi bulunurken, bu ilişkinin "zayıf" olduğunu söyleyenler % 36 dır. Böyle bir ilişkiyi "hiç" düşünmediğini belirtenler ise % 51 civarındadır.(Bkz. Tablo 44).

Diğer ülkelerdeki din görevlilerinin de gayr-i müslim toplumla ve çevreyle ilişkileri, Avusturya'daki din görevlilerinin durumlarıyla paralellik arz ettiği görülmektedir. Yığılmaya göre aynı sıralama diğer ülkeler için de geçerlidir.

Din görevlilerinden az da olsa 36-45 yaş grubu, ilkokul, İmam Hatip lisesi mezunu ve yükseköğrenimliler, Almanca bilgisi zayıf olanlar ile yurtdışında 2 yıl kıdemi bulunanlar gayr-i müslim çevreyle ilişki kurmaya çalıştıklarını belirtmektedirler. Din görevlileriyle ilgili bu değişkenlerin az da olsa etkili olduğu görülmekle beraber, bu ilişkilerin yeterli olduğunu söylemek zordur. Değişkenlere ve bu konuda yapılan gözlemlere dayanılarak din görevlilerinin gayr-i müslim çevreyle ve toplumla ilişkilerinin çok yetersiz olduğu kanaatine varılmaktadır. Din görevlilerinin yabancı dil bilmemeleri bu ilişkiyi kurmada karşılaştıkları en büyük zorluk olarak görülmüştür.

Tablo 45. C.1.f. Din görevliliği ve din hizmetlerinde karşılaşılan güçlükler.

ÜLKELER		Avus.	Alm.	Belç.	Fran.	Hol.	TOPLAM	
Güçlükler		Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	%
1	Yeterli dil ve yabancılarla ilgili yasalara bilmeme	71	49	18	15	21	174	84.5
2	Okullarda İslam Din Derlerine girememe	72	46	6	16	13	153	74.3
3	Konut sorunu ve camiye kapanıp kalma	64	48	13	15	16	156	75.8
4	Bayram, Cuma ve Ramazan günlerinde gayr-i müslimler rahatsız oluyorlar	59	14	11	14	17	115	55.9
5	Özel dernek ve din görevlileri illegal olarak nitelendirilmekte	39	47	9	8	14	117	56.8
6	İslamın siyasi yönünü anlatmakta zorlanma ve bilgi yetersizliği	52	23	17	14	13	119	57.8
7	Eğitim, öğretim ve ibadet yerleri uygun değil; vaize yok	63	27	12	14	15	131	63.6
8	Çok yaygın olan batıl inançlarla mücadele	44	31	16	15	19	125	60.6
9	Türklerin çok dağınık olması; öğrenci vailerinin ilgisizliği	58	26	13	16	14	127	61.6
10	Vatandaşlarımızın görgü ve kültürlerindeki düşüş olması; Batı kültüründen etkilenmeleri	54	53	14	12	17	150	72.8
11	İslami neşriyat teminindeki güçlükler	36	9	10	8	9	72	34.9
12	Bazı din hizmetleri Ateşeleri dernek başkanlarını din görevlisine tercih etmekte	-	12	4	7	5	28	13.6
13	Aile ve çocuklarının sağlık sigortası sorunları	24	29	6	5	7	71	34.5

C.1.f. Din Görevliliği ve Din Hizmetlerinde Karşılaşılan Güçlükler

Yakın ve uzak çevre itibariyle gayr-i müslim bir ortamda din hizmetlerini yürüten din görevlilerinden karşılaştıkları güçlükleri, zorlandıkları hususları yazmaları istenmiştir. Bu konuda din görevlilerinin üzerinde birleştikleri konular, sorunlar yoğunluğa ve ülkelere göre ayrı ayrı tasnif edilerek bir tablo haline getirilmiştir.

Tablo 45 e bakıldığında yurtdışındaki din görevlilerinin yabancı dil bilmedikleri görülmektedir Fakat onlar en azından buldukları ülkenin lisanını bilmenin zaruretine inanmakla, bunun önemli bir eksiklik olduğunun farkına varmışlardır. Bu fark ediş görevli gidilen ülkeye varıldıktan sonra kendini hissettirmektedir. Lisan bilmemeyi genelde büyük bir eksiklik olarak gören bazı din görevlileri, Hollanda ve Almanya'nın bazı bölgelerinde yabancı dil kurslarına gitme imkanları olduğundan bahsederken, bazıları da böyle bir imkan ve fırsata sahip olmadıklarını ifade etmektedirler. Belçika,Fransa ve Almanya'daki resmi din görevlilerinden çok azı -parmakla sayılacak kadar az- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Ankara'daki dokuz aylık yabancı dil kurslarından mezun olduklarını ve bu kursların yurtdışına giden din görevlilerine çok faydalı olduğunu, dil konusunda fazla zorlanmadıklarını (Fransa'da bir görevlinin Fransızca vaaz edebildiğini) kendileri ifade etmişlerdir. Yurtdışındaki din görevlilerinden tamamına yakın bölümü lisan bilmemenin ıstırabını yaşamaktadırlar. Lisan

fakirliğinden dolayı yabancılarla ilgili yasaları ve kendi hizmet alanlarıyla ilgili düzenlemeleri bilmemektedirler. Nitekim Hollanda'nın bazı bölgelerinde din görevlileri okullarda İslam Din Derslerine girebilmekte iken, diğer bazı bölgelerde bu imkanı bulamadıklarından yakınmaktadırlar. Almanya ve Fransa'da din görevlileri İslam Din Derslerine hiç giremediklerini belirtmektedirler.

Almanya'da İslamiyet devletin tanıdığı dinlerden henüz sayılmadığı için İslam Din Derslerine din görevlileri girememektedir. Ancak İslam'ın legitimationu (resmen tanınması) ve okullardaki din eğitiminin şekillendirilmesi konusunda son yıllarda olumlu çalışmalar yapılmaktadır⁶⁸. Alman yetkili makamları İslamı din olarak tanıma eğilimini göstermektedirler. Fakat batı dünyasının benimsediği laiklik düşüncesine göre İslamın bütün yönleriyle temsil edildiği bir yetkili merci arama gayretleri devam etmektedir. Bu yetkili mercii, Almanya'daki müslüman cemaatler içinde

⁶⁸ Klaus Gebauer, "**İslamischer Religionsunterricht An Deutschen Schulen Diskussionsrahmen und Diskussionsebenen**", Rahmenbedingungen und Materialien zur religiösen Unterweisung für Schüler islamischen Glaubens, Berlin, 1987, ss. 53-59; Johannes Lähnemann, **Lernziele und Methoden Religiöser Unterweisung Muslimischer Kinder In Deutschland**, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri 8-10 Nisan 1988, Ankara, D.İ.B. Yayınları, Ankara, 1991, ss. 60-74; Gerhard Mahler, **Möglichkeiten Religiöser Unterweisung Muslimischer Kinder an Öffentlichen Schulen In Den Ländern Der BRD entsprechend dem Beschluss Der Kultusministerkonferenz**, Erziehung zur Kulturbegegnung Referate und Ergebnisse des Nürnberger Forums, 1985, Hrsg: Johannes Lähnemann, E. B. Verlag-Rissen, Hamburg, 1986, ss. 29-42.

aramaktadırlar. Almanya'da ise müslüman cemaatler dağınık bir görünüm arz etmektedir. Yani bu cemaatler bir tek organizasyon etrafında toplanmış değiller⁶⁹, her biri kendi İslam anlayışları doğrultusunda farklı cemaatler oluşturmuşlardır. Almanya ve diğer Avrupa ülkelerindeki bu cemaatler, Türkiye'deki dini-siyasi akımların daha canlı olarak tezahür ettiği gruplardır. Türkiye'deki bu grupların uzantısı olan Almanya'daki bu cemaatlerin her biri İslam Dini ile ilgili olarak kendini yetkili görmektedir⁷⁰. Alman Anayasa hukukuna göre Türk Devlet makamları bir dini cemaat olarak İslamı temsil etme hakkına sahip değildir. Çünkü makamlar bir dini cemaatin organları değil, bir yabancı ülkenin resmi kurumlarıdır. Bu yüzden şu anda Almanya'da iki büyük Hıristiyan kilisesi gibi, İslam Din Eğitiminin biçimlendirilmesinde devletle elbirliği yapma görevini üstüne alabilecek bir merci İslam tarafında bulunmamaktadır⁷¹. Almanya'da İslam Dini için inanç ve ahlak konularında bütün müslümanların üzerinde birleştiği, en son karar verme hakkına sahip bir otorite olmadığı için, bugüne kadar eğitim bakanlıklarına yasada öngörülen izni verebilecek bir merci bulunamamıştır.

⁶⁹ Orhan Gizli, a.g.e., s. 101.

⁷⁰ Klaus Gebauer, **Religiöse Unterweisung für Schüler Islamischen Glaubens in Deutschen Schulen**, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri 8-10 Nisan 1988 Ankara, D.İ.B. yay. Ankara, 1991, s. 104.

⁷¹ Rotraud Wielandt, **Federal Almanya'da İslami Din Dersinin Çerçeve Koşulları**, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri, 8-10 Nisan 1988 Ankara, D.İ.B. yay., Ankara 1991, s. 36.

Sorumluluğu yalnız devlet tarafından üstlenilen bir din dersi, Alman Anayasasına aykırıdır⁷².

Almanya'da federasyon veya konfederasyon seviyesinde teşkilatlanmış sadece Müslüman Türklere ait yaklaşık yedi civarında Müslüman cemaatler topluluğu mevcuttur. Bunların hepsi Alman makamlarının istediği otorite ve yetki konusunda birbirleriyle kıyasıya bir mücadele içindedirler ve bu kuruluşlar birbirlerine güven duymamaktadırlar⁷³. Hatta birbirleri aleyhine kampanyalar sürdürmektedirler. Alman makamları da Müslüman cemaatler arasındaki bu rekabetin ve bu alanda görülen boşluğun devamından yana bir politika izleme görüntüsü vermektedirler. Mesela, Alman okullarındaki Türk Kültürü derslerine çoğunlukla, ilgisi olmayan kimseleri, İslam ve Türkiye aleyhine faaliyette bulunanları öğretmen olarak tayin etme politikaları gibi⁷⁴. Fakat bazı eyaletlerde İslam eğitiminin şekillenmesi konusunda iyimser çalışmalar da görülmektedir⁷⁵. Mesela, Nordrhein Westfalen eyaletindeki Landesinstitut, Alman okullarındaki Türk çocuklarına İslam

⁷² Klaus Gebauer, a.g.t., s. 92.

⁷³ Klaus Gebauer, a.g.t., s. 94.

⁷⁴ Sami Uslu, **Yurtdışında Bulunan İşçilerimizin Dini Konularda Eğitilmeleri ve Bu Yöndeki Problemleri**, Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, Ankara, 1981, s. 288.

⁷⁵ Orhan Karmış, **Federal Almanya'da Türk Çocuklarının Din Eğitimi**, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri 8-10 Nisan 1988, Ankara, D.İ.B. Yay., Ankara, 1991, ss. 33-35; Rotraud Wielandt, a.g.t. ss. 36-43; Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, **Almanya'da Temel Eğitimdeki Türk Çocuklarının Din Eğitimi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1993, ss. 23-85.

Din Dersleri için İlkokul seviyesinde ders kitabı hazırlıklarına 1979 yılında başlamış ve 1987 de basıma hazır hale getirilmiştir. Şimdi bu dersleri okutacak öğretmen arayışı içinde bulunmaktadır. Müslüman cemaatlerce tanınan İslamın temsil edildiği tek bir yetkili organın olmayışı, bu konudaki problemi çözememekle birlikte, çare ve arayış içinde oldukları müşahade edilmiştir. Nordrhein Westfalen Eyalet Enstitüsünün müslüman Türk öğrenciler için geliştirdiği, okullardaki İslam Din Eğitiminin biçimlendirilmesi⁷⁶ ve öğretmen sorunlarıyla ilgili çalışmaları sonuçlandırıldığı zaman, diğer eyaletlerin hizmetine sunulacağı ve federal cumhuriyetler için geçerli kabul edilebileceği belirtilmektedir⁷⁷.

İslamı resmi din olarak tanıyan ve İslam Diyanet Teşkilatı olan Belçika'daki din görevlilerinden çoğu İslam Din Derslerine girdiklerini bazı din görevlileri bu konuda pasif kaldıklarını belirtmektedirler. İslamı din olarak resmen kabul eden ve İslam Diyanet Teşkilatı bulunan Avusturya'da ise durum biraz farklıdır. Türk çocuklarının gittikleri okullarda Türkçe kursunun dışındaki bütün derslerde öğretim dili Almanca'dır. Din görevlileri Almanca'yı yeterince bilmiş olsalar,

⁷⁶ Türk çocuklarına İslâm din dersi kitapları ilkokullar için basılmıştır; **Dinimizi Öğreniyoruz 1, 2, 3-4**, Verlag Ferdinand Kamp, Bochum, 1988-1989; Bu dersin öğretmenleri için kılavuz kitaplar da yayınlanmıştır: Elke Diekmann v.d. **Dinimizi Öğreniyoruz, Öğretmen Kılavuzu, 1. Sınıf**; Elke Diekmann v.d. **Wir lernen unseren Glauben kennen, Lehrbegleitbuch zum Schulbuch**, Band 1, Hrsg: Landesinstitut für Schule und Weiterbildung, Soest 1988-1989.

⁷⁷ Klaus Gebauer, a.g.t., s. 91.

Avusturya okullarındaki İslam Din Derslerine girme yetkisine sahip olacaklardır. Din görevlileri Almanca bilmedikleri için Avusturya'da bu imkan ve fırsattan yararlanamamaktadırlar. Avusturya'da bu imkanı kullanabilen sadece bir din görevlisine rastlanmıştır. Avusturya'daki İslam Din Dersi öğretmeni ihtiyacı ise, İslam ülkelerinden özellikle T.C. Milli Eğitim Bakanlığı aracılığıyla karşılanmakta, görevli giden Din Dersi öğretmenlerinde yeterince Almanca bilme şartı aranmaktadır.

Din görevlilerinin lisan bilmemeleri gittikleri ülkelerde kendilerine konut temin etmede de problem olmaktadır. Kendi durumlarına uygun ev bulamadıkları için, çoğu görevli cami odalarında ikamet etmeye mecbur bırakılmışlardır (Bak:tablo 10) Yabancı dil bilmedikleri için de faaliyetleri sadece camide kalmaktadır.

Bayram, Cuma ve Ramazan ayları dolayısıyla camilere giriş ve çıkışlarda çok kalabalık cemaatler oluşmaktadır. Bu durumdan gayr-i müslim komşular rahatsız olmakta ve bu insanların ibadet için bir araya geldikleri emniyet teşkilatına anlatıldıktan sonra konu açıklığa kavuşmaktadır. Halbuki böyle zamanlardan önce din görevlileri camiye yakın komşularla diyalog kurup, yapacakları ibadetle ilgili açıklamalarda bulunabilseler - ki bu da yeterli dil bilmeye ilgilidir - o ülkenin emniyet teşkilatıyla ve rahatsızlıklarla karşı karşıya gelmek durumunda kalmazlar.

Din görevlisini resmi yolla, yani Büyükelçilik Din Hizmetleri Müşavirliği aracılığıyla talep eden derneklerle, din görevlilerini kendileri temin eden özel dernekler arasında, İslamın dini, siyasi ve politik yönlerini kavramada anlayış farklılığı nedeniyle olumsuz tavır alışlar, bulunulan ülke ve Türk resmi makamlarına yansıtılmış, Türk makamları da özel dernekleri ve din görevlilerini illegal olarak nitelendirmiştir. Bu durum vatandaşlarımız arasında tepkiyle karşılanmıştır⁷⁸. Böyle bir niteleme dolayısıyla Müslüman Türk dernekleri birbirleri aleyhine bir tutum ve davranış içine girmişlerdir. Özel derneklerdeki din görevlileri Elçiliklerle olan resmi muamelelerde kendilerine hoş davranılmadığını, pasaport ve diğer işlerinin çıkmaza sürüklendiğini belirtmektedirler. Özel derneklerdeki din görevlileri özellikle Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Ateşelikler ve Sosyal Yardımcılarla istenilen düzeyde diyalog ve işbirliği kuramadıkları, birbirleriyle önyargılı olarak görüşmeler yaptıkları için karşılıklı olarak rekabet ortamını sürdürüp gitmektedirler.

Din görevlileri vatandaşlarımız arasında çok yaygın olan hurafe ve batıl inançlarla ilgili olarak epeyce mücadele ettiklerini, bu inançlar arasında büyü ve ilaç yapma, ilaç bozma, sihir, ruh çağırma, muska yazma vb. konuların yer

⁷⁸ Hamdi Mert, **Yaygın Eğitimde Din Eğitimi**, Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, 23-25 Nisan 1981, Ankara, 1981, ss. 41-43; Abdülkadir Polat, **Almanya'da İşçi Çocukları**, Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, 23-25 Nisan 1981, Ankara, 1981, ss. 292-293.

aldığını, bunlarla ilgili çok ayrıntılı sorular sorulduğunu belirtmektedirler.

Bunlardan başka din görevlileri, vatandaşlarımızın kültür ve görgü seviyelerinin çok düşük olduğunu, cami adabını bilmeyenlerin bulunduğunu, batı kültürü ve hayat tarzından büyük ölçüde etkilendiklerini, gayr-i ahlaki bir çevrenin manevi duyguları rencide ettiğini, din görevlileri de dahil olmak üzere yaptıkları ibadetlerden haz ve zevk alamadıklarını ifade etmişlerdir.

Bu durumlar karşısında din görevlilerinin din hizmetlerini sunmada çevre faktöründen son derece rahatsız oldukları, bundan dolayı istedikleri ve planladıkları şekilde hizmet edemedikleri görülmektedir. Bunun nedenleri arasında, din görevlilerinin, vatandaşlarımızın sosyo-kültürel seviyelerinin ve çevre unsurlarının olumsuzlukları sıralanabilir.

C.2. MESLEKTAŞLARLA İLİŞKİLER

C.2.a. Meslektaşlarıyla İlişki Düzeyi

Din görevlileri meslektaşlarıyla en azından ilişki kurup faaliyetleri hakkında mesleki, kişisel ve sosyal problemleriyle ilgili olarak yurtdışı şartlarında görüş alış-verişinde bulunmayı bir zaruret olarak görmelidirler. Her meslek grubunda olduğu gibi Avusturya'daki din görevlileri de zaman zaman meslektaşlarıyla diyalog kurmak ve görüşmelerde bulunmak istemektedirler. Çünkü onlar cemaatlerini izlemek ve gözlemek durumundadır ve cemaate faydalı olabilmek için

farklı gözlemlerde bulunabilen meslektaşlarıyla görüşme ihtiyacı hissedeceklerdir. Din görevlileri bu ihtiyaçlarını gidermek için, sınırlı da olsa kendi görüş ve düşünceleri doğrultusundaki derneklerde çalışan meslektaşlarıyla diyaloglarını sürdürmektedirler. Kendi paralelleri dışındaki dernek ve din görevlileriyle diyalog kurma yönünde girişimler bulunmamaktadır. Farklı derneklerde çalışan din görevlilerinin karşılıklı ziyaretleri bazen yılda bir defa adet kabilinden yapılmaktadır. Din görevlilerinin meslektaşlarıyla olan ilişkilerinin hangi düzeyde olduğunu tespit etmek için bu soruya ankette yer verilmiştir.

Tablo 46 da meslektaşlarıyla iki-üç güne bir veya ayda bir görüşme yaptığını belirten din görevlilerinin oranı % 14, yılda birkaç defa görüşenler ise % 32 civarında olmuştur. Diyalog ve görüşme ihtiyacını hissetmeyen ve "hiç" seçeneğini belirtenler de % 33 oranındadır.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri ise, meslektaşlarıyla ilişki düzeylerini sıralarken "ayda bir" görüştüklerini ilk sırada, "haftada bir" görüştüklerini ikinci sırada, "yılda birkaç kez" ilişki kurduklarını üçüncü sırada, "hiç" görüşme yapmadıklarını ve diyaloga yönelme-diklerini dördüncü sırada belirtmişlerdir. İki-üç güne bir görüşen din görevlisi sayısı çok azdır.

Konuyla ilgili olarak Avusturya'daki din görevlilerine ait değişkenler arasında önemli derecede etkili olan bir değişken görülmemektedir. Meslektaşlarıyla iki-üç günde, haftada veya ayda bir görüşme yaptıklarını belirten din görevlilerinin

oranları, kendileriyle aynı doğrultuda çalışan dernek ve din görevlileriyle ilgilidir. Farklı doğrultuda olan dernek ve din görevlileriyle ilişki ve diyalogdan söz etmek çok zordur. Değişkenlerin manidar bir durum arz etmemesi, oranların çok düşük olması, farklı konumlarda da olsa din görevlilerinin birbirleriyle ilişki düzeylerinin yok denecek kadar az olduğu yönündeki gözlemlerimizi destekler mahiyette bulunmuştur. Yapılan gözlemler arasında çok ilginç örneklerle rastlanmıştır. Bunlardan birisi konuya açıklık getirmesi bakımından çok önemlidir⁷⁹.

⁷⁹ 1990 Mayıs'ında bir İslam Din dersi öğretmeni ile Viyana ve Aşağı Avusturya eyaletlerinde bulunan camileri ziyaret ediyor, cemaatlarla tanışıyor ve din görevlileriyle sohbet ediyorduk. Bir defasında iki camisinin olduğunu öğrendiğimiz bir kasabaya uğradık. Yolumuzun üzerinde tesadüf ettiğimiz ilk camiye girdik. Öğle namazı vakti yakındı. Dernek idarecileriyle, din görevlisiyle ve cemaatle tanıştık, sohbet ettik. Din görevlisiyle de özel olarak görüşmemiz oldu. Vakit epey ilerlemişti. Biz diğer camiye ziyaret edeceğimizi söyleyerek izin almak istedik. Diğer caminin yerini ve adresini sorduğumuzda, çok yakın olduğunu ve aynı yol üzerinde 150 metre ilerde bulunduğunu söyleyerek tarif ettiler. O camide din görevlisinin bulunup bulunmadığını sorduğumuzda "herhalde vardır" o camiye yeni bir hocanın geldiğini duyduk, sekiz ay kadar olmuş, biz de hiç görüşmedik, Türkiye'den yeni geldiğini işittik şeklinde cevap aldık. Biz de din görevlisine dönerek "Hocam isterseniz birlikte ziyaret edelim" dedik. O da önce dernek idarecilerinin yüzüne baktı, sonra bizimle beraber aynı caddedeki camiye geldi. Camiye girdiğimizde, din görevlisi bir öğrenciye dini bilgiler vermeye çalışıyordu. Tanımadığı simalar olarak bizleri görünce ayağa kalktı ve buyur etti. İçeri girdik, görüştük tanıştık, sohbet ettik. Din görevlisi tanışmamızdan son derece memnun kaldığını, özellikle 150 metre ilerdeki meslekdaşıyla tanışmış olmaya son derece sevindiğini ifade etti. Zaten tanışma ve sohbet esnasında da bu memnuniyeti ve sevinci bariz bir şekilde hissediliyordu. Diyar-ı gurbette ziyaret edilmekten hoşlanan her vatandaşımız gibi, o da son derece seviniyordu. Üstelik bir de yakın meslekdaşıyla tanışmıştı. Ayrılma zamanı geldiğinde birbirlerine

Meslektaşlarıyla "hiç" ilişki kurmadığını belirten din görevlileri kendi bölgesinde bulunan farklı dernekleri ve camileri hiç görmediklerini ve meslektaşını dahi ziyarete gitmediğini, bazıları meslektaşıyla ilişki kurmaya bile gerek görmediğini ifade ederken, bazıları da ziyaret yapmak ve görüşmek istediği halde kendi dernek idarecilerinden çekindiklerini, bu ziyaretin yanlış değerlendirmelere sebep olacağı endişelerini beyan etmişlerdir. Yılda birkaç defa görüştüklerini belirtenler ise, dernek idarecileriyle birlikte gittikleri Dini bayramlar münasebetiyle yapılan nezaket ziyaretleridir. Yurtdışı şartlarında din görevlilerinin birbirleriyle diyalog kurmada en çok zorlandıkları ve ayrıldıkları husus, İslam Dini ile ilgili özellikle muamelat ve davranış konularında farklı anlayışa sahip olmalarıdır. Esastaki bu farklılıktan sonra, ayrıntılarda da farklılıklar gözlenmiştir. Mesela, aylık gelir ve ikamet durumları bakımından din görevlileri arasında büyük ölçüde dengesizlikler görülmüştür.

Bu verilerle din görevlilerinin meslektaşlarıyla ilişki kurmaya yöneldiklerini; ilişki kuranların da bu ilişkilerini istenen

görüşmelerinin, bu diyaloğun ve ziyaretlerin bundan sonra sürekli olması temennilerini belirttiler. Bu iki din görevlisi farklı görüşlere sahip derneklerdeki camilerde vazife yapıyorlardı. Her iki din görevlisinin ayrı ayrı görüşmelerimizde birleştikleri bir nokta vardı. O da, aşırı bir dernekcilik rekabetidir. Dini-siyasi yönden farklı görüşlere sahip derneklerde çalışan din görevlilerine dernek idare heyetinin ve cemaatin psikolojik baskısı idi. Din görevlilerinin diyalog kuramamasına ve görüşmelerinin sürekli olmamasına tek nedenin, bu baskı unsuru olduğunu tecrübelerine dayanarak ifade ettiler. Bu baskının özünde, derneklerin dayandığı farklı temeller yatmaktadır. Bu temeller derneklerin farklılaşmalarına neden olmaktadır.

seviyede devam ettirdiklerini söylemek çok güçtür. Din görevlileri bu konuda önce kendilerini, sonra dernek idarecilerini ve cemaatlerini ikna etmeye çalışmalı, endişe ve çekingenlik düşüncelerini bir kenara bırakmalı, gerekli rehberliği burada da yapabilme alışkanlığını kazanabilmelidirler.

C.2.b. İslam Din Dersi Öğretmenleriyle Diyalog ve İlişkiler

Avusturya'daki din görevlileri yeterli Almanca bilmedikleri için okullardaki İslam din derslerine girememektedirler. Avusturya okullarındaki İslam din derslerine İslam ülkelerinden özellikle Türkiye'den Milli Eğitim Bakanlığı aracılığıyla gelen din dersi öğretmenleri girmektedir. Bu öğretmenleri Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı görevli olarak getirmektedir. Bu öğretmenlerde öncelikle aranan dini yüksek öğrenim görmüş olmak ve dersi almanca olarak anlatabilme şartı aranmaktadır. Avusturya genelinde gerek mahalli tayinle ve gerekse T.C.M.E.B. aracılığıyla görevli gelen böyle öğretmenlerin sayısı 80 civarındadır.

Din görevlilerinin Avusturya okullarında İslam din derslerine giren bu öğretmenlerle diyalog ve ilişki kurup kurmadıkları, anketin bu sorusuyla tespit edilmek istenmiştir. Bu diyalog ve ilişki esasen hem öğretmenler hem de din görevlileri bakımından son derece önemlidir. Çünkü çocuklara ve gençlere uygulanan din öğretimi programlarında iyi bir planlama yapılabilir ve birbirlerini tamamlayıcı konulara yer

verilir, müşterek gözlemler yapılarak öğrencilere ve gençlere kendi kültür kimlikleri kazandırılabilir. Bundan dolayı din görevlileri ile din dersi öğretmenleri arasında diyalog ve işbirliğine ihtiyaç vardır.

Din görevlileri günlerini camide veya dernekte geçirirken, İslam din dersi öğretmenleri okuldan okula, şehirden kazaya, kazadan köye bir koşturma içindedirler. Yani bu öğretmenler görev icabı din görevlilerinin tam aksine okullara yetişebilmek için hep yolculuk yapmak mecburiyetinde kalmaktadırlar. Bu yüzden din dersi öğretmenleri programları ve zamanları ölçüsünde gittikleri veya buldukları bölgelerdeki camilere ve derneklere nadiren de olsa uğramaya, din görevlisiyle görüşmeye çalışmaktadırlar. Bunun dışında din görevlilerinin din dersi öğretmenleriyle özel olarak görüşme imkanları çok sınırlıdır.

Tablo 47 din görevlilerinin İslam din dersi öğretmenleriyle olan diyalog ve ilişki düzeyleri hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır. Din görevlilerinden din dersi öğretmenleriyle haftada bir görüştüğünü belirtenler %11, ayda bir görüşenler %17 oranlarında, yılda birkaç defa görüşenler ise %40 civarında olmuştur. Hiç görüşmediklerini belirtenlerin oranı yaklaşık %31 civarında bulunmuştur. Bir din görevlisi de bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

Diyalog ve ilişki kurmada 36-45 yaş grubu, İmam-Hatip Lisesi mezunu ve yükseköğrenimliler, Almanca bilgileri zayıf

olanlar ile, yurtdışında iki yıl kıdemi bulunanların kısmen etkili olduğu görülmektedir.

Tablodaki veriler ve gözlemlere dayanılarak din görevlilerinin Avusturya'daki İslam din dersi öğretmenleriyle çok yetersiz bir diyalog ve ilişki içinde oldukları, diyaloglarının çok zayıf olduğu kanaatine varılmaktadır. Din öğretimi ve hizmetleri açısından çok önemli olan diyalog ve ilişki kurma ile işbirliği yapma yolunda büyük bir boşluğun bulunduğu göze çarpmaktadır.

Diğer ülkelerdeki din görevlilerinden ise, Almanya ve Fransa'da görev yaptıkları yerlerde İslam din dersi öğretmeni hiç bulunmadığından dolayı herhangi bir diyalogun söz konusu olmadığını belirtmişlerdir. Hollanda ve Belçika'daki din görevlileri de, buldukları bölgelerdeki İslam din dersi öğretmeni yok denecek kadar az olduğundan bahisle, görüşme ve diyalogun çok az olduğu görüşündedirler. Bu iki ülkede İslam din dersi öğretmenleriyle diyalog kurduğunu söyleyenler bile, en çok yılda birkaç kez görüşebildiklerine ilk sırada yer vermişlerdir. Haftada veya ayda bir görüştüklerini belirtenlerin oranının çok az olduğu görülmektedir. Böylelikle diğer ülkelerdeki din görevlilerinin de, Avusturya'daki din görevlileri gibi İslam din dersi öğretmenleriyle ilişki ve diyalog kurma konusunda benzer problemleri olduğu anlaşılmaktadır.

C.3. DERNEK VE CAMİLER

C.3.a. Camilerdeki Cemaat Sayıları

Türk derneklerine ait camilere üye olanlar ibadete geldikleri gibi, üye olmayanlar da gelebilmektedir. Camiye ibadet etmeye gelen veya çocuklarını okutmaya gönderen vatandaşlarımızdan derneğe üye olmak istemeyenler de bulunmaktadır. Böyle olanlar derneğe bağıştta bulunabilmekte ve dernek kantininden alış-veriş yapabilmektedir. Alış-veriş kantini olmayan dernek yoktur. Kantin dolayısıyla Türklerden başka Müslümanlar da camilere gelebilmektedir. Sayıları az da olsa başka milletlerden olan müslümanlar da camilere gelmekte ve çocuklarını okutmaya göndermektedirler. Kantin vesilesiyle Yugoslav ve Arnavut kökenli müslümanlar camilere gelmektedirler. Bazı bölgelerdeki camilerde Fas, Tunus, Cezayir, Mısır ve Suriye'li müslümanlara rastlamak mümkündür. Fakat bunların sayıları azdır ve camilere devamları sürekli değildir. Camilerdeki esas cemaatı oluşturan Türklerdir. Türklerin yoğun olarak bulunduğu Viyana, Innsbruck ve Dornbirn gibi bölgeler camilerin en çok bulunduğu yerlerdir. Ancak Türklerin yerleşim bölgelerinin çok dağınık olmasından dolayı cemaatler camilere çoğu zaman sadece Cuma ve izin günlerinde gelebilmektedir. Diğer zamanlarda evleri camiye yakın olanlar camiye devam etmektedirler. Evleri caminin bulunduğu yere 30-40 hatta 50 km. mesafede olan vatandaşlarımızdan (ilçeden köye- köyden şehre) camilere gelip gidenler

olmaktadır. Bu duruma özellikle Cuma günlerinde ve Ramazan aylarında sık rastlanmaktadır.

Camilere gelen cemaatlerin sayılarına en çok dikkat eden din görevlileri ve dernek yöneticileridir. Cemaat sayıları hakkında bir fikir edinebilmek için böyle bir soru din görevlilerine yöneltilmiştir.

Tablo 48'de, cemaatlerinde sürekli bir artış gözlemlediklerini belirten din görevlilerinin oranı %65 civarındadır. Cemaat sayılarının değişmediğini söyleyenlerin oranı ise %22 civarında bulunmuştur. Cemaatlerinin azaldığını belirten din görevlisine rastlanmazken, %13 oranındaki din görevlisi de bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

Din görevlilerine ait değişkenlerden 26-35 ve 36-45 yaş gruplarının, yükseköğrenimli ve tam hafız olmanın, Arapça bilgilerin iyi ve orta derecede olması ile yurtdışında iki yıl kıdemli bulunmanın, cemaat sayılarının artmasında etkili olduğu ve bu değişkenlerin manidarlık arz ettiği görülmektedir.

Din görevlilerinden bazıları, cemaat sayıları ve camiye düzensiz gelişler hakkındaki görüşlerini anketlere yazmışlardır. Bu yazılarda kültür seviyesinin çok düşük olması hasebiyle, insanlarımızın karakterlerinin değişkenlik gösterdiğine ve camilere devamın düzenli olmadığına değinilmektedir. Din görevlilerinin bu husustaki görüşlerini şöyle özetlemek mümkündür:

"...Sadece Viyana'da 150'den fazla Türk kahvesi ve oyun yeri bulunmasına mukabil 25 civarında caminin bulunması bizler açısından çok düşündürücüdür. Kahve köşesinden ve kumardan alıkoymaya çalıştığımız bir kimse bazen bir yıl camiye devam ediyor... bir yılbaşının gelmesiyle içkiye ve kumara başlayıp, safları terk ediyor, yeniden kumarcı olup çıkıyor. Özellikle bu tip insanlarımız hurafe ve batıl inançlarla çok meşgul oluyorlar... İşine geldiği zaman namaz kılıyor, herhangi bir şekilde nahoş bir hadiseyle karşılaştığında camiyi, namazı-niyazı terk edip gidiyor. Dini bilgileri ve kültürleri olmadığı halde birbirleriyle tartışıyorlar, zaman zaman kırıcı sözler sarf ediyorlar... Bu durumlar cemaat sayılarında istikrarsızlığa da yol açabiliyor..."

Din görevlilerinin bu olumsuzluklar karşısında yeterince rehberlik yaptıkları söylenemez. Rehberlik konusunda gösterilen gayretlerin kısmen etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu gayretlerin yoğunlaştırılması başta din görevlilerine, sonra da kültürlü ve görgülü dernek yöneticilerine bağlıdır.

Diğer ülkelerdeki din görevlileri de Avusturya'daki din görevlileri gibi, camilerine gelen cemaat sayılarının artmakta olduğunu ilk sırada, cemaat sayılarının değişmediğini söyleyenler de ikinci sırada belirtmişlerdir. Cemaatlerinin azalmakta olduğunu söyleyenler ise çok az görülmektedir. Avusturya'daki Türk dernekleri ve cemaatleri arasında görülen rekabet ortamının diğer ülkelerde de büyük boyutlarda seyrettiği anlaşılmaktadır.

Tablo 49. C.3.b. Dernek bünyesindeki kantin, mutfak, çay salonu, vb. yerler din eğitimi ve hizmetlerini nasıl etkilemektedir?

ÜLKELER		Avus.	Alm.	Belç.	Fran.	Hol.	TOPLAM	
Seçenekler		Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	%
1	Camiye ve eğitime ilgi duyulmasına sebep olmakta	58	52	20	16	24	170	25.9
2	Caminin maddi giderlerini karşıladığı için faydalı olmakta	52	54	24	18	28	176	26.8
3	Cemaatin ihtiyaçlarını temin ettiğinden dolayı faydalıdır	51	37	19	12	21	140	21.3
4	Cami asli fonksiyonlarını kaybetmekte ve ticaret merkezi haline gelmekte	17	26	11	9	14	77	11.7
5	İbadetlerin, eğitim faaliyetlerinin huzuru bozulmakta	11	21	9	13	11	65	9.9
6	Cevapsız	9	7	5	4	4	29	4.4
TOPLAM		198	197	88	72	102	657	100

C.3.b. Dernek Bünyesindeki Kantin, Mutfak, Çay Salonu, vb. Yerler Din Eğitimi ve Hizmetlerini Nasıl Etkilemektedir

Anketin bu sorusunda din görevlileri birden fazla görüş belirttiğinden dolayı toplam sayı her ne kadar 657 görünüyorsa de, gerçek görevli sayısı bundan azdır.

Avusturya'daki Türk dernekleri bünyesinde cami, kantin, mutfak, çay salonu, berber, islami neşriyat satış reyonu vb.

yerler vardır. Buralar derneğe ve camiye vatandaşlarımızın rağbet ettikleri dini ve sosyal yönden ihtiyaçlarını karşıladıkları kültür merkezleridir. Bu derneklere üye olan vatandaşlarımız aylık olarak belirli miktarlarda aidat ödemektedirler. Bu dernekler arasında 60-70 üyesi olan dernekler olduğu gibi, 250-300 üyesi bulunan derneklere de rastlamak mümkündür. Cami cemaatlerinin azlığına ve çokluğuna göre binalar kiralanmaktadır. Bu binaların yıllık kira bedelleri büyük meblağlar tutmaktadır. Elektrik, su, havagazı, eğer din görevlisini dernek kendisi tayin ve temin etmişse, din görevlisinin aylık ücreti, kantin ve mutfak çalışanlarının aylıkları da kira bedeline ilave edilirse, önemli ölçüde derneğe maddi bir yük getirmektedir. Sadece üye aidatlarıyla bu meblağların ödenmesi mümkün görülmemektedir. Bu yüzden vatandaşlarımızın hem sosyal ihtiyaçlarını karşılamak, hem de derneğin ve caminin maddi giderlerine katkıda bulunmak için, temel tüketim gıda maddelerinin bulunduğu küçük çaplı kantin, mutfak, yemek lokali, çay salonu, berber vb. yerlerin açılması zarureti hasıl olmuştur. Bu yerler olmadan dernek ve camilerin yaşama imkanı yoktur. Derneklerdeki bu alış-veriş merkezleri üyelerine satış yaptığından dolayı vergi muafiyetinden istifade etmektedirler. Ancak böylelikle dernekler maddi giderlerini karşılayabilmektedirler.

Din görevlileri anketin bu sorusunda birden fazla görüş bildirmişlerdir. Derneklerdeki bu lokallere gelen vatandaşlarımızın camiye ilgi duyduklarını, dini ve sosyal

sorunlarıyla ilgilenildiğini, din görevlileri ilk sırada; dernek ve caminin maddi giderlerini karşıladığı ve cemaatin bazı ihtiyaçlarını temin ettiği için bu yerlerin faydalı olduğunu yaklaşık aynı oranlamayla ikinci sırada belirtmişlerdir. Bu faydaların yanında caminin asli fonksiyonlarını kaybettiği ve ticaret merkezi haline getirildiği görüşünde olan din görevlileri de bulunmaktadır. Bu din görevlileri caminin neredeyse göstermelik olarak bulundurulduğunu, esas gayenin ticaret yapmak olduğunu belirtmişlerdir. Esas gaye ticaret olduğundan dolayı dernek yönetimlerinde sık sık değişiklikler yapılmaktadır. Din görevlileri böyle durumlarda en çok etkilenenin kendileri olduğunu, dernek yöneticileriyle bazen ters düştüklerini ve sık sık cami değiştirmek zorunda kaldıklarını yazmışlardır. Böyle olan camilerde ibadet, eğitim ve öğretim faaliyetlerinde huzurun bozulduğunu ve aksamalar meydana geldiğini, cemaat sayısının bile azaldığını belirten din görevlileri olmuştur. Bu durumda olan cami ve derneklerin sayısı az da olsa vardır.

Bu bilgi ve verilere göre, dernek ve camiler bünyesindeki meşrutaların cemaatlere faydalı hizmetler sunduğu, buralar aracılığıyla vatandaşlarımızın dini ve sosyal sorunlarını dile getirdikleri, kendi aralarında ticareti geliştirerek dernek ve camilerin ayakta durmalarını temin ettikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca buralar müslüman türk toplumunun dini, siyasi, ekonomik ve kültürel yapısını yansıtan kültür merkezleri olarak da görülmektedir.

Diğer ülkelerde bulunan Türk dernekleri bünyesindeki meşrutalarda, Avusturya'daki derneklerde olanlarla benzerlikler olduğu için sonuçlar aynı tabloda gösterilmiştir. Ancak diğer ülkelerden bazılarında farklı lokaller de bulunmaktadır. Örneğin, Almanya ve Hollanda'da bazı dernekler bünyesinde oyun ve spor salonlarının bulunduğunu din görevlileri belirtmişlerdir. Hollanda ve özellikle Almanya'daki Türk derneklerinde çalışan din görevlileri kira ile oturdukları binaların mülkiyetini satın alarak kira ödeme külfetinden kurtulduklarını da belirtmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

A. SONUÇLAR VE VARSAYIMLARLA KARŞILAŞTIRMA

Araştırmanın sonuç bölümünde, daha önce tespit edilen varsayımlarla, elde edilen bulguların karşılaştırılması yapılacak, bu arada diğer önemli bulguların özeti verilecek ve bunlara göre geliştirilen, çözüm bekleyen problemlere de öneriler getirilecektir.

Bu araştırmada yurtdışındaki din görevlilerinin mesleki sosyal ve kültürel yönden faaliyetlerini incelemeye çalıştık. Çalışmanın amacı bu hususlarda bir durum tespiti yapmaktır. Böylece din görevlilerinin yurtdışı şartlarında nasıl görev yaptıkları, mesleki yönden zorlandıkları noktaların neler olduğu, çevre faktörü, meslektaşlarıyla ilişkileri, işveren durumundaki derneklerle olan münasebetlerini ortaya koymaya çalıştık. Bunun yanında Türk dernekleri arasında farklılaşmalara neden olan hususların belirlenmesine çalışıldı, farklılaşmaya neden olan faktörlerin olumlu veya olumsuz etkileri üzerinde duruldu.

Burada açıklanması gereken hususu belirtmekte fayda vardır. Avusturya merkezli, Almanya-Belçika-Fransa ve Hollanda'daki din görevlileri üzerinde örneklemli olma niteliğini taşıyan bu araştırmadan, bazı konularla ilgili (görev alanları, eğitim faaliyetleri, dernekçilik rekabeti vb.) geniş çapta

genellemelere gitmek mümkün olabilir. Ancak Avusturya ve Belçika'nın özellikleri bugün için diğer ülkelerden farklı bir görünüm arz etmektedir. Bu araştırmanın dışında kalan ülkelerdeki din görevlileri üzerinde yapılacak çalışmalardan, benzer araştırmalardan sonra karşılaştırmalı bir değerlendirmeye giderek daha genel sonuçlara varmak mümkündür.

Bu araştırmada elde edilen en önemli husus, yurtdışındaki din görevlilerinin mesleki sosyal ve kültürel yöndeki problemlerinin bir değil çok boyutlu, karmaşık ve bazı değişkenlerin etkileşimi sonucu olduğudur. Bu nedenle sorunları tek yönlü çözüme kavuşturma girişimleri yanlış veya eksik sonuçlara götürebilir. Onun için din görevlilerini kişisel, mesleki, sosyal ve kültürel şartlarıyla birlikte ele almak gerekir. Problemi bu açıdan incelemek daha sağlıklı çözümlere ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

I. KİŞİSEL YÖNDEN SONUÇLAR

Yurtdışındaki din görevlilerinin genellikle 26-45 yaş gurubunda buldukları, yüksek öğrenimli din görevlilerinin çoğunlukta olduğu anlaşılmıştır. Din görevlilerinden tamamına yakın kısmı evli olduğu halde ailesini ve çocuklarını yanlarında bulunduramadığı, ailesi ve çocuklarının Türkiye'de ikamet ettikleri, yanlarına ailesini getirebilenlerin çok az olduğu, din görevlilerinden pek çoğu cami odasında ikamete mecbur kaldığı, lojman sorunlarının had safhada seyrettiği, dolayısıyla din görevlilerinin bu sorunla ilgili olarak moral

yönünden çok zor şartlar altında vazife yaptıkları görülmüştür (V.B/8; doğrulandı).

Hafızlık durumu itibariyle, tam hafız olanlar kadar çeyrekten daha az ezberi olanlar da vardır. Yarım ve çeyrek hafızlığı olanların ise aynı oranlarda olduğu görülmüştür. Arapça bilgilerin iyi ve orta seviyede olduğu anlaşılmıştır. Din görevlilerinde Almanca bilgilerin çok zayıf olduğu görülmüştür. Çok iyi Almanca bilene rastlanmadığı gibi kendi ihtiyacını giderecek kadar Almanca bilen din görevlisine istisna kabilinden tesadüf edilmiştir (V.B/7; doğrulandı).

Din görevlileri farklı konumlardaki derneklerde çalıştıkları için, aylık gelirlerinin yeterli olup olmadığı konusunda da farklı görüşler ifade etmişlerdir. Aylık gelire "evet" yeterli diyenler kadar "kısmen" yeterli diyenler de vardır. Bu konuda yapılan gözlemlerde, özel derneklerdeki din görevlileri ile T.C Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından gönderilen resmi din görevlileri arasında aylık gelir bakımından büyük dengesizliklerin olduğu sonucuna varılmıştır. Bu iki kesim arasında, neredeyse yarı yarıya bir dengesizliğin bulunduğu görülmüştür (V.B/II; kısmen doğrulandı). Görev alanları aynı olduğu halde bilhassa özel derneklerdeki din görevlilerinin aleyhine olan bu dengesizlik yüzünden onların rahat bir şekilde görev yaptıklarını söylemek son derece güçtür.

Din görevlilerinin görev alanlarının dağınık bir görünüm arz etmesi yüzünden boş zamanları değerlendirme avantajına sahip olmadıkları görülmüştür. Görev alanlarının

çeşitliliği böyle bir avantajı kullanmaya elverişli değildir. Yine de boş zaman buldukça kitap okuma ve cemaatle sohbet etmeyi yakın meslektaşına ziyaret yapmayı tercih edenlere perakende de olsa rastlanmıştır.

Yıllık izin kullanma konusunda din görevlilerinden bazılarının sorunları vardır (V.B/ 15; kısmen doğrulandı). Sorunları olanlar bu sorunlarını:

1. Okullar tatile girdiği dönemde izin kullanmak istedikler halde kullanamadıkları,

2. İzne gidileceğinde yerine vekaleten bakacak birini bulamadıkları şeklinde özetlemiştir.

Yıllık izin kullanamama, ailesi ve çocuklarıyla ilgilenememe, din görevlilerini strese sürüklemekte ve huzurlu görev yapmalarını etkilemektedir.

Din görevlilerinin genel mesleki kıdemleri 6-15 yıl arasında yığılma göstermiştir. Bu durum meslekteki tecrübelerinin dilimini göstermektedir. Özel derneklerde görev yapan din görevlilerinden 26-35 yıl kıdem basamağında olanlara rastlanmıştır. Bunlar da emekli olduktan sonra görevi yurtdışında sürdürmeyi denemek ve maddi yönden beklentilerini gidermek isteyenlerdir. Yurtdışı mesleki kıdem durumunda ise, 1-2 yıllık kıdem basamağında yığılma olmuştur. Bunu yurtdışında 3-4 yıl kıdemliler izlemiştir. Yedi ve daha yukarı yıllarda yurtdışı mesleki kıdemi olan din görevlisine rastlanmamıştır.

2. MESLEKİ YÖNDEN SONUÇLAR

Yurtdışına giden din görevlileri Türkiye'de iken Din Hizmetleri ve Din Öğretimi ile ilgili görevlerde farklı zamanlarda bulunmuşlardır. Türkiye'de bu görevler farklı hizmet alanlarını göstermektedir. Yani bir din görevlisi ya İmam-Hatip' dir, ya Müezzin-Kayyımdır, ya da Kur'an Kursu öğretmeni veya Müftüdür, Vaizdir, ortaöğretim kurumlarında din dersi öğretmenidir. Bunların hepsi ayrı ayrı hizmet birimidir. Ayrı ayrı olan bu hizmet birimleri, yurtdışı şartlarında sadece bir din görevlisinde bütünleşmekte ve bu görevlerin hepsinin yapılması din görevlisinden beklenmektedir. Böylelikle geniş bir alanı kapsayan din hizmetlerini bir din görevlisinin üstlendiği ve din görevlilerinin görev alanlarının dağınık ve çeşitlilik gösterdiği anlaşılmıştır (V.B/3; Doğrulandı). Görevlerdeki bu dağınık ve çeşitlilik üzerine yurtdışı şartlarında bazı görevlerin de eklendiği görülmüştür. *"Derneğin sosyal ve kültürel faaliyetlerini organize ve yürütme, bazen cami temizliğini bizzat yapma, ev sohbetleri, bazı durumlarda kantin çalıştırma"* gibi görevler bu cümledendir. Din görevlilerinin yaptıkları dini hizmetler sadece gelenek icabıdır. Din hizmetleri dışında da görev yapmaya zorlanmaktadırlar. Özel derneklerdeki din görevlilerine ait bir "Görev ve çalışma yönetmeliğinin" olmayışı, din görevlilerinin derneklere olan bağımlılığını artırmıştır (V.B/2; kısmen doğrulandı). Resmi din görevlilerine ait görev ve çalışma yönetmeliği bulunduğundan bu statüde olan din

görevlilerinin, özel derneklerdeki görevlilere nazaran daha rahat oldukları anlaşılmıştır.

Din görevlilerinin Avusturya'da görev yapmayı tercih etmeleri, din hizmetlerinin serbest bir ortamda yürütülmesine ve maddi imkanlarının iyi olmasına bağlanmıştır. Din hizmetlerinin serbestçe yürütülmesinde, ezan dışında herhangi bir sınırlamanın olmadığı sonucuna varılmıştır. Ezanın aleni okunamayışı ile ilgili girişimlerin Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı bünyesinde devam ettiği görülmüştür. Din hizmetlerinin serbestçe yürütülmesinde bu Teşkilatın önemli katkılarının olduğu anlaşılmıştır (V.B/I; doğrulandı). Resmi din görevlilerinden çoğunun kendi rızaları hilafına Avusturya'ya görevli gönderildiği, özel derneklerdeki din görevlilerinden pek çoğu da diğer Avrupa ülkelerine geçmek için bu ülkeyi basamak olarak kullandıkları gözlenmiştir. Bu yüzden de camilerde sık sık din görevlisi değiştiği görülmüştür.

26-55 yaş guruplarındaki din görevlilerinin tamamı kendilerini mesleklerinde yeterli ve başarılı olarak gördükleri anlaşılmıştır. Yaş ilerledikçe kendini meslekte daha yeterli ve başarılı bulma özelliğinde bir artış gözlenmiştir. Yeterlikte ve başarıda yaş faktörünün yanında yükseköğrenim görmüş olmanın da önemli derecede etkili olduğu görülmüştür. Yurtdışındaki din görevlileri arasında lisansüstü veya Doktora eğitimi yapmış görevliye rastlanmamıştır. Yeterliliğe ve başarıya tesir eden genel mesleki kıdem bakımından en alt sınırın 6 yıl, en üst sınırın 25 yıl; yurtdışı kıdemi açısından ise,

bu süre daha az bir zaman diliminde, en çok 6 yıl olmuştur. Tam hafızlığın ve Arapça bilgilerin iyi ve orta derecede olmasının, din görevlilerinin yeterliliğine ve başarısına olumlu yönde etki yaptığı anlaşılmıştır. Yeterlilik ve başarı konusunda, özel ve resmi din görevlileri arasında bir farklılığa rastlanmamıştır.

2.a. Vaaz ve İrşada Hazırlık dönemi ile ilgili sonuçlar

Din görevlilerinin vaaz ve irşat için her konuda olmasa bile çoğunlukla araştırma ve incelemelerde bulunması kaçınılmazdır. Ancak yurtdışındaki din görevlilerinin bu faaliyet için ideal bir seviyede önceden hazırlık yaptıklarını, kaynak eserlerden faydalandıklarını söylemek çok zordur. Yükseköğrenimli din görevlilerinin bile vaaz ve irşada hazırlık döneminde kaynak eserlerden faydalanma yolunda asgari gayret sarf ettikleri görülmüştür. Kaynak eserlerden bazen veya ara sıra faydalandığını belirtenlerin, cemaatlerine ilmihal bilgilerini aktardıkları cemaatlerin din görevlilerine araştırma ve inceleme gereken sorular yöneltemedikleri, din görevlilerinin kendilerini böyle araştırma ve incelemeye de zorlamadıkları anlaşılmıştır. Mevcut bilgileri ve ilmihal kitaplarıyla vaaz ve irşat faaliyetini sürdürdükleri görülmüştür.

Kaynak eserlerden faydalanma ve not alma konusunda; tam hafızlar ile 1/3'ten az ezberi olanların, Arapça bilgileri iyi ve orta seviyede bulunan din görevlilerinin her zaman ve çoğunlukla faydalanma ve not almada asgari gayret içinde

oldukları görülmüştür. Hazırlık döneminde kaynak eserlerden en çok yararlanan yurtdışında 1-2 yıl kıdemli olan din görevlileri olmuştur. Din görevlilerinin yurt dışındaki ilk iki yıllık görev süreleri çok önemlidir. Sonraki yıllar bu iki yıllık tecrübe üzerine bina edilmektedir. Din görevlilerinin yurtdışındaki ilk yıllarda, sonraki yıllara nazaran daha çok araştırmayı, düşünmeyi ve kaynak eserlerden faydalanmayı ve yazılı not almayı tercih ettikleri görülmüştür. Daha sonraki yıllarda ise bu gayretin yerini pasifliğin ve donukluğun aldığı izlenmiştir.

Vaaz ve irşada hazırlık dönemindeki kaynak eserlerden faydalanma ve not alma hususunda yükseköğrenimli olmanın ve yurtdışında iki yıl kıdemli bulunmanın önemli derecede etkili olduğu anlaşılmıştır.

Din görevlilerine ait değişkenlerin hepsine göre kaynak eserlerden faydalanma ve faydalanırken önemli gördükleri hususları ve ayrıntıları kısa ve özlü bir biçimde not alma ve benzeri materyaller bulundurma tutum ve alışkanlıklarının asgari düzeyde olduğu kanaatine varılmıştır. Bu tutum ve alışkanlıkların asgari düzeyde olmasının nedenleri arasında kapsamlı kütüphanelerin derneklerde, camilerde veya din görevlilerinin beraberinde olmaması gelmektedir (V.B/16; doğrulandı).

Din görevlileri vaaz ve irşada hazırlık döneminde ilk tespit etmeleri gereken hususun, cemaatin seviyesine uygun konu tespitidir. Bu konuda din görevlileri sadece camiye gelen cemaati tanımaktadır. Halbuki camiye gelmeyen

vatandaşlarımızın toplu olarak buldukları yerler vardır, din görevlileri böyle yerlere ulaşamadıklarını belirtmektedirler. Daha çok faydalı olabilmek için din görevlilerinin cami dışındaki insanlarımızı tanımadıkları ve onlarla ilişki kurmadıkları, onların dünyalarına giremedikleri bu faaliyetler için yeterli zaman ayıramadıkları gözlenmiştir. Öğrenim durumu itibariyle İmam Hatip Lisesi mezunu din görevlilerinin ilkokul mezunlarına, yükseköğrenimlilerin de İmam Hatip Lisesi mezunlarına nazaran vaaz ve irşada hazırlık döneminde camiye gelen cemaatin kültür seviyesini düşünmede ve onların ihtiyaçlarına uygun konuları seçmede dikkatli davrandıkları kanaati hasıl olmuştur. Cemaatin kültür seviyesini hiç düşünmeyen görevliye rastlanmamıştır. Ancak ilkokul mezunu din görevlilerinin bu hususta zorluk çektikleri görülmüştür. Konuya nadiren de olsa iltifat eden ilkokul mezunu din görevlileri bulunmaktadır.

Tam hafızlar ile üçte birden az ezberi olanlar, Arapça bilgileri iyi ve orta seviyede seyredenler, yurtdışında iki yıllık kıdemi bulunanlar ile cami odasında ve oda-mutfak tipi evlerde kira ile oturan görevlilerin sadece camilere gelen cemaatlerin kültür seviyelerini düşündükleri ve onların ihtiyacına uygun konular seçmeğe özen gösterdikleri anlaşılmıştır.

Din görevlilerinin vatandaşlarımızda daha çok Allah'a iman ve ibadetler ile ilgili konularda büyük bir boşluk gördükleri ve bu boşluğu doldurmak için vaaz ve

konuşmalarında bu konulara ağırlık verdikleri, muameleatla ilgili soruları da cevaplandıkları anlaşılmıştır.

2.b. Vaaz ve İrşat Faaliyeti ile ilgili sonuçlar

Din görevlilerinin, Türk dernekleri ve cemaatlerinin din hizmetleriyle meşgul olduklarından yabancılara ve gayr-i müslimlere İslamı tebliğ etme gibi bir görevi de yapamadıkları anlaşılmıştır. Esasen Tebliğci olma bakımından buna imkan, fırsat ve zamanları da bulunmamaktadır.

Din görevlilerinin yapmış oldukları vaaz, hutbe ve konuşmalarına olan ilginin yüksek seviyede seyrettiği anlaşılmıştır. Din görevlilerine ait değişkenlerden 36-45 yaş gurubunun, İmam Ha-tip Lisesi mezunu ve yükseköğrenimli olmanın, tam hafızlar ile üçte birden az ezberi bulunanların, Arapça bilgileri iyi ve orta olanların vaaz ve hutbelere karşı ilginin yükseltilmesinde etkili olan faktörler olduğu ortaya çıkmıştır. Yine bu ilginin canlı tutulmasında, yurtdışında iki yıllık kıdeme sahip bulunanların birinci derecede etkili oldukları, iki yıldan sonra bu canlılığın zayıfladığı kanaatine varılmıştır.

Din görevlileri vaaz ve hutbelere başlarken anlatacağı konuyu cemaate kısa ve özlü bir biçimde duyurmaktadırlar. Konuşmalarda, vaaz ve hutbelerde ayet ve hadisleri cemaate sunarken, ayet ve hadisleri tahlil ettikten sonra topluca verme veya topluca verdikten sonra tahlil etme ve parça parça inceleme usullerinin cemaat üzerinde daha etkili ve kalıcı sonuçlar meydana getirdiği anlaşılmıştır. Bu usulleri

kullanarak konuyu cemaatin anlayabileceği kıvama ve seviyeye getirip cemaate anlatma yolunu en iyi uygulayan ve etkili olan yükseköğrenimliler, 6-15 yıl genel mesleki kıdeme sahip olanlar ile 1-2 yıl yurtdışı kıdemi olan din görevlileri olmuştur.

Din görevlilerinin konuşmalarında konu bütünlüğünü koruma ilkesine her zaman ve çoğunlukla dikkat ettikleri sonucuna varılmıştır. Bunun en iyi uygulayıcıları ise yükseköğrenimli ve iki yıl yurtdışı mesleki kıdemli din görevlileri olmuştur.

Din görevlilerinin vaaz ve hutbelerde konuşurken, cemaatin kalabalık oluşuna, caminin büyüklüğüne göre ses tonunu ve konuşma hızını ayarlamada zorluk çektikleri, konuşma hızını kontrol altına alamadıkları görülmüştür. Yurtdışındaki mahalli özelliklere göre konuşma sürelerine de riayet edildiği anlaşılmıştır. Bu sürenin vaazlarda en alt sınırı 25 dk., en üst sınırı ise 75 dk.; hutbelerde de bu sürenin en alt sınırı 10 dk. , en üst sınırı da 20 dk. olarak belirlenmiştir. Konuşma süresine en çok dikkat edenler yükseköğrenimliler ile iki yıl yurtdışı mesleki kıdemi bulunan din görevlileri olmuştur.

Vaaz esnasında izlenen usullerden, zaman zaman yazılı materyallerden yararlanma tekniğini en çok kullanan 36-45 yaş gurubu, yükseköğrenimli ve iki yıl yurtdışı kıdemi bulunan din görevlileri olmuştur. Aynı değişkenlerle irticali konuşma tekniğinin ikinci sırada kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu iki usulden

vaaz esnasında zaman zaman yazılı materyallerden yararlanarak konuşmanın, en etkili konuşma tekniği olduğu sonucuna varılmıştır. Hutbelerde ise hazırlanan metni aynen okuma usulüne ilk sırada, ara sıra yazılı materyalden yararlanarak konuşma tekniğine de ikinci sırada yer verildiği gözlenmiştir. Bu iki usulden en tesirli olanının ise, hutbe esnasında yazılı materyallerden yararlanma tekniği olduğu sonucuna varılmıştır. Aynı değişken gurubunun burada da etkili olduğu görülmüştür.

Din görevlilerinin vaaz ve hutbeye başlarken konuyu cemaate kısaca duyurmadaki başarıları, bu defa vaaz ve hutbeyi tamamlarken, bitirirken konuyu derleyip toplama ve kısaca özetleme işinde görülmemektedir. Bu hususun ihmale uğradığı, değişkenlerden öğrenim ve kıdem durumunun kısmen etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Vatandaşlarımızın din görevlilerine dini, sosyal, kişisel ve kültürel sorunlarını sorabildikleri gibi, İslam'ın siyasi, politik ve devlet anlayışıyla ilgili pek çok ayrıntılı sorular da sordukları anlaşılmaktadır. Hatta bu yöndeki anlayışlar ve yorumlardan dolayı Müslüman Türk dernekleri arasında önemli ölçüde farklılaşmaların olduğu görülmüştür. Dernekçilik rekabeti önemli ölçüde dernekleri sarsmaktadır. Tüm derneklerdeki camilerde çalışan din görevlilerinin de dernekler arasındaki ayrıcalığı gidermede gereken rehberliği yapmadıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Böyle bir rehberlik yapılmadığı için de, din görevlilerine çok yönlü ve çok boyutlu dine dayandırılmak

istenen günlük ideolojilerle ilgili soruların kasıtlı veya kasıtsız bir şekilde yöneltildiği kanaatine varılmıştır (V.B/12; doğrulandı).

Bu veriler ışığında Yurtdışı şartlarında vaaz ve irşada hazırlık döneminde ve uygulamada bir din görevlisinin takip etmesi gereken metotların safhalarını şöyle tespit etmek mümkündür.

I. Konu Tespiti

II. Konu ile İlgili Kaynaklardan Faydalanma

III. Vaaz Planının Hazırlanması

IV. Din Görevlisinin Dikkat Edeceği Hususlar

Bu safhaların her birinde göz önünde bulundurulması gerekenler özetle şöyle sıralanabilir:

I. Konu Tespitinde Dikkate Alınacak Hususlar:

1. Hizmet çevresinin tanınması

a. Dini yapı bakımından

b. Sosyal ve etnik yapı bakımından

c. Politik ve ekonomik yapı bakımından

d. Gelenek ve görenek (örf-adet) bakımından

2. Çevreyi tanıırken şunlar dikkate alınmalıdır:

a. Çevreyi tanıırken bilgi toplama esasını benimsemek

b. Çevre hakkında bilgi toplarken şüphe uyandıracak söz ve davranışlardan sakınmak

c. Bilgi toplarken yüzeysel kalmayıp olayların gerçek sebeplerine inebilmek.

d. Çevrenin hassas olduğu konularda ısrar etmekten ve detaya inmekten, tahrik edici söz ve davranışlardan kaçınmak

3. Çevre ile ilgili olarak yapılan çalışmanın değerlendirilmesi esnasında ise şunlara dikkat edilmelidir.

a. Araştırma ve gözlemler esnasında yapılan müşahedelerle elde edilen bilgileri birleştirerek hizmet çevresinin dini coğrafyasını çıkartmak.

b. Belli bir noktayı başlangıç olarak alıp genel bir vaaz ve irşad planlaması yapmak

c. Vaaz konularını seçerken toplumun ilgi, ihtiyaç ve tahammül gücünü dikkate almak.

d. Yerinde, zamanında ve yeterince bilgi vermek.

II. Konu ile ilgili kaynaklardan faydalanma:

Yukarıdaki esaslar çerçevesinde konuyu tespit ettikten sonra, sıra konu ile ilgili kaynaklardan bilgi toplamaya gelir. Bu bilginin toplanmasında şu hususlar dikkate alınmalıdır.

1. Önce kaynakları belirlemek

2. Kaynakların güvenilir olmasına dikkat etmek.

3. Kaynak tespitinde peşin hükümden sakınıp ciddi araştırma yapmak.

4. Belirlenen kaynakları konu açısından dikkatle inceleyip, elde edilen bilgileri fişlere (not kağıtlarına, fihrist defterine v.b.) aktarmak.

5. Hadis seçiminde titizlik göstermek.

6. Ayet ve hadisler üzerinde yeterince hazırlanmak.

7. Bilgi fişlerini gözden geçirip kullanılacakları ayırmak.

III. Vaaz Planının Hazırlanması: Konuyu tespit ettikten ve onunla ilgili kaynaklardan lüzumlu bilgiyi topladıktan sonra, sıra bu bilgilerin belli bir plan dahilinde fikri ve mantıki insicam içerisinde cemaate sunulmasına gelmiştir. Vaaz planı hazırlanırken dikkate alınacak olan hususlar:

1. Konuyu bir ana fikir etrafında özleştirmek ve yardımcı fikirlerle beslemek.

2. Mevcut bilgi fişlerini bu fikri esasa göre sıraya koymak. Bu sıralamada:

a. Ayet-i Kerimelere öncelik vermek

b. Bunların ardından Hadis-i Şeriflere geçmek.

c. İslam büyüklerinin konu ile ilgili görüş ve yorumlarından yeterince faydalanmak.

3. Eldeki bütün malzemeyi plana sokmaya çalışmamak, zamana göre malzemeyi ayarlamak.

4. Vaaz konusunun en önemli noktalarını özetle yazılı hale getirmek.

IV. Bir Din Görevlisinin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar: Konunun tesbiti, bilgilerin toplanması ve bir plan dahilinde tasnif edilmesinden sonra, sıra cemaat huzurunda konunun işlenmesine gelmiştir. Din görevlisinin dikkat edeceği hususlar derken, öncelikle bu noktada dikkat edilecek hususlar kastedilmektedir. Bunun yanında konunun cemaate takdiminde tesiri olan ve gerek vaaz öncesinde, gerekse sonrasında din görevlisinin şahsını ilgilendiren bazı özellikler daha vardır ki, bunları kısa başlıklar halinde şöyle sıralamak mümkündür:

A. Din Görevlisinin Şahsı ile İlgili Hususlar;

1. Din görevlisi,
 - a. Kılık kıyafetiyle
 - b. Söz ve davranışlarıyla
 - c. Çevre ile olan münasebetleriyle örnek kişi olmalıdır.
2. Vaaz ve irşat hizmetinde yeri olan görevlilerle ve meslektaşlarıyla uyum içinde çalışmalıdır.
3. Kendini ilmi ve fikri yönden sürekli yetiştirip yenilemelidir.
4. Fikirlerinde ve fikirlerini ifadede samimi olmalıdır.

5. Neyin, ne zaman, nasıl söylenip yapılacağını isabetle takdir edebilmelidir.

B. Konunun işlenmesinde dikkat edilecek hususlar:

1. Cemaatin kolay kavrayabileceği fikirlere öncelik verilmelidir.

2. Konunun anlatılıp kavratılmasında, ölçülü bir biçimde, kısaca, vecize, atasözü gibi unsurlardan faydalanılmalı, ancak bu konuda mübalağadan, hurafeden sakınılmalıdır.

3. Gerek ihtisas dışı olan ve gerekse cemaati ilgilendirmeyen konulara ve ayrıntılara girilmemelidir.

4. Vaazda kullanılan dil anlaşılır olmalı, anlamayı zorlaştıracak şekilde ağırdal ve uydurukça olmamalıdır.

5. Çok seviyeli, ağırbaşlı bir üslup seçilmelidir.

6. Konular yapıcı, uyarıcı, öğretici, yetiştirici, eksikleri giderici bir tarzda ele alınmalı; küçümseyici, kırıcı, küstürücü, tahkir edici olmaktan kaçınılmalıdır.

7. Nefret ettirmeyip sevdirmeli, ye'se sevk etmeyip ümitlendirmelidir

8. Dini ihtilaflara, kesinlik kazanmamış ilmi ve felsefi görüşlere, münakaşa edilebilir şahsi yorumlara dalmaktan kaçınılmalıdır.

9. Minbere ve kürsüye bugünkü siyaset anlayışı kesinlikle getirilmemelidir.

10. Mümkmn olduğu nispette cemaate me'sur dua gibi, ayet hadis meali gibi bazı konularda özet metin verilebilmelidir.

11. Namaz vakitlerinden önce yapılan vaazlarda özellikle cuma namazında ezan okunmaya başladığında vaaz bitirilmiş olmalı, ezandan sonra vaaza devam edilmemelidir.

12. Vaaz ve hutbede mahalli şartlar göz önünde bulundurulmalı ve süre konusunda hassas davranılmalıdır.

Vaaz ve irşat faaliyetinin hazırlık, planlama ve uygulama safhalarıyla ilgili pratik önerilerin son zamanlarda geliştirilmesini görmek sevindiricidir⁸⁰. Bu konuda teknik ve muhteva bakımından daha ayrıntılı alan araştırmalarına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

2.c. Eğitim-Öğretim Faaliyeti

Din görevlilerinin eğitim-öğretim faaliyetlerinde yeterince araç-gereç kullanmadıkları anlaşılmıştır. Kullananlar ise yazı tahtası, TV, video bandını belirtmişlerdir. Masa ve sıra dahil yeterli araç-gereç bulunmadığı görülmüştür.

Çocuklara, gençlere ve yetişkinlere eğitim-öğretim faaliyeti yürütülürken din görevlilerinin ferdi farklılıkları dikkate alma hususuna yeterince önem vermedikleri, dolayısıyla bu konuda yetersiz bir davranış içinde oldukları tespit edilmiştir. Ferdi farklılıklara her zaman ve çoğunlukla dikkat edildiğini

⁸⁰ Beyza Bilgin, Mualla Selçuk, **Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri**, Akid Yay., Ankara 1991, ss. 180-196.

belirtenler ise, 36-45 yaş grubundakiler, yükseköğrenimliler ve 2 yıl yurtdışı kıdemi bulunan din görevlileri olmuştur.

Din görevlilerinin camiye gelebilen çocuklara ve gençlere kısmen de olsa ulaşabildikleri, ama ulaşamadıkları pek çok Türk çocuğu ve gencinin olduğu, din eğitimi faaliyetinin planlanarak programlaştırılmaya çalışıldığı, ancak hazırlanan bu haftalık ve aylık programlara gereken ilginin gösterilmediği, programa katılanların bile düzensiz geldikleri, anne-babalarının din eğitiminin önemini kavrayamadıkları, din görevlilerinin de aileleri uyarma konusunda duyarlı davranmadıkları, Türk dernekleri arasında diyalog ve işbirliğine gitmede yeterli rehberlik yapmadıkları sonucuna varılmıştır. Plan ve program yapmada yükseköğrenimlilerin, 36-45 yaş grubunda bulunanların ve yurtdışında 2 yıl kıdeme sahip din görevlilerinin etkili olduğu görölmüştür. Hazırlanan programlarda yer verilen konular şöyle tespit edilmiştir: Namaz sureleri ve kuralları, ilmihal bilgileri, Kur'an-ı Kerimi yüzünden okuma ve tecvit kuralları, Peygamberimizin hayatı, ahlaki davranışlar, haram-helal, bilgi yarışmaları, hadis ezberleme, memleket, millet ve vatan sevgisi, gençlere sportif faaliyetlerdir (V.B./9; kısmen doğrudur).

Din görevlileri yetişkinlere yönelik plan ve program yapmışlar, fakat bu programlara yeterince rağbet edilmediğini belirtmişlerdir. Bu programların muhtevası çoğunlukla yetişkinlerden gelen talepler dikkate alınarak düzenlenmiştir. Hazırlanan program cemaatin durumuna göre organize

edilmiş, haftalık ve günlük programlara yer verilmiştir. Programlarda yetişkinlere yönelik inanç, itikat, ibadet ve ahlak ile ilgili konular yer almaktadır. Bunlar arasında, ilmihal bilgileri, abdest-gusul, namaz sureleri kontrolü, ibadetlerin yapıları hakkında açıklamalar, helal-haram, fıkhî bilgiler, aile ve çocuk eğitimi, Hıristiyanlıktaki tanrı inancı ve Hz.İsa...vb. konular yer almaktadır.(V.B./9; kısmen doğrulandı). Ayrıca din görevlilerine, sohbet havası içinde işlenen bu konular esnasında veya başka zamanlarda dine dayandırılmak istenen ideolojiler ve idari yönden pek çok konunun sorulduğu, din görevlilerinin ise, bu nevi soruların bir kısmını kasıtlı gördükleri, bir kısmını da samimi gördükleri anlaşılmıştır. Ancak bu soruları cevaplamada resmi din görevlileri, ya bu sorunun siyasi olduğunu öne sürerek cevaplandırmamakta, ya da geçiştirmektedir. Özel görüşmelerde din görevlilerinin bu durumu, resmi görevli olmalarına bağladıkları, kanuni müeyyidelerden çekindikleri, amirleriyle olan münasebetlerinin bozulacağı gibi endişelerinin olduğu sonucuna varılmıştır. Hatta bu konuda özel dernekteki din görevlileri, resmi din görevlilerini, dinin bu siyasi, politik ve idari yönünü anlatmamakla suçlamışlardır. İşte dernekçilik rekabetinin veya dernekler arası ayrıcalığın dayandığı temellerden birisi ve belki de en önemlisi, İslamın siyasi-politik ve idari yönlerinin çoğu zaman anlatılmadığı, anlaşılamadığı veya farklı anlayışlara ve yorumlara gidilmesi neticesinde ortaya çıkmıştır(V.B./5; doğrulandı).

Din görevlilerinin bu çaba ve gayretleri yeterli görülmediği gibi, cemaatler ve dernekler arasında bu konuda arzu edilen rehberliği yapmadıkları, yapamadıkları, diyalog ve işbirliğine de gidemedikleri anlaşılmaktadır(V.B./4; kısmen doğrulandı).

Kız öğrencilere ve kadınlara yönelik din eğitimi ve öğretimi faaliyetlerinin çok yetersiz olduğu görülmüştür(V.B./13; doğrulandı). Ancak bu faaliyet, hiç yapılmıyor, anlamında değildir. Vaize yokluğundan dolayı bu faaliyetin zorluğuna ve güçlüğüne temas eden din görevlileri çoğunlukta olmuştur. Bazı din görevlilerinin eşleri aracılığıyla kadınlara ve kızlara bu nevi faaliyet programladıkları gözlenmiş, ancak bunun sayısı 3 veya 4 gibi çok sınırlı kalmıştır. Bazı din görevlileri de gezici vaizeleri bölgesine davet ederek kadın cemaatleri dini yönden bilgilendirme yoluna gitmişlerdir. Bu faaliyetin ise 6 aylık veya yıllık programla gerçekleştirildiği sonucuna varılmıştır. Bu perakende faaliyetler dışında, kızlara ve kadınlara yönelik din eğitimi ve öğretimi faaliyetinin hiç yapılmadığı görülmüştür.

Yaz tatillerinde camilerde açılan yaz kurslarına da rağbetin olmadığı anlaşılmıştır. İşçilerin izin mevsimi olması dolayısıyla beklenen rağbetin gösterilmediği, gelen öğrencilerin ilgisiz kaldıkları ve düzensiz gelip gittikleri, Türkçelerinin çok yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Bu kurslar dolayısıyla din görevlilerinden çoğunun, yıllık izinlerini istedikleri zamanda kullanamadıkları görülmüştür (V.B./15; doğrulandı).

3. SOSYAL VE KÜLTÜREL YÖNDEN SONUÇLAR

3.a. Yakın Çevre

Din görevlilerinin kendi dernekleri dışındaki Müslüman Türk cemaatleriyle ilişki kurma ve geliştirme gayretleri de sınırlı kalmıştır. Sadece kendi dernekleri paralelinde olan derneklerle ilişkileri ve diyalogları vardır. O da "orta" seviyede tespit edilmiştir (V. B/6; doğrulandı). Görüş ayrılığı yüzünden farklı dernekler arasında herhangi bir diyalog ve işbirliği söz konusu değildir. Sadece dini bayramlar vesilesiyle yılda bir veya iki defa nezaket ziyaretinde bulunmaktadır. Bunun da nadiren yapıldığı gözlenmiştir.

Aile ve hasta ziyaretlerine din görevlilerinin yeterince önem vermedikleri anlaşılmıştır. Böyle bir tutum içinde kalmalarının nedenleri arasında din görevlilerinin çoğunun eş ve çocuklarının yanlarında olmayışı, uygun ikametgahlarının bulunmayışı, zamanlarının hemen tamamını camide veya dernekte geçirmeleri gibi imkansızlıklar sıralanmıştır. Ayrıca yılda bir-iki defa yapılan hastane ziyaretlerinin de göstermelik yapıldığı kanaatine varılmıştır. Aile ve hastane ziyaretini hiç yapmayan din görevlileri ise çoğunluktadır.

Cezaevi ziyaretlerine de din görevlilerince önem verilmediği görülmüştür (V. B/17 ; doğrulandı). Cezaevinde bulunan vatandaşlarımızdan bazılarının mektupla veya haber göndermek suretiyle, din görevlisiyle görüşme istekleri olmuş,

bu isteğe uyan din görevlileri ancak görüşme imkanı elde edebilmişlerdir. Buralardaki vatandaşlarımız din görevlilerinden Türkçe anlamlı Kur'an-ı Kerim, Namaz Hocası gibi kitaplar istemişler ve bazı dini sorular sormuşlardır. Cezaevlerini hiç ziyaret etmeyen din görevlileri çoğunlukta olup, ziyaret edemeyişe gerekçe olarak, yabancı dil bilmediklerini ve bürokrasisinden çekindiklerini belirtmişlerdir.

Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Avusturya'da da camilere gelen cemaatten fazla gelmeyenler de bulunmaktadır. Bu vatandaşlarımızın camiye gelmeyişleri, kendi sosyal, kültürel ve arkadaş çevresine bağlanmaktadır. Bunda dernekler arasındaki aşırı ayrıcalığın da rol oynadığı tespit edilmiştir. Böyle vatandaşlarımız çoğunlukla Gasthaus (Birahane) ve Spielhallelerde (oyun yerleri) zamanlarını geçirmekte ve toplu olarak buralarda bulunmaktadır. Din görevlilerinden bazılarının böyle yerleri nadiren de olsa ziyaret ettikleri, ancak büyük ekseriyetin böyle bir ziyareti yapmadığı, bu tip vatandaşlarımızla ilgilenmediği anlaşılmıştır(V.B/18; doğrulandı). Din görevlileri çok az da olsa, yaptıkları bu ziyaretin faydalı olduğunu ve bu ziyaretlerin sıklıkla yapılması gerektiğine işaret etmişlerdir. Bu konuda din görevlilerine ait değişkenlerden 36-45 yaş grubunun, yükseköğrenimli olmanın, yurtdışında 2 yıl kıdemli bulunmanın yetersiz de olsa etkili olduğu görülmüştür.

Din görevlilerinin gayr-i müslim çevreyle, yabancı dil bilmediklerinden dolayı ilişki kuramadıkları ortaya çıkmıştır.

Din görevliliğinde ve din hizmetlerinde karşılaşılan güçlüklerin çok yönlü ve karmaşık olduğu tespit edilmiştir. Bu sorun kitlesinin bazen din görevlilerinin kişisel durumlarından, bazen dernekler yönetiminden veya cemaatlerden, bazen de gayr-i müslim unsurlardan ve çevre faktöründen kaynaklandığı ortaya çıkmıştır (V.B./19; doğrulandı). Bu faktörlerden kaynaklanan sorunları şöyle özetlemek mümkündür: Yeterli yabancı dil ve yabancılarla ilgili yasaları bilmeme, okullarda İslam din derslerine girememe, İslamın özellikle siyasi politik ve idari konularını farklı anlamalar ve Türk dernekleri arasındaki aşırı ayrılıklar, Din görevlilerinin ve ailelerinin konut ve sağlık sigortası sorunları, eğitim-öğretim ve ibadet yerlerinin uygun olmayışı, vatandaşlarımızın batı kültürü ve hayat tarzından büyük ölçüde etkilenmeleri... Böyle problemlerle iç içe yaşayan din görevlilerinin çoğu zaman moral yönünden zayıfladıkları, bu moral zayıflığının din hizmetlerine de ister istemez yansıdığı anlaşılmaktadır.

3.b. Meslektaşlarla ilişkiler

Yurtdışındaki din görevlileri, çalıştıkları derneklerin paralelinde bulunan derneklerle ve din görevlileriyle diyalog ve ilişki kurmakta ve bölge toplantıları yapmaktadırlar. Ancak aynı sokakta veya semtte bulunan farklı derneklerdeki görevlilerin birbirleriyle diyalog ve işbirliği kurma yönünde hiçbir gayretleri görülmemiştir (V. B./4; doğrulandı). Aynı doğrultudaki dernekler arasında bile ilişki düzeyi genelde, yılda birkaç kez görüşme şeklinde tezahür etmiştir. Hiç

görüşmeyenlerin oranının, yılda birkaç kez görüşenlerin oranından fazla olduğu anlaşılmıştır. Yapılan sınırlı görüşmelerin de diyaloga yönelik olduğu, işbirliğine gitme yolunda yetersiz kaldığı gözlenmiştir.

Avusturya'da Türkler arasında İslam'ın öğretilmesi ve yaşanması ile ilgili olarak din hizmeti sunan camilerdeki din görevlilerinden başka, okullardaki İslam din dersine giren Türk öğretmenler bulunmaktadır. Bu iki sınıf, din hizmetlerini farklı konumlarda yürütmektedir. Din hizmetlerini yürüten camilerdeki din görevlileri arasındaki diyalog ve işbirliği, İslam din dersi öğretmenleri için de gereklidir. Her iki kesim arasındaki bu diyalog, daha çok faydalı olabilmek ve daha geniş kitlelere ulaşabilmeye yönelik olmalıdır. Bu gereklilik göz önünde bulundurulduğunda, camilerdeki din görevlilerinin, okullardaki İslam din dersi öğretmenleri ile diyalog ve işbirliği halinde olmalarının önemini ortaya çıkarmaktadır. Ancak din görevlilerinin ve din dersi öğretmenlerinin karşılıklı olarak birbirleriyle diyalog kurma ve işbirliğine gitmeleri yolundaki gayretleri, çok yetersiz bulunmuş, hatta hiç diyalog kurmadıklarını belirtenlerin çoğunlukta olduğu anlaşılmıştır (V.B./14; doğrulandı).

Din görevlilerinden diyalog ve işbirliği kurma yolunda gayretli görünenlerden 36-45 yaş grubu, İmam-Hatip Lisesi mezunu ve yükseköğrenimliler ile 2 yıl yurtdışı mesleki kıdemi bulunanların yetersiz de olsa, kısmen etkili olduğu görülmüştür. Bu diyalog ve ilişki konusunda, yılda birkaç defa

görüştüğünü belirtenler ile, hiç görüşme yapmadıklarını söyleyenler arasında yığılma gözlenmiştir. Dolayısıyla bu konuda büyük bir boşluğun olduğu anlaşılmıştır.

Din görevlilerinin Avusturya okullarında İslam din derslerine girebilmeleri için yasal yönden bir engel bulunmamaktadır. Tek engel din görevlilerinin Almanca bilmemeleri ve din dersini Almanca anlatacak kadar Almancalarının olmayışıdır. Böylelikle okullarda din dersi öğretmenliği yapma fırsat ve imkanından yararlanılamadığı sonucuna varılmıştır (V.B./14 doğrulandı).

Belçika ve Hollanda'nın bazı bölgelerindeki din görevlilerinin de zaten çok az olan din dersi öğretmenleriyle diyalog ve işbirliği içinde bulunmadıkları, Almanya ve Fransa'da ise din dersi öğretmeni olmadığı anlaşılmıştır. Bu ülkelerden sadece Belçika'da öğretmen din görevlilerinin bulunduğu görülmüştür. Bu statüde çalışanlar, camide din görevlisi, okulda ise din dersi öğretmeni olarak görev yapmaktadırlar.

3.c. Dernek ve Camiler

Din görevlileri camilerine gelen cemaat sayılarını artırmak için istekli ve gayretli görünmektedir. Ancak bu istek ve gayretin yeterli olmadığıнын göstergesi, camilere gelen cemaatlere bakılarak ölçülebilir. Bu konuda din görevlilerinin yeterli rehberlik yaptıklarını söylememiz mümkün değildir. Çünkü camilere gelen cemaatlerin istikrarlarında dengesizliklerin olduğu görülmüştür.

Avusturya ve diğer Avrupa ülkelerindeki Türk dernekleri bünyesinde, cami, kantin mutfak , çay salonu, berber, kitap ve bant satış reyonları, bazılarının spor odaları v.b. sosyal amaçlı tesislerin bulunduğu görülmektedir. Bu yerlerin, din eğitimi ve din hizmetlerinin çoğunlukla olumlu yönde etkili olmasına katkı sağladığı anlaşılmıştır. Din görevlileri bu sosyal amaçlı lokaller sayesinde insanlarımıza ulaşabildiklerini belirtmişler ve bu yerlerin olumlu yönlerini şöyle sıralamışlardır. Vatandaşlarımız camiye ibadet etmeye gelmekte ve din hizmetlerine ilgi duymaktadır; Bu tesislerden elde edilen gelirlerle caminin ve derneğin maddi giderleri karşılanmaktadır; Cemaatler helal gıda ve temel tüketim maddeleriyle ilgili ihtiyaçlarını temin etmektedirler. Bu lokallerin çok az da olsa olumsuzluklarının olduğuna işaret edilmiştir. Olumsuzlukları ise şöyle belirtilmiştir. Derneklerdeki kantinlere daha fazla müşteri çekebilmek için derneklerdeki uygun bir yerin cami olarak açıldığı, böyle yerlerde esas gayenin ticaret yapmak olduğu görülmüştür. Bazı hallerde de ibadetlerin, eğitim-öğretim faaliyetlerinin huzurunun kaçırıldığı anlaşılmıştır.

Dernekler bünyesindeki tesislerin, genellikle cemaatlere faydalı hizmetler sunduğu, vatandaşlarımızın dini ve sosyal sorunlarıyla ilgilenmeye zemin hazırladığı, kendi aralarında ticareti geliştirerek dernek ve camilerin yaşamasına katkıda bulunduğu, Türk toplumunun dini-siyasi, ekonomik ve kültürel yapısını yansıtan kültür kurumları olduğu sonucuna varılmıştır.

Ayrıca bu araştırmamız ile Müslüman Türk Derneklerinin farklılaşmalarına neden olan hususları belirlemeye çalıştık. Türk derneklerinin farklılaşma nedenleri, yaptığımız anket sonuçlarına, çoğu din görevlilerinin bizzat görüşmelerimizdeki katılımlarına ve gözlemlerimize göre şöyle tespit edilmiştir:

A. Türkiye'deki siyasi, dini ve kültürel yapının etkisi.

B. İslam Dini'ni anlama gayretleri.

a. Ramazan ayı, Hilal gözetleme, dini bayramların başlangıcı ve bitiş zamanları.

b. İslam'da siyasi düşünce-tutum ve idare şekilleri İslam Hukuku ile Beşeri hukukun mukayese edilmesi.

c. İslam'da Devlet Mefhumu.

C. Devletin dine müdahalesi, dine dayandırılmak istenen ideolojilerin çoğalması

D. Resmi din görevlisi istemeyen Türk derneklerine Büyükelçilik görevlilerinin iyi muamelede bulunmamaları.

B. ÖNERİLER

Yurtdışındaki din görevlilerin kişisel, mesleki, sosyal ve kültürel yönden meselelerini inceleyen bu araştırma sonuçlarına göre tespit edebildiğimiz önerileri şöyle sıralamak mümkündür.

1. Kişisel Yönden:

a. Yurtdışına gönderilen din görevlilerinin 26-45 yaş grubunda olmalarına dikkat edilmelidir.

b. Yükseköğrenim görmüş olmalıdır

c. 6-15 yıl arasında mesleki kıdeme sahip bulunmalıdır.

d. Tam veya yarım hafız olmalı,

e. Arapça bilgisi iyi ve orta derecede olmalı, yani Kur'an, Tefsir ve Hadisleri okuduğunda anlayacak seviyede bulunmalı,

f. Görev yaptığı ülkenin lisanını sıkıntı çekmeyecek şekilde bilmelidir.

g. Özel derneklerdeki din görevlileri, aylık gelirlerinin en azından resmi din görevlilerinin aylık gelirleri seviyesine çıkarılması yönünde Türk Derneklerinin üst düzey yöneticileri nezdinde girişimde bulunmalıdırlar.

2. Özel derneklerdeki din görevlilerine ait bir "**Görev ve Çalışma Yönetmeliği**" düzenlenmeli, bu yönetmelikte din görevlilerinin görev alanları belirlenmeli, din görevlileri derneklere bağımlılıklarını artıran her türlü davranıştan kaçınmalıdırlar.

3. Yurtdışı şartlarında din görevlilerinin görev alanları çok dağınıktır. Bu yüzden din görevlileri hedefledikleri ve planladıkları hizmeti yerine getirmede yetersiz kalmaktadırlar. Bu bakımdan din görevlilerinin görev alanlarında bir sınırlamaya gidilmelidir. Duruma göre birden fazla din görevlisi de aynı dernekte çalışabilmelidir. Böylelikle cami dışındaki vatandaşlarımıza da ulaşabilme imkanı elde edilmiş olur.

4. Yurtdışındaki Türk derneklerinde bir din görevlisinin ihtiyacını karşılayacak şekilde kütüphane bulundurulması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

5. Din görevlileri vaaz ve hutbelere karşı ilgiyi canlı tutabilmek için cemaatin ihtiyacına ve seviyesine uygun konular tespit edip, konuşma hızını ayarlayarak önemli gördükleri hususları da konuşmalarının sonunda özetle tekrar etmelidirler.

6. Din görevlileri buldukları mahallin özelliklerine göre konuşma sürelerini iyi ayarlamalıdır.

7. Din görevlilerine en çok yöneltilen ve bu araştırmada tespit edilen dini sorular ve muhtevaları ile ilgili bilgilere, Diyanet İşleri Başkanlığınca yurtdışına gönderilecek din

görevlilerine uygulanan kısa süreli hizmet öncesi kurslarda uygulanan müfredat programlarında genişçe yer verilmelidir.

8. Diyanet İşleri Başkanlığı Avrupa ülkelerindeki kuruluşları aracılığıyla, ülkelere göre en çok sorulan dini soruları, araştırmalara dayanarak tespit edip, din hizmetleri açısından önceliklere - hassasiyetlere- işaret eden ve ülkelere göre "**Din Hizmetleri Haritası**" çıkarmalıdır. Böylelikle din görevlileri, görevlerinde daha etkili olma şansına kavuşabilir. Bu nevi araştırmaların sonucundan din görevlileri Hizmet-içi eğitim kursları aracılığıyla bilgilendirilmeli ve Hizmet-içi eğitime yeterince yer verilmelidir.

9. Din görevlileri eğitim-öğretim faaliyetlerinde yeterli araç-gereç bulundurulması yönünde, dernek idarecilerini zorlamalıdır. Eğitim ve öğretimde ferdi farklılıklar konusuna azami derecede dikkat etmeli ve cemaatlerini ve öğrenci velilerini din eğitiminin önemi konusunda etkili bir şekilde uyarmalıdır.

10. Diyanet İşleri Başkanlığı ve özel derneklerin üst düzey yöneticileri, yurtdışındaki kız öğrenciler ve kadınlara din eğitimi verebilmek için acilen yeterli sayıda **vaize** görevlendirmelidir. Bu mümkün oluncaya kadar da ülkelere yeterli sayıda "**Gezici Vaize**" gönderilerek aciliyet gösteren bu konuya öncelikle el atılmalıdır.

11. Din görevlilerinin yıllık izinlerini istedikleri zamanda kullanabilmelerine imkan tanınmalıdır.

12. Din görevlileri buldukları bölgelerdeki diğer Müslüman Türk dernekleriyle ve din görevlileriyle en azından ayda bir diyalog ve işbirliği yapmak için azami gayret sarf etmelidirler. Türk dernekleri arasında temin edilecek olan bu tatlı köprü, dernekler arasındaki sürtüşmeyi en aza indirebilir. Bu bakımdan böyle bir iletişimin sağlan-masında mutlak surette yarar vardır. Bu konuda dernek farkı gözetilmeksizin din görevlileri gereken rehberliği yapmalıdırlar. Farklı derneklerde görev yapıyor da olsalar, din görevlileri bölgelerinde ayda bir toplantı yapıp, meslektaşlarıyla diyalog ve işbirliği içinde olmalıdırlar.

13. Avrupa ülkelerinde bulunan tüm Müslüman Türk dernekleri, o ülke genelinde üst seviyede bir teşkilat etrafında bir araya gelebilmenin yollarını araştırmalı, böyle bir teşkilatı kurabilme çalışmalarını hızlandırmalıdırlar. Avusturya ve Belçika örneğinde olduğu gibi teşkilatlanmalıdırlar.

14. Din görevlileri, aile, hastane ve cezaevi ziyaretlerini ihmal etmemeli, bu ziyaretleri mutlaka gerçekleştirmelidir. Camiye ve derneğe kapanıp kalmamalıdırlar, buldukları bölgede gayr-i müslim çevreyle diyalog ve ilişki içinde bulunmalıdırlar. Bilhassa Hz. Peygamberin gayr-i müslimlerle olan münasebetlerini iyi kavramalılar.

15. Dernekler arasında rekabete yol açan ve görüş ayrılığına sebep olan konular ve ayrıntılar ile ayrılık gibi görünen hususlar cemaatlara aksettirilmemelidir. Böyle

konular belirli kültür seviyeleri olanlar veya din görevlileri arasında görüŖülmeli ve tartiŖılmalıdır.

16. Din görevlileri buldukları ülkenin din ve yabancılarla ilgili kanun ve mevzuatını da bilmelidirler.

17. Diyanet İŖleri BaŖkanlıđının yurtdiŖi birimlerindeki görevliler, özel derneklerle ve din görevlileriyle diyalog ve temas sağlayarak, daha etkili din hizmeti sunabilmenin gayreti içinde olmalıdırlar; dernekler arası ayrıcalığı gidermede gereken rehberliği yapmalıdırlar. Ayrıca hilalin gözetlenmesi ile ilgili olarak, Rasathane verilerinin uygunluğunun tespit edilmesi açısından, her yıl Ramazan ayının baŖlangıcında ve sonunda Diyanet İŖleri BaŖkanlıđı bu iŖle görevli elemanlarına hilali gözetletmeli ve neticeyi kamuoyuna açıklamalıdır. Böylelikle yurtdiŖindeki Türk dernekleri arasında dolaŖan söylentilere ve ayrılıklara neden olan bu önemli konuya bir açıklık getirilebilir. YurtdiŖindeki sade vatandaşlarımız da bundan dolayı psikolojik bir rahatlama hisseder. D.İ.B.nın yapacağı bu hizmetle, Türk dernekleri arasında görülen ve dernekleŖme rekabetine yol açan bu mühim nokta ortadan kaldırılabilir.

18. Din görevlilerinin aileleriyle birlikte oturabilecekleri cami lojmanlarını, derneklerin önceden hazırlamaları konusunda yönlendirmeler yapılmalıdır. Din görevlileri, camilerde veya cami odalarında sürekli ikamet etmemeli, cami ile sınırlı kalmamalıdırlar. Aile ve çocuklarıyla ilgili sağlık

sigortası konusundaki sorunlarına, elçiliklerde görevli personelin yardımcı olmaları temin edilmelidir.

19. Özellikle Avusturya ve Belçika'da bulunan din görevlileri İslam din dersi öğretmenleriyle diyalog ve işbirliği halinde bulunmalıdırlar. Diğer ülkelerdeki din görevlileri de öncelikle Türk çocuklarının gittikleri okullarda İslam din derslerine girebilmenin yollarını aramalı, sonra da bu çocukların durumlarına ve pedagojik esaslara göre müfredat programı geliştirmelidirler.

20. Din görevlileri buldukları ülkelerde "**İslam Din Eğitimi Enformasyon Merkezi**" ve "**Din Eğitimi Arşivi**" kurmalıdırlar. Bu merkez din görevlilerinin faaliyetlerinde rehberliğe ve dayanışmaya vesile olabilir. Ayrıca yurtdışında yaptıkları faaliyetleri yansıtan bir yayın organı çıkarmalıdırlar.

21. Din görevlilerinin Elçiliklerdeki ve protokollardaki mevkii belirlenmelidir.

22. Bu ve benzeri araştırmalar yanında din görevlilerinin sorunlarının ele alındığı çok yönlü alan araştırmaları, hem Diyanet İşleri Başkanlığınca ve hem de İlahiyat Fakültelerince periyodik olarak yapıp, sonuçları bir komisyonca değerlendirmeye tabi tutulmalı ve bu sonuçlardan din görevlileri de haberdar edilmelidir.

23. Yurtdışındaki din görevlileriyle ilgili araştırma yapmak isteyenlere şunları tavsiye edebiliriz:

a. Bilhassa özel derneklerdeki din görevlileri çok sık cami ve dernek değiştirmektedir, bunun nedenleri araştırılabilir.

b. Yine özel derneklerdeki din görevlilerinin çoğunlukla kendi isimlerini kullanma yerine, mahlas isimler kullandıkları dikkatimizi çekmiştir. Bunun da nedenleri üzerinde durulabilir.

c. Özel dernekler gurubunda yer alan "İslam Kùltür Merkezleri"ndeki cemaatler ve dernek yöneticileri kapalı cemaat görünümündedir. Bu derneklerin böyle araştırmalara iştirik edebilmeleri için, sık ziyaretler yapılarak katkıları sağlanabilir.

d. Türklerin sık uğradıkları kahvehane görünümündeki Gasthaus'lara gidilerek, Müslüman-Türk cemaatleri ve dernekleşme konularında sosyolojik araştırmalar yapılabilir.

e. Din görevlilerinin yaptığı din hizmetlerinden hangilerinde başarılı, az başarılı veya hangilerini beklenen ölçüde başaramadığının belirlenmesi yönünde de çalışmalar derinleştirilebilir.

24. Böyle alan araştırmalarının mali portresi bir hayli yüklü olduğundan dolayı, araştırmacılar kendilerine maddi yönden destek sağlayacak imkanları da sağlamayı unutmamalıdır.

DIE PROBLEME DER TURKISCH- MUSLIMISCHEN RELIGIONSBEAUFTRAGTER IN DEN EUROPÄISCHEN LÄNDERN-EINE UNTERSUCHUNG BESONDERS IN ÖSTERREICH⁸¹

DOÇ. DR. MUSTAFA TAVUKCUOĞLU⁸²

Das Gesicht dieser Untersuchung bildet eine Umfrage, die auf den Islamisch-Religionsbeauftragtern in den europäischen Ländern besonders in Österreich begrenzt wurden. Teilnehmer dieser Rundfrage lauten so: in Österreich 72, in Deutschland 60, in Belgien 25, in Frankreich 21, in der Niederland 28, insgesamt auf 206 Islamisch-Religionsbeauftragter verwirklichen. Mit diesem Zweck haben wir in Österreich 9 Monate lang aufgehhalten, zwischen 1989-1990 Jahren. Wir wohnten in Wien, um die Forschungen über die Religionsbeauftragter genau zu verwirklichen. Ausserdem beaufsichtigten wir in der Umgebung von Wien und in den anderen Bundesländern.

Die Konsequenzen der Untersuchung, die mit den Islamisch-Religionsbeauftragtern zuständig ist, lauten so:

⁸¹ Diese Untersuchung ist kurze Zusammenfassung der Doktorarbeit, die im Jahre 1992 erledigt wurde.

⁸² Doktor für Religionserziehung an der Theologischen Fakultät der Uni Selçuk in Konya / Türkei.

A. ERGEBNISSE FÜR PERSÖNLICH (s.65-76)

1. Die Religionsbeauftragter wissen keine gute Fremdsprache besonders Deutsch. Deswegen dienen und unterhalten sie sich nur mit seinen Landsleuten.

2. Es gibt auch Wohnungsprobleme.

3. In den Monatsgehältern gibt es grosse Unterschied zwischen offizielle und private Religionsbeauftragter.

4. Im Allgemeinen hatten sie Theologische Fakultät oder wenige von ihnen eine religiöse Schule in der Türkei Absolviert.

B. ERGEBNISSE FÜR BERUFLICH (s.77-168)

1. Obwohl es für die offizielle Religionsbeauftragter amtliche Bestimmungen gibt, gibt es für die private Religionsbeauftragter keine solche amtliche Bestimmungen.

2. Die Religionsbeauftragter haben keine Gelegenheiten, um sich durch audio-visuelle Mittel und Methoden zu unterrichten.

3. Die physische Räume, die für Gottesdienst und Erziehung zur Verfügung gestellt wurden, sind zur Zeit ungenügend.

4. Als die Religionsbeauftragter das Predigen und Freitagspredigt beendeten, machten sie keine kurze Zusammenfassung.

5. Viele religiöse Fragen stellt man besonders islamische Recht und Verhalten zugehörig.

6. Die Religionsbeauftragter berücksichtigen bei der Religionserziehung nicht individuelle Differenzen.

C. ERGEBNISSE FÜR SOZIAL UND KULTURELL (s.169-204)

1. Mit den anderen Türkisch-muslimische Vereine und den Kollegen sogar mit den Religionslehrern können die Religionsbeauftragter nicht zusammen arbeiten.

2. In Familien, Krankenhuser und Gefngnisse können die Religionsbeauftragter keinen Besuch verwirklichen.

3. Im Zusammenhang zur Verordnungen zugehörig Religionen und Ausländer in Europa lassen sich die Religionsbeauftragter nicht forschen.

4. Da die Religionsbeauftragter, die in den türkischen verschiedenen Institutionen beschäftigt sind, keine perfekte Fremdsprachkenntnisse haben, können keine gute Beziehungen zwischen deutschen Institutionen und Kirchen schliessen.

Die Konsequenzen, die aus den Umfragen gesammelt wurden, sind durch Tabellen oder Schemata mit Proportion und Prozente dargestellt. Nachher sind an der Bewertung der Tabellen aus diesen Techniken ausgenutzt worden. Danach wurden die Forschungsdaten interpretiert.

Auch am Ende dieser Untersuchung wurden Ergebnisse gegeben und Vorschläge angeboten (s.205-230).

BİBLİYOGRAFYA

A. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR HAKKINDA KISA BİR DEĞERLENDİRME

Yurt dışındaki din görevlilerinin sorunlarını ele alan yeterli bir alan araştırması yapılmamıştır. Yurt içindeki müftü, vaiz, imam-hatip ve müezzin-kayyımlarla ilgili fikir verebilecek basılmamış bazı çalışmalar vardır. Bunlardan ilki Bekir Demirkol'a aittir. Demirkol 1977 yılında 54 vaiz üzerinde yaptığı bu araştırmada Türkiye'deki vaizlerin yeterliliklerinin istenilen düzeyde olmadığına işaret etmiştir. Bu araştırmanın yayınlanan özetinde, vaizlerin yetersizlikleri genel hatlarıyla şöyle sıralanmıştır⁸³.

1. Planlama ile ilgili eksiklikler
2. Kaynaklarla ilgili eksiklikler
3. Kütüphane yokluğu
4. Hizmet-içi eğitim kurslarının yetersizliği
5. Metot ve değerlendirme ile ilgili eksiklikler
6. Cemaati tanıma bakımından eksiklikler

⁸³ Bekir Demirkol, **Vaizlerin Ehliyetleri ve Mesleğe Yatkinlıkları Üzerine Deneysel Bir Araştırma**", A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1989, c. XXXI, ss. 283-330.

Diğer araştırma Eyüp Sanay'a aittir. Sanay'ın bu araştırması "Vaazlarla Vaizlerin Cemaat Gözü İle Değerlendirilmesi" konusunda basılmamış bir çalışmadır.

Diğer bir araştırma Abdullah Özbek'e ait olup (1986), Türkiye'deki Din Eğitiminin Değerlendirilmesi konusunda il ve ilçe müftüleriyle ilgilidir. Yayınlanmamış olan bu çalışmada, müftülerde yasa ve mevzuatla ilgili korku ve çekingenlik ile ilmî hürriyetin yokluğuna işaret edilmiştir⁸⁴.

Bir diğer araştırma Hüseyin Zırh'a ait, "Diyamet İşleri Başkanlığına Bağlı Olarak Görev Yapan Vaizlerin Yeterlilikleri ve Hizmet İçinde Yetiştirilmeleri" (1987) ismini taşıyan Yüksek Lisans seviyesinde bir çalışmadır. Bu çalışmada vaizlerden kendilerini yeterli bulanlar bile, yeterlilik seviyesini ortanın biraz üzerine çıkarabilmişlerdir. Kendisini tam veya oldukça yeterli sayanlar azınlıktadır. Müftülerle müfettişlerin, vaizlerin yeterliği ile ilgili kanaatleri az derecesinde bulunmuştur⁸⁵. Bu araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak geliştirilmiş önerilerden bazıları şöyledir⁸⁶.

1. Vaizler, bilgi, beceri ve tutum yönünden kendilerine verilen görevleri yerine getirebilecek düzeyde

⁸⁴ Abdullah Özbek, "Din Eğitimi Sahasında Yetmiş İnsan Sıkıntısı", Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yay. no: 55, Samsun 1989, ss. 373-384.

⁸⁵ Hüseyin Zırh, **Diyamet İşleri Başkanlığına Bağlı Olarak Görev Yapan Vaizlerin Yeterlilikleri ve Hizmet İçinde Yetiştirilmeleri**, Ankara 1987, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), ss. 100,103.

⁸⁶ Hüseyin Zırh, a.g.e., s. 105.

bulunmamaktadırlar. Bu yeterliklerin çoğu, kısa süreli kurs ve seminerler yolu ile vaizlere kazandırılabilir

2. Vaiz yetiştirmede tek kaynak durumunda olan İlâhiyat fakültelerinin ders programları, bu ve benzeri araştırmaların sonuçlarına göre yeniden gözden geçirilmeli, gerektiğinde bu fakültelerde vaizlik bölümleri açılmalıdır.

3. Vaizlerin yetersizlikleri konusunda başka nedenlerin de yüksek derecede etkili olup olmadıklarına dair araştırma yapılmalıdır.

4. Vaizlerin problemleri ve toplum üzerindeki etkilerini konu alan araştırmalar özellikle İlâhiyat Fakültelerinde yapılmalıdır.

Diğer bir araştırma ise Köylü'nün (1988) "Samsun İlinde İmam- Hatip ve Müezzinlerin Meslekî Problemleri" konulu yüksek lisans çalışmasıdır. Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre, din görevlilerinin mesleklerini en iyi şekilde yapmalarını engelleyen birtakım faktörlerin olduğu belirtilmektedir. Bu faktörlerin başında, ekonomik, idarî, diyalog ve mesleki dayanışma ... vb. unsurlar gelmektedir⁸⁷. Yine bu araştırmada ortaya çıkan bulgulara göre, din görevlilerinin problem alanlarından bazıları şöyle sıralanmıştır⁸⁸:

⁸⁷ Mustafa Köylü, **Samsun İlinde İmam-Hatip ve Müezzinlerin Mesleki Problemleri**, Samsun 1988, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) ss. 205-209.

⁸⁸ Mustafa Köylü, a.g.e., ss. 199-204.

1. İmam ve müezzinlerin vaaz etmede meslekî yeterlilik ve yetersizlik alanları,

2. Vaazlarla ilgili düşünceleri

3. Meslektaşlarıyla olan ilişkileri

4. İdareyle olan ilişkileri

5. Cemaat ve çevre ile olan diyalog ve uyumları konularındaki sorunları ele alınmıştır. Bu araştırmanın kısa bir özeti yayınlanmış bulunmaktadır⁸⁹.

İmam Hatiplerle ilgili olarak yurtiçinde Ankara, Antalya ve Erzurum illerinde toplam 825 görevliye tesadüfi örnekleme ile anket uygulanış, bunlardan 443 İmam-Hatipten cevap alınmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarını mesleki, idari-hukuki, ekonomik-sosyal problemler şeklinde özetlemek mümkündür⁹⁰.

Yurtiçindeki bu çalışmalar şüphesiz ki, konuya bakış açısına zenginlik kazandırmış ve konunun daha geniş bir şekilde araştırılmasına katkıda bulunmuştur.

Bir Alman bayan araştırmacı olan Prätör ise, Diyanet İşleri Başkanlığının Ocak 1981-Ekim 1982 tarihleri arasında yayınlanmış bulunan Diyanet Gazetesi'ndeki vaaz ve hutbeleri, konularına göre incelemiş, 73 adet hutbe içerisinde

⁸⁹ Mustafa Köylü, "Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri", Ondokuz Mayıs Ün. İlahiyat Fakültesi Derg. sayı 5, Samsun 1991, ss. 181-212.

⁹⁰ Ramazan Buyrukçu, **Din Görevlisinin Temsil Gücü**", Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1993.

birbirinin konu ve muhteva bakımından aynı olanlarına temas etmiş, TRT Ankara Radyosundaki Din ve Ahlak Sohbetlerinin de aynı paralelde olduğuna işaretle, araştırma sonunda ulaştığı neticelerden bazılarını döküman halinde vermektedir⁹¹.

Bundan başka Almanya'da yaşayan vatandaşlarımız tarafından açılan camiler ve eğitimdeki yeri ve din görevlilerinin yeterlilikleri ile ilgili bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmada 90 din görevlisine, 20 ayrı bölgede örneklem alınmak suretiyle 239 kişiye yani cami cemaatine anket uygulanmıştır. Bu araştırmanın en önemli sonucu, camilerdeki eğitim-öğretim faaliyetlerinin kültürel kimliğin korunup geliştirilmesine katkı sağladığının tespit edilmiş olmasıdır⁹².

Almanya'daki camilerde çocuklara-gençlere yönelik yürütülen kursların Alman okullarındaki Türk çocuklarının Türkçe öğrenmelerine ve uyum sorunlarına katkıda bulunduğu sonucuna varılan ve Bavyera ve Baden-Württemberg eyaletlerinde Türk çocuklarının gittikleri okullardaki İslam Dersleri ile ilgili bir alan araştırması da⁹³ konuyu derinlemesine işleyen çok önemli bir çalışmadır.

91 Sabine Prätör, **Türkische Freitagspredigten Studien zum Islam in der heutigen Türkei**, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 1985, ss. 10-11, 154-158.

92 Cemal Tosun, **Din ve Kimlik**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1993.

93 Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, **Almanya'da Temel Eğitimdeki Türk Çocuklarının Din Eğitimi**, T.D.V. Yay. Ankara 1993.

Y A R A R L A N I L A N K A Y N A K L A R

A. KİTAPLAR

Abadan Nermin -Unat, Neşe Kemiksiz, Türk Dış Göçü 1960-1984 Yorumlu Bibliyografya. Ankara Ün. Siy. Bil. Fak. Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Bonn, (40. Kuruluş Yıldönümünde Ankara Üniversitesine Armağan: 6) Ankara, 1986

Alaylıoğlu Ruşen -Ferhan Oğuzkan, Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü. İstanbul,1968

Aşıkoğlu Nevzat Yaşar, Almanya'da Temel Eğitimdeki Türk Çocuklarının Din Eğitimi. Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1993.

Aytürk Nihat-Y.Çelik-E.Şahinarslan, Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Tarihçesi (1924-1987). Başbakanlık D.İ.B. APK Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1987

Balic, İsmail, Islam und Österreich. Jahrbuch der Erzdiozese Wien für 1983, Wien, 1983

Bilgin Beyza-Mualla Selçuk, Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri. Akid Yay., Ankara, 1991

Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung. Universitäten Hochschulen 89'. Studium-Beruf, Wien,1989

Bursalıoğlu, Ziya. Eğitim Yöneticisinin Yeterlikleri. Ankara Ün. Eğitim Fak.Yay., Ankara, 1981

Buyrukçu, Ramazan, Din Görevlisinin Temsil Gücü. Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1993.

Cevheri, İsmail b. Hammad, Sıhah Tacü'l-Lügati'l-Arabiyye (Tah. Ahmmed Abdülgafur Attar) Daru Kütübi'l-Arabi c.I Mısır,1956.

Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergeleri, Ankara 1985

Gizli, Orhan, Dış Ülkelerde Çalışan Türk İşçilerinin Karşılaştıkları Dinsel Etkiler Üzerine Psiko - Sosyal Bir Araştırma. Ankara Ün.İlahiyat Fak.,Ankara,1981 (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

Hüseyin Zırh, Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Olarak Görev Yapan Vaizlerin Yeterlikleri ve Hizmet İçinde Yetiştirilmeleri. Ank. Ün. Sosyal Bilimler Enst., Ankara,1987 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemalüddin el-Efrikî, Lisanü'l-Arab. 1. Baskı, Bulak, 1300 h

Kaptan Saim, Bilimsel Araştırma Teknikleri. Ankara, 1973

Karasar Niyazi, Bilimsel Araştırma Yöntemi. 2.Baskı, Ankara, 1984

Kaya Kemal, Yabancı Memlektlerde Terbiye ve Tedris Denemeleri I. Maarif Vekilliği İstanbul Devlet Basımevi 1939.

- Köylü Mustafa**, Samsun İlinde İmam-Hatip ve Müezzinlerin Mesleki Problemleri. Ondokuz Mayıs. Ün. Sosyal Bil. Enst., Samsun, 1988, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Maviş Hakkı**, Almanya Avusturya ve Türkiye'de Din Eğitimi. İstanbul, 1970
- Öztürk Osman**, Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle. İstanbul 1973.
- Österreich Tatsachen und Zahlen. Bundespressediens.
Wien 1984.
- Prätor Sabine**, Türkische Freitagspredigten Studien zum Islam in der heutigen Türkei. Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 1985
- Religionen in Österreich. Österreich Dökumentation Bundespressediens Wien. Wien 1989 .
- Sezgin Osman**, Üçüncü Neslin Eğitimi. TDV Yay. , Ankara 1991.
- Tosun Cemal**, Din Ve Kimlik. Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1993.
- Tuna Korkut**, Yurtdışına İşçi Gönderme Olayınının Sosyolojik Eleştirisi. İst. Ün. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul, 1981
- Türkdoğan Orhan**, İkinci Neslin Dramı. Orkun Yay., İstanbul, 1984

Uzunoğlu Ahmet, *Diyanet İşleri Başkanlığı Mevzuatı*,
İstanbul, 1978 Yeni Türk Ansiklopedisi, Ötüken Neşr.
c.II, İstanbul, 1985

Zebidî Muhibuddin Ebu'l-Feyz el-Vasitî, *Tacu'l-Arûs*
Cevahiri'l-Kamus, c.II, Mısır 1306

B. MAKALE, ARAŞTIRMA VE BELGELER

Arat Kirstin, *Der İslam in Österreich*, CİBEDO, 1/4,
Frankfurt 1987 Arbeiter Zeitung, 10.XI.1979, Wien.

Aytaç Kemal, "*Federal Almanya'daki Türk İşçi Çocuklarının*
Din Eğitimi Meselesi", Türkiye 1.Din Eğitimi Semineri
23-25 Nisan 1981 Ankara, 1981.

ATIB, 1991 Yılı içindeki Mübarek Gün ve Geceler,
Viyana,1990

Balic İsmail-M. Yaşar Aydın, "*Avusturya - Ülkede*
İslamiyet " TDV İslam Ansiklopedisi, c.IV, 178-179 İst.
1991

Bilgin Beyza, *Almanya Federal Cumhuriyetinde Türk*
Çocuklarına İslami Din Dersi Program Geliştirme
Çalışmaları, Ankara Ün. İlahiyat Fak. Derg. XXX,
Ankara 1988.

Bilici Faruk, "*Fransa'da Müslümanlar ve Müslüman*
Çocuklarının Din Eğitimi", Din Öğretimi ve Din Hizmetleri
Semineri 8-10 Nisan 1988, Ankara 1991.

Bundesgesetzblatt Für Die Republik Österreich, 19 August 1983, Stück 163, ss.1951-1956

Demirkol Bekir, "Vaizlerin Ehliyetleri ve Mesleğe Yatkinlıkları Üzerine Deneysel Bir Araştırma", Ankara Ün.İlahiyat Fak. Derg. c. XXXI, Ankara 1989.

Diyanet Gazetesi, "Avrupa'nın En Büyük Camilerinden Biri Olan Viyana Camii Hicri Yılın Başlaması Dolayısıyla Törenle İbadete Açıldı", 1 Ocak 1980, sayı:228,

Diyanet Gazetesi, "Belçika'da 200.000 Müslüman Yaşıyor", 15 Ocak 1979, sayı:205

Diyanet Gazetesi, "İslamiyet Avusturya'da Resmi Din Olarak Kabul Edildi", 15 Haziran 1979, sayı:215

Diyanet İşleri Başkanlığı Yurtdışı Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi, 9.10.1984 tarih ve 84/8610 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Eki, D.İ.B. Dış İlişkiler Daire Başk. Arşivi

Diyanet İşleri Başkanlığı Yurtdışı Teşkilatında Çalışan Toplam Personel Sayısının Yıllara Göre Dağılımı 1980-1991, D.İ.B. Dış İl.Daire Başk. Arşivi

D.İ.B. Yurtdışı Teşkilatında Görevli Personel Sayısı, D.İ.B. Dış İlişkiler Daire Başk.Arşivi

D.İ.B.nin 14.12.1990 tarih ve 4335 sayılı yazıları, "Ramazan Ayı Münasebetiyle Yurtdışına Din Görevlisi Gönderilmesi", D.İ.B. Dış İlişkiler Daire Başk. Arşivi

D.İ.B.nın Çeşitli Ülkelerde Bulunan Türk Vatandaşlarına ve Müslüman Soydaşlarımıza Yönelik Faaliyetleri, D.İ.B.Dış İl.Daire Başk.Arşivi

D.İ.B.nın 27.3.1991-22.4.1991 tarih ve 1360-1704 sayılı yazıları, D.İ.B. Dış İliş.Daire Başk.Arşivi,(Yurtdışında açık bulunan kadrolar ve yurtdışında görevlendirilecek din görevlilerinin sınavları ile ilgili)

D.İ.B. Yurtdışında Geçici Süreli Görevliler, D.İ.B.Dış İl.Daire Bşk.Arşivi

D.İ.B.Yurtdışı Teşkilatının Bulunduğu Yerleri Gösterir Liste, D.İ.B. Dış İl.Daire Bşk. Arşivi

Dursun Davut, "Avusturya - İslâm Araştırmaları maddesi", TDV İslam Ansiklopedisi, c.IV, ss.181-182, İst. 1991

Efe Ahmet, "Dini Hizmetler Dairesi Başkanı Sami Uslu ile Yurtdışında Çalışan İşçilerimizin Dini Eğitimleri Konusunda Bir Roportaj", Diyanet Gazetesi, 1.7.1980,sayı:240, s.8

Fırat Erdoğan, "Belçika'daki Vatandaşlarımızın Din Eğitimi", Türkiye 1.Din Eğitimi Semineri 23-25 Nisan 1981, Ankara, 1981

Gebauer Klaus, "Islamischer Religionsunterricht an Deutschen Schulen Diskussionsrahmen und Diskussionsebenen", Rahmen Bedingungen und Materialien zur Religiösen Unterweisung für Schüler Islamischen Glaubens, Berlin, 1987.

Gebauer Klaus, "Religiöse Unterweisung für Schüler Islamischen Glaubens in Deutschen Schulen", Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri 8-10 Nisan 1988 Ankara, 1991

Karmış Orhan, "Federal Almanya'da Türk Çocuklarının Din Eğitimi", Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri 8-10 Nisan 1988 Ankara 1991.

Kurier, 17.X1.1979; 21.X1.1979, Wien

Lähnemann Johannes, "Lernziele und Methoden Religiöser Unterweisung Muslimischer Kinder in Deutschland", Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri 8-10 Nisan 1988 Ankara 1991.

Mahler Gerhard, "Möglichkeiten religiöser Unterweisung muslimischer Kinder an öffentlichen Schulen in den Ländern der BRD entsprechend dem Beschluss der Kultusministerkonferenz", Erziehung zur Kulturbegegnung, Referate und Ergebnisse des Nürnberger Forums 1985, Hrg: Johannes Lähnemann, E. B. Verlag-Rissen, Hamburg 1986.

Mert Hamdi, "Yaygın Eğitimde Din Eğitimi", Türkiye 1.Din Eğitimi Se-mineri 23-25 Nisan 1981 Ankara, Ankara, 1981.

Mert Hamdi, "Yurtdışı İşçi Meseleleri ve Çareleri", Diyanet Gazetesi, 1.12.1977-15.7.1978, sayı:178-193.

M.E.B.Yurtdışı Eğitimi ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğünün
"Yurt dı-şında Görevlendirilen Öğretmen Sayılarını
Gösterir Arşiv Tablosu (1986-1991 yıllarına ait)

Özbek Abdullah, "Din Eğitimi Sahasında Yetişmiş İnsan
Sıkıntısı", Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve
Problemleri Sempozyumu Samsun 1989, Ondokuz
Mayıs Ün.İlahiyat Fak.Yay. Samsun 1989.

Polat Abdulkadir, "Almanya'da İşçi Çocukları", Türkiye
1.Din Eğitimi Semineri 23-25 Nisan 1981, Ankara,1981
Die Presse, 17.11.1979, Wien.

Tanyu Hikmet, "Türkiye Dışında Dini ve Ahlaki Öğretim ve
Eğitimden Birkaç Örnek", Milli Eğitim ve Din Eğitimi İlimi
Seminer 9-10 Mayıs 1981 Ankara, İstanbul 1981.

Uslu Sami, "Yurtdışında Bulunan İşçilerimizin Dini
Konularda Eğitilmeleri ve Bu Yöndeki Problemleri",
Türkiye 1.Din Eğitimi Semineri 23-25 Nisan 1981,
Ankara 1981.

Verfassung der İslamischen Glaubensgemeinschaft in
Österreich, Bundesministerium für Unterricht Kunst und
Sport, Wien 1986.

Wielandt Rotraud, "Federal Almanya'da İslami Din
Dersinin Çerçeve Koşulları". Din Öğretimi ve Din
Hizmetleri Semineri 8-10 Nisan 1988 Ankara 1991.

Wiener Zeitung, 21.X1.1979, Wien.

Yıldız A. Rahim, "Bir Hasta ve Ameliyat", Altınoluk, Kasım
1990, sayı: 57.

Tablo 1. Avusturya'da çalışma alanına giren din görevlilerinin eyaletlere göre dağılımı ve anketlerin geri dönüş tablosu.

Elemanlar	Resmi ve Özel Din Görevlileri			
	Dağıtılan	Geri Dönen	Geri Dönmeyen	Ankete
Ülke	Anket	Anket	Anket	Katılmayan
AVUSTURYA				
Wien	23	19	2	2
Niederösterreich	17	15	2	-
Tirol	16	13	2	1
Voralberg	15	13	1	1
Oberösterreich	10	8	2	-
Salzburg	8	4	3	1
TOPLAM	89	72	12	5

Tabloda görüldüğü gibi Avusturya'da anket dağıtılan toplam din görevlisi sayısı 89 olup, 72 anket geri dönmüştür. Geri dönüş oranı % 80'in üzerindedir.

Avusturya'da ankete katılmayan din görevlisi sayısı 5, geri dönmeyen anket sayısı 12'dir.

Tablo 2. Diğer ülkelere göre örnekleme oluşturan din görevlilerinin dağılımı ve anketlerin geri dönüş tablosu.

Elemanlar ÜLKELER	Resmi ve Özel Din Görevlileri			
	Dağıtılan Anket	Geri Dönen Anket	Geri Dönmeyen Anket	Ankete Katılmayan
ALMANYA	84	60	19	5
BELÇİKA	33	25	6	2
FRANSA	29	21	7	1
HOLLANDA	36	28	6	2
TOPLAM	182	134	38	10

Tablo 3. A.1. Din görevlilerinin yaş grupları.

Yaş Grubu	Din Görevlileri	
	Sayı	%
18-25	6	8.3
26-35	18	25
36-45	35	49
46-55	12	17
56-65	1	1.4
TOPLAM	72	100

Tablo 4. A.2. Öğrenim durumları.

Öğrenim Durumu	Din Görevlileri	
	Sayı	%
İlkokul	21	29
Ortaokul	0	0
İmam Hatip Lisesi	23	32
Yüksek Okul	28	39
TOPLAM	72	100

Tablo 5. A.3. Medeni Durumları ve İkamet yeri.

Medeni Durumu Ve İkamet	Din Görevlileri	
	Sayı	%
Evli-Ailesi Yanında	17	24
Evli-Ailesi Türkiye'de	52	72
Bekar	3	4.2
TOPLAM	72	100

Tablo 6. A.4. Genel mesleki kıdem durumları

Mesleki Kıdem	Din Görevlileri	
	Sayı	%
1-5 Yıl	16	22
6-15 Yıl	36	50
15-25 Yıl	15	21
26-35 Yıl	5	7
TOPLAM	72	100

Tablo 6. A.4.2 Yurtdışı mesleki kıdem durumları

Yurtdışı Kıdemi	Din Görevlileri	
	Sayı	%
1-2 Yıl	42	59
3-4 Yıl	19	26
5-6 Yıl	11	15
TOPLAM	72	100

Tablo 7. Hafızlık Durumu

Hafızlık Durumları	Din Görevlileri	
	Sayı	%
Tam	24	33
Yarım	12	17
Çeyrek	12	33
Daha az	24	17
TOPLAM	72	100

Tablo 8. A.6. Arapça Bilgileri

Arapça Bilgisi	Din Görevlileri	
	Sayı	%
Çok iyi	7	9.7
İyi	29	40
Orta	29	40
Zayıf	4	6
Cevapsız	3	4.3
TOPLAM	72	100

Tablo 9. Almanca bilgileri.

Almanca Bilgisi	Din Görevlileri	
	Sayı	%
Çok iyi	0	0
İyi	2	2.8
Orta	7	9.7
Zayıf	59	82
Cevapsız	4	5.5
TOPLAM	72	100

Tablo 10. Lojman durumları.

Lojman Durumu	Din Görevlileri	
	Sayı	%
Cami Odası	37	51
Cami Lojmanı	1	1.5
Kira	34	47.5
TOPLAM	72	100

Tablo 11. Aylık gelir.

Aylık Geliri Yeterli mi?	Din Görevlileri	
	Sayı	%
Evet	32	44.4
Kısmen	31	43.1
Hayır	6	8.3
Maaş Almıyor	3	4.3
TOPLAM	72	100

Tablo 12. A.10. Boş zamanlarını değerlendirme.

Seçenekler	Din Görevlileri	
	Sayı	%
Kitap Okumak	47	43.52
Cemaatle Sohbet Etmek	18	36.67
Meslekdaşları Ziyaret Etmek	9	8.33
Çevreyi Gezme	6	5.56
Başka (Belirtiniz)	28	25.92
TOPLAM	108 (*)	100

(*) Tablo 12'deki soruyu cevaplayan din görevlisi sayısı 108 görünüyor ise de, bir din görevlisi birden çok seçenek işaretleme durumunda olduğundan dolayı bu netice ortaya çıkmıştır. Değerlendirilen anket sayısı 72 tane dir.

Tablo 13. Yıllık izin kullanma.

Yıllık İzin Problemi	Din Görevlileri	
	Sayı	%
Vardır	29	40
Yoktur	35	49
Cevapsız	8	11
TOPLAM	72	100

Tablo 14. B.1.a. Türkiyede iken yapılan görevler.

Ülkeler	Avust.	Alm.	Belç.	Fran.	Holl.	TOPLAM	
	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	%
İmam-Hatip	55	47	20	13	16	151	31
Kur'an Kursu Öğrt.	21	18	8	11	14	72	15
Müftü, Müf. Yrd.	12	29	11	6	9	67	13.9
Vaiz	9	27	10	11	12	69	14
Müezzin-Kayyım	11	11	5	5	7	39	8.9
Öğretmen-Müdür	18	16	6	6	8	54	11.2
Başka	6	9	5	6	4	30	6
TOPLAM	132	157	65	58	70	482	100

(*) Tablo 14'deki soruyu cevaplayan din görevlisi sayısı toplam 482 görünüyor ise de, bir din görevlisi farklı din hizmetleri sınıfında görev yaptığı ve birden fazla seçenek işaretleme durumunda olduğu için bu netice ortaya çıkmıştır. Aslında anketimize cevap veren ve değerlendirmeye aldığımız din görevlisi sayısı 206'dır.

Tablo 15. B.1.b. Din görevliliği mesleğini Avusturya'da yapmayı tercih etme nedenleri.

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler												
Y.Dil Öğrenmek	0	0	2	2.8	0	0	0	0	0	0	2	2.8
Maddi İmkanlar	2	2.8	10	14	13	18	5	6.9	0	0	30	42
Din Hizmetlerinin Serbest Yürütülmesi	4	5.6	6	8.3	22	31	6	8.3	1	1.4	39	54
Cevapsız	0	0	0	0	0	0	1	1.4	0	0	1	1.4
TOPLAM	6	8.3	18	25	35	49	12	17	1	1.4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler								
Y.Dil Öğrenmek	1	1.4	0	0	1	1.4	2	2.8
Maddi İmkanlar	8	11	11	15	11	15	30	42
Din Hizmetlerinin Serbest Yürütülmesi	12	17	11	15	16	22	39	54
Cevapsız	0	0	1	1.4	0	0	1	1.4
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Mesleki	1-5		6-15		16-25		26-35		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler										
Y.Dil Öğrenmek	0	0	2	2.8	0	0	0	0	2	2.8
Maddi İmkanlar	9	13	15	21	5	6.9	1	1.4	30	42
Din Hizmetlerinin Serbest Yürütülmesi	7	9.7	19	26	10	14	3	4.2	39	54
Cevapsız	0	0	0	0	0	0	1	1.4	1	1.4
TOPLAM	16	22.7	36	50	15	21	5	6.9	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler								
Y.Dil Öğrenmek	1	1.4	0	0	1	1.4	2	2.8
Maddi İmkanlar	19	26	9	13	2	2.8	30	42
Din Hizmetlerinin Serbest Yürütülmesi	21	29	10	14	8	11	39	54
Cevapsız	1	1.4	0	0	0	0	1	1.4
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 16. B.1.c. Yurtdışında Yapılan Görevler

Ülkeler	Avust.	Alm.	Belç.	Frn.	Hol.	TOPLAM	
Yapılan Görevler	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	%
İmam-Hatip	72	57	21	20	24	194	20.9
Müftü-Vaiz	72	41	14	17	22	166	18
Kur'an-ı yüzünden okumayı öğretmek	72	56	20	19	25	192	20.7
Çocuklara-gençlere-yetişkinlere dini bilgiler öğretmek	72	58	22	19	25	196	21
Derneğin sosyal ve kültürel faaliyetlerini organize etm.	51	37	15	11	9	123	13.3
Başka	22	11	4	4	5	46	5
Cevapsız	0	2	3	1	4	10	1.1
Toplam	361	262	99	91	114	927	100

Tablo 17. B.1.d. Yeterlilik durumları.

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	6	8.3	9	13	24	33	9	13	1	1.4	49	68
Kısmen	0	0	6	8.3	10	14	2	2.8	0	0	18	25
Hayır	0	0	1	1.4	0	0	0	0	0	0	1	1.4
Cevapsız	0	0	2	2.8	1	1.4	1	1.4	0	0	4	5.6
TOPLAM	6	8.3	18	28	35	49	12	17	1	1.4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	16	22	16	22	17	24	49	68
Kısmen	4	5.6	6	8.3	8	11	18	25
Hayır	1	1.4	0	0	0	0	1	1.4
Cevapsız	0	0	1	1.4	3	4.2	4	5.6
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Mesleki	1-5		6-15		16-25		26-35		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	10	14	24	33	12	17	3	4.2	49	68
Kısmen	5	6.9	9	13	2	2.8	2	2.8	18	25
Hayır	0	0	1	1.4	0	0	0	0	1	1.4
Cevapsız	1	1.4	2	2.8	1	1.4	0	0	4	5.6
TOPLAM	16	22	36	50	15	21	5	6.9	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	32	45	10	14	7	9.7	49	68
Kısmen	10	14	5	7	3	4.2	18	25
Hayır	0	0	0	0	1	1.4	1	1.4
Cevapsız	0	0	4	5.6	0	0	4	5.6
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 18. B.1.e. Başarı durumları.

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	6	8.3	16	22	33	46	11	15	1	1.4	67	93
Kısmen	0	0	1	1.4	1	1.4	0	0	0	0	2	2.8
Hayır	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Cevapsız	0	0	1	1.4	1	1.4	1	1.4	0	0	3	4.2
TOPLAM	6	8.3	18	25	35	49	12	17	1	1.4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	20	28	21	29	26	36	67	93
Kısmen	1	1.4	1	1.4	0	0	2	2.8
Hayır	0	0	0	0	0	0	0	0
Cevapsız	0	0	1	1.4	2	2.8	3	4.2
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Mesleki	1-5		6-15		16-25		26-35		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	15	21	34	47	13	18	5	6.9	67	93
Kısmen	1	1.4	1	1.4	0	0	0	0	2	2.8
Hayır	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Cevapsız	0	0	1	1.4	2	2.8	0	0	3	4.2
TOPLAM	16	22.4	36	50	15	21	5	6.9	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	40	56	17	23	10	14	67	93
Kısmen	1	1.4	0	0	1	1.4	2	2.8
Hayır	0	0	0	0	0	0	0	0
Cevapsız	1	1.4	2	2.8	0	0	3	4.2
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 19. B.2.a. Kaynak Eserlerden Faydalanma

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	3	4.2	6	8.3	8	11	17	24
Çoğunlukla	8	11	10	14	14	19	32	44
Bazen	6	8.3	5	6.9	5	6.9	16	22
Hiç	0	0	0	0	0	0	0	0
Cevapsız	4	5.6	2	2.8	1	1.7	7	9.7
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Hafızlık	Tam		Yarım		Çeyrek		Daha Az		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	9	13	0	0	3	4.2	5	6.9	17	24
Çoğunlukla	9	13	8	11	3	4.2	12	17	32	44
Bazen	4	5.6	4	5.6	4	5.6	4	5.6	16	22
Hiç	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Cevapsız	2	2.8	0	0	2	2.8	3	4.2	7	9.7
TOPLAM	24	33	12	17	12	17	24	33	72	100

Arapça Bil.	Çok iyi		İyi		Orta		Zayıf		Cevapsız		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	3	4.2	10	14	3	4.2	0	0	1	1.7	17	24
Çoğunlukla	3	4.2	15	21	11	15	2	2.8	1	1.4	32	44
Bazen	1	1.4	3	4.2	11	15	0	0	1	1.4	16	22
Hiç	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Cevapsız	0	0	1	1.4	4	5.6	2	2.8	0	0	7	9.7
TOPLAM	7	9.7	29	40	29	40	4	5.6	3	4.2	72	100

Tablo 20. B.2.b. Kaynak Eserlerden Faydalanırken Not Alma

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	1	1.4	3	4.2	4	1.4	8	11
Çoğunlukla	3	4.2	7	9.7	12	15	22	31
Bazen	11	15	8	11	12	22	31	43
Hiç	6	8.3	4	5.6	0	0	10	14
Cevapsız	0	0	1	1.7	0	0	1	1.4
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	6	8.3	1	1.4	1	1.4	8	11
Çoğunlukla	18	25	2	2.8	2	2.8	22	31
Bazen	15	21	12	17	4	5.6	31	43
Hiç	2	2.8	4	5.6	4	5.6	10	14
Cevapsız	1	1.4	0	0	0	0	1	1.4
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Hafızlık	Tam		Yarım		Çeyrek		Daha az		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	4	5.6	1	1.4	0	0	3	4.2	8	11
Çoğunlukla	6	8.3	4	5.6	3	4.2	9	13	22	31
Bazen	13	18	5	6.9	5	6.9	8	11	31	43
Hiç	0	0	2	2.8	4	5.6	4	5.6	10	14
Cevapsız	1	1.4	0	0	0	0	0	0	1	1.4
TOPLAM	24	33	12	17	12	17	24	33	72	100

Tablo 21. B.2.c. Cemaatin seviyesine uygun konu tespiti.

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	7	9.7	11	15	17	24	35	49
Çoğunlukla	9	13	8	11	8	11	25	35
Bazen	5	6.9	4	5.6	0	0	9	13
Hiç	0	0	0	0	0	0	0	0
Cevapsız	0	0	0	0	3	4.2	3	4.2
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Hafızlık	Tam		Yarım		Çeyrek		Daha az		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	15	21	6	8.3	3	4.2	11	15	35	49
Çoğunlukla	8	11	2	2.8	7	9.7	8	11	25	35
Bazen	1	1.4	3	4.2	2	2.8	3	4.2	9	13
Hiç	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Cevapsız	0	0	1	1.4	0	0	2	2.8	3	4.2
TOPLAM	24	33	12	17	12	17	24	33	72	100

Arapça Bil.	Çok iyi		İyi		Orta		Zayıf		Cevapsız		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	4	5.6	16	22	13	18	0	0	2	2.8	35	49
Çoğunlukla	3	4.2	11	15	8	11	3	4.2	0	0	25	35
Bazen	0	0	0	0	7	9.7	1	1.4	1	1.4	9	13
Hiç	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Cevapsız	0	0	2	2.8	1	1.4	0	0	0	0	3	4.2
TOPLAM	7	9.7	29	40	29	40	4	5.6	3	4.2	72	100

İkamet Durumu	Cami Odası		Cami Loj.m.		Kira		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	19	26	0	0	16	22	35	49
Çoğunlukla	12	17	1	1.4	12	17	25	35
Bazen	6	8.3	0	0	3	4.2	9	13
Hiç	0	0	0	0	0	0	0	0
Cevapsız	0	0	0	0	3	4.2	3	4.2
TOPLAM	37	51	1	1.4	34	47	72	100

Mesleki Kıdem	1-5		6-15		16-25		26-35		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	4	5.6	20	28	8	11	3	4.2	35	49
Çoğunlukla	9	13	10	14	4	5.6	2	2.8	25	35
Bazen	2	2.8	4	5.6	3	4.2	0	0	9	13
Hiç	1	1.4	2	2.8	0	0	0	0	3	4.2
Cevapsız	1	1.4	2	2.8	0	0	0	0	3	4.2
TOPLAM	16	22	36	50	15	21	5	6.9	72	100

Yutdışı kıdemi	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	20	28	11	15	4	5.6	35	49
Çoğunlukla	12	17	7	9.7	6	8.3	25	35
Bazen	7	9.7	1	1.4	1	1.4	9	13
Cevapsız	3	4.2	0	0	0	0	3	4.2
TOPLAM	42		19	26	11	15	72	100

Tablo 22. B.2.d. Konuşmalarda en çok yer verilen konular.

Ülke	Avust.	Alm.	Belç.	Fran.	Holl.	TOPLAM	
	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	%
İman	66	51	21	18	24	180	25.1
İbadet	66	52	21	18	23	180	25.1
Muamelat	44	49	20	16	21	150	20.9
Ahlaki ve Sosyal Problemler	69	52	20	18	23	182	25.4
Cevapsız	6	8	4	3	4	25	3.4
TOPLAM	251	212	86	73	95	717	100

(*) Tabloda bu soruyu cevaplayan görevli sayısı toplam 717 görünüyor ise de, bir görevli birden fazla görüş bildirdiğinden dolayı gerçek rakam bundan azdır.

Tablo 23. B.3.a. Vaaz ve hutbelere karşı ilgi durumu.

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler												
Yüksek	4	5.6	13	18	17	24	5	6.9	1	1.4	40	56
Orta	2	2.8	4	5.6	13	18	5	6.9	0	0	24	33
Zayıf	0	0	0	0	4	5.6	2	2.8	0	0	6	8.3
Cevapsız	0	0	1	1.4	1	1.4	0	0	0	0	2	2.8
TOPLAM	6	8.3	18	25	35	49	12	17	1	1.4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler								
Yüksek	11	15	15	21	14	19	40	56
Orta	7	9.7	8	11	9	13	24	33
Zayıf	2	2.8	0	0	4	5.6	6	8.3
Cevapsız	1	1.4	0	0	1	1.4	2	2.8
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler								
Yüksek	24	34	10	14	6	8.3	40	56
Orta	12	17	7	9.7	5	6.9	24	33
Zayıf	4	5.6	2	2.8	0	0	6	8.3
Cevapsız	2	2.8	0	0	0	0	2	2.8
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Hafızlık	Tam		Yarım		Çeyrek		Daha az		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler										
Yüksek	13	18	5	6.9	9	13	13	18	40	56
Orta	5	6.9	6	8.3	3	4.2	10	14	24	33
Zayıf	5	6.9	1	1.4	0	0	0	0	6	8.3
Cevapsız	1	1.4	0	0	0	0	1	1.4	2	2.8
TOPLAM	24	33	12	17	12	17	24	33	72	100

Tablo 24. B.3.b. Vaaz ve hutbeye başlarken konunun cemaate kısaca belirtilmesi

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	13	18	12	17	16	22	41	57
Çoğunlukla	7	9.7	9	13	9	13	25	35
Bazen	1	1.4	2	2.8	3	4.2	6	8.3
Hiç	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Mesleki Kıdem	1-5		6-15		16-25		26-35		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	6	8.3	22	31	10	14	3	4.2	41	57
Çoğunlukla	9	13	11	15	4	5.6	1	1.4	25	35
Bazen	1	1.4	3	4.2	1	1.4	1	1.4	6	8.3
Hiç	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	16	22	36	50	15	21	5	6.9	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	27	38	10	14	4	5.6	41	57
Çoğunlukla	12	17	9	12.5	4	5.6	25	35
Bazen	3	4.2	0	0	1	1.4	6	8.3
Hiç	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 25. B.3.c. Konuşmalarda, vaaz ve hutbelerde Ayet-Hadis tahlillerinde hangi usul cemaat üzerinde etkili olmakta.

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler								
Topluca verme	0	0	0	0	0	0	0	0
Parça parça verme	3	4.2	4	5.6	7	9.7	14	19
Topluca ver. sonra tahlil	10	14	11	15	8	11	29	40
Tahlil ederek ver. sonra topluca ver.	8	11	6	8.3	13	18	27	38
Cevapsız	0	0	2	2.8	0	0	2	2.8
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Mesleki Kıdem	1-5		6-15		16-25		26-35		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler										
Topluca verme	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Parça parça verme	4	5.6	5	6.9	3	4.2	2	2.8	14	19
Topluca ver. sonra tahlil	5	6.9	14	19	8	11	2	2.8	29	40
Tahlil ederek ver. sonra topluca ver.	7	9.7	15	21	4	5.6	1	1.4	27	38
Cevapsız	0	0	2	2.8	0	0	0	0	2	2.8
TOPLAM	16	22	36	50	15	21	5	6.9	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler								
Topluca verme	0	0	0	0	0	0	0	0
Parça parça verme	6	8	5	6.9	3	4.2	14	19
Topluca ver. sonra tahlil	18	25	8	11	3	4.2	29	40
Tahlil ederek ver. sonra topluca ver.	17	24	6	8	4	5.6	27	38
Cevapsız	1	1.4	0	0	1	1.4	2	2.8
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 26. B.3.d. Vaaz ve Hutbelerdeki konuşmalarda konu bütünlüğü

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	2	2.8	5	6.9	11	15	18	25
Çoğunlukla	7	9.7	7	9.7	8	11	22	31
Bazen	12	17	8	11	4	5.6	24	33
Cevapsız	0	0	3	4.2	5	6.9	8	11
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Mesleki Kıdem	1-5		6-15		16-25		26-35		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	5	6.9	10	14	3	4.2	0	0	18	25
Çoğunlukla	5	6.9	9	13	5	6.9	3	4.2	22	31
Bazen	5	6.9	12	17	6	8.3	1	1.4	24	33
Cevapsız	1	1.4	2	2.8	1	1.4	1	1.4	8	11
TOPLAM	16	22	36	50	15	21	5	6.9	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	10	14	4	5.6	4	5.6	18	25
Çoğunlukla	12	17	8	11	2	2.8	22	31
Bazen	15	21	6	8.3	3	4.2	24	33
Cevapsız	5	6.9	1	1.4	2	2.8	8	11
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 27. B.3.e. Ses tonunu ve konuşma hızını ayarlama.

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	1	1,4	2	2,8	8	11	11	15
Çoğunlukla	13	18	8	11	7	9,7	28	39
Bazen	7	9,7	11	15	11	15	29	40
Cevapsız	0	0	2	2,8	2	2,8	4	5,6
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Mesleki Kıdem	1-5		6-15		16-25		26-35		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	5	6,9	5	6,9	1	1,4	0	0	11	15
Çoğunlukla	5	6,9	11	15	8	11	4	5,6	28	39
Bazen	6	8,3	17	24	5	6,9	1	1,4	29	40
Cevapsız	0	0	3	4,2	1	1,4	0	0	4	5,6
TOPLAM	16	22	36	50	15	21	5	6,9	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	8	11	3	4,2	0	0	11	15
Çoğunlukla	14	19,5	6	8,3	8	11	28	39
Bazen	18	25	9	13	2	2,8	29	40
Cevapsız	2	2,8	1	1,4	1	1,4	4	5,6
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 28. B.3.f. Konuşma süresine riayet etme.

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	1	1.4	8	11	12	1.4	21	29
Çoğunlukla	15	21	8	11	13	15	36	50
Bazen	5	6.9	7	9.7	2	22	14	19
Cevapsız	0	0	0	0	1	1.4	1	1.4
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Mesleki Kıdem	1-5		6-15		16-25		26-35		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	6	8.3	12	17	3	4.2	0	0	21	29
Çoğunlukla	5	6.9	17	24	9	13	5	6.9	36	50
Bazen	5	6.9	6	8.3	3	4.2	0	0	14	19
Cevapsız	0	0	1	1.4	0	0	0	0	1	1.4
TOPLAM	16	22	36	50	15	21	5	6.9	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	32	45	10	14	7	9.7	49	68
Çoğunlukla	10	14	5	7	3	4.2	18	25
Bazen	0	0	0	0	1	1.4	1	1.4
Cevapsız	0	0	4	5.6	0	0	4	5.6
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 29. B.3.g. Vaazlarda izlenen yol.

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler												
Aynen okuma	0	0	0	0	1	1.4	0	0	0	0	1	1.4
Zaman zaman bakma	3	4.2	15	21	24	33	6	8.3	0	0	48	67
İrticalen konuşma	3	4.2	3	4.2	9	13	5	6.9	1	1.4	21	29
Cevapsız	0	0	0	0	1	1.4	1	1.4	0	0	2	2.8
TOPLAM	6	8.3	18	25	35	49	12	17	1	1.4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler								
Aynen okuma	1	1.4	0	0	0	0	1	1.4
Zaman zaman bakma	8	11	18	25	22	31	48	67
İrticalen konuşma	10	14	5	6.9	6	8.3	21	29
Cevapsız	2	2.8	0	0	0	0	2	2.8
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Mesleki Kıdem	1-5		6-15		16-25		26-35		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler										
Aynen okuma	0	0	0	0	1	1.4	0	0	1	1.4
Zaman zaman bakma	14	19	24	33	8	11	2	2.8	48	67
İrticalen konuşma	2	2.8	11	15	5	6.9	3	4.2	21	29
Cevapsız	0	0	1	1.4	1	1.4	0	0	2	2.8
TOPLAM	16	22	36	50	15	21	5	6.9	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler								
Aynen okuma	1	1.4	0	0	0	0	1	1.4
Zaman zaman bakma	26	36	14	19	8	11	48	67
İrticalen konuşma	13	19	5	6.9	3	4.2	21	29
Cevapsız	2	2.8	0	0	0	0	2	2.8
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 30. B.3.h. Hutbelerde izlenen yol.

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Aynen okuma	1	1,4	11	15	20	28	4	5,6	0	0	36	50
Zaman zaman bakma	5	6,9	6	8,3	9	13	7	9,7	0	0	27	38
İrticalen konuşma	0	0	1	1,4	2	2,8	0	0	1	1,4	4	5,6
Cevapsız	0	0	0	0	4	5,6	1	1,4	0	0	5	6,9
TOPLAM	6	8,3	18	25	35	49	12	17	1	1,4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Aynen okuma	8	11	10	14	18	25	36	50
Zaman zaman bakma	11	15	9	13	7	9,7	27	38
İrticalen konuşma	0	0	3	4,2	1	1,4	4	5,6
Cevapsız	2	2,8	1	1,4	2	2,8	5	6,9
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Mesleki Kadem	1-5		6-15		16-25		26-35		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Aynen okuma	9	13	19	26	6	8,3	2	2,8	36	50
Zaman zaman bakma	5	6,9	13	18	7	9,7	2	2,8	27	38
İrticalen konuşma	2	2,8	1	1,4	0	0	1	1,4	4	5,6
Cevapsız	0	0	3	4,2	2	2,8	0	0	5	6,9
TOPLAM	16	22	36	50	15	21	5	6,9	72	100

Yurtdışı ktd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Aynen okuma	18	25	15	21	3	4,2	36	50
Zaman zaman bakma	17	24	4	5,6	6	8,3	27	38
İrticalen konuşma	3	4,2	0	0	1	1,4	4	5,6
Cevapsız	4	5,6	0	0	1	1,4	5	6,9
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 31. B.3.i. Vaaz ve hutbeyi bitirirken kısaca özetleme.

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler								
Her zaman	3	4.2	4	5.6	5	6.9	12	17
Çoğunlukla	9	13	9	13	12	17	30	42
Bazen	8	11	9	13	10	14	27	38
Cevapsız	1	1.4	1	1.4	1	1.4	3	4.2
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Mesleki Kıdem	1-5		6-15		16-25		26-35		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler										
Her zaman	3	4.2	7	9.7	2	2.8	0	0	12	17
Çoğunlukla	6	8.3	16	22	6	8.3	2	2.8	30	42
Bazen	7	9.7	13	18	4	5.6	3	4.2	27	38
Cevapsız	0	0	0	0	3	4.2	0	0	3	4.2
TOPLAM	16	22	36	50	15	21	5	6.9	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler								
Her zaman	8	11	2	2.8	2	2.8	12	17
Çoğunlukla	14	19	14	19	2	2.8	30	42
Bazen	20	28	3	4.2	4	5.6	27	38
Cevapsız	0	0	0	0	3	4.2	3	4.2
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 33. B.4.a. Eğitim-öğretim faaliyeti için fiziki mekanlar yeterli mi?

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	2	2.8	0	0	0	0	2	2.8
Çoğunlukla	2	2.8	4	5.6	7	9.7	13	18
Bazen	16	22	19	26	21	29	56	78
Cevapsız	1	1.4	0	0	0	0	1	1.4
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

İkamet Durumu	Cami Odası		Cami Loj.m.		Kira		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	2	2.8	0	0	0	0	2	2.8
Çoğunlukla	8	11	0	0	5	6.9	13	18
Bazen	26	36	1	1.4	29	40	56	78
Cevapsız	1	1.4	0	0	0	0	1	1.4
TOPLAM	37	51	1	1.4	34	47	72	100

Mesleki Kıdem	1-5		6-15		16-25		26-35		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	0	0	1	1.4	1	1.4	0	0	2	2.8
Çoğunlukla	3	4.2	5	6.9	4	5.6	1	1.4	13	18
Bazen	13	18	30	42	9	13	4	5.6	56	78
Cevapsız	0	0	0	0	1	1.4	0	0	1	1.4
TOPLAM	16	22	36	50	15	21	5	6.9	72	100

Tablo 34. B.4.b. Eğitim ve Öğretimde araç-gereç kullanma durumu

Ülkeler		Avust.	Alm.	Belç.	Fran.	Holl.	TOPLAM	
Kullanılan Araç-Gereçler		Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	%
1	Yazı tahtası	48	39	15	14	19	135	27.4
2	TV. Video bandı	14	21	9	5	4	53	10.8
3	Teyp kaseti	10	12	6	6	7	41	8.3
4	Masa, sıra, sandalye	8	11	7	5	6	37	7.5
5	Harita, şekil, grafik	-	1	-	-	1	2	0.4
6	Yeterli araç-gereç yok	39	38	17	16	17	127	25.8
7	Başka	15	19	10	5	11	60	12.2
8	Cevapsız	9	8	4	7	9	37	7.5
TOPLAM		143	149	68	58	74	492	100

Tablo 34'de bu soruyu cevaplayan din görevlisi sayısı 492 görünüyor ise de, bir görevli birden fazla görüş belirtme durumunda olduğundan dolayı, gerçek görevli sayısı bundan azdır. "Başka" seçeneğinde ise, din görevlileri bu konudaki görüşlerini yazarak açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu tablo, din görevlilerinin çocuklara, gençlere ve yetişkinlere yönelik eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütürken araç-gereç kullanma durumunu göstermektedir.

Tablo 35. B.4.c. Ferdi farklılıkları dikkate alma.

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	0	0	5	6,9	11	15	1	1,4	0	0	17	24
Çoğunlukla	2	2,8	7	9,7	10	14	5	6,9	1	1,4	25	35
Bazen	4	5,6	5	6,9	7	9,7	4	5,6	0	0	20	28
Hiç	0	0	0	0	2	2,8	0	0	0	0	2	2,8
Cevapsız	0	0	1	1,4	5	6,9	2	2,8	0	0	8	11
TOPLAM	6	8,3	18	25	35	49	12	17	1	1,4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	2	2,8	1	1,4	14	19	17	24
Çoğunlukla	5	6,9	10	14	10	14	25	35
Bazen	11	15	8	11	1	1,4	20	28
Hiç	1	1,4	1	1,4	0	0	2	2,8
Cevapsız	2	2,8	3	4,2	3	4,2	8	11
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Mesleki Kıdem	1-5		6-15		16-25		26-35		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	2	2,8	11	15	4	5,6	0	0	17	24
Çoğunlukla	8	11	11	15	5	6,9	1	1,4	25	35
Bazen	5	6,9	9	13	3	4,2	3	4,2	20	28
Hiç	0	0	0	0	2	2,8	0	0	2	2,8
Cevapsız	1	1,4	5	6,9	1	1,4	1	1,4	8	11
TOPLAM	16	22	36	50	15	21	5	6,9	72	100

Tablo 36. B.4.d. Çocuklara ve gençlere yönelik din eğitimi faaliyeti.

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Vardır	4	5.6	17	24	30	42	11	15	1	1.4	63	88
Yoktur	2	2.8	1	1.4	4	5.6	0	0	0	0	7	9.7
Cevapsız	0	0	0	0	1	1.4	1	1.4	0	0	2	2.8
TOPLAM	6	8.3	18	25	35	49	12	17	1	1.4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Vardır	21	29	17	24	25	35	63	88
Yoktur	0	0	4	5.6	3	4.2	7	9.7
Cevapsız	0	0	2	2.8	0	0	2	2.8
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Almanca Bil.	Çok iyi		İyi		Orta		Zayıf		Cevapsız		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Vardır	0	0	2	2.8	7	9.7	50	69	4	5.6	63	88
Yoktur	0	0	0	0	0	0	7	9.7	0	0	7	9.7
Cevapsız	0	0	0	0	0	0	2	2.8	0	0	2	2.8
TOPLAM	0	0	2	2.8	7	9.7	59	82	4	5.6	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Vardır	37	52	17	23	9	13	63	88
Yoktur	3	4.2	2	2.8	2	2.8	7	9.7
Cevapsız	2	2.8	0	0	0	0	2	2.8
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 37. B.4.e. Yetişkinlere yönelik din eğitimi faaliyetleri

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Vardır	6	8.3	12	17	17	24	4	5.6	0	0	39	54
Yoktur	0	0	6	8.3	17	24	8	11	1	1.4	32	44
Cevapsız	0	0	0	0	1	1.4	0	0	0	0	1	1.4
TOPLAM	6	8.3	18	25	35	49	12	17	1	1.4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Vardır	12	17	14	19	13	18	39	54
Yoktur	9	13	9	13	14	19	32	44
Cevapsız	0	0	0	0	1	1.4	1	1.4
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Medeni dur.	Evli Aile Yan.		Evli Aile Tür.		Bekar		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Vardır	9	13	27	38	3	4.2	39	54
Yoktur	8	11	24	33	0	0	32	44
Cevapsız	0	0	1	1.4	0	0	1	1.4
TOPLAM	17	24	52	72	3	4.2	72	100

İkamet Durumu	Cami Odası		Cami Lojm.		Kira		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Vardır	22	30	0	0	17	9.7	39	54
Yoktur	15	21	1	1.4	16	4.2	32	44
Cevapsız	0	0	0	0	1	1.4	1	1.4
TOPLAM	37	51	1	1.4	34	47	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Vardır	21	29	12	17	6	8.3	39	54
Yoktur	20	28	7	9.7	5	6.9	32	44
Cevapsız	1	1.4	0	0	0	0	1	1.4
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 38. B.4.f. Kız öğrencilere ve kadınlara yönelik din eğitimi faaliyetleri

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Vardır	6	8.3	12	17	17	24	4	5.6	0	0	39	54
Yoktur	0	0	6	8.3	17	24	8	11	1	1.4	32	44
Cevapsız	0	0	0	0	1	1.4	0	0	0	0	1	1.4
TOPLAM	6	8.3	18	25	35	49	12	17	1	1.4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Vardır	12	17	14	19	13	18	39	54
Yoktur	9	13	9	13	14	19	32	44
Cevapsız	0	0	0	0	1	1.4	1	1.4
TOPLAM	21	29	1	1.4	28	39	72	100

Medeni dur.	Evli Aile Yan.		Evli Aile Tür.		Bekar		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Vardır	9	13	27	38	3	4.2	39	54
Yoktur	8	11	24	33	0	0	32	44
Cevapsız	0	0	1	1.4	0	0	1	1.4
TOPLAM	17	24	52	72	3	4.2	72	100

İkamet Durumu	Cami Odası		Cami Loj.m.		Kira		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Vardır	22	30	0	0	17	9.7	39	54
Yoktur	15	21	1	1.4	16	4.2	32	44
Cevapsız	0	0	0	0	1	1.4	1	1.4
TOPLAM	37	51	1	1.4	34	47	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Vardır	21	29	12	17	6	8.3	39	54
Yoktur	20	28	7	9.7	5	6.9	32	44
Cevapsız	1	1.4	0	0	0	0	1	1.4
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 39. B.4.g. Yaz tatillerinde açılan yaz kurslarında karşılaşılan önemli sorunlar.

Ülkeler		Avust.	Alm.	Belç.	Fran.	Holl.	TOPLAM	
Kullanılan Araç-Gereçler		Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı	%
1	Vellilerin ilgisizliği	67	51	19	16	25	178	23.9
2	Öğrencilerin ilgisizliği	61	50	20	18	27	176	23.6
3	Yıllık izin kullanılamıyor	28	21	4	9	6	68	9.2
4	Yer sıkıntısı	22	47	14	17	21	121	16.2
5	Öğrencilerin Türkçeleri zayıf	19	45	11	4	12	91	12.2
6	Önemli bir problem yok	4	12	8	5	9	38	5.1
7	Başka	17	11	4	6	7	45	6
8	Cevapsız	6	9	4	5	4	28	3.8
TOPLAM		224	246	84	80	111	745	100

Tabloda bu soruyu cevaplayan din görevlisi sayısı 745 görünüyor ise de, bir görevli, durumuna göre birden fazla seçeneği işaretleme yapabildiğindendolayı bu netice ortaya çıkmıştır. Aslında anketi cevaplandıran görevli sayısı bundan azdır. Anketin bu sorusundaki seçeneklere verilen cevaplar, yığılmaya göre tasnif edilerek tablolaştırılmıştır.

Tablo 40. B.3.a. Müslüman Türk cemaatiyle ilişkiler.

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İyi	0	14	1	1,4	0	0	0	0	0	0	1	1,4
Orta	3	6,9	10	14	19	26	2	2,8	0	0	34	47
Zayıf	3	0	6	8,3	13	18	10	14	1	1,4	33	46
Hiç yok	0	1,4	1	1,4	3	4,2	0	0	0	0	4	5,6
TOPLAM	6	8,3	18	25	35	49	12	17	1	1,4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İyi	0	0	0	0	1	1,4	1	1,4
Orta	10	14	10	14	14	34	47	
Zayıf	11	15	13	18	9	13	33	46
Hiç yok	0	0	0	0	4	5,6	4	5,6
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Yurtdışı kırd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İyi	0	0	1	1,4	0	0	1	1,4
Orta	19	27	12	17	3	4,2	34	47
Zayıf	21	29	6	8,3	6	8,3	33	46
Hiç yok	2	2,8	0	0	2	2,8	4	5,6
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 41. C.1.b. Aile ve hasta ziyaretleri.

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	0	0	2	2,8	1	1,4	0	0	0	0	3	4,2
Çoğunlukla	0	0	3	4,2	10	14	3	4,2	0	0	16	22
Bazen	1	1,4	5	6,9	5	6,9	2	2,8	1	1,4	14	19
Hiç	5	6,9	8	11	19	26	7	9,7	0	0	39	54
TOPLAM	6	8,3	18	25	35	49	12	17	1	1,4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	0	0	0	0	3	4,2	3	4,2
Çoğunlukla	2	2,8	6	8,3	8	11	16	22
Bazen	6	8,3	4	5,6	4	5,6	14	19
Hiç	13	18	13	18	13	18	39	54
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Med.Dur.-İkm. Yeri	Evli Aile Yan.		Evli Aile Tür.		Bekar		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	0	0	3	4,2	0	0	3	4,2
Çoğunlukla	6	11	10	14	0	0	16	22
Bazen	5	17	9	13	0	0	14	19
Hiç	6	0	30	42	3	4,2	39	54
TOPLAM	17	24	52	72	3	4,2	72	100

İkamet durumu	Cami Odası		Cami Loj.m.		Kira		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	1	1,4	0	0	2	2,8	3	4,2
Çoğunlukla	8	11	0	0	8	11	16	22
Bazen	6	8,3	1	1,4	7	9,7	14	19
Hiç	22	31	0	0	17	24	39	54
TOPLAM	37	51	1	1,4	34	47	72	100

Aylık gel.yet.mi?	Evet		Kısmen		Hayır		Maaş almıy.		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	2	2,8	1	1,4	0	0	0	0	3	4,2
Çoğunlukla	7	9,7	7	9,7	2	2,8	0	0	16	22
Bazen	7	9,7	5	6,9	2	2,8	0	0	14	19
Hiç	16	22	18	25	2	2,8	3	4,2	39	54
TOPLAM	32	44	31	43	6	8,3	3	4,2	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	1	1,4	1	1,4	1	1,4	3	4,2
Çoğunlukla	10	14	4	5,6	2	2,8	16	22
Bazen	9	13	3	4,2	2	2,8	14	19
Hiç	22	31	11	15	6	8,3	39	54
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 42. C.1.c. Cezaevi ziyaretleri.

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	0	0	1	1.4	1	1.4	0	0	0	0	2	2.8
Çoğunlukla	0	0	2	2.8	3	4.2	1	1.4	0	0	6	8.3
Bazen	1	1.4	3	4.2	7	9.7	2	2.8	0	0	13	18
Hiç	5	6.9	12	17	23	32	8	11	1	1.4	49	68
Cevapsız	0	0	0	0	1	1.4	1	1.4	0	0	2	2.8
TOPLAM	6	8.3	18	25	35	49	12	17	1	1.4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	0	0	0	0	2	2.8	2	2.8
Çoğunlukla	1	1.4	3	4.2	2	2.8	6	8.3
Bazen	5	6.9	3	4.2	5	6.9	13	18
Hiç	15	21	15	21	19	26	49	68
Cevapsız	0	0	2	2.8	0	0	2	2.8
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Aimanca Bil.	Çok iyi		İyi		Orta		Zayıf		Cevapsız		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	0	0	0	0	1	1.4	1	1.4	0	0	2	2.8
Çoğunlukla	0	0	0	0	0	0	5	6.9	1	1.4	6	8.3
Bazen	0	0	0	0	0	0	13	18	0	0	13	18
Hiç	0	0	2	2.8	6	8.3	38	53	3	4.2	49	68
Cevapsız	0	0	0	0	0	0	2	2.8	0	0	2	2.8
TOPLAM	0	0	2	2.8	7	9.7	59	82	4	5.6	72	100

Aylık gel.yet.mi?	Evet		Kısmen		Hayır		Maaş almıy.		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	1	1.4	1	1.4	0	0	0	0	2	2.8
Çoğunlukla	3	4.2	2	2.8	1	1.4	0	0	6	8.3
Bazen	8	11	4	5.6	1	1.4	0	0	13	18
Hiç	18	25	24	2.8	4	5.6	3	4.2	49	68
Cevapsız	2	2.8	0	0	0	0	0	0	2	2.8
TOPLAM	32	44	31	43	6	8.3	3	4.2	72	100

Yurtdışı kid.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	1	1.4	1	1.4	0	0	2	2.8
Çoğunlukla	2	2.8	4	7	0	0	6	8.3
Bazen	10	14	0	0	3	4.2	13	18
Hiç	29	40	13	18	7	9.7	49	68
Cevapsız	0	0	1	1.4	1	1.4	2	2.8
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 43. C.1.d. Camiye gelmeyenleri ziyaret.

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	1	1.4	0	0	3	4.2	3	4.2	0	0	7	9.7
Çoğunlukla	0	0	7	9.7	6	8.3	2	2.8	0	0	15	21
Bazen	3	4.2	6	8.3	11	15	3	4.2	0	0	23	32
Hiç	2	2.8	5	6.9	15	21	4	5.6	1	1.4	27	38
TOPLAM	6	8.3	18	25	35	49	12	17	1	1.4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	4	5.6	3	4.2	0	0	7	9.7
Çoğunlukla	3	4.2	3	4.2	9	13	15	21
Bazen	8	11	7	9.7	8	11	23	32
Hiç	6	8.3	10	14	11	15	27	38
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

İkamet dur.	Cami Odası		Cami Loj.m.		Kira		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Her zaman	4	5.6	0	0	3	4.2	7	9.7
Çoğunlukla	5	6.9	0	0	10	14	15	21
Bazen	14	19	1	1.4	8	11	23	32
Hiç	14	19	0	0	13	13	27	38
TOPLAM	37	51	1	1.4	34	47	72	100

Tablo 44. C.1.e. Gayr-i müslim çevreyle ilişkiler.

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İyi	0	0	1	1.4	1	1.4	0	0	0	0	2	2.8
Orta	0	0	0	0	3	4.2	0	0	0	0	3	4.2
Zayıf	2	2.8	6	8.3	13	18	5	6.9	0	0	26	36
Hiç yok	4	5.6	10	14	16	22	6	8.3	1	1.4	37	51
Cevapsız	0	0	1	1.4	2	2.8	1	1.4	0	0	4	5.6
TOPLAM	6	8.3	18	25	35	49	12	17	1	1.4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İyi	2	2.8	0	0	0	0	2	2.8
Orta	1	1.4	1	1.5	1	1.4	3	4.2
Zayıf	10	14	8	11	8	11	26	36
Hiç yok	7	9.7	13	18	17	24	37	51
Cevapsız	1	1.4	1	1.4	2	2.8	4	5.6
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İyi	0	0	0	0	2	2.8	2	2.8
Orta	2	2.8	1	1.4	0	0	3	4.2
Zayıf	18	25	3	4.2	5	6.9	26	36
Hiç yok	22	31	12	17	3	4.2	37	51
Cevapsız	0	0	3	4.2	1	1.4	4	5.6
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Almanca Bil.	Çok iyi		İyi		Orta		Zayıf		Cevapsız		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İyi	0	0	0	0	0	0	2	2.8	0	0	2	2.8
Orta	0	0	0	0	0	0	3	4.2	0	0	3	4.2
Zayıf	0	0	0	0	4	5.6	21	29	1	1.4	26	36
Hiç yok	0	0	2	2.8	3	4.2	31	43	1	1.4	37	51
Cevapsız	0	0	0	0	0	0	2	2.8	2	2.8	4	5.6
TOPLAM	0	0	2	2.8	7	9.7	59	82	4	5.6	72	100

Tablo 46. C.2.a. Meslekdaşlarla ilişki düzeyi.

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İki üç günde bir	0	0	3	4,2	4	5,6	3	4,2	0	0	10	14
Haftada bir	3	4,2	1	1,4	0	0	0	0	0	0	4	5,6
Ayda bir	0	0	2	2,8	6	8,3	2	2,8	0	0	10	14
Yılda birkaç kez	1	1,4	4	5,6	12	17	5	6,9	1	1,4	23	32
Hiç	2	2,8	7	9,7	13	18	2	2,8	0	0	24	33
Cevapsız	0	0	1	1,4	0	0	0	0	0	0	1	1,4
TOPLAM	6	8,3	18	25	35	49	12	17	1	1,4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler	Sayı <td>%</td> <td>Sayı<td>%</td><td>Sayı<td>%</td><td>Sayı<td>%</td></td></td></td>	%	Sayı <td>%</td> <td>Sayı<td>%</td><td>Sayı<td>%</td></td></td>	%	Sayı <td>%</td> <td>Sayı<td>%</td></td>	%	Sayı <td>%</td>	%
İki üç günde bir	5	6,9	2	2,8	3	4,2	10	14
Haftada bir	2	2,8	1	1,4	1	1,4	4	5,6
Ayda bir	1	1,4	4	5,6	5	6,9	10	14
Yılda birkaç kez	6	8,3	8	11	9	13	23	32
Hiç	7	9,7	7	9,7	10	14	24	33
Cevapsız	0	0	1	1,4	0	0	1	1,4
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

İkamet durumu	Cami Odası		Cami Lojrn.		Kira		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler	Sayı <td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td></td></td></td></td>	% <td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td></td></td></td>	Sayı <td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td></td></td>	% <td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td></td>	Sayı <td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td>	% <td>Sayı<td>%</td></td>	Sayı <td>%</td>	%
İki üç günde bir	6	8,3	0	0	4	5,6	10	14
Haftada bir	3	4,2	0	0	1	1,4	4	5,6
Ayda bir	3	4,2	0	0	7	9,7	10	14
Yılda birkaç kez	10	14	1	1,4	12	17	23	32
Hiç	14	19	0	0	10	14	24	33
Cevapsız	1	1,4	0	0	0	0	1	1,4
TOPLAM	37	51	1	1,4	34	47	72	100

Aylık gel.yet.mi?	Evet		Kismen		Hayır		Maaş almıy.		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler	Sayı <td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td></td></td></td></td></td></td>	% <td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td></td></td></td></td></td>	Sayı <td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td></td></td></td></td>	% <td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td></td></td></td>	Sayı <td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td></td></td>	% <td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td></td>	Sayı <td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td>	% <td>Sayı<td>%</td></td>	Sayı <td>%</td>	%
İki üç günde bir	4	5,6	4	5,6	0	0	2	2,8	10	14
Haftada bir	0	0	4	5,6	0	0	0	0	4	5,6
Ayda bir	5	6,9	5	6,9	0	0	0	0	10	14
Yılda birkaç kez	12	17	7	9,7	3	4,2	1	1,4	23	32
Hiç	11	15	11	15	2	2,8	0	0	24	33
Cevapsız	0	0	0	0	1	1,4	0	0	1	1,4
TOPLAM	32	44	31	43	6	8,3	3	4,2	72	100

Yurtdışı kıd	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler	Sayı <td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td></td></td></td></td>	% <td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td></td></td></td>	Sayı <td>%<td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td></td></td>	% <td>Sayı<td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td></td>	Sayı <td>%<td>Sayı<td>%</td></td></td>	% <td>Sayı<td>%</td></td>	Sayı <td>%</td>	%
İki üç günde bir	5	6,9	5	6,9	0	0	10	14
Haftada bir	1	1,4	2	2,8	1	1,4	4	5,6
Ayda bir	5	6,9	3	4,2	2	2,8	10	14
Yılda birkaç kez	15	21	5	6,9	3	4,2	23	32
Hiç	15	21	4	5,6	5	6,9	24	33
Cevapsız	1	1,4	0	0	0	0	1	1,4
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

Tablo 47. C.2.b. İslam Din Dersi öğretmenleriyle diyalog ve ilişkiler.

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Haftada bir	0	0	2	2.8	3	4.2	3	4.2	0	0	8	11
Ayda bir	3	4.2	4	5.6	4	5.6	1	1.4	0	0	12	17
Yılda birkaç kez	2	2.8	9	13	15	21	3	4.2	0	0	29	40
Hiç görüşmeyiz	1	1.4	3	4.2	12	17	5	6.9	1	1.4	22	31
Cevapsız	0	0	0	0	1	1.4	0	0	0	0	1	1.4
TOPLAM	6	8.3	18	25	35	49	12	17	1	1.4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Haftada bir	3	4.2	3	4.2	2	2.8	8	11
Ayda bir	6	8.3	3	4.2	3	4.2	12	17
Yılda birkaç kez	5	6.9	12	17	12	17	29	40
Hiç görüşmeyiz	7	9.7	5	6.9	10	14	22	31
Cevapsız	0	0	0	0	1	1.4	1	1.4
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Almanca Bil.	Çok iyi		İyi		Orta		Zayıf		Cevapsız		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Haftada bir	0	0	1	1.4	1	1.4	6	8.3	0	0	8	11
Ayda bir	0	0	0	0	1	1.4	10	14	1	1.4	12	17
Yılda birkaç kez	0	0	1	1.4	3	4.2	23	32	2	2.8	29	40
Hiç görüşmeyiz	0	0	0	0	2	2.8	19	26	1	1.4	22	31
Cevapsız	0	0	0	0	0	0	1	1.4	0	0	1	1.4
TOPLAM	0	0	2	2.8	7	9.7	59	82	4	5.6	72	100

Tablo 48. C.3.a. Camilerdeki cemaat sayıları

Yaş Grubu	18-25		26-35		36-45		46-55		56-65		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler												
Artmakta	3	4.2	15	33	22	31	6	8.3	1	1.4	47	65
Değişmemekte	2	2.8	3	13	6	8.3	5	6.9	0	0	16	22
Azalmakta	0	0	0	1.4	0	0	0	0	0	0	0	0
Cevapsız	1	1.4	0	2.8	7	9.7	1	1.4	0	0	9	13
TOPLAM	6	8.3	18	25	35	49	12	17	1	1.4	72	100

Öğrenim Durumu	İlkokul		Lise		Yüksek		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler								
Artmakta	13	18	15	21	19	26	47	65
Değişmemekte	7	9.7	4	5.6	5	6.9	16	22
Azalmakta	0	0	0	0	0	0	0	0
Cevapsız	1	1.4	4	5.6	4	5.6	9	13
TOPLAM	21	29	23	32	28	39	72	100

Hafızlık Dur.	Tam		Yarım		Çeyrek		Daha az		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler										
Artmakta	15	21	6	8.3	8	11	18	25	47	65
Değişmemekte	6	8.3	4	5.6	3	4.2	3	4.2	16	22
Azalmakta	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Cevapsız	3	4.2	2	2.8	1	1.4	3	4.2	9	13
TOPLAM	24	33	12	17	12	17	24	33	72	100

Arapça Bil.	Çok iyi		İyi		Orta		Zayıf		Cevapsız		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler												
Artmakta	5	6.9	19	26	19	26	2	2.8	2	2.8	47	65
Değişmemekte	0	0	7	9.7	7	9.7	2	2.8	0	0	16	22
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Cevapsız	2	2.8	3	4.2	3	4.2	0	0	1	1.4	9	13
TOPLAM	7	9.7	29	40	29	40	4	5.6	3	4.2	72	100

Almanca Bil.	Çok iyi		İyi		Orta		Zayıf		Cevapsız		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler												
Artmakta	0	0	2	2.8	4	5.6	38	53	3	4.2	47	65
Değişmemekte	0	0	0	0	1	1.4	15	21	0	0	16	22
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Cevapsız	0	0	0	0	2	2.8	6	8.3	1	1.4	9	13
TOPLAM	0	0	2	2.8	7	9.7	59	82	4	5.6	72	100

Yurtdışı kıd.	1-2 Yıl		3-4 Yıl		5-6 Yıl		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Seçenekler								
Artmakta	25	35	16	22	6	8.3	47	65
Değişmemekte	10	14	3	4.2	3	4.2	16	22
Azalmakta	0	0	0	0	0	0	0	0
Cevapsız	7	9.7	0	0	2	2.8	9	13
TOPLAM	42	59	19	26	11	15	72	100

YURTDIŞINDAKİ DİN GÖREVLİLERİNİN MESLEKİ PROBLEMLERİ

ANKET FORMU

Bu alıŐma, Avusturya ve Federal Almanya'da İslam Eğitiminde Camiler ve Din görevlilerinin önemini, karşılaşılan güçlükler ve problemlerini tesbit etmeye yönelik, din görevlilerinin meslekleriyle ilgili görüş ve önerilerini değerlendirmek amacıyla objektif ve ilmi ölçüler içerisinde hazırlanmıştır. Bu anket Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı Asistanı Mustafa TAVUKçUOğLU tarafından düzenlenmiştir.

Araştırmanın amacı, camiler ve din görevlilerine yönelik olarak düzenlenen din eğitimi ve ğretimi programlarının ve özellikle ülkemizde yeni açılan "**İlahiyat Yüksek Okulları**"nın daha faydalı olmasına yardımcı olmaktır. Memleketimiz çapında din hizmetine yönelik meseleleri araştırmayı hedef alan bu ilmi çalışmanın değerlendirilmesi sonucunda elde edilecek bulgular, İlahiyat Fakültelerinin ve İlahiyat Yüksek Okullarının din eğitimi ve ğretimi programlarına ışık tutacaktır.

Takdir edeceğiniz gibi, soruların cevaplandırılmasında göstereceğiniz dikkat, samimiyet ve hassasiyetin, sonuçların doğruluk ve geçerlilik derecesini belirlemede en önemli faktör olduğu unutulmamalıdır. Cevaplarınız sadece bu ilmi araştırma için göz önünde bulundurulacaktır. Bunun dışında başka hiçbir kişi yada kuruma açık tutulmayacaktır.

Anket Anonim karakterlidir. Bu yüzden anket üzerine adınızı ve soyadınızı yazmayınız. Soruları cevaplamaya başlamadan önce "Açıklamalar" kısmını mutlaka okuyunuz.

Göstereceğiniz ilgiden dolayı şimdiden teşekkür eder, başarılarınızın devamını dilerim.

Mustafa TAVUKçUOğLU

S..İlahiyat Fakültesi

Din Eğitimi Anabilim Dalı

Asistanı

AÇIKLAMALAR

Bu anket çalışması iki bölümden meydana gelmektedir. Birinci Bölümde Kişisel durumla ilgili sorulara cevap verilecektir. İkinci Bölümde ise, din görevliliği mesleğiyle ilgili konulara ve ayrıntılara yer verilmiştir. Bunları cevaplarken:

1. Soruyu ve soruyla ilgili bütün şıkları dikkatle okuduktan sonra, uygun bulduğunuz şıkların yanındaki boş parantezin içine (X) işareti koyunuz.

2. Bazı soruların size göre birden fazla seçeneği olabilir. Bu takdirde önem derecesine göre boş parantezler içerisine (1) (2) (3) şeklinde numaralayınız.

3. Bazı sorularda sizin görüş ve durumunuzla ilgili seçenekler vardır. Bu soruların içinde "Birden fazla kutu işaretlenebilir" ifadesi yer almaktadır. Bu tip sorulara birden fazla işaretleme yapınız.

4. Cevaplar arasında sizin vereceğiniz cevaba uygun bir durum yoksa, "Başka (belirtiniz)" seçeneğindeki noktalı ve boş yerlere cevabınızı yazınız.

5. Sadece sizin görüşlerinize ve durumunuza bağlı olarak sorulmuş sorular vardır. Onlara da, boş bırakılan yerlere istediğiniz şekilde cevaplarınızı yazınız.

6. Hizmette karşılaştığınız güçlükleri ve problemleri anketin boş arka sayfalarına veya ayrı bir kağıda teferruatlı olarak yazarsanız, hem bizi aydınlatmış olursunuz, hem de araştırmaya önemli ölçüde hizmet ve katkıda bulunmuş olursunuz.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. KİŞİSEL BİLGİLER

1. Yaşınızı belirtiniz:
2. Mezun olduğunuz okulların isimlerini yazınız.
 - () a. İlkokul
 - () b. Orta ve dengi (Yurtdışında ise okulun adını yazınız)
 - () c. Lise ve dengi (Yurtdışında ise okulun adını yazınız)
 - () d. Yüksek öğrenim (Yurtdışında ise okulun adını yazınız)
 - () e. Başka (belirtiniz)
3. Dini alanda özel öğreniminiz var mıdır?
 - () a. Vardır
 - () b. Yoktur
4. Dini alanda özel öğreniminiz varsa, ne kadar süre ile olduğunuz yazınız.
.....
5. Dini alanda özel öğrenimiz varsa, hangi branşlarda olduğunu belirtiniz.
.....
.....

6. Medeni durumunuz :
7. Şayet evliyseniz kaç çocuğunuz var?
() a. Erkek :
() b. Kız :
() c. Yok.
8. Çocuklarınız Türkiye'de tahsilde ise, gittikleri okulları yazınız.
.....
9. Çocuklarınız Avusturya'da okuyor ise, gittikleri okulları yazınız.
.....
10. Şayet evliyseniz eşiniz şu anda nerede ikamet etmektedir?
() a. Türkiye'de
() b. Burada beraberiz.
11. Şayet çocuklarınız varsa şu anda nerede ikamet etmektedirler?
() a. Türkiye'de
() b. Yanımda
12. Şu andaki ikametgahınızın durumu:
() a. Cami hüccresinde kalıyorum.
() b. Camiye ait bir evde kalıyorum.
() c. Oturduğum evin kirasını kendim veriyorum.
() d. Başka (belirtiniz)

13. Mesleki kıdeminizi belirtiniz.

() a. Türkiye'de yıl

() b. Yurtdışında yıl

14. Yabancı dil bilgisi seviyenizi belirtiniz.

	Çok iyi	İyi	Orta	Zayıf	Hiç Yok
a. Almanca	()	()	()	()	()
b. Arapça	()	()	()	()	()
c. Fransızca	()	()	()	()	()
d. İngilizce	()	()	()	()	()
e. Başka (belirtiniz)	()	()	()	()	()

15. Yurtdışında Master (Yüksek Lisans) yapma durumunuz var mıdır?

() a. Vardır, devam ediyor

() b. Bitirdim

() c. Yoktur

16. Yurtdışında Doktora yapma durumunuz var mıdır?

() a. Vardır, devam ediyor

() b. Bitirdim

() c. Yoktur

17. Türkiye'de iken resmi olarak yaptığınız görevler aşağıdakilerden hangisidir?
- () a. Müftülük
() b. Vaizlik
() c. Kur'an Kursu Öğretmenliği
() d. İmam-Hatiplik
() e. Müezzîn-Kayyımlik
() f. Din Dersi Öğretmenliği
() g. Resmi olarak yok, fahri olarak var
() h. Başka (belirtiniz).....
18. Şu anda aldığınız maaş geçiminiz açısından yeterli midir?
- () a. Evet
() b. Kısmen
() c. Hayır
() d. Maaş almıyorum
19. Türkiye ile ilgili haberleri izliyor musunuz?
- () a. Evet
() b. Kısmen
() c. Hayır
20. Türkiye ile ilgili haberleri izliyorsanız, aşağıdakilerden hangileri vasıtasıyla izliyorsunuz?
- () a. Radyo ile
() b. Günlük gazetelerle
() c. İzlemem
() d. Başka (belirtiniz).....

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. MESLEKLE İLGİLİ BİLGİLER

1. Hafızlık durumunuzu belirtiniz.
 - () a. Tam
 - () b. Yarım
 - () c. Üçtebir
 - () d. Dörttebir (çeyrek)
 - () e. Namaz kıldırarak kadar yeterli ezberim var.
2. Arapça bilgilerinizin derecesi aşağıdakilerden hangisine uygundur.
 - () a. Çok iyi
 - () b. İyi
 - () c. Orta
 - () d. Zayıf
 - () e. Çok zayıf
3. Din görevliliği mesleğini seçişinizde etkili olan faktörler aşağıdakilerden hangisidir? Önem sırasına göre 1,2,3 şeklinde numaralayınız.
 - () a. Toplumda değer verilen bir meslek olduğundan
 - () b. Başka bir meslek edinme imkanım olmayışı
 - () c. Gelirinin yüksek oluşu
 - () d. Dinime hizmet etme arzusu
 - () e. Ailemin teşviki
 - () f. Kendimi bu alanda yetenekli görmem
 - () g. Başka (belirtiniz).....

4. Mesleki bakımdan kendinizi yeterli hissediyor musunuz?
() a. Evet () b. Kısmen () c. Hayır
5. Cevabınız "Hayır" ise, kendinizi daha çok hangi konularda yetersiz hissediyorsunuz?
() a. Uygun bir sese sahip değilim.
() b. Yeterli Kur'an-ı Kerim ezberimin olmayışı
() c. Araççamın yeterli olmayışı
() d. Vaaz etme yeteneğimin zayıflığı
() e. Din ibilgi ve kültür seviyemin yetersiz oluşu
() f. Cemaatimle diyalogumun zayıflığı
() g. Çevremle ilişkilerimin zayıflığı
() h. Öğretme kabiliyetimin zayıflığı
() i. Başka (belirtiniz)
6. Bu meslekte çalışmaktan memnun musunuz?
() a. Evet () b. Kısmen () c. Hayır
7. Bu meslekçe çalışmaktan şayet memnun değilseniz, sebepleri aşağıdakilerden hangisi olabilir?
() a. Çok zor ve mes'uliyetli bir meslek
() b. Maddi imkanları çok sınırlı bir meslek
() c. Herkesi memnun etmek mümkün değil
() d. Halkın ve toplumun hocalara bakış açısından dolayı
() e. Devletimizin hocalara bakış açısı
() f. Başka (belirtiniz)

8. Kendinizi mesleğinizde başarılı hissediyor musunuz?
() a. Evet () b. Kısmen () c. Hayır
9. Şu anda görev yaptığınız yerde, aşağıdaki faaliyetlerden hangilerini yapıyorsunuz?
() a. İmam-Hatiplik
() b. Vaizlik
() c. Kur'an-ı Kerim okumayı öğretmek
() d. Çocuklara ve gençlere dini bilgiler öğretmek
() e. Cami derneğinde idarecilik
() f. Derneğin sosyal ve kültürel faaliyetlerini yürütmek
() g. Başka (belirtiniz)
10. Avusturya'daki dini faaliyetlere katılır mısınız?
() a. Her zaman
() b. Çoğunlukla
() c. Arasına
() d. Çok seyrek
() e. Hiç katılmam
11. Burada veya Türkiye'deki dini yayınları takip eder misiniz?
() a. Her zaman
() b. Çoğunlukla
() c. Arasına
() d. Çok seyrek
() e. Hiç takip etmem

12. Vaaz ve hutbelerde daha çok hangi konulara yer veriyorsunuz?
- () a. İman
 - () b. İbadet
 - () c. Muamelat
 - () d. Aktüel konular (günlük olaylar ve problemler)
 - () e. Başka (belirtiniz)
13. Boş zamanlarınızı nasıl değerlendirdiğinizi belirtiniz?
- () a. Kitap okumak
 - () b. Cemaatle sohbet etmek
 - () c. Meslektaşları ziyaret etmek
 - () d. Ticaret yapmak
 - () e. Çevreyi tanımak için gezmek, dolaşmak
 - () f. Diğer yerlerdeki dini faaliyetlere katılmak
 - () g. Başka (belirtiniz)
14. Cemaatinizin vaaz ve hutbelerinize karşı ilgi durumu nasıldır?
- () a. Çok yüksek
 - () b. Yüksek
 - () c. Orta
 - () d. Zayıf
 - () e. Zayıf
 - () f. Çok zayıf
 - () f. Hiç yok

15. Cemaatiniz vaat ve hutbelerinize karşı "zayıf" ise, sizce bunun sebepleri aşağıdakilerden hangileri olabilir?
- () a. Vaaz ve hutbelerin önemini bilmemeleri
- () b. Cemaatin vaaz dinlemek için yeterli zamana sahip olmamaları
- () c. Cemaatin anlatılan konuları bildiklerini zannetmeleri
- () d. Çoğunlukla aynı konulardan bahsedilmesi
- () e. Başka (belirtiniz)
16. Nikah, düğün, sünnet, mevlüt, hatim ve cenaze gibi özel dini hizmetler karşılığında ücret veya hediye kabul ediyor musunuz?
- () a. Her zaman
- () b. Arasına
- () c. Israr edilirse
- () d. Hali vakti iyi olanlardan
- () e. Hiç kabul etmem
17. Bu hizmetler karşılığında şayet ücret veya hediye kabul ediyorsanız, bu durum cemaatle olan ilişkilerinizi nasıl etkilemektedir?
- () a. Cemaat üzerindeki itibarım etkinliğim artıyor.
- () b. Cemaat üzerindeki itibarım ve etkinliğim azalıyor.
- () c. Toplumumuzun alışkanlığı sebebiyle gerekli olmaktadır.
- () d. Kabul edilmediğinde yanlış anlaşılmaktadır.
- () e. Başka (belirtiniz)

18. Görev yaptığınız yerdeki müslüman Türk cemaatleriyle ilişkileriniz hangi düzeydedir?
- () a. Oldukça iyi
() b. İyi
() c. Orta
() d. Zayıf
() e. Çok Zayıf
() f. Hiç yok
19. Görev yaptığınız yerdeki gayr-i müslim toplumla ilişkileriniz hangi düzeydedir?
- () a. Oldukça iyi
() b. İyi
() c. Orta
() d. Zayıf
() e. Çok Zayıf
() f. Hiç yok
20. Cemaatinizin size en çok sorduğu dini sorular, problemler nelerdir, yazınız?
-
21. size göre Müslüman Türk cemaatlerinin Avusturyada karşılaştığı en önemli sosyal problemler nelerdir? yazınız.
-
22. Cemaatinize anlatmakta güçlük çektiğiniz dini problemler var mıdır?
- () a. Vardır
() b. Yoktur

23. Cemaatinize anlatmakta ve kabul ettirmekte güçlük çektiğiniz dini problemler ve sorunlar şayet varsa, bunlar nelerdir? yazınız.

.....

24. Avusturya gibi büyük çoğunluğu gayr-i müslim olan bir toplumda, din görevliliği hizmetinde karşılaştığınız önemli güçlükler, problemler nelerdir? Bunları yazınız.

.....

25. Cemaatle aranızda aşağıda belirtilenlerden hangilerinde problem çıkıyor?

() a. Toplumla olan ilişkilerim konusunda

() b. Kıyafetim konusunda

() c. Vaaz konusunda

() d. Namaz konusunda

() e. Hutbe konusunda

() f. Camiin temizliği ve bakımı konusunda

() g. Özel alışkanlıklarım konusunda

() h. Başka (belirtiniz).....

26. Size göre, caminizdeki cemaat sayısı gün geçtikçe aşağıdaki durumlardan hangisine uygun bir seyir takip etmektedir?

() a. Artmaktadır

() b. Değişmemektedir

() c. Azalmaktadır

27. Avusturya'daki meslekdaşlarınız ile diyalog ve işbirliğiniz sizce yeterli midir?

() a. Evet () b. Kısmen () c. Hayır

28. Yukardaki soruya cevabınız "Hayır" ise, bunun en önemli sebepleri aşağıdakilerden hangileridir. Birden fazla kutu işaretlenebilir?

- () a. Din anlayışındaki farklılıklar
- () b. Beşeri münasebetlerdeki zayıflıklar
- () c. Siyasi görüş farklılıkları
- () d. Şahsi menfaat çekişmeleri
- () e. Cemaatin dar görüşlü ve anlayışsızlığı
- () f. Kısır bir dernekcilik rekabeti
- () g. Zaman darlığı
- () h. İhmal ve tembellik
- () i. Başka (belirtiniz)

29. Dini hizmetlerle ilgili olarak meslekdaşlarınızla nasıl bir işbirliği içerisindeyiz, bunları yazınız.

.....

30. Meslekdaşlarınızla sosyal ve ekonomik alanda ne tür bir işbirliği yapıyorsunuz, bunları yazınız.

.....

31. Avusturya'daki meslekdaşlarınızla olan ilişkileriniz hangi düzeydedir?

- () a. Hergün görüşürüz, haberleşiriz
- () b. İki-üç güne bir görüşürüz
- () c. Haftada bir görüşürüz
- () d. Ayda bir görüşürüz
- () e. Yılda birkaç defa görüşürüz
- () f. Hiç görüşmeyiz

32. Avusturya'daki İslam Din Dersi öğretmenleri ile olan ilişkileangi düzeydedir?
- () a. İki-üç güne bir görüşürüz
- () b. Haftada bir görüşürüz
- () c. Ayda bir görüşürüz
- () d. Yılda bir iki defa görüşürüz
- () e. Hiç görüşmeyiz
33. Yukardaki soruya cevabanız "Hiç yok" ise, bu görüşmeyişinizin en önemli sebepleri aşağıdakilerden hangileridir? Birden fazla kutu işaretlenebilir.
- () a. Din anlayışındaki farklılıklar
- () b. Beşeri münasebetlerdeki zayıflıklar
- () c. Siyasi görüş farklılıkları
- () d. Şahsi menfaat çekişmeleri
- () e. Cemaatin dar görüşlü ve anlayışsızlığı
- () f. Kısır bir dernekcilik rekabeti
- () g. Zaman darlığı
- () h. İhmal ve tembellik
- () i. Görev alanlarımızın farklı olması
- () i. Başka (belirtiniz)

34. Yaz tatillerinde çocuklara ve gençlere Kur'an okutmak veya dini bilgiler öğretmek gayesiyle açılan kurslarla ilgili ktiğiniz önemli problemler aşağıdakilerden hangileridir? Birden fazla kutu işaretlenebilir.
- () a. Öğrencilerin kurslara devamdaki düzensizlikler
- () b. Yer problemi
- () c. Kurs sebebiyle yıllık iznimi kullanamıyorum
- () d. Öğrencilerin ilgisizlikleri ve ciddiyetsizlikleri
- () e. Velilerin ilgisizlikleri
- () f. Önemli bir problemle karşılaşmıyorum
- () g. Başka (belirtiniz)
35. Cami ihtiyaçları için sık sık toplanan yardımlara karşı cemaatinizin tutumu nasıldır?
- () a. Severek isteyerek yardım ederler
- () b. Zoraki ve gönülsüz yardım ederler
- () c. Bu yola sık başvurulması cemaat üzerinde bıkkınlık meydana getiriyor
- () d. Başka (belirtiniz)
36. Devamlı yardım istenmesinin cemaat ve din görevlileri üzerinde ne gibi etkileri olmaktadır?
- () a. Din görevlilerinin itibarının azalmasına sebep olmaktadır
- () b. Bir takım dedikodulara sebep olmaktadır
- () c. Cemaatin azalmasına sebep olmaktadır
- () d. Önemli bir etkisi olmamaktadır
- () e. Başka (belirtiniz)

37. Yıllık izin konusunda problemleriniz var mı?
 () a. Vardır
 () b. Yoktur
38. Cevabınız şayet "vardır" ise, bu problemleriniz nelerdir?
 yazınız.

39. Avusturya'da Müslüman Türk cemaatleri arasında din görevlilerinin itibarı size göre nasıldır?
 () a. Çok yüksek
 () b. Yüksek
 () c. Orta
 () d. Düşük
 () e. Çok düşük
40. Cevabınız "Düşük" veya "Çok Düşük" şeklinde ise, bunun en önemli sebepleri sizce nelerdir? (Önem sırasına göre 1, 2, 3 şeklinde kutuları numaralayınız.)
 () a. Din görevlilerinin gelir düzeylerinin düşük olması
 () b. Tahsil durumlarının yetersiz oluşu
 () c. Mesleki alandaki yetersizlikleri
 () d. Din görevlilerinin kendi aralarında birlik ve beraberliği sağlayamamaları
 () e. Toplumun dine ve din görevlilerine karşı ilgisizliği
 () f. Basın ve yayın organlarının din ve din görevlileri hakkında menfi tutum ve davranışları
 () g. Başka (belirtiniz)

41. Size göre, Avusturya'da Müslüman Türk cemaatleri arasında din görevlilerinin itibarlarını yükseltmek için neler yapılmalıdır? (Birden fazla kutu işaretlenebilir)
- () a. Gelir seviyelerinin yükseltilmesi gerekir
- () b. Tahsil seviyelerinin yükseltilmesi gerekir
- () c. Mesleki alanda daha iyi yetiştirmeleri gereklidir
- () d. Din görevlileri kendi aralarında birlik ve beraberlik içinde olmalıdırlar
- () e. Toplumun dine ve din görevlilerine karşı bakış açıları değiştirilmelidir
- () f. Basın ve yayın organlarının din ve din görevlilerini hedef alan menfi tutum ve davranışlar önlenmelidir
- () g. Din görevlilerinin söyledikleriyle yaptıkları işler arasında tutarlılık olmalıdır
- () h. Din görevlileri, içinde görev yaptıkları toplumu ve insanları çok iyi tanımalı ve onlarla ilgilenmelidir
- () i. Başka (belirtiniz)
42. Bir din görevlisinin sahip olması gereken özelliklerden biri olduğu halde, bu ankette yer almayan, belirtmek istediğiniz başka hususlar varsa bunları yazınız.
-
-

2.2. VAAZ VE İRŞAD GÖREVİNİN PLANLANMASI VE HAZIRLIK DÖNEMİ

1. Vaaz ve hutbe konusu hazırlarken cemaatin kültür seviyesini,
 a. Daima düşünürüm
 b. Çoğunlukla düşünürüm
 c. Ara-sıra düşünürüm
 d. Çok seyrek düşünürüm
 e. Hiç düşünmem
2. Vaaz ve hutbe konusu hazırlarken, konu ile ilgili temel kaynak eserlerden,
 a. Her zaman faydalanırım
 b. Çoğu zaman faydalanırım
 c. Ara-sıra faydalanırım
 d. Çok seyrek faydalanırım
 e. Hiç faydalanmam
3. Faydalanmayı düşündüğüm kaynak eserlerden nasıl ve ne şekilde istifade edileceğini
 a. Çok iyi bilirim
 b. İyi bilirim
 c. Orta seviyede bilirim
 d. Pek bilmem
 e. Hiç bilmiyorum

4. İstifade ettiğim temel kaynaklardan konu ile ilgili amaca uygun kısa ve öz not tutmayı,
- () a. Daima yaparım
- () b. Çoğunlukla yaparım
- () c. Ara-sıra yaparım
- () d. Çok seyrek yaparım
- () e. Hiç yapmam
5. Vaaz ve hutbe konuları hakkında yakın meslekdaşlarımla,
- () a. Daima görüşürüz
- () b. Çoğu zaman görüşürüz
- () c. Ara-sıra görüşürüz
- () d. Çok seyrek görüşürüz
- () e. Hiç görüşmem
6. Vaaz ve hutbe konularını hazırlarken konuşma süresini,
- () a. Daima göz önünde bulundururum
- () b. Çoğu zaman göz önünde bulundururum
- () c. Ara-sıra göz önünde bulundururum
- () d. çok seyrek göz önünde bulundururum
- () e. Hiç göz önünde bulundurmam

7. Hazırladığım derslerin, cemaatin dini yönden istek ve ihtiyaçlarına uygun olup olmadığına,
- () a. Daima dikkat ederim
 - () b. Çoğu zaman dikkat ederim
 - () c. Ara-sıra dikkat ederim
 - () d. Çok seyrek dikkat ederim
 - () e. Hiç dikkat etmem
8. Hazırladığım vaaz ve hutbe konularında yıkıcı-bölücü unsurların olmamasına,
- () a. Her zaman dikkat ederim
 - () b. Çoğu zaman dikkat ederim
 - () c. Ara-sıra dikkat ederim
 - () d. Pek dikkat etmem
 - () e. Hiç dikkat etmem
9. Konuları, cemaatin duygu ve düşüncelerine ters gelebilecek bir unsur taşıyıp taşımadığı açısından,
- () a. Daima düşünürüm
 - () b. Çoğu zaman düşünürüm
 - () c. Ara-sıra düşünürüm
 - () d. Çok seyrek düşünürüm
 - () e. Hiç düşünmem

10. Hazırladığım konularla ilgili sorulması muhtemel soruları,
- () a. Daima düşünürüm
 - () b. Çoğu zaman düşünürüm
 - () c. Ara-sıra düşünürüm
 - () d. Çok seyrek düşünürüm
 - () e. Hiç düşünmem
11. Düzenli çalışabilmeye ve her ayrıntıya özen göstermeye,
- () a. Daima gayret ederim
 - () b. Çoğu zaman gayret ederim
 - () c. Ara-sıra gayret ederim
 - () d. Çok seyrek gayret ederim
 - () e. Gayret etmem
12. İlim ve teknolojideki yeni gelişmeleri,
- () a. Her zaman izlerim
 - () b. Çoğunlukla izlerim
 - () c. Ara-sıra izlerim
 - () d. Çok seyrek izlerim
 - () e. Hiç izlemem

2.3. VAAZ VE İRŞAD GÖREVİ

1. Namaz kıldırırken, hutbe okurken ve vaaz ederken dini kıyafetimin temizliğine ve düzgünlüğüne,
 a. Daima dikkat ederim
 b. Çoğunlukla dikkat ederim
 c. Ara-sıra dikkat ederim
 d. Çok seyrek dikkat ederim
 e. Hiç dikkat etmem
2. Mesleğimin itibarını ve karını korumak için kılık-kıyafet ve davranışlarıma,
 a. Her zaman dikkat ederim
 b. Çoğu zaman dikkat ederim
 c. Ara-sıra dikkat ederim
 d. Çok seyrek dikkat ederim
 e. Hiç dikkat etmem
3. Vaaz ettiğiniz kürsünün, hutbe okuduğunuz minberin yeri ve biçimi bu görev için sizce uygun mudur?
 a. Evet b. Kısmen c. Hayır
4. ses tonumu ammin büyüklüğüne ve cemaatin sayısına göre ayarlama
 a. Daima dikkat ederim
 b. Çoğunlukla dikkat ederim
 c. Ara-sıra dikkat ederim
 d. Çok seyrek dikkat ederim
 e. Hiç dikkat etmem

5. Konuşmanızın ayarlamaya,
- () a. Daima dikkat ederim
 - () b. Çoğunlukla dikkat ederim
 - () c. Ara-sıra dikkat ederim
 - () d. Çok seyrek dikkat ederim
 - () e. Hiç dikkat etmem
6. Vaaza başlarken konuyu kısa ve özlü bir görüşle takdim etmeyi,
- () a. Her zaman yaparım
 - () b. Çoğu zaman yaparım
 - () c. Ara-sıra yaparım
 - () d. Çok seyrek yaparım
 - () e. Hiç yapmam
7. Vaazı bitirirken özetleyerek ve en önemli kısımlarını derleyip, toparlayıp tekrarlamayı,
- () a. Her zaman yaparım
 - () b. Çoğu zaman yaparım
 - () c. Ara-sıra yaparım
 - () d. Çok seyrek yaparım
 - () e. Hiç yapmam
8. Hutbelerin Türkçe kısmına başlarken, konuyu kısa ve özlü bir görüşle takdim etmeyi,
- () a. Her zaman yaparım
 - () b. Çoğu zaman yaparım
 - () c. Ara-sıra yaparım
 - () d. Çok seyrek yaparım
 - () e. Hiç yapmam

9. Hutbelerin Türkçe kısmını bitirirken, konuyu özetleyerek en önemli kısımlarını tekrarlamayı,
- () a. Her zaman yaparım
() b. Çoğu zaman yaparım
() c. Ara-sıra yaparım
() d. Çok seyrek yaparım
() e. Hiç yapmam
10. Hazırladığınız vaat ve hutbelerin süresi takriben ne kadardır? yazınız.
- () a. Vaat : Dakika
() b. Hutbe : Dakika
11. Vaaz ve hutbelerinizde Ayet ve Hadis metinlerini okuyup, anlamlarını topluca mı veriyorsunuz, yoksa parça parça tahlil ederek mi veriyorsunuz?
- () a. Her zaman topluca veririm
() b. Parça parça tahlil ederim
() c. Tahlil ederek izah ederim
() d. Tahlil ettikten sonra topluca veririm
() e. Başka (belirtiniz)
12. Size göre cemaat üzerinde, yukardaki yollardan hangisi daha etkili olmaktadır?
- () a. Topluca vermek
() b. Parça parça tahlil etmek
() c. Topluca verdikten sonra tahlil etmek
() d. Tahlil ettikten sonra topluca vermek
() e. Başka (belirtiniz)

13. Vaat ve hutbe esnasında kullandığınız kelime ve cümleleri, konu ile ilgili ifadeleri, cemaatin kültür ve anlayış seviyelerine göre mi kullanırsınız?
- () a. Daima
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Hiç dikkat etmem
14. Vaaz ve hutbelerinizde cemaatin ilgi ve dikkatini anlatılan konu üzerinde toplayabiliyor musunuz?
- () a. Daima
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Hiç
15. Sesinizin tonunu değiştirerek cemaate vermek istediğiniz mesaj ve duyguyu vurgulayabiliyor musunuz?
- () a. Daima
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Hiç

16. Gerek cami içi ve gerekse cami dışı konuşmalarım ile müminlerin yardımlaşmalarını, toplumsal dayanışma içinde bulunmalarını teşvik ederim.
- () a. Daima
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Hiç teşvik etmem
17. Çevremde müminler arasındaki kin, düşmanlık ve dargınlıkların ortadan kaldırılmasına gayret eder misiniz?
- () a. Daima
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Hiç gayret etmem
18. Çevremdekileri hurafe ve batıl inançları terketmelerini konusunda,
- () a. Daima uyarırım
() b. Çoğu zaman uyarırım
() c. Ara-sıra uyarırım
() d. Çok seyrek uyarırım
() e. Hiç uyarımam

19. Müslüman Türk cemaatlerinin milli duygularını güçlendirmeye özen gösterir misiniz?
- () a. Daima
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Hiç özen göstermem
20. Duygu ve heyecan verici konuşmalara yer verir misiniz?
- () a. Daima
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Hiç yer vermem
21. Ölçülü ve temkinli konuşmaya dikkat eder misiniz?
- () a. Daima
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Hiç dikkat etmem
22. Konuşma ve davranışlarınızda yapıcı olmaya, yıkıcı olmamaya özen gösterir misiniz?
- () a. Daima
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Hiç özen göstermem

23. Cemaate ve çevredekilere ümit verici ve müjdeleyici konuşmalar yapmaya önem verir misiniz?
- () a. Daima
- () b. Çoğunlukla
- () c. Ara-sıra
- () d. Çok seyrek
- () e. Hiç önem vermem
24. Vaaz ve hutbelerdeki konuşmalarınızda, planladığınız süreyi aşmamaya dikkat eder misiniz?
- () a. Daima
- () b. Çoğunlukla
- () c. Ara-sıra
- () d. Çok seyrek
- () e. Hiç dikkat etmem
25. Vaaz ve hutbelerde konuyu başka alanlara sürüklememeye, dolayısıyla konu bütünlüğünü korumaya,
- () a. Daima dikkat ederim
- () b. Çoğunlukla dikkat ederim
- () c. Ara-sıra dikkat ederim
- () d. Çok seyrek dikkat ederim
- () e. Hiç dikkat etmem

26. Sohbetlerde, dini konularda size sorulan her soruya ve memnuniyetle cevap verir misiniz?
- () a. Daima
- () b. Çoğunlukla
- () c. Ara-sıra
- () d. Çok seyrek
- () e. Hiç vermem
27. Vaazlarınızda aşağıdaki usullerden hangisini izlemektesiniz?
- () a. Yazılı metin ve dökümanlarımdan aynen okurum
- () b. Yazılı metin ve dökümanlarıma zaman zaman bakarım
- () c. Yazılı metin ve döküman kullanmadan irticali olarak yaparım
28. Cuma ve Bayram hutbelerinizin Türkçe kısmında aşağıdaki usullerden hangisini izlemektesiniz?
- () a. Yazılı metin ve dökümanlarımdan aynen okurum
- () b. Yazılı metin ve dökümanlarıma zaman zaman bakarım
- () c. Yazılı metin ve döküman kullanmadan irticali olarak yaparım
29. Cuma günleri dışında, camide vaaz yaptığınız bir program var mıdır?
- () a. Vardır
- () b. Yoktur

30. Cuma dışında vaaz veya ders yaptığınız günler hangileridir?
- () a. Cumartesi
() b. Pazar
() c. Pazartesi
() d. Salı
() e. Çarşamba
() f. Perşembe
() g. Cuma dışında vaaz etmem
31. Camide hangi zamanlarda cemaate Kur'an-ı Kerim okursunuz, belirtiniz.
.....
32. Dini bayramlarda cemaatiniz için camide bayramlaşma töreni düzenler misiniz?
- () a. Her zaman
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Düzenlemem
33. Mübarek gün ve geceleri cemaate önceden haber verip, bu gecelerin önemini onlara anlatır mısınız?
- () a. Her zaman
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Hiç

34. Cemaatinizden istek geldiğinde sohbet toplantıları düzenler misiniz?
- () a. Her zaman
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Düzenlemem
35. Cemaatinizden her hangi biri hastalandığında ziyaretine gider misiniz?
- () a. Her zaman
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Gitmem
36. Cemaatinizden cenazesi olanların taziyesine gider misiniz?
- () a. Her zaman
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Gitmem

37. Cemaatinizden cezaevinde bulunanlar varsa, bunları ziyaret eder misiniz?
- () a. Her zaman
- () b. Çoğunlukla
- () c. Ara-sıra
- () d. Çok seyrek
- () e. Gitmem
38. Cemaatiniz fertlerine aile ziyaretlerinde bulunur musunuz?
- () a. Her zaman
- () b. Çoğunlukla
- () c. Ara-sıra
- () d. Çok seyrek
- () e. Gitmem
39. Çevrede bulunan müslümanlardan camiye hiç gelmeyenlyarete gider misiniz?
- () a. Her zaman
- () b. Çoğunlukla
- () c. Ara-sıra
- () d. Çok seyrek
- () e. Gitmem

40. Kumar oynadığını bildiğiniz kişilerle konuşma ve görüşme fırsatı kollar mısınız?
- () a. Her zaman
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Böyleleri ile konuşmam
41. Alkol mübtelası olanları dolaylı yollardan ıslaha çalışır ve bu alışkanlıklarından vazgeçirmeye çalışır mısınız?
- () a. Her zaman
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Böyleleri ile uğraşmam
42. Yeterince hizmet ve uygun tebliğ görevinde bulunulduğu insanların olumlu yönde değişeceğine inanıyor musunuz?
- () a. Evet () b. Kısmen () c. Hayır
43. Vaaz ettikten ve hutbe okuduktan sonra, vaaz ve h utbelerinizin yeterli olup olmadığı açısından ve cemaatinizin aynı hataları tekrarlamamaları için kendi kendinize bir değerlendirme yapar mısınız?
- () a. Daima
() b. Çoğunlukla
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Hiç yapmam

44. Yaptığınız vaaz ve hutbelerin, cemaat üzerinde istenilen tesiri meydana getirip getirmediğini takip eder misiniz?
- () a. Her zaman
- () b. Çoğunlukla
- () c. Ara-sıra
- () d. Çok seyrek
- () e. Hiç takip etmem
45. Din görevliliği mesleğini Avusturya'da yapmayı tercih ettiğinizin sebepleri aşağıdakilerden hangisidir? (Birden fazla kutu işaretlenebilir)
- () a. Yabancı dil öğrenme isteği
- () b. Maddi imkanların daha iyi olması
- () c. Din hizmetlerinin yürütülmesiyasal yönden daha serbesttir
- () d. Çocuklarımla daha iyi tahsil görmesi için
- () e. Türkiye'de görev bulamadığım için
- () f. Başka (belirtiniz)

2.4. ÇOCUKLARA GENÇLERE VE YETİŞKİNLERE YÖNELİK DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ FAALİYETLERİ

1. Çocuklara yönelik din eğitimi ve öğretimi faaliyetleriniz var mıdır?

() a. Vardır () b. Yoktur

2. Şayet çocuklara yönelik faaliyetleriniz varsa, muhtevası ve zamanını belirtiniz?

Faaliyet süresi : Muhtevası :

() a. Günlük

() b. Haftalık

() c. Aylık

() d. Yıllık

() e. Başka (belirtiniz)

3. Gençlere yönelik din eğitimi ve öğretimi faaliyetleriniz var mıdır?

() a. Vardır () b. Yoktur

4. Şayet gençlere yönelik faaliyetleriniz varsa, muhtevası ve zamanını belirtiniz?

Faaliyet süresi : Muhtevası :

() a. Günlük

() b. Haftalık

() c. Aylık

() d. Yıllık

() e. Başka (belirtiniz)

5. Yetişkinlere yönelik din eğitimi ve öğretimi faaliyetleriniz var mıdır?

() a. Vardır

() b. Yoktur

6. Şayet yetişkinlere yönelik faaliyetleriniz varsa, muhtevası ve zamanını belirtiniz?

Faaliyet süresi :

Muhtevası :

() a. Günlük

.....

() b. Haftalık

.....

() c. Aylık

.....

() d. Yıllık

.....

() e. Başka (belirtiniz)

7. Kızlara ve kadınlara yönelik din eğitimi ve öğretimi faaliyetleriniz var mıdır?

() a. Vardır

() b. Yoktur

8. Şayet kızlara ve kadınlara yönelik faaliyetleriniz varsa, muhtevası ve zamanını belirtiniz?

Faaliyet süresi :

Muhtevası :

() a. Günlük

.....

() b. Haftalık

.....

() c. Aylık

.....

() d. Yıllık

.....

() e. Başka (belirtiniz)

9. Çocuklara gençlere ve yetişkinlere yönelik faaliyetlerinizi bir plan ve program dahilinde mi yaparsınız?
- () a. Her zaman
() b. Çoğu zaman
() c. Ara-sıra
() d. Çok seyrek
() e. Plan-program yapmam
10. Görev yaptığınız camide, eğitim-öğretim ve kültürel faaliyetlerle ilgili yazılı bir programınız var mıdır?
- () a. Vardır
() b. Yoktur
11. Şayet varsa, programınız ne kadar süreyi kapsamaktadır?
- Programın süresi : Programın Muhtevası :
- () a. Günlük
() b. Haftalık
() c. Aylık
() d. Yıllık
() e. Başka (belirtiniz)
12. Din eğitimi ve öğretimi faaliyetlerini yürüttüğünüz fiziki mekanlar, bu faaliyetler için sizce elverişli midir?
- () a. Evet
() b. Kısmen
() c. Hayır

13. Şayet cevabınız "Kısmen" veya "Hayır" şeklinde ise, bu yetersizliğin sebepleri aşağıdakilerden hangileridir? (Birden fazla kutu işaretlenebilir)
- () a. Işıklandırma yetersiz
- () b. Havalandırma yetersiz
- () c. Isıtma sistemi yetersiz
- () d. Çok gürültülü bir yer
- () e. İç mekan biçimsiz
- () f. Başka (belirtiniz)
14. Camiden başka eğitim-öğretim yeri olarak kullandığınız dersane, sınıf, salon vb. gibi özel mekanlar var mıdır?
- () a. Vardır () b. Yoktur
15. Cami bünyesindeki kantin, mutfak, çay salonu vb. yerler, camide yürütülen ibadet ve eğitim-öğretim faaliyetlerini nasıl etkilemektedir? (Birden fazla kutu işaretlenebilir)
- () a. Cami asli fonksiyonların ıkaybetmekte ve ticaret merkezi haline gelmektedir
- () b. Cami in maddi giderlerini karşıladığı için faydalı olmaktadır.
- () c. İbadetlerin, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin huzuru bozulmaktadır
- () d. Cemaatin bazı ihtiyaçlarını temin ettiği için faydalı olmaktadır
- () e. Buralar agelenlerin camiye ilgi duymalarına yol açmaktadır
- () f. Başka (belirtiniz)

16. Çocuklara, gençlere ve yetişkinlere yapacağınız eğitim-öğretim faaliyetlerindeki anlatacağınız konuların amacını önceden açık ve kesin olarak tesbit eder misiniz?
- () a. Daima
- () b. Çoğunlukla
- () c. Ara-sıra
- () d. Çok seyrek
- () e. Hiç
17. Din eğitimi ve öğretimi faaliyetlerinizi olumsuz yönde etkileyen faktörler aşağıdakilerden hangileridir?
- () a. Öğrencilerin devam konusundaki düzensizlikleri
- () b. Kitap temininde karşılaşılan güçlükler
- () c. Ailelerin ilgisizliği
- () d. Farklı seviyelerdeki öğrenciler için ayrı ayrı sınıfların bulunmayışı
- () e. Kız ve erkek öğrenciler için sınıfların olmayışı
- () f. Dernek yöneticilerini olumsuz tutum ve davranışları
- () g. Maddi imkansızlıklar
- () h. Başka (belirtiniz)

18. Din eğitimi ve öğretimi faaliyetlerinde aşağıdaki öğretim araç ve gereçlerinden hangilerini kullanıyorsunuz?

	Evet	Hayır
() a. Yazı tahtası, silgi, tebeşir	()	()
() b. Harita	()	()
() c. Öğretmen masası, sıralar	()	()
() d. Şekil ve grafikler	()	()
() e. Slayt gösterme cihazı	()	()
() f. TV-Video	()	()
() g. Teyp	()	()
() h. Başka (belirtiniz)	()	()

19. Din eğitimi ve öğretimi faaliyetleri esnasında öğrencilere karşı tutumunuz aşağıdakilerden hangisine uygundur?

- () a. Çok sert ve resmi
- () b. Oldukça sert ve resmi
- () c. Bazan yumuşak bazan samimi
- () d. Oldukça yumuşak ve samimi
- () e. Çok yumuşak ve samimi

20. Öğrenmede ferdi farklılıkları (öğrencilerin farklı seviyelerde bulunması durumunu) nazar-ı dikkate alırmısınız?

- () a. Daima
- () b. Çoğunlukla
- () c. Ara-sıra
- () d. Çok seyrek
- () e. Hiç almam

21. Görev yaptığınız yerde cami derneği, yöneticileri, din hizmetlerinin yapılmasında size yardımcı olurlar mı?
- () a. Her zaman
- () b. Çoğu zaman
- () c. Ara-sıra
- () d. Çok seyrek
- () e. Hiç
22. Hac ve Umre ziyaretlerinde bulunacak olanlardan, sizden yardım ve bilgi isteyenlere karşı nasıl davranırsınız?
- () a. Daima yardımcı olurum
- () b. Çoğunlukla yardımcı olurum
- () c. Ara-sıra yardımcı olurum
- () d. Pek yardımcı olmam
- () e. Hiç yardımcı olmam
23. Türkçe'nin yanında Almanca olarak da vaaz ve hutbe yapar mısınız?
- () a. Vaazın kısaca özetini Almanca olarak da yaparım
- () b. Hutbenin kısa özetini Almanca olarak da yaparım
- () c. Bazan yaparım, bazan yapmam
- () d. Almanca vaaz ve hutbe hiç yapmam

24. Avusturya'da sizin dışınızda, dini alanda faaliyet gösteren diğer teşkilatlar hakkında, aşağıdaki ifadelerden hangilerine katılıyorsunuz?

Evet Kısmen Hayır

() a. Onların da esas amaçları dine hizmettir

() b. Onların yürüttüğü faaliyetler de dine uygundur

() c. Onların da bu konuda başarılıdırlar

() d. Onların din anlayışları da bizimki gibidir

() e. Onlar da vatan ve milletimizi severler

() f. Onlar için de şahsi menfaatler önemli değildir

25. Size göre, Avusturya'da müslümanların farklı gruplara ayrılmalarının nedenleri aşağıdakilerden hangileridir?

() a. Siyasi görüşlerdeki farklılıklar

() b. Menfaat çekişmeleri

() c. Kısır bir dernekcilik rekabeti

() d. Din anlayışlarındaki farklılıklar

26. Anket sorularına yukarıda verdiğiniz cevaplar dışında, belirtmeyi ve açıklamayı gerekli ve uygun gördüğünüz hususları yazınız.

.....
.....

27. Bu anket hakkındaki düşüncelerinizi belirtiniz.

.....
.....

Anket bitti. Cevaplandırılmamış madde kalıp kalmadığını lütfen kontrol ediniz.

Ankete katıldığınız için teşekkür eder, görevlerinizde başarılar dilerim.

T.C.
VİYANA BÜYÜKELÇİLİĞİ
Din Hizmetleri Müşavirliği
Prinz Eugen Str. 40

Sayı : Y07/041/4
Konu : Anket uygulaması

15.01.1991

T.C. SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA
KONYA

Fakültenizin Din Eğitimi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi Mustafa Tavukcuoğlu, burslu olarak geldiği Avusturyada, 01.02.1990 tarihinde;

"İslam Din Eğitiminin Gelişmesinde Camiler ve Din Görevlilerinin Önemi, Karşılaştıkları Güçlükler" konusunda araştırma yapmak için Müşavirliğimize başvurmuştur. Bunun üzerine Avusturya'da çalışan Din Görevlilerine, adı geçen tarafından düzenlenen;

- Din Hizmetlerine yönelik meselelerin araştırılacağı ve bu yönde elde edilecek bulguların ilmi değerlendirmelere ışık tutacağı, anket çalışmalarına katılmaları ve kendisine yardımcı olmaları bildirilmiştir.

Din görevlilerinin katıldığı bu anketlerin sonuçları, araştırma görevlisi Mustafa Tavukcuoğlu tarafından derlenmiştir.

Bu yazı adı geçenin 21.12.1990 trh. dilekçesi üzerine verilmiştir.

Bilgilerinize arzeder saygılarımı sunarım

Ali CİRİT
Sosyal İşler (Din Hizmt.)
Müşaviri

NOT: Brüksel, Lahey ve Paris Din Hizmetleri Müşavirliği ile, Almanya'da Münih, Nürnberg ve Stuttgart Din Hizmetleri Ateşeliklerinden de aynı izinler alınmıştır.

Sy

Hoca

Ben Selami Karakaş üç çocuğum Hyril Schuleye gelip ilk öğrenimlerini görüyorlar ve İslam dersi görüyorlar ama İslam Dersinin Almanca öğrenimlerine ben karşıyım. Çünkü çocuklarım ve başka Türk aileleri de buna karşı. Onun için sizden bir cevap bekliyorum. Neden çocuklara İslam Dini Dersini Türkçe değilde Almanca veriyorsunuz.

Eğer buna cevap vermezseniz çocuklarımı İslam Dersine göndermiyeceğim. Çünkü çocuklar birşey anlamıyorlar.

Selamlarımla

(İmza)

Tel Ev: Akşam 18'den sonra 81675

Tel İş : Sabah 8.30'dan 12.30 - 14.00'den 18.00'kadar

22108

**DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI TARAFINDAN
DERNEĞİNİZ MESCİDİNDE DİN GÖREVLİLİĞİ
HİZMETLERİNİ YÜRÜTMEK ÜZERE GÖNDERİLEN
..... AİT TAAHHÜTNAMEDİR**

1. Diyanet İŞleri Başkanlığınca Derneğimiz nezdine gönderilecek din görevlisi en az 6 ay süreyle görev yapacak, lüzumu halinde bu süre tarafların mutabakatıyla uzatılabilecektir.

2. Diyanet İŞleri Başkanlığınca derneğimiz nedine gönderilecek din görevlisine her ay en az 1.000 DM (Alman Markı) veya karşılığı yabancı para derneğimizce ödenecektir.

3. Derneğimizce Din Görevlisine görevde bulunduğu sürece Sosyal durumuyla mütenasip bir konut tahsil edilecektir.

4. Din Görevlisinin hiç bir surette her hangi bir siyasi faaliyete katılamıyacağı 633 Sayılı Kanununun 25. maddesi uyarınca hükme bağlanmış bulunduğundan, derneğimizce de herhangi bir siyasi faaaliyet içine itilmesine imkan verilmeyecektir.

5. Din Görevlisi herhangi bir şahıs veya faaliyeti meşru olmayan kuruluşlara maddi veya manevi destek olmayacak veya derneğimizce bu tip faaliyete zorlanmayacaktır.

6. Din Görevlisi; Diyanet İşleri Başkanlığının 10.10.1978 gün ve DH/16-1-78/779 Sayılı Genelgesinde ek bir açıklamayla belirtilen vakit namazlarını kıldırma, hafta mahallin şartlarına uygun sayıda vaaz etme, gerektiğinde uygun zaman ve yerlerde dini konferanslar verme, Türk çocuklarına din bilgisi ve Kur'an-ı Kerim Dersleri verme, gib iresmi nikahtan sonra nikah ve ölüm ile ilgili techiz ve tekfin, defin gibi dini görevleri yerine getirecektir.

7. Din Görevlisi herhangi bir işte çalışmıyacağı gibi derneğimiz de din görevlisine dini görevleri dışında herhangi bir iş yüklemeyecektir.

8. Derneğimiz nezdinde görev yapan din görevlisinin görev süresi sonunda; Türkiye'ye dönüşünde yol masrafları derneğimizce karşılanacaktır.

9. Din görevlisine her ay hizmetine karşılık ödenecek en az 1.000 DM veya karşılığında yabancı para derneğimizce bir banka hesabına yatırılmış olacak ve kendisine verilecek çek karşılığı aylık maaşını Banka'dan alabilecektir.

10. İcabı halinde yukarıda dokuz madde halinde sayılan şartlara uymayan derneğimiz;

a. Din görevlisinin çalıştığı süreye ait aylık karşılığı olan meblağla, dönüş masraflarını din görevlisine,

b. Din görevlisinin işine son verilen tarihle madde 1'de taahhüt edilen 6 ay süreyle çalıştırma zorunluluğu derneğimiz tarafından ihlal edildiği takdirde geriye kalan maaş tutarı dövizin de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın göstereceği bir hayır kurumuna transfer etmeyi kabul ve taahhüt ederiz.

11. Derneğimizce Din Görevlisi görev süresini kapsayacak şekilde; bir sağlık sigortası kasasına kaydedtirilip primleri ödenecek, ilgilinin hastalığı halinde yapılacak tedavi masraflarının Sigorta kasasınca karşılanması temin edilecektir.